Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

2522

Ուղղութիւն

կամ

Նոր քերականութիւն

հայերէն

Կ. բդ. տպ.

491.99-5
Գ-34

Կ. Պոլիս

1871

2010

191.99-5
-34
123 Printed in Turkey

ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՄ

ՆՈՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ

ՅՕՐԻՆԵԱՑ

Ա. Մ. Վ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

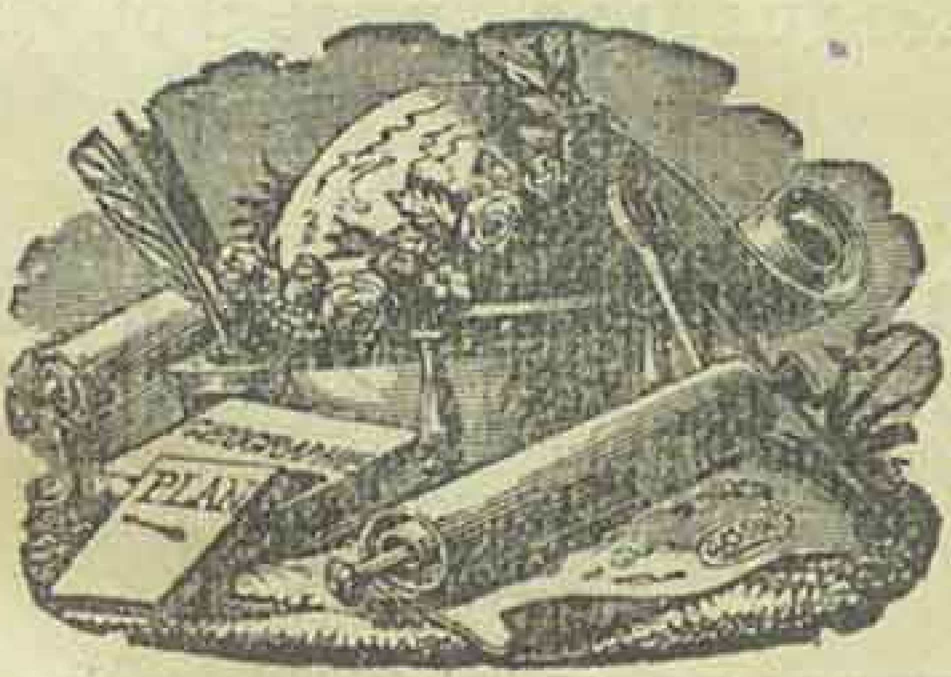

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ԳԱՎԱՖԵԱՆ
— 1871 —

12066

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ՏԵԱՌՆ ՏԵԱՌՆ ԳԷՈՐԳԱՅ

ԱԶԳԱՍԷՐ ԵՒ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԵՒ

Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ

ՍՐԲՈՅՆ ԵՐՈՒՍԱՂԻՄԱՅ

Տ. Տ. ԵՍԱՅԵԱՅ

ԱՌԱՔԵԼԱՇԱՒԻՂ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ԵՒ

Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ

Տ. Տ. ՄԿՐՏՉԻ ԽՐԻՄԵԱՆ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

2287
39

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Printed in Turkey

Ազգային դպրոցաց մէջ Հայերէն գրաւոր լեզուին ուսմանը տրուած կարեւորութիւնը տեսնելով՝ այս Քերականութիւնը կարելի եղածին չափ ճոխ և կատարեալ ընել արժան համարուած է. մանաւանդ որ ուրիշ համառօտ Քերականութիւն մը 'ի պէտս նորագոյն ուսանողաց արդէն 'ի լոյս ընծայուած է ։

Քերականութեանս հեղինակն այս տպագրութեան մէջ այն ամեն փոփոխութիւններն ու յաւելուածներն ըրաւ զոր իւր և այլոց փորձառութիւնը կը թելադրէր , և զոր գրաւոր լեզուին ուսման ազգային դաստիարակութեան մէջ ունեցած և ունենալու բազմադիմի կարեւորութիւնը կը պահանջէր ։ Հեղինակը գրաբարին ուսմանը նկատմամբ Ազգային դպրոցաց ըրած նախատեսութիւնն այնչափ աւելի կը յարգէ որչափ համոզուած է թէ Հայ սերնդեան արդի լեզուին ինչպէս ծնունդը գրաբարէն է , նոյնպէս աճումն ու զարգացումը գրաբարով պիտի ըլլայ ։ Այս տեսութեամբ գրաբարին ուսումը մեր ազգային նախակրթական դաստիարակութեան առաջին և գլխաւոր մասը պիտի ըլլայ մինչեւ որ ազգային արդի լեզուն ժամանակիս գիտնարար և գրագիտական պիտոյիցը բաւական ըլլալու վիճակին հասնի ։ Այս կարեւոր վիճակին ուր կը կենայ մեր լեզուին , նա մանաւանդ մեր մտաց զարգացումը՝ արդարեւ քանի մը ճամբով կրնանք հասնիլ. բայց ով կրնայ ժխտել թէ այն ճամբաներուն մէկն ալ գրաբարին ուսումը չէ ։ Հոն պիտի գտնենք նոր և ճշդագոյն գաղափարներու պատկերներ , խորին

մտածութիւններու և փափուկ զգացումներու ձեւեր . հոն է մեր գոյացնելու լեզուին եթէ ոչ կերպական՝ անշուշտ նիւթական մասը . և ո գիտէ թերևս այն լեզուն որուն կարևորութիւնը կը զգանք և առ որ կը դիմենք՝ նոյն իսկ մեր հին ֆրանքար, երբեմն նաև ֆռէնկ կոչած լեզուն է :

Գրաբար լեզուին կարօտութիւնը օրըստօրէ աւելի զգացուելով, հարկաւ անոր ուսմանը գործիքները, յորոց մին է քերականութիւնը, հետզհետէ նոյն կարօտութեան լրմանը յարմարագոյն գործուելու են : Մեր քերականութեան նպատակն աս է . ոչ թէ քերականութիւն չինող մ
երևիլ կ՚ուզենք, այլ թէ կրնա՞նք արդեօք
նպաստ լեզուին ուսմանը բան մը ընել : Ուս
քերականութեանս մէջ մեր սկզբունքն է . 1 . կա
նոնները կամ պատուէրները համառօտ, յստա
և ճիշդ ընել . 2 . Լեզուին ընդհանուր օրէնքներն այնպէս աւանդել որ օրէնքը դէպքին անվրէպ մերձենալի ըլլայ . ինչպէս որ ասիկայ կը տեսնուի Տէր բայիի, Հայցական հոլովի, Ուղղական խնդրոյ, Յարաբերականի, Յօդերու, Դիմորոշներու, Բայերու ժամանակներուն գործածութեան կանոններուն մէջ . 3 . Լեզուին մատենագրութեանը մէջ այն երևոյթները, և համաձայնութեան ձևերուն այն կերպերը որ ընդհանուր օրէնքի մը արդիւնք են՝ առնուլ, ապա թէ ո
թողուլ . և այս ընտրութեան չափ և կանոն առնուած են դէպքերուն յաճախութիւնն ու միօրինակութիւնը . ըստ որում այնչափ աւելի բանաւոր է դէպքէ մը օրէնք հետևցնել՝ որչափ դէպքը յաճախ և միօրինակ պատահական է :

2002

ՀԱՅԵՐԷՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ արուեստը լեզու մը ուղիղ խօսիլ և ուղիղ գրել կը սորվեցնէ ։

2. Ուղիղ խօսելու և ուղիղ գրելու համար պէտք է գիտնալ թէ խօսք մը ինչպէս կը շինուի ։

3. Խօսք մը բառերէ կը շինուի ։

4. Բառերուն վրայ գիտնալու երեք բան կայ ։

5. Նախ՝ թէ բառերը քանի տեսակ են և ինչ փոփոխութիւններ կը կրեն ։

Երկրորդ՝ թէ անոնք խօսքին մէջ ինչ պաշտօններ կը կատարեն, և ան պաշտօնները ցուցնելու համար իրարու հետ ինչպէս կը համաձայնին, և

Երրորդ՝ թէ ինչ կարգով կը շարուին * ։

---

* Աս երեք բաներուն նայելով քերականութիւնը երեք մաս պիտի ունենայ. Բառագիտութիւն, Համաձայնութիւն և Շարադասութիւն ։

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

6. Հայերէն լեզուին բառերն ութ տեսակ են. Անուն, Ածական, Դերանուն, Նախադրութիւն, Բայ, Մակբայ, Շաղկապ, Ձայնարկութիւն:

Ասոնք Մասունք բանի կը կոչուին:

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԱՆՈՒՆ

7. Անունը, որ գոյական կ'ըսուի, անձ մը կամ իր մը կը ցուցնէ. հայր, մայր, հաց, քաղաք, գետ, շգետ, հոգի, իմաստութիւն, գոյական անուններ են:

8. Անունը երկու տեսակ է, Հասարակ անուն և Յատուկ անուն:

9. Քաղաք, գետ, լեռ, հասարակ անուն են. ամէն քաղքի՝ քաղաք, ամէն գետոյ՝ գետ, ամէն լեռան՝ լեռ կրնանք ըսել. ատոր համար այս անունները հասարակ կ'ըսուին:

10. Փարիզ, Եփրատ, Արարատ, յատուկ անուն են. ամէն քաղքի՝ Փարիզ, ամէն գետոյ՝ Եփրատ, ամէն լեռան՝ Արարատ չենք կրնար ըսել, մինակ Փարիզ քաղքին՝ Փարիզ, մինակ Եփրատ գետին՝ Եփրատ, մինակ Ա-

լարատ լեռան՝ Արարատ կ՚ըսանք ըսել, ա-սոր համար այս անունները յատուկ կ՚ըսուին ։

11. Յատուկ անունները գլխագրով կը գրուին ։

12. Գոյական անունը երկու փոփոխութիւն կ՚ունենայ, Թիւ և Հոլով ։

13. Թիւը երկու է. Եզական և Յոգնական ։

14 Եզակին անունին նշանակած բանին մէկ հատ ըլլալը կը ցուցնէ. ինչպէս՝ մարդ, քաղաք, գետ, մէկ մարդ, մէկ քաղաք, մէկ գետ կը նշանակեն ։

15. Յոգնակին՝ անուան նշանակած իրին մէկէ աւելի ըլլալը կը ցուցնէ. զոր օրինակ՝ մարդք, քաղաքք, գետք, մարդեր, քա-ղաքներ, գետեր ըսել են. այսինքն՝ մէկէ ա-ւելի մարդ, մէկէ աւելի քաղաք, մէկէ աւելի գետ ։

16. Հոլովն՝ անունի մը վերջաւորութեանը կամ ծայրին փոխուիլն է ։

17. Հոլովը Հայերէնի մէջ վեց է ։ Ուղղա-կան, Սեռական, Տրական, Հայցական, Բացառական և Գործիական ։

18. Անունին վերջաւորութեանը փոխուե-լուն հոլովել կ՚ըսուի ։

19. Հայերէնի մէջ ամէն անուն մէկ կեր-պով չի հոլովիր, այսինքն՝ ամէն անուն իր վերջը մէկ կերպով չի փոխեր, շատ մը հոլովե-լու կերպեր կան որոնք Հոլովմունք կը կոչուին ։

20. Հայերէնի մէջ տասներկու կանոնաւոր, քանի մը հատ ալ անկանոն հոլովմունք կան։

21. Ամեն անուն եզակին մէջ տարբեր ու յոգնակին մէջ տարբեր կերպով կը հոլովի։

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ԿԱՆՈՆԱՒՈՐ ՀՈԼՈՎՄՈՒՆՔ

Ա. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ուղղական.	բան.	բան-ք.
Սեռական.	բան-ի.	բան-ից.
Տրական.	բան-ի.	բան-ից.
Հայցական.	զբան.	զբան-ս.
Բացառական.	'ի բան-է.	'ի բան-ից.
Գործիական.	բան-իւ.	բան-իւք.

Արքայ, յի, յիւ. Գիծ, գծի, գծիւ.
Հանդէս, դիսի, դիսիւ. Ողջոյն, ջունի, ջունիւ։

Բ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	քաղաք.	քաղաք-ք.
Ս.	քաղաք-ի.	քաղաք-աց.
Տ.	քաղաք-ի.	քաղաք-աց.
Հ.	զքաղաք.	զքաղաք-ս.
Բ.	'ի քաղաք-է.	'ի քաղաք-աց.
Գ.	քաղաք-աւ.	քաղաք-օք.

Աւազան, նի, նաւ. Լեզու, զուի, զուաւ.
Որդեակ, դեկի, դեկաւ. Պարտէզ, տիզի, տիզաւ.

Գ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակ.	Յոգնակ.
Ո.	Զգեստ.	Զգեստ-ք.
Ս.	Զգեստ-ու.	Զգեստ-ուց.
Տ.	Զգեստ-ու.	Զգեստ-ուց.
Հ.	զԶգեստ.	զԶգեստ-ս.
Բ.	'ի Զգեստ-է.	'ի Զգեստ-ուց.
Գ.	Զգեստ-ու.	Զգեստ-ուք.

վ, ծովու, ծովու. Զէն, զինու, զինու.
ծ, ընծու, ընծու. Քաղց, ցու, ցու:

Աս հոլովման տակ գացող անուններէն ոմանց բացառականը ու-է կ'ըլլայ, զոր օրինակ՝ արդ, զարդու, 'ի զարդուէ. Խրատ, խրաու, 'ի խրատուէ, Նախանձ, նախանձու, 'Նախանձուէ. Քաղց, քաղցու, 'ի քաղցուէ, ւայլն:

Դ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակ.	Յոգնակ.
Ո.	Գետ.	Գետք.
Ս.	Գետ-ոյ.	Գետ-ոց.
Տ.	Գետ-ոյ.	Գետ-ոց
Հ.	զԳետ.	զԳետ-ս
Բ.	'ի Գետ-ոյ.	'ի Գետ-ոց.
Գ.	Գետ-ով.	Գետ-օք

Տէր, րոյ, րով. Խունկ, խնկոյ, խնկով.
Էջ, էջոյ, էջով. Յոյս, յուսոյ, յուսով:

Այս հոլովման տակ գացող բառերէն ո-

մանց եզակի տրականը ում ալ կ'ըլլայ . զոր օրինակ՝ Նոր, Նորոյ, Նորում . Հին, Հնոյ, Հնում . Մի, միոյ, միում, եւայլն :

Ե . ՀՈԼՈՎՈՒՄ		Զ . ՀՈԼՈՎՈՒՄ
	Եզակի .	Յոգնակի .
Ո .	Տրդատ .	Հռիփսիմէ .
Ս .	Տրդատ—այ .	Հռիփսիմ—եայ .
Տ .	Տրդատ—այ .	Հռիփսիմ—եայ .
Հ .	զՏրդատ .	զՀռիփսիմէ .
Բ .	'ի Տրդատ—այ .	'ի Հռիփսիմ—եայ .
Գ .	Տրդատ—աւ .	Հռիփսիմ—եաւ .

Հայկ, կայ, կաւ . Գայիանէ, նեայ, նեաւ .
Արամ, մայ, մաւ . Յուլիա, լեայ, լեաւ .
Վահան, նայ, նաւ . Լուկրետիա, տեայ, տեաւ .
Արշակ, կայ, կաւ . Եսայի, սայեայ, սայեաւ .
Տիգրան, նայ, նաւ . Օգոստոս, տեայ, տեաւ .

Այս երկու հոլովմանց տակ յատուկ անուններ կ'երթան, անոր համար ասոնք յոգնակի չունին : Վեցերորդ հոլովման տակ գացող ոս վերջաւորածներն Առաջին հոլովման պէս ալ կ'ըլլան . ինչպէս՝ Օգոստոս, Օգոստոսի, Օգոստոսիւ . Յուլիոս, Յուլիոսի, Յուլիոսիւ . Գիոս, Գիոսի, Գիոսիւ :

Է . ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակի .	Յոգնակի .
Ո .	Եկեղեցի .	Եկեղեցի—ք .

Ս. Եկեղեց—ւոյ. Եկեղեց—եաց.
Տ. Եկեղեց—ւոյ, —ւոջ. Եկեղեց—եաց.
Հ. զԵկեղեցի. զԵկեղեցի—ս.
Բ. *յ Եկեղեց—ւոյ. յ Եկեղեց—եաց.
Գ. Եկեղեց—եաւ. Եկեղեց—եօք.

Կշիռ, գւոյ, գեաւ. Գօտի, տւոյ, տեաւ.
Տեղի, տեղւոյ, տեղեաւ. Գինի, նւոյ, նեաւ:

Այս հոլովման տակ կ'երթան ամեն ի վերջաւորած բազմավանկ անուններ. ի վերջաւորած միավանկները Զորրորդ հոլովման, այսինքն Գետ, գետային պէս կ'ըլլան. ինչպէս, Ձի, ձիոյ, ձիով. Դի, դիոյ, դիով:

Այս հոլովման տակ գացող անուններէն ոմանց եզակի գործիականը —ով, իսկ յոքնակի սեռականը, տրականը, բացառականը —ոց, ու գործիականը —ովք կ'ըլլան. ինչպէս Հոգի, հոգւոյ, հոգւով. Հոգիք, հոգւոց, հոգւովք. Որդի, որդւոյ, որդւով. Որդիք, որդւոց, որդւովք: Այսպէս կ'ըլլան ամեն ցի վերջաւորած անուններ. ինչպէս, իսրայելացի, իսրայելացւոյ, իսրայելացւով. Իսրայելացիք, իսրայելացւոց, իսրայելացւովք:

Այս հոլովման տակ գացող բառերէն ոմանց բացառականն ալ —ոջէ կ'ըլլայ. ինչպէս, Տեղի, տեղւոյ, 'ի տեղւոջէ:

---

* Ձայնաւորեաւ սկսող անուններու քով Ի նախդրի տեղ յ կը դրուի։

Ը. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	փոքր.	փոք-ունք.
Ս.	փոք-ու.	փոք-ունց.
Տ.	փոք-ու.	փոք-ունց.
Հ.	զփոքր.	զփոք-ունս.
Ի.	'ի փոք-ուէ.	'ի փոք-ունց.
Գ.	փոք-ումբ. փոք-ու.	փոք-ումբք.

Մանր, նու, նու. Մանունք, նունց, նումբք.
Ծանր, նու, նու. Ծանունք, նունց, նումբք.
Թանձր, ձու, ձու. Թանձունք, ձունց, ձումբք.
Քաղցր, ցու, ցու. Քաղցունք, ցունց, ցումբք.

Այս հոլովման տակ գացող անուններէն Բարձր, յոգնակիին մէջ այսպէս կ'ըլլայ. Բարձունք, բարձանց, բարձամբք. փոխանակ՝ Բարձունց, բարձումբք ըլլալու:

Աս հոլովման տակ գացող ածականները յոգնակի ալ ունին: Բայց կան աս հոլովման տակ գացող քանի մը գոյականներ որոնք յոգնակի չեն գործածուիր. զոր օրինակ. Ասր, ասու, յասուէ, ասու: Մեղր, մեղու, 'ի մեղուէ, մեղու:

Թ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Հիմն.	Հիմ-ունք.
Ս.	Հիմ-ան.	Հիմ-անց.
Տ.	Հիմ-ան.	Հիմ-անց.

Հ. զՀիմն. զՀիմ-անս.
Բ. 'ի Հիմ-անէ. 'ի Հիմ-անց.
Գ. Հիմ-ամբ. Հիմ-ամբք.

Արեգակն, կան, կամբ. Շուրթն, շրթան, շրթամբ.
Խոստումն, տման, տմամբ. Դուռն, դրան, դրամբ.

Այս հոլովման տակ գացող անուններէն ոմանց յոքն. ուղղ. ու հայցականը անք, անս կ'ըլլան. ինչպէս, Սերմն, սերմանք, սերմանս. Կողմն, կողմանք, կողմանս. Անուն, անուանք, անուանս:

Ըն վերջաւորուած բառերուն մեծ մասն աս հոլովման տակ կ'երթան. ինչպէս են վերի բառերը և հետեւեալները. Ատամն, ատաման, ատամամբ. Ատամունք, ատամանց, ատամամբք. Ուսումն, ուսման, ուսմամբ. Ուսմունք, ուսմանց, ուսմամբք. Սկիզբն, սկզբան, սկզբամբ. Սկզբունք, սկզբանց, սկզբամբք. Քիրտն, քրտան, քրտամբ. Քրտունք, քրտանց, քրտամբք. եւայլն:

Կան ուրիշ այլ և այլ վերջաւորութիւն ունեցող բառեր ալ որոնք այս հոլովման մէջ կ'ըլլան. զոր օրինակ.

Աղջիկ, ջկան, ջկանէ, ջկամբ. ջկունք, ջկանց, մբք.
Անուն, ուան, ուանէ. ուամբ. ուանք, ուանց, մբք.
Աշուն, շնան, շնանէ, շնամբ, շունք, շնանց, շնամբք.
Գարուն, րնան, րնանէ, րնամբ. րունք, րնանց, մբք.

Կորեակ, րեկան, րեկանէ, րեկամբ. րեկունք, րեկանց.
Ջեղուն, ուան, ուանէ, ուամբ. ունք, ուանց, ուամբք.
Մանուկ, նկան, նկանէ, նկամբ. նկունք, նկանց, մբք.
Մարդիկ, դկան, դկանէ, դկամբ.
Շուն, շան, շանէ, շամբ. շունք, շանց, շամբք.
Պաշտօն, տաման, տամանէ, տամամբ. տամունք, տամանց, տամամբք.
Տնիկ, տնկան, տնկանէ, տնկամբ. տնկունք, տնկանց, տնկամբք.
Տուն, տան, տանէ, տամբ. տունք, տանց, տամբք.
Տտուն, տտան, տտանէ տտամբ. տտունք, տտանց, տտամբք.
Փոքրիկ, րկան, րկանէ, րկամբ. րկունք, րկանց, մբք.

Ժ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ու.	գառն.	գառ-ինք.
Ս.	գառ-ին.	գառ-անց.
Տ.	գառ-ին.	գառ-անց.
Հ.	զգառն.	զգառ-ինս.
Բ.	՚ի գառ-անէ.	՚ի գառ-անց.
Գ.	գառ-ամբ.	գառ-ամբք.

Ջեռն, ռին, ռամբ. Եղն, եղին, եղամբ.
Լեառն, լերին, լերամբ. Խաշն, խաշին, խաշամբ։

Այս հոլովման տակ դացող բառերէն ոմանք, ինչպէս՝ Անձն, Ազն, Դիւցազն, Հարսն, Մասն, բացառականին մէջ յԱնձնէ, յԱզնէ, ՚ի Դիւցազնէ, ՚ի Հարսնէ, ՚ի Մասնէ, կ՚ըլլան, փոխանակ յԱնձանէ, յԱզանէ, ՚ի Հարսանէ, ՚ի Մասանէ ըլլալու։

Դարձեալ՝ ոմանց յոքն, ուղղ. ու հայցականը ունք, ունս, կ'ըլլան. ինչպէս, Դիւցազունք, դիւցազունս. Հարսունք, հարսունս. Մատունք, մատունս. Մասունք, մասունս. Թոռունք, թոռունս. Ողունք, ողունս. փոխանակ, Հարսինք, հարսինս. Մատինք, մատինս, և այլն ըլլալու։

ԺԱ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	նեղութիւն.	նեղութիւնք.
Ս.	նեղութեան.	նեղութեանց.
Տ.	նեղութեան.	նեղութեանց.
Հ.	զնեղութիւն.	զնեղութիւնս.
Բ.	'ի նեղութենէ.	'ի նեղութեանց.
Գ.	նեղութեամբ.	նեղութեամբք.

Այսպէս կը հոլովին ամեն ութիւն վերջաւորուած բառեր, և իւն վերջաւորուածներէն շատերը, որոնց ոմանց բացառականը եանէ կ'ըլլայ, փոխանակ ենէ ըլլալու. զոր օրինակ.

Արիւն, արեան, յարենէ, արեամբ. արիւնք, արեանց.
Անկիւն, անկեան, յանկենէ, անկեամբ. անկիւնք, անկեանց.
Կորիւն, կորեան, 'ի կորեանէ, կորեամբ. կորիւնք. կորեանց.
Ձիւն, ձեան, 'ի ձեանէ, ձեամբ. ձիւնք, ձեանց.
Սիւն, սեան, 'ի սեանէ, սեամբ. սիւնք, սեանց։

Բայց այն իւն վերջաւորած բառերը որոնք ութիւն վերջաւորածներուն զօրութիւնն ունին՝

բնաւ չեն հոլովիր․ ասոնք հոլովել պէտք եղած ատեն՝ ․․ում վերջաւորածները գործածել հարկ կ՚ըլլայ․ զոր օրինակ, հնչիւն կամ հնչում, հնչման, հնչմամբ․ Գոչիւն կամ գոչում, գոչման, գոչմամբ։ Միայն Թրթմնջիւն բառը հոլոված կայ, Թրթմնջիւն, քրթմրնջեան, ՚ի քրթմնջենէ։

Կան ուրիշ այլ և այլ վերջաւորութիւն ունեցող բառեր ալ որոնք աս հոլովման պէս կ՚ըլլան․ զոր օրինակ․

Տեսիլ, սլեան, սլենէ, սլեամբ․ սիլք, սլեանց, մբք․
Հանգիստ, գստեան, գստենէ, գստեամբ․
Կորուստ, րստեան, րստենէ, րստեամբ․
Գալուստ, լստեան, լստենէ, լստեամբ․
Փախուստ, խստեան, խստենէ, խստեամբ․
Ստին, ստեան, ստենէ, ստեամբ․ ստինք, ստեանց․ ստեամբք․

Ժ.Բ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակի․	Յոգնակի․
Ո․	Ոսկր․	Ոսկ–երք․
Ս․	Ոսկ–եր․	Ոսկ–երաց․
Տ․	Ոսկ–եր․	Ոսկ–երաց․
Հ․	զՈսկր․	զՈսկ–երս․
Բ․	յՈսկ–երէ․	յՈսկ–երաց․
Գ․	Ոսկ–երբ․	Ոսկ–երօք․

Կայսր, սեր, սերբ․ Ուստր, տեր, տերբ․
Դուստր, դստեր, դստերբ․ Աստղ, տեղ, տեղբ․
Ալիւր, ալեր, ալերբ․ Աղբիւր, բեր, բերբ․

Համբ բառը յոգնակիին մէջ կ'ըլլայ Համերք, համերց. այսպէս կընան ըլլալ նաեւ աս ; հոլովման տակ գացող ուրիշ բառեր. զոր օրինակ. Ոսկերք, ոսկերց, ոսկերբք. Աստեղք, աստեղց, աստեղբք. Աղբերք, աղբերց, աղբերբք եւայլն. բայց Երկրորդ հոլովման յոգնակիին պէս՝ ոսկերաց, ոսկերօք. աստեղաց, աստեղօք. աղբերաց, աղբերօք. ըսել աւելի սովորական է ։

ԶԱՐՏՈՒՂԻ ՀՈԼՈՎՄՈՒՆՔ

	Ա. ՀՈԼՈՎՈՒՄ		Բ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ	
	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ու.	Այր.	Արք.	Հայր.	Հարք.
Ս.	Առն.	Արանց.	Հօր.	Հարց.
Տ.	Առն.	Արանց.	Հօր.	Հարց.
Հ.	զԱյր.	զԱրս.	զՀայր.	զՀարս.
Բ.	յԱռնէ.	յԱրանց.	'ի Հօրէ.	'ի Հարց.
Գ.	Արամբ.	Արամբք.	Հարբ.	Հարբք.

Տէր, տեառն, 'ի տեառնէ. տերամբ. Տեարք, տեարանց, տերամբք.

Մայր, մօր, 'ի մօրէ, մարբ. Մարք, մարց, մարբք. Եղբայր, եղբօր, յեղբօրէ, եղբարբ. Եղբարք, եղբարց, եղբարբք ։

	Գ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ		Դ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ	
	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ու.	Քոյր.	Քորք.	Կին.	Կանայք.
Ս.	Քեռ.	Քերց.	Կնոջ.	Կանանց.
Տ.	Քեռ.	Քերց.	Կնոջ.	Կանանց.

Հ.	զՔոյր.	զՔորս.	զԿին.	զԿանայս.
Բ.	'ի Քեռէ.	'ի Քերց.	'ի Կնոջէ.	'ի Կանանց.
Գ.	Քերբ.	Քերբք.	Կանամբ.	Կանամբք.

	Ե. ՀՈԼՈՎՈՒՄ		Զ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ	
	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	Գիւղ.	Գիւղք.	Օր.	Աւուրք.
Ս.	Գեղջ.	Գիւղից.	Աւուր.	Աւուրց.
Տ.	Գեղջ.	Գիւղից.	Աւուր.	Աւուրց.
Հ.	զԳիւղ.	զԳիւղս.	զՕր.	զԱւուրս.
Բ.	'ի Գեղջէ.	'ի Գիւղից.	յՕրէ.	յԱւուրց.
Գ.	Գիւղիւ.	Գիւղիւք.	Աւուրբ.	Աւուրբք.

	Է. ՀՈԼՈՎՈՒՄ		Ը. ՀՈԼՈՎՈՒՄ	
	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	Տիւ.	Տիւք.	Արեւելեայ.	Արեւելեայք.
Ս.	Տուընջեան.		Արեւելւոյ.	Արեւելեայց.
Տ.	Տուընջեան.		Արեւելւոյ.	Արեւելեայց.
Հ.	զՏիւ.	զՏիւս.	զԱրեւելեայ.	զԱրեւելեայս.
Բ.	'ի Տուընջենէ. 'ի տուէ.		յԱրեւելւոյ.	յԱրեւելեայց.
Գ.	Տուընջեամբ.		Արեւելեաւ.	Արեւելեօք.

ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀՈԼՈՎՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԳԻՏԵԼԻՔ

22. Վեց հոլովներէն երկուքը, այսինքն Ուղղականն ու Հայցականը, ուղիղ հոլով, իսկ միւս չորսը, Սեռականը, Տրականը, Բացառականն ու Գործիականը խոտորնակ հոլով կը կոչուին։

23. Բաղաձայնով վերջաւորուած անուններուն վերջին վանկին է և ու ձայնաւորները՝ խոտորնակ հոլովներուն մէջ ընական* ըի կը փոխուին. զոր օրինակ, գէծ, գծի. խունկ, խնկոյ:

Իսկ եա՝ եի. է՝ էի. ոյ՝ ուի կը փոխուին, ինչպէս. Ատեան, ատենի. Մէգ, միգի. Ողջոյն, ողջունի:

24. Քանի մը բառերու մէջ ե գիրն ալ ընական ըի կը փոխուի, զոր օրինակ. Ասեղն, ասղան. Թիթեղն, թիթղան:

Դեւ բառին ե գիրը էի կը փոխուի, զոր օրինակ. Դեւ, դէւի. Դեւք, դէւաց, դէւօք:

25. Իւ վերջաւորուած բառերուն մէջ իւը ուի կը փոխուի, զոր օրինակ, Թիւ, թուոյ, թուով. Պատիւ, պատուոյ, պատուով. Անիւ, անուոյ, անուով. Հովիւ, հովուի, հովուաւ. Վաղիւ, վաղուի:

26. Արծուի բառը եզակի խոտորնակ հոլովներուն մէջ ի գիրը չի պահեր, զոր օրինակ. Արծուի, արծուոյ, արծուով:

27. Փոփոխելի ձայնաւորով սկսած միավանկ բառերէն ոմանք վերի կանոնին համեմատ կը փոխուին խոտորնակ հոլովներուն մէջ, ոմանք ալ չեն փոխուիր. զոր օրինակ:

---

* Ընական ը կ՚ըսուի ը հնչումը որ չի գրուիր. բայց երկու բաղաձայնի մէջտեղ հարկաւ զգալի է, զոր օրինակ. քննել, որ կը կարդացուի քըննել. Թէպէտ ը գիրը չի գրուիր:

Ինչ կ'ըլլայ ընչի, ընչիւ. ինչք, ընչից, ընչիւք.
Իղձ « ըղձի, ըղձիւ. իղձք, ըղձից, ըղձիւք.
Ունչ « ընչոյ, ընչով. ունչք, ընչաց, ընչօք.
Ունդ « ընդոյ, ընդով. ունդք, ընդոց, ընդովք.

Բայց

Իժ կ'ըլլայ իժի, իժիւ. իժք, իժից, իժիւք.
Իր « իրի. իրք, իրաց, իրօք.
Ուս « ուսոյ, ուսով. ուսք, ուսոց, ուսովք.
Ուխտ « ուխտի, ուխտիւ. ուխտք, ուխտից, տիւք.

28. Եայ վերջաւորուած հասարակ անունները Ա. հոլովման պէս կը հոլովին, զոր օրինակ:

Աշտեայ, տէի, տէիւ. տեայք, տէից, տէիւք.
Դուզնաքեայ, քէի, քէիւ, և այլն.
Կաթողիկեայ, կէի, կէիւ, և այլն.
Փախստեայ, տէի, տէիւ, և այլն.
Քրիստոնեայ, նէի, նէիւ, և այլն:

Անդեայ բառը կը հոլովի այսպէս, Անդեայ, անդէոյ, անդէով. Անդեայք, անդէոց, անդէովք:

Իսկ եայ վերջաւորած տեղւոյ կամ բնակչաց անուններ, Արեւելեայ բառին պէս կը հոլովին, զոր օրինակ.

Ասորեստանեայ, նւոյ, նւով. նեայք. նեայց. նեօք.
Հայաստանեայ, նւոյ, նւով. նեայք, նեայց, նեօք.
Վանեայ, նւոյ, նւով. նեայք, նեայց, նեօք.
Ծովեզերեայ, րւոյ, և այլն.
Միջերկրեայ, րւոյ, և այլն.
Ստորերկրեայ, ստորերկրւոյ, և այլն:

29. Եան վերջաւորուած բառեր այսպէս կը հոլովին.

Մամիկոնեան, նենի, նենիւ. նեանք, նեանց, նեամբք.

Յաւիտեան, տենի, տենիւ. տեանք, տեանց կամ տենից. տեամբք կամ տենիւք։

30. Ա՞ն վերջաւորուած ածականներ որոնք յատուկ անուններէ շինուած են, և մէկումը վերաբերեալները կը ցուցնեն, հետեւեալ կերպով կը հոլովին։

Ադամանք, մանց, մամբք, կամ մամք.

Շամիրամանք, միրամանց, միրամամբք, կամ մամք։

31. Կան հասարակ անուններ որոնց ամեն կամ քանի մը հոլովները քանի մը կերպ կ՚ըլլան. կամ եզակին տարբեր, յոգնակին տարբեր կերպով կը հոլովին. զոր օրինակ.

Աղախին, աղախնոյ, աղախնով. Աղախինք կամ աղախնեայք, աղախնայց, կամ աղախնեայց, աղախնեօք.

Աղուէս, աղուիսու. Աղուէսք, կամ աղուիսունք, աղուիսուց, աղուիսուք.

Ամիս, ամսոյ կամ ամսեան, ամսով. Ամիսք, ամսոց, ամսովք.

Անդրանիկ, անդրանկան, յանդրանկանէ, անդրանկամբ. կամ անդրանիկ, անդրանկի, անդրանկաւ. Անդրանիկք, անդրանկաց, անդրանկօք.

Գանձ, գանձու կամ գանձի, գանձու կամ գանձիւ. Գանձք, գանձուց, գանձիւք կամ գանձուք.

Գիշեր, գիշերոյ կամ գիշերի, գիշերով կամ գիշերաւ.

Դուռն, դրան, դրամբ. Դրունք, դրանց, դրամբք. կամ Դուրք, դրաց, դրօք.

Եպիսկոպոս, եպիսկոպոսի, եպիսկոպոսաւ. Եպիսկոպոսք կամ եպիսկոպոսունք, պոսաց, պոսօք.

Երագ. երագունք.

Երէց, երիցու, յերիցուէ, երիցու կամ երիցամբ. Երիցունք, երիցանց, երիցամբք.

Զօր, զօրու, զօրու. Զօրք, զօրաց, զօրօք.

Ժողովուրդ, ժողովրդեան, 'ի ժողովրդենէ, ժողովրդեամբ. Ժողովուրդք, ժողովրդոց, ժողովրդովք.

Լուսին, լուսնոյ կամ լուսնի, լուսնով կամ լուսնիւ.

Խորհուրդ, խորհրդեան կամ խորհրդոյ կամ խորհրդի, խորհրդով կամ խորհրդիւ. Խորհուրդք, խորհրդոց, խորհրդովք.

Ծաղիկ, ծաղկան, 'ի ծաղկանէ, ծաղկամբ. կամ ծաղիկ, ծաղկի, ծաղկաւ. Ծաղկունք, ծաղկանց, ծաղկամբք. կամ ծաղիկք, ծաղկաց, ծաղկօք, կամ ծաղկովք.

Ծնունդ, ծննդեան, 'ի ծննդենէ, ծննդեամբ. Ծնունդք, ծննդոց, ծննդովք.

Կոչ, կոչոյ, կոչով. Կոչունք, կոչնոց, կոչնովք.

Հուր, հրոյ, հրով կամ հուրբ.

Ձեռն, ձեռին, 'ի ձեռանէ, ձեռամբ. Ձեռք, ձեռաց, ձեռօք.

Ճիրան, ճիրանի, ճիրանաւ. Ճիրանք կամ ճիրանունք, ճիրանաց կամ ճիրանանց, ծիրանօք կամ ճիրանամբք.

Ճրագ, ճրագի, ճրագաւ. Ճրագք կամ ճրագունք, ճրագաց, ճրագօք .

Մահ, մահուան կամ մահու, 'ի մահուանէ, մահուամբ կամ մահու. Մահք կամ մահուանք, մահուանց, մահուամբք .

Մեղր, մեղու կամ մեղեր .

Մկան, մկանի, մկանաւ. Մկանք կամ մկանունք, մկանանց, մկանամբք .

Մսան, մսանի, մսանաւ . Մսանք կամ մսանունք, մսանանց, մսանամբք .

Նարդոս, Նարդոսի կամ Նարդեան, Նարդոսիւ .

Ոտն, ոտին, յոտանէ, ոտամբ . Ոտք, ոտից, ոտիւք .

Որմ, որմոյ, որմով. Որմք կամ որմունք, որմոց, որմովք

Պառաւ, պառաւոյ, պառաւով . Պառաւք կամ պառաւունք, պառաւանց, պառաւամբք .

Պատերազմ, պատերազմի, պատերազմաւ . Պատերազմք կամ պատերազմունք, պատերազմաց, պատերազմօք .

Ջուր, ջրոյ, ջրով կամ ջուրբ . Ջուրք, ջրոց կամ ջուրց, ջրովք կամ ջուրբք .

Սարկաւագ, սարկաւագի, սարկաւագաւ . Սարկաւագք կամ սարկաւագունք, սարկաւագաց, սարկաւագօք .

Ցից, ցցի, ցցիւ . Ցիցք կամ ցցունք, ցցից, ցցիւք .

Փախուստ, փախստեան կամ փախստի, փախըստեամբ կամ փախստիւ .

Քար, քարի, քարիւ. Քարինք, քարանց, քարամբք .

32 . Դ. Հոլովման, այսինքն, Գեւ, գեւային պէս հոլովող բառերէն ոմանց եզակի

տրականը է ալ կրնայ վերջաւորիլ, է նախադրութեան հետ, զոր օրինակ.

Աթոռ. Տր. աթոռոյ կամ յաթոռի.
Անկողին. » անկողնոյ » յանկողնի.
Բերան. » բերանոյ » 'ի բերանի.
Գիշեր. » գիշերոյ » 'ի գիշերի.
Գիր. » գրոյ » 'ի գրի.
Գուբ. » գբոյ » 'ի գբի.
Երագ. » երագոյ » յերագի.
Թուղթ. » թղթոյ » 'ի թղթի.
Ծոց. » ծոցոյ » 'ի ծոցի.
Մարմին. » մարմնոյ » 'ի մարմնի.
Պատիժ. » պատժոյ » 'ի պատժի.
Պատիւ. » պատուոյ » 'ի պատուի.
Տիղմ » տղմոյ » 'ի տղմի
Փոր. » փորոյ » 'ի փորի.

Բայց չըսուիր. 'ի մարդի, 'ի լուսի, 'ի ծերի, և այլն:

33. Կան անուններ ալ որոնք տարբեր կերպով հոլովելով ուրիշ նշանակութիւն կ'ունենան:

Այր, այրի, այրիւ. այր, մաղարա.
Այր, առն, արամբ. էրքէկ մարդ.
Գայլ, գայլի, գայլիւ. քայլ, բերանակապ.
Գայլ, գայլոյ, գայլով. քայլ (գազանը).
Գեղ, գեղոյ, գեղով. քեղեցկութեան.
Գեղ, գեղջ, գիւղիւ. քեղ.
Դի, դիոյ, դիով. դէ, (լէշ).
Դիք, դից, դիօք. չաստուած.

Կոյս , կուսի , կուսից . կոյս , (աղջիկ) .

Կոյս , կուսի , կուսաց . կոյտ .

Մայր , մօր , մարբ . մայր .

Մայր , մայրի , մայրիւ . մայր , (չամ ծառ) .

Որթ , որթոյ , որթով . որթ , (ասմա) .

Որթ , որթու , որթու . հորթ , (տանա) .

Սան , սանի , սանիւ . կաթսայ .

Սան , սանու , սանուց . սան , ձեռնասուն .

Փող , փողոյ , փողով . փող , (պօրու) .

Փող , փողի , փողիւ . փող , (պօղազ) .

Օդ , օդոյ , օդով . օդ , (հավա) .

Օդ , օդի , օդիւ . օդ , (ոտքի աման) .

34. Հասարակ անուններէն ոմանք բարդութեան կամ ածանցման մէջ իրենց առջի հոլովման ձեւը կը պահեն ոմանք ալ կը փոխեն , զոր օրինակ .

Փոխողներ .

Աստուած , տուծոյ , ծով . Անաստուած , ծի , ծից .

Գլուխ , գլխոյ , գլխով . Ջօրագլուխ , գլխի , գլխաց .

Գործ , ծոյ , ծով . Այգեգործ , ծի , ծաց .

Ձէն , ձինու , ձինու . Սպառազէն , ձինի , ձինաց .

Խրատ , տու , տու . Անխրատ , տի , տից .

Խօսք , սից , սիւք . Բարեխօս , սի , սաւ , սաց .

Սէր , սիրոյ , սիրով . Աստուածասէր , սիրի , րաւ .

Սիրտ , սրտի , սրտիւ . Խստասիրտ . խստասրտաց .

Պահողներ .

Գին , գնոյ , գնով . Մեծագին , գնոյ , գնով .

Մարմին , մարմնոյ , մնով . Անմարմին , մնոյ , մնով .

Շունչ , շնչոյ , շնչով . Անշունչ , շնչոյ , շնչով .

ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ԹՈՒՈՅՆ ՎՐԱՅ ԴԻՏԵԼԻՔ

35. Կան անուններ որոնք յոգնակի չեն կրնար ունենալ, զոր օրինակ. Քաղց, Ծարաւ, Ծերութիւն, և այլն.

Ասոր հակառակ կան անուններ որոնք եզակի չունին, ինչպէս. Աղօթք, Դժոխք, Կամք, Մեղք, Միտք, Պարտք. և այլն: Չըսուիր Աղօթ, Դժոխ, Կամ, և այլն: Այս տեսակ անուններ Անեզական կը կոչուին:

Անեզական անուններ բարդութեան կամ ածանցման մէջ, և կամ ուրիշ բառերու հետ իբրեւ ասութեան կերպ գործածուելով եզակի կ'ըլլան, զոր օրինակ.

Աղօթասէր, դժոխական, կամաւոր, մեղաւոր, մտախորհ, պարտաւոր. և կամ, մեղ դնել, մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա, միտ դնել, 'ի միտ ունել, զմտաւ ածել, ընդ միտ տանել, կամ եղեւ ինձ, պարտ է:

36. Կան այնպիսի բառեր ալ որոնց հոլովման ձեւը եզակի է, բայց նշանակութիւնը յոգնակի ըլլալուն համար՝ յոգնակիի ձեւով չեն հոլովիր, զոր օրինակ:

Մարդիկ, մարդկան, 'ի մարդկանէ, մարդկամբ.
Մանկտի, մանկտւոյ, 'ի մանկտւոյ, մանկտւով.
Գրեան, գրենոյ, գրենով.
Որեար, որերոյ, որերով.
Ոսկրոտի, ոսկրոտւոյ, ոսկրոտւով.
Աւազանի, աւազանւոյ աւազանւով.

Այսպէս են նաև խուժան, իշխան, Ջիան, խողեան: Ուստի և չըսուիր Մարդիկք, մարդկանց. Մանկտիք, մանկտեաց. Գրեանք, գրեանց. Որեարք, որերոց. և այլն:

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԱԾԱԿԱՆ

37. Ածական կ'ըսուին այն տեսակ բառեր՝ որոնք գոյականին որպիսութիւնը, այսինքն ինտոր ըլլալը. և կամ քանակութիւնը, այսինքն՝ թիւը, քանի հատ ըլլալը կը ցուցնեն: Զոր օրինակ, կարմիր հանդերձ, երկու հանդերձ. կարմիր՝ հանդերձին որպիսութիւնը, երկու՝ քանակութիւնը կը ցուցնեն, ուստի և ածական են:

38. Գոյականն ու ածականը իրարմէ որոշելու դիւրին կերպն է՝ բառին քով բան (շէյ) բառը դնել. եթէ կը յարմարի՝ այն բառն ածական է, եթէ չի յարմարիր՝ բառը գոյական է. զոր օրինակ, չըսուիր՝ մարդ բան, քաղաք բան, տուն բան. ապա մարդ, քաղաք, տուն, գոյական են. բայց կ'ըսուի, բարի բան, չար բան, մեծ բան. ապա բարի, չար, մեծ ածական են:

39. Ածականները սովորաբար գոյականէն

ետքը կը դրուին, ու անոր հետ մէկ տեղ կը հոլովին, զոր օրինակ այր իմաստուն. իմաստուն մարդ:

Եզակի.	Յոգնակի.
Ու. Այր իմաստուն.	Արք իմաստունք.
Ս. Առն իմաստնոյ.	Արանց իմաստնոց.
Տ. Առն իմաստնոյ.	Արանց իմաստնոց.
Հ. զԱյր իմաստուն.	զԱրս իմաստունս.
Բ. յԱռնէ իմաստնոյ.	յԱրանց իմաստնոց.
Գ. Արամբ իմաստնով.	Արամբք իմաստնովք.

40. Բայց հարկ կ'ըլլայ շատ անգամ ածականը գոյականէն առաջ դնել, ան ատեն ածականն անփոփոխ կը մնայ, զոր օրինակ.

Հաւատարիմ բարեկամ. Հաւատարիմ բարեկամք.
Հաւատարիմ բարեկամի. Հաւատարիմ բարեկամաց.
'ի Հաւատարիմ բարեկամէ. Հաւատարիմ բարեկամօք.
Հաւատարիմ բարեկամաւ.

41. Մինակ միավանկ ածականները գոյականէն առաջ ալ դրուելու ըլլան, անոր հետ մէկ տեղ կը հոլովին. զոր օրինակ. Մեծ տուն, մեծի տան. մեծաւ տամբ. Նոր օրէնք, նորոց օրինաց. Քաջ այր, քաջի առն, քաջաց արանց. Սուրբ քաղաք, սրբոյ քաղաքի, և այլն:

42. Գոյականին քանակութիւնը ցուցընող ածականները Թուական կը կոչուին, և երեք տեսակ են. Բացարձակ, Դասական, և Անջատական:

43. Ա. Բացարձակները գոյականին թիւը կամ քանի հատ ըլլալը կը ցուցնեն. և գըլխաւորները հետեւեալներն են ։

	Մի	Երկու	Երեք	Չորք
	Եզ.	Յոգ.	Յոգ.	Յոգ.
Ո.	Մի.	Երկու.	Երեք.	Չորք.
Ս.	Միոյ, միոջ.	Երկուց.	Երից.	Չորից.
Տ.	Միոյ, միում.	Երկուց.	Երից.	Չորից.
Հ.	զՄի.	զԵրկուս.	զԵրիս.	զՉորս.
Բ.	'ի Միոջէ.	յԵրկուց.	յԵրից.	'ի Չորից.
Գ.	Միով.	Երկուք.	Երիւք.	Չորիւք.

	Հինգ.		վեց.	
	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	Հինգ	Հինգք.	վեց.	վեցք.
Ս.	Հնգի.	Հնգից.	վեցի.	վեցից.
Տ.	Հնգի.	Հնգից.	վեցի.	վեցից.
Հ.	զՀինգ.	զՀինգս.	զվեց.	զվեցս.
Բ.	'ի Հնգէ.	'ի Հնգից.	'ի վեցէ.	'ի վեցից.
Գ.	Հնգիւ.	Հնգօք.	վեցիւ.	վեցիւք.

	Եօթն.		Ութ.	
	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	Եօթն.	Եօթանք.	Ութ.	Ութք.
Ս.	Եօթան.	Եօթանց.	Ութի.	Ութից.
Տ.	Եօթան.	Եօթանց.	Ութի.	Ութից.
Հ.	զԵօթն.	զԵօթանս.	զՈւթ.	զՈւթս.
Բ.	յԵօթանէ.	յԵօթանց.	յՈւթէ.	յՈւթից.
Գ.	Եօթամբ.	Եօթամբք.	Ութիւ.	Ութիւք.

ինն.		Տասն.	
	Եզ. Յոգ.		Եզ. Յոգ.

	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	ինն.	ինունք.	Տասն.	Տասունք.
Ս.	ըննի.	ըննից.	Տասին.	Տասանց.
Տ.	ըննի.	ըննից.	Տասին.	Տասանց.
Հ.	զինն.	զինունս.	զՏասն.	զՏասունս.
Բ.	յըննէ.	յըննից.	'ի Տասնէ.	'ի Տասանց.
Գ.	ըննիւ.	ըննիւք.	Տասամբ.	Տասամբք.

Մետասան, տասնումէկ.

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Մետասան.	Մետասանք.
Ս.	Մետասանի.	Մետասանից.
Տ.	Մետասանի.	Մետասանից.
Հ.	զՄետասան.	զՄետասանս.
Բ.	'ի Մետասանէ.	ի Մետասանից.
Գ.	Մետասանիւ.	Մետասանիւք.

Մետասանին պէս կը հոլովին.

Երկոտասան. տասնուերկու.
Երեքտասան. տասնուերեք.
Չորեքտասան. տասնուչորս.
Հնգետասան. տասնուհինգ.
Վեշտասան. տասնուվեց.

Եօթնեւտասն, տասնուեօթը.

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Եօթնեւտասն.	Եօթնեւտասանք.
Ս.	Եօթնեւտասին.	Եօթնեւտասանց.
Տ.	Եօթնեւտասին.	Եօթնեւտասանց.

Հ.	զեօթնեւտասան.	զեօթնեւտասանս.
Բ.	յ եօթնեւտասանէ.	յ եօթնեւտասանից.
Գ.	եօթնեւտասամբ.	եօթնեւտասամբք.

Այսպէս կը հոլովին.

Ութեւտասան. տասնաութը.
Իննեւտասան. տասնաինը.

Քսան.

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Քսան.	Քսանք.
Ս.	Քսանի.	Քսանից.
Տ.	Քսանի.	Քսանից.
Հ.	զՔսան.	զՔսանս.
Բ.	'ի Քսանէ.	'ի Քսանից.
Գ.	Քսանիւ.	Քսանիւք.

Այսպէս կը հոլովին.

Երեսուն, երեսնի, երեսնիւ. երեսուն.
Քառասուն, քառասնի, քառասնիւ. քառասուն.
Յիսուն, յիսնի, յիսնիւ. յիսուն.
Վաթսուն, վաթսնի, վաթսնիւ. վաթսուն.
Եօթանասուն, թանասնի, թանասնիւ, եօթանասուն.
Ութսուն, ութսնի, ութսնիւ, ութսուն.
Իննսուն, իննսնի, իննսնիւ. իննսուն.

Հարիւր.

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Հարիւր.	Հարիւրք.
Ս.	Հարիւրոյ.	Հարիւրոց.
Տ.	Հարիւրոյ.	Հարիւրոց.
Հ.	զՀարիւր.	զՀարիւրս.

Բ.	'ի Հարիւրոյ.	'ի Հարիւրոց.
Գ.	Հարիւրով.	Հարիւրովք.

Այսպէս կը հոլովին.

Երկերիւր. երկուհարերորդ. Վեցհարիւր. վեցհարերորդ.
Երեքհարիւր. երեքհարերորդ. Եօթնհարիւր. եօթնհարերորդ.
Չորեքհարիւր. չորսհարերորդ. Ութհարիւր. ութհարերորդ.
Հինգհարիւր. հինգհարերորդ. Իննհարիւր. իննհարերորդ.

	Հազար.		Բիւր, տասը հազար.	
	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	Հազար.	Հազարք.	Բիւր.	Բիւրք.
Ս.	Հազարի.	Հազարաց.	Բիւրու.	Բիւրուց.
Տ.	Հազարի.	Հազարաց.	Բիւրու.	Բիւրուց.
Հ.	զՀազար.	զՀազարս.	զԲիւր.	զԲիւրս.
Բ.	'ի Հազարէ.	'ի Հազարաց.	'ի Բիւրէ.	'ի Բիւրուց.
Գ.	Հազարաւ.	Հազարօք.	Բիւրու.	Բիւրուք.

44. Բ. Դասական թուականները գոյականին կարգը կամ քանիերորդ ըլլալը կը ցուցընեն, և հետևեալներն են.

Առաջին.

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Առաջին.	Առաջինք.
Ս.	Առաջնոյ.	Առաջնոց.
Տ.	Առաջնոյ, ջնում.	Առաջնոց.
Հ.	զԱռաջին.	զԱռաջինս.
Բ.	յԱռաջնմէ. յԱռաջնոյ.	յԱռաջնոց.
Գ.	Առաջնով.	Առաջնովք.

Առաջներորդ.

	Եզական.	Յոգնական.
Ո	Առաջներորդ.	Առաջներորդք.
Ս	Առաջներորդի.	Առաջներորդաց.
Տ.	Առաջներորդի, դուռ.	Առաջներորդաց.
Հ.	զԱռաջներորդ.	զԱռաջներորդս.
Բ.	յԱռաջներորդէ.	յԱռաջներորդաց.
Գ.	Առաջներորդաւ.	Առաջներորդօք.

Առաջին բառին պէս կը հոլովի Վերջին. Վերջին, ջնոյ, ջնում, ջնով. ջինք, ջնոց, ջնովք:

Առաջներորդին պէս կը հոլովին ուրիշ միացեալ դասական թուականները, զոր օրինակ.

Երկրորդ.
Երրորդ.
Չորրորդ.
Հինգերորդ.
Վեցերորդ.
Եօթներորդ.
Ութերորդ.
Իններորդ.
Տասներորդ.
Մետասաներորդ.
Երկոտասաներորդ.
Երեքտասաներորդ.
Չորեքտասաներորդ.
Հնգետասաներորդ.
Վեշտասաներորդ.

+ դի. դաւ. դք. դաց.

Եօթնեւտասներորդ.
Ութեւտասներորդ.
Իննեւտասներորդ.
Քսաներորդ.
Երեսներորդ.
Քառասներորդ.
Յիսներորդ.
Վաթսներորդ.
Եօթանասներորդ.
Ութսներորդ.
Իննսներորդ.
Հարիւրերորդ.
Երկերիւրերորդ.
Հազարերորդ.
Բիւրերորդ.

+ դի. դաւ. դք. դաց

Ամեն բացարձակ թուականի վերջը րորդ կամ երորդ* մասնիկն աւելցնելով դասական կ'ըլլայ. զոր օրինակ, Երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ, տասներորդ, քսաներորդ, հարիւրերորդ, հազարերորդ, եւայլն։

Հինգէն մինչև ինն՝ երորդ մասնիկը կ'առնեն. Միացեալները րորդ ալ կրնան վերջաւորիլ, զոր օրինակ. Առաջնորդ, տասնորդ, կամ տասանորդ, յիսնորդ, քառասնորդ, հարիւրորդ, հազարորդ։

45. Գ. Անձնորական թուականները՝ բացարձակներուն վրայ եքէն** կամ եքեան մասնիկն աւելցնելով կը շինուին, և իրենց ցըցուցած թուոյն ամէնն ալ կը նշանակեն. զոր օրինակ, երկոքէն՝ երկուքն ալ ըսել է. երեքէն՝ երեքն ալ, չորեքէն՝ չորսն ալ, տասնեքէն՝ տասն ալ, և այլն։

---

* Մէկերորդ չըսուիր, անոր տեղ առաջին կամ առաջներորդ կամ առաջնորդ կ'ըսուի։ Երկրորդ՝ պէտք է գիտնալ որ դասական գումար մը բաղկացնող բոլոր թիւերը դասական վերջաւորութիւն մը կ'առնեն. ուստի 21, 25, 105, 122, 1465 երորդ և այլն, Հայերէն գրաբար կը կարդացուին Քսաներորդ առաջներորդ. քսաներորդ հինգերորդ. հարիւրերորդ հինգերորդ. հարիւրերորդ քսաներորդ երկրորդ. հազարերորդ չորեքհարիւրերորդ վաթսուներորդ հինգերորդ և այլն։ Հոլովել հարկ եղած ատեն ալ ամէնը մէկէն հոլովելու է, այսպէս. քսաներորդի հինգերորդի. հարիւրորդի քսաներորդի երկրորդի, հազարերորդի չորեքհարիւրորդի վաթսուներորդի հինգերորդի։

** Երկու թուականը միայն ոքէն մասնիկով անձնորական կ'ըլլայ, ուստի երկոքէն ըսուած է ոչ թէ երկեքէն։

Անձներական թուականները միայն յոգնակի են, և հետևեալ կերպիւ կը հոլովին ։

Յոգնակի ·

Ո·	Երկոքին, երկոքեան․	Երեքին, երեքեան․
Ս·	Երկոցունց, ցուն․	Երեցունց․
Տ·	Երկոցունց,	Երեցունց․
Հ·	զԵրկոսին, զերկոսեան	զԵրեսին, զերեսեան․
Բ·	յԵրկոցունց․	յԵրեցունց․
Գ·	Երկոքումբք․	Երեքումբք․

46· Ամենեքին, ամենեքեան կը նշանակէ ամենն ալ, և գոյականաբար միայն կը գործածուի* ։

47· Թուական ածականներն ալ սովորաբար գոյականէն առաջ գրուելով մէկտեղ կը հոլովին ։

Մէ՝ եզակի գոյական կ'ուզէ · Մնացած թուականները սովորաբար յոգնակի գոյական կ'ուզեն, զոր օրինակ ·

	Եզակի ·	Յոգնակի ·
Ո·	Այր մի·	Արք երկու·
Ս·	Առն միոջ·	Արանց երկուց·
Տ·	Առն միում·	Արանց երկուց·
Հ·	զԱյր մի·	զԱրս երկուս·
Բ·	յԱռնէ միոջէ·	յԱրանց երկուց·
Գ·	Արամբ միով·	Արամբք երկուք·

* Ուրիշ երկու տեսակ թուականներ ալ կան, այսինքն ջին կամ պատիկ և եակ վերջաւորութիւնները ։

	Յոգնակի·	Յոգնակի·
Ո·	Արք վեց·	Արք քսան·
Ս·	Արանց վեցից·	Արանց քսանից·
Տ·	Արանց վեցից·	Արանց քսանից·
Հ·	զԱրս վեց·	զԱրս քսան·
Բ·	յԱրանց վեցից·	յԱրանց քսանից·
Գ·	Արամբք վեցիւք·	Արամբք քսանիւք·

48· Թուականները, եթէ գոյականէն առաջ դրուին, կրնան մէկտեղ հոլովիլ և չհոլովիլ· զոր օրինակ, հոլովելով՝ ԵՐԿՈՒՔ· ԵՐԿՈՒՑ արանց· ԵՐԻՑ զինուորաց· ԵՕ-

---

ԻՆ կամ ՊԱՏԻԿ վերջաւորութիւնները ԿՐԿՆԱԿԱՆ կը կոչուին. քանզի քանակութիւն մը թուական անունին ցուցուցած թուոյն չափ կրկնուած կը նշանակեն. զոր օրինակ. ԵՐԿԻՆ կամ ԵՐԿՊԱՏԻԿ, քանակութիւն մը երկու անգամ նոյնչափ կրկնուած կը նշանակէ, ԵՐԵՔԻՆ կամ ԵՐԵՔՊԱՏԻԿ, քանակութիւն մը երեք անգամ կրկնուած. ՉՈՐԵՔԻՆ կամ ՉՈՐԵՔՊԱՏԻԿ՝ քանակութիւն մը չորս անգամ կրկնուած կը նշանակեն։

Այսպէս կ'ըսուի, ՀՆԳԵՔԻՆ, ՎԵՑԵՔԻՆ, ԵՕԹՆԵՔԻՆ, ԵՕԹԱՆԱՍՆԵ-ՔԻՆ, և այլն։

ԵԱԿ վերջաւորութիւնները՝ բան մը այսչափ թուէ կամ հատէ բաղկացած կը նշանակեն. ուստի, ԵՐԿԵԱԿ՝ բան մը երկու թուէ կամ հատէ բաղկացած. ԵՐՐԵԱԿ՝ բան մը երեք թուէ կամ հատէ, ՉՈՐԵԱԿ՝ չորս թուէ կամ հատէ բաղկացած կը նշանակէ։

Այսպէս կ'ըսուի նաև՝ ՀՆԳԵԱԿ, ՎԵՑԵԱԿ, ԵՕԹՆԵԱԿ, ՀՆ-ԳԵՏԱՍՆԵԱԿ, և այլն։

ԻՆ վերջաւորութեան թուականները, բաց 'ի ԵՐԿԻՆ ածականէն, սովորաբար չեն հոլովիր, իսկ պատիկ և եակ վերջաւորութեան-ները Բ. Հոլովման պէս կը հոլովին, այսպէս. ԵՕԹՆՊԱՏԻԿ. ԵՕԹՆՊԱՏԿԻ, ԵՕԹՆՊԱՏԿԱՒ. ԵՕԹՆԵԱԿ, ԵՕԹՆԵԿԻ, ԵՕԹՆԵԿԱՒ, և այլն։

Ընդ սարկաւագաց. Երկոտասանից առաքելոց։ Զհոլովելով՝ հինգ հացիւ, տասն արանց, Երկոտասան առաքելոց, եւայլն։

Մի՝ առաջ ալ դրուի, կը հոլովի. Մի այր, միոյ առն, միով արամբ։

49. Դասականներն ալ գոյականէն ետքը, երբեմն ալ առաջ դրուելով, միշտ եզակի գոյական կ'ուզեն, ու մէկտեղ կը հոլովին, զոր օրինակ. Օր Երկրորդ, աւուր Երկրորդի, յօրէ Երկրորդէ կամ Երկրորդաւ աւուր. 'ի հինգերորդում ամսեան, եւայլն։

Անձներականները գոյականէն ետքը, երբեմն ալ առաջ դրուելով, միշտ յոգնակի գոյական կ'ուզեն ու մէկտեղ կը հոլովին. զոր օրինակ. Որդիք Երկոքին, որդւոց Երկոցունց, որդւովք Երկոքումբք. կամ, Երկոքին որդիք, Երկոցունց որդւոց, Երկոքումբք որդւովք։

50. Տեսակ մը ածականներ ալ կան որոնք անորոշ կամ միջակ կը կոչուին, և հետեւեալները են։

Ամենայն. Այլ.

	Եզ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	Ամենայն.	Այլ	Այլք.
Ս.	Ամենայնի.	Այլոյ.	Այլոց.
Տ.	Ամենայնի.	Այլում.	Այլոց.
Հ.	զԱմենայն.	զԱյլ	զԱյլս.
Բ.	յԱմենայնէ.	յԱյլմէ.	յԱյլոց.
Գ.	Ամենայնիւ.	Այլով	Այլովք.

Այս բառին պէս կը հոլովին հետեւեալ անորոշ ածականները.

Իւրաքանչիւր, րոյ, րում, րմէ, րով. րք, րոց.
Միւս, սոյ, սում, սմէ, սով. սք, սոց:

Ոմն. Ոք.

	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	Ոմն.	Ոմանք.	Ոք.	Ոմանք.
Ս.	Ուրումն.	Ոմանց.	Ուրուք.	Ոմանց.
Տ.	Ումեմն.	Ոմանց.	Ումեք.	Ոմանց.
Հ.	զՈմն.	զՈմանս.	զՈք.	զՈմանս.
Բ.	յՈւմեմնէ.	յՈմանց.	յՈւմեքէ.	յՈմանց.
Գ.	Ոմամբ.	Ոմամբք.	Ոմամբ.	Ոմամբք.

Իմն, ինչ. Նոյն.

	Եզ. և Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	Իմն, ինչ.	Նոյն.	Նոքին.
Ս.	Իրիք.	Նորին.	Նոցին, նոցունց.
Տ.	Իմիք.	Նմին.	Նոցին, նոցունց.
Հ.	զԻմն, զինչ.	զՆոյն.	զՆոսին.
Բ.	յԻմեքէ.	՚ի Նմին.	՚ի Նոցունց.
Գ.	Իւիք.	Նովին, նովիմբ.	Նովիմբք, նոքիմբք.

Նոյն բառին պէս կը հոլովին, սոյն, դոյն.

Ո՞վ, Ո՞. Որ. Զինչ.

	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.	Եզ.
Ո.	Ո՞վ, ո՞.	Ո՞յք.	Որ	Որք.	Զի՞նչ.
Ս.	Ո՞յր.	Ո՞յց.	Որոյ.	Որոց.	Է՞ր.
Տ.	Ո՞ւմ.	Ո՞յց.	Որում.	Որոց.	Ի՞մ.

Հ· զՈ՞վ, զո՞· զՈ՞յս· զՈր· զՈրս· Զի՞նչ·
Բ· յՈւմէ՞· յՈ՞յց· յՈրմէ· յՈրոց· Առ իմէ՞·
Գ· Որո՞վ· Որո՞վք· Որով· Որովք· Ի՞ւ·

Միմեանց ·	Իրերաց ·
Յոքնակի·	Յոքնակի·
Ո· Չունի·	Չունի·
Ս· Միմեանց·	Իրերաց·
Տ· Միմեանց·	Իրերաց·
Հ· զՄիմեանս·	զԻրեարս·
Բ· 'ի Միմեանց·	յԻրերաց·
Գ· Միմեամբք·	Իրերօք·

51· Անորոշ ածականներն ալ գոյականներուն հետ, սովորաբար առաջ գրուելով կը հոլովին, զոր օրինակ ։

Այր այլ, առն այլոյ, առն այլում, ևն :
Այր ոմն, առն ուրումն, առն ումեմն, յառնէ ումեմնէ, արամբ ոմամբ · կամ, Այր ոք, առն ուրուք, առն ումեք, յառնէ ումեքէ · Արք ոմանք, արանց ոմանց, արամբք ոմամբք, զարս ոմանս :
Գործ ինչ, գործոյ իրիք, գործոյ իմիք, 'ի գործոյ իմիքէ, գործով իւիք ·
Նոյն* բան, նորին բանի, նմին բանի, 'ի նմին բանէ, նովին բանիւ · Նոյն բանք, նոցին բանից, նոքին բանիւք ·

---

* Սոյն, դոյն, նոյն ածականները միշտ գոյականին նախադաս ըլլալ սովորութիւն է :

Նոյնպէս որ և ուրիշ հարցական ածականներ գոյականէ առաջ կը գրուին :

Որ տուն, որոյ տան, որում տան, յորմէ տանէ, որով տամբ. Որ տունք, որոց տանց, որովք տամբք։

Ո՞վ կամ ո՞, գոյականաբար կը վարուի. մինակ ոք բառին հետ երբ ածական կը հոլովի այսպէս.

Ո՞վ կամ ո՞ ոք, ո՞յր ուրուք, ո՞ւմ ումեք, յումմէ՞ ումեքէ։

Զինչ՝ ալ մինակ ինչ բառին հետ երբ ածական կը գործածուի այսպէս.

Զի՞նչ ինչ, ի՞ր իրիք, ի՞մ իմիք, ի՞ւ իւիք։

52. Միմեանց, իրերաց, բառերը գոյականաբար կը գործածուին։

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԴԵՐԱՆՈՒՆ

53. Դերանուն կ՚ըսուին այն բառերը որոնք խօսքին մէջ առաջուց յիշուած բառի մը տեղ կը դրուին, նոյն բառը չկրկնելու համար. զոր օրինակ. Աստուած արդար է. անիկա յանցաւորները կը պատժէ. Տեսայ այն մարդը՝ որ քեզի հետ էր։ Այս խօսքերուն մէջ անիկա, որ, դերանուն են. քանզի առջինը (անիկա) Աստուած բառին տեղ դրուած է. իսկ երկրորդը (որ)՝ մարդ բառին տեղ։

54. Դերանունները դէմք ալ կը ցուցնեն.

և դէմքը երեք է. առաջին, երկրորդ, երրորդ: Առաջին դէմքն է խօսողը. երկրորդն է ան՝ առ որ կը խօսուի. երրորդն է ան՝ որուն վրայով կը խօսուի:

55. Դերանունները շատ տեսակ են. Դիմական, կամ Անձնական, Ցուցական, Ստացական և Յարաբերական:

56. Ա. Դիմական դերանուններն են. Ես. դու. սա. դա. նա. ինքն. իւր:

Ես՝ առաջին դէմքի դերանուն է. դու՝ երկրորդ դէմքի. սա, դա, նա, ինքն, իւր՝ երրորդ դէմքի:

Դիմական դերանունները հետեւեալ կերպով կը հոլովին.

	Ա. ԴԻՄՔ		Բ. ԴԻՄՔ		Գ. ԴԻՄՔ	
	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	Ես.	Մեք.	Դու.	Դուք.	Նա.	Նոքա.
Ս.	Իմ.	Մեր.	Քո.	Ձեր.	Նորա.	Նոցա.
Տ.	Ինձ.	Մեզ.	Քեզ.	Ձեզ.	Նմա.	Նոցա.
Հ.	զիս.	զՄեզ.	զՔեզ.	զՁեզ.	զՆա.	զՆոսա.
Բ.	յինէն.	՚ի Մէնջ.	՚ի Քէն.	՚ի Ձէնջ	՚ի Նմանէ.	՚ի Նոցանէ.
Գ.	ինեւ.	Մեօք,	Քեւ.	Ձեօք.	Նովաւ.	Նոքօք.

Գ. ԴԻՄՔ.

	Եզ.	Յոգ.	Եզ.	Յոգ.
Ո.	ինքն.	ինքեանք.	չունի.	իւրեանք.
Ս.	ինքեան.	ինքեանց.	իւր, իւրեան.	իւրեանց.
Տ.	ինքեան.	ինքեանց.	իւր, իւրեան.	իւրեանց.

Հ. զինքն. զինքեանս. զանձն. զիւրեանս.
Բ. յինքենէ. յինքեանց. յիւրմէ. յիւրեանց.
Գ. ինքեամբ. ինքեամբք. իւրեւ, իւր- իւրեամբք.
եաւ, իւրեամբ.

Սա, դա, դերանուններն նոյն պէս կը հոլովին։

57. Բ. Ցուցական դերանունն է՝ Այս, այդ, այն որոնք հետեւեալ կերպով կը հոլովին։

Եզակի.	Յոգնակի.
Ո. Այս.	Այս, այսոքիկ.
Ս. Այսր, այսորիկ.	Այսց, այսոցիկ.
Տ. Այսմ, այսմիկ.	Այսց, այսոցիկ.
Հ. զԱյս.	զԱյս, զայսոսիկ.
Բ. յԱյսմ, յայսմանէ.	յԱյսց, յայսցանէ.
Գ. Այսու, այսուիկ.	Այսու, այսոքիւք.

Եզակի.	Յոգնակի.
Ո. Այդ.	Այդք, այդոքիկ.
Ս. Այդր, այդորիկ.	Այդց, այդոցիկ.
Տ. Այդմ, այդմիկ.	Այդց, այդոցիկ.
Հ. զԱյդ.	զԱյդ, զայդոսիկ.
Բ. յԱյդմ, յայդմանէ.	յԱյդց, յայդցանէ.
Գ. Այդու, այդուիկ.	Այդու, այդոքիւք.

Եզակի.	Յոգնակի.
Ո. Այն.	Այնք, այնոքիկ.
Ս. Այնր, այնորիկ.	Այնց, այնոցիկ.
Տ. Այնմ, այնմիկ.	Այնց, այնոցիկ.
Հ. զԱյն.	զԱյնս, զայնոսիկ.
Բ. յԱյնմ, յայնմանէ.	յԱյնց, յայնցանէ.
Գ. Այնու, այնուիկ.	Այնու, այնոքիւք.

Ցուցականներն, իբրեւ ածական, գոյականներու հետ ալ մէկտեղ հոլովելով կը գործածուին, և թէ առաջ թէ ետքը կրնան դրուիլ։ Եթէ առաջ դրուին՝ կարճ հոլովները կը գործածուին. եթէ ետքը դրուին՝ երկայնները. և ան ատեն գոյականին վրայ ս, դ, ն գիրերը կ'աւելնան. զոր օրինակ։

ԱՌԱՋ ԴՐՈՒԱԾ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Այս տուն.	Այս տունք.
Ս.	Այսր տան.	Այսց տանց.
Տ.	Այսմ տան.	Այսց տանց.
Հ.	զԱյս տուն.	զԱյս տունս.
Բ.	յԱյսմ տանէ.	յԱյսց տանց.
Գ.	Այսու տամբ.	Այսու տամբք.

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Այդ տուն.	Այդ տունք.
Ս	Այդր տան.	Այդց տանց.
Տ.	Այդմ տան.	Այդց տանց.
Հ.	զԱյդ տուն.	զԱյդ տունս.
Բ.	յԱյդմ տանէ.	յԱյդց տանց.
Գ.	Այդու տամբ.	Այդու տամբք.

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Այն տուն.	Այն տունք.
Ս.	Այնր տան.	Այնց տանց.
Տ.	Այնմ տան.	Այնց տանց.
Հ.	զԱյն տուն.	զԱյն տունս.

Բ. յԱյնմ տանէ. յԱյնց տանց.
Գ. Այնու տամբ. Այնու տամբք.

ՎԵՐՋԸ ԴՐՈՒԱԾ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Տունս այս.	Տունքս այսոքիկ.
Ս.	Տանս այսորիկ.	Տանցս այսոցիկ.
Տ.	Տանս այսմիկ.	Տանցս այսոցիկ.
Հ.	զՏունս զայս.	զՏունս զայսոսիկ.
Բ.	'ի Տանէս յայսմանէ.	'ի Տանցս յայսցանէ.
Գ.	Տամբս այսուիկ.	Տամբքս այսոքիւք.

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Տունդ այդ.	Տունքդ այդոքիկ.
Ս.	Տանդ այդորիկ.	Տանցդ այդոցիկ.
Տ.	Տանդ այդմիկ.	Տանցդ այդոցիկ.
Հ.	զՏունդ զայդ.	զՏունսդ զայդոսիկ.
Բ.	'ի Տանէդ յայդմանէ.	'ի Տանցդ յայդցանէ.
Գ.	Տամբդ այդուիկ.	Տամբքդ այդոքիւք.

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Տունն այն.	Տունքն այնոքիկ.
Ս.	Տանն այնորիկ.	Տանցն այնոցիկ.
Տ.	Տանն այնմիկ.	Տանցն այնոցիկ.
Հ.	զՏունն զայն.	զՏունսն զայնոսիկ.
Բ.	'ի Տանէն յայնմանէ.	'ի Տանցն յայնցանէ
Գ.	Տամբն այնուիկ.	Տամբքն այնոքիւք.

58. Գ. Ստացական կամ յատկացուցիչ կոչուած դերանուններն են՝ իմ, քո, մեր, ձեր, իւր ։ Ասոնք հետեւեալ կերպով կը հոլովին ։

Եզակի.

Ո.	իմ.	քո.	Մեր.	Ձեր.	իւր.
Ս.	իմոյ.	քոյ.	Մերոյ.	Ձերոյ.	իւրոյ.
Տ.	իմում.	քում.	Մերում.	Ձերում.	իւրում.
Հ.	զիմ.	զքո.	զՄեր.	զՁեր.	զիւր.
Բ.	յիմմէ.	'ի քումմէ.	'ի Մերմէ.	'ի Ձերմէ.	յիւրմէ.
Գ.	իմով.	քով.	Մերով.	Ձերով.	իւրով.

Յոգնակի.

Ո.	իմք.	քոյք.	Մերք.	Ձերք.	իւրք.
Ս.	իմոց.	քոց.	Մերոց.	Ձերոց.	իւրոց.
Տ.	իմոց.	քոց.	Մերոց.	Ձերոց.	իւրոց.
Հ.	զիմս.	զքոյս.	զՄերս.	զՁերս.	զիւրս.
Բ.	յիմոց.	'ի քոց.	'ի Մերոց.	'ի Ձերոց.	յիւրոց.
Գ.	իմովք.	քովք.	Մերովք.	Ձերովք.	իւրովք.

Ստացականներն ալ, երբ ածական, գոյականներէն առաջ կամ ետքը դրուելով, մէկտեղ կը հոլովին, այսպէս.

ԱՌԱՋ ԴՐՈՒԱԾ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	իմ տուն.	իմ տունք.
Ս.	իմոյ տան.	իմոց տանց.
Տ.	իմում տան.	իմոց տանց.
Հ.	զիմ տուն.	զիմ տունս.
Բ.	յիմմէ տանէ.	յիմոց տանց.
Գ.	իմով տամբ.	իմովք տամբք.

ԵՏՔԸ ԴՐՈՒԱԾ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Տուն իմ.	Տունք իմ.
Ս.	Տան իմոյ.	Տանց իմոց.

Տ·	Տան իմում·	Տանց իմոց·
Հ·	զՏուն իմ·	զՏունս իմ·
Բ·	՚ի Տանէ իմմէ·	՚ի Տանց իմոց·
Գ·	Տամբ իմով·	Տամբք իմովք·

Այսպէս կ'ըլլան միւս ստացականներն ալ։

59· Դ· Յարաբերական դերանունն է որ կամ · և հետեւեալ կերպով կը հոլովի.

	Եզակի·	Յոգնակի·
Ո·	Որ, ո·	Որ, որք, ոյք,
Ս·	Որոյ, ոյր·	Որոց, ոյց·
Տ·	Որում, ում·	Որոց, ոյց·
Հ·	զՈր, զո·	զՈր, զորս, զոյս·
Բ·	յՈրմէ, յումմէ·	յՈրոց, յոյց·
Գ·	Որով·	Որովք·

ԳԼՈՒԽ Դ·

ՆԱԽԴԻՐ ԿԱՄ ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

60· Նախդիր կամ Նախադրութիւն կ'ըսուին ան բառերը որոնք գործողութեան մը պարագաները, զոր օրինակ՝ տեղը, ժամանակը, եղանակը, պատճառը, կը ցուցնեն։

61· Նախադրութիւնները մինակ չեն գործածուիր, այլ իրենցմէ ետքը բառ մը կ'ուզեն, ապա թէ ոչ իմաստ մը չեն տար. զոր օրինակ, Հետ, համար, Նախադրութիւն է,

և առանձին իմաստ մը չի տար. բայց երբ կ'ըսեմ, վասն Աստուծոյ, Աստուծոյ համար. վասն սիրոյ, սիրոյ համար. իմաստ մը կ'իմանամ:

62. Նախադրութեան ուզած բառը նախադրութեան խնդիր կը կոչուի, ուստի վերի օրինակներուն մէջ, Աստուծոյ, սիրոյ, բառերը վասն նախադրութեան խնդիր են:

63. Գլխաւոր նախադրութիւնները հետեւեալներն են.

է, ը, ց, ղ, առ, ընդ, ըստ. ասոնք նախդիր ալ կ'ըսուին.

Դարձեալ,

1. Տեղւոյ պարագայ ցուցնող կամ ո՞ւր հարցման պատասխան եղող նախադրութիւններ:

Առաջի, առջևը.
Առ ընթեր. } քովը.
Առ երի.
Արտաքոյ, դուրսը.
Զկնի, } ետևը.
Զհետ,
'ի մէջ, } մէջը.
'ի միջի
'ի ներքոյ, ներսը.
'ի վեր,
'ի վեր քան զ } բանէ մը վեր.
'ի վերոյ քան զ

'ի վերայ , վրան .

Հանդէպ } դէմացը .
Յանդիման

Յետոյ , ետին .

Շուրջ զ , բոլորտիքը .

2. Ժամանակի պարագայ ցուցնող կամ ե՞րբ հարցման պատասխան եղող նախադրութիւններ .

Յառաջ քան զ } բանէ մը առաջ .
Նախ քան զ

Յետ , } ետքը .
Յետոյ ,

3. Թէ տեղւոյ և թէ ժամանակի պարագայ ցուցնող .

Մինչեւ 'ի } մինչեւ . մինչեւան .
Մինչեւ ց

4. Եղանակի պարագայ ցուցնող կամ ի՞նչպէս հարցման պատասխան եղող նախադրութիւններ .

'ի մէջն , յետոյէն , մէջտեղը .

Ընդդէմ } ընդդէմ .
Հակառակ

Հանդերձ , հետը , մէկտեղ .

Փոխանակ , տեղը .

5. Պատճառի նպատակի պարագայ ցուցնող կամ ի՞նչու համար , ի՞նչ նպատակաւ հարցման պատասխան եղող նախադրութիւններ .

Առ 'ի }
վասն }
Յաղագս . } համար, պատճառաւ :
Սակս }

ԳԼՈՒԽ Ե.

ԲԱՅ

64. Բայ կ'ըսուին այն բառերը որոնք ընել կամ ըլլալ կը ցուցնեն. զոր օրինակ, Սիրեմ, կը սիրեմ. Շրջիմ, կը պտտիմ, բան մը ընել կը ցուցնեն. Եմ, եմ. Հիւանդանամ, կը հիւանդնամ, բան մը ըլլալ կը ցուցնեն. ուստի բայ են :

65. Բայերը երեք տեսակ են. Էական բայ, Ներգործական բայ, և Չէզոք բայ :

Էական բայն է Եմ :

Ներգործական բայերը շատ են, և ամեն ներգործական բայ կրաւորական կ'ունենայ :

Ներգործականը գործողութիւնն ընել կը ցուցնէ. կրաւորականը գործողութիւնը կրել (ըլլուիլ) կը ցուցնէ. զոր օրինակ, Սիրեմ. կը սիրեմ, ներգործական է. Սիրիմ, կը սիրուիմ, կրաւորական է :

Չէզոք բայերէն ոմանք ընել կը ցուցնեն. ինչպէս՝ Շրջիմ, մտանեմ, երթամ. ոմանք ալ ըլ-

աւ կը ցուցնեն, զոր օրինակ, Հիւանդանամ, ծերանիմ, սեւանամ։ Բայց Չէզոք բայերը կրաւորական չեն կրնար ունենալ։

66․ Բայերն ունին Թիւ, Դէմք, Ժամանակ և Եղանակ։

67․ Թիւը՝ եզակին և յոգնակին է․ զոր օրինակ․ Սիրեմ, սիրես, սիրէ, կը սիրեմ, կը սիրես, կը սիրէ, եզակի են․ Սիրեմք, սիրէք, սիրեն․ կը սիրենք, կը սիրէք, կը սիրեն, յոգնակի են։

68․ Դէմքը երեք է, առաջին, երկրորդ, երրորդ․ զոր օրինակ, սիրեմ, կը սիրեմ, առաջին դէմք է․ սիրես, կը սիրես, երկրորդ դէմք է․ սիրէ, կը սիրէ, երրորդ դէմք է։ Այսպէս ալ յոգնակիին մէջ։

69․ Ժամանակը բուն երեք է․ Ներկայ, Անցեալ, Ապառնի։ Ներկան՝ հիմակուանը կը ցուցնէ, զոր օրինակ, սիրեմ, կը սիրեմ, ներկայ է։ Անցեալը՝ անցածը կը ցուցնէ, զոր օրինակ, սիրեցի, սիրեցի, անցեալ է։ Ապառնին՝ գալիքը կը ցուցնէ, զոր օրինակ, սիրեցից, պիտի սիրեմ, ապառնի է։

Անցեալը երկու է․ Անկատար անցեալ որ է սիրէի, կը սիրէի․ և Կատարեալ անցեալ որ է սիրեցի, սիրեցի։

70․ Եղանակը չորս է․ Սահմանական, Հրամայական, Ստորադասական և Դերբայ։

Սահմանականը, Հրամայականը, և Ստորադասականը դէմք ունին, և դիմաւոր բայ կը կոչուին. իսկ Դերբայը դէմք չունի, ուստի և անդէմ բայ կը կոչուի։

Դերբայը երեք է. Անորոշ դերբայ, Անցեալ դերբայ և Ապառնի դերբայ. զոր օրինակ, Սիրել՝ անորոշ դերբայ է. Սիրեալ՝ անցեալ դերբայ է. Սիրելոց՝ ապառնի դերբայ։

71. Բային մէկ ինչ թիւ, ինչ դէմք, ինչ ժամանակ և ինչ եղանակ ըլլալը՝ բային վերջաւորութեանը փոխուելէն կը ճանչցուի։

Թիւ, դէմք, ժամանակ և եղանակ ցուցնելու համար բային վերջաւորութեանը փոխուելուն՝ լծորդութիւն կ՚ըսուի։

72. Լծորդութիւնը, այսինքն՝ բայերուն վերջաւորութեան կերպը, չորս է։ Բայերէն ոմանք ել կը վերջաւորին, զոր օրինակ, սիրել, հաստատել. ոմանք իլ կը վերջաւորին, զոր օրինակ, խօսիլ, ուսանիլ. ոմանք ալ կը վերջաւորին, զոր օրինակ, աղալ, խոստանալ. ոմանք ալ ուլ կը վերջաւորին, զոր օրինակ, թողուլ, ընթեռնուլ։

73. Բայերուն մեծ մասը կանոնաւոր է, ոմանք ալ անկանոն են։

74. ԷԱԿԱՆ ԲԱՅ

ԵՄ *

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ.			Կատարեալ անցեալ.		
	Դէմք.			Դէմք.	
	Ա.	Եմ.		Ա.	Եղէ.
Եզ.	Բ.	Ես.	Եզ.	Բ.	Եղեր.
	Գ.	Է.		Գ.	Եղեւ.
	Ա.	Եմք.		Ա.	Եղաք.
Յոգ.	Բ.	Էք.	Յոգ.	Բ.	Եղէք.
	Գ.	Են.		Գ.	Եղեն.
Անկատար անցեալ.			Ապառնի.		
	Ա.	Էի.		Ա.	Եղէց.
Եզ.	Բ.	Էիր.	Եզ.	Բ.	Եղիցիս.
	Գ.	Էր.		Գ.	Եղիցի.
	Ա.	Էաք.		Ա.	Եղիցուք.
Յոգ.	Բ.	Էիք.	Յոգ.	Բ.	Եղիջիք.
	Գ.	Էին.		Գ.	Եղիցին.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Դէմք.	Դէմք.
Եզ. Բ. Լեր, եղիջիր, լիջիր**. Մի լինիր.	Յոգ. Բ. Լերուք, եղերուք. Լիջիք, Մի լինիք.

---

* Եմ բային բուն հրամայականն է էր, էրուք, էք, բայց ասոնք ոչ բառին հետ գործածուած են, Ոչ էր, ոչ էք, ոչ էրուք։

** Եղանիմ, լինիմ, հոմ բայերը Էական բայ չեն. Չէզոք բայեր են, տանց խոնարհումը տես Անկանոն բայերուն մէջ։

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

	Ա. *իցեմ.*		Ա. *իցեմք.*
Եզ.	Բ. *իցես.*	Յոգ.	Բ. *իցէք.*
	Գ. *իցէ.*		Գ. *իցեն.*

ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԲԱՅ. Անդէմ. *Լինել.*
ԱՆՑԵԱԼ ԴԵՐԲԱՅ. Անդէմ. *Լեալ.*
ԱՊԱՌՆԻ ԴԵՐԲԱՅ. Անդէմ. *Լինելոց.*

ԿԱՆՈՆԱՒՈՐ ԲԱՅԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

75. *Առաջին լծորդութեան այսինքն՝* եմ *վերջաւորած բայերը երկու ձեւ ունին.* եմ *և* անեմ. *զոր օրինակ. սիրեմ, հատանեմ:*

Ա. ՁԵՒ — Բ. ՁԵՒ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Դէմք. Ներկայ.

	Ա. *Սիր-եմ.*	*Հատ-անեմ.*
Եզ.	Բ. *Սիր-ես.*	*Հատ-անես.*
	Գ. *Սիր-է.*	*Հատ-անէ.*
	Ա. *Սիր-եմք.*	*Հատ-անեմք.*
Յոգ.	Բ. *Սիր-էք.*	*Հատ-անէք.*
	Գ. *Սիր-են.*	*Հատ-անեն.*

Դէմք. Անկատար անցեալ.

	Ա. *Սիր-էի.*	*Հատ-անէի.*
Եզ.	Բ. *Սիր-էիր.*	*Հատ-անէիր.*
	Գ. *Սիր-էր.*	*Հատ-անէր.*

	Ա.	Սիր-էաք.	Հաս-անէաք.
Յք.	Բ.	Սիր-էիք.	Հաս-անէիք.
	Գ.	Սիր-էին.	Հաս-անէին.

Կատարեալ անցեալ.

	Ա.	Սիր-եցի.	Հաս-ի.
Եզ.	Բ.	Սիր-եցեր.	Հաս-եր.
	Գ.	Սիր-եաց.	Հաս կամ եհաս.

Դէմք.

	Ա.	Սիր-եցաք.	Հաս-աք.
Յք.	Բ.	Սիր-եցէք.	Հաս-էք.
	Գ.	Սիր-եցին.	Հաս-ին.

Ապառնի.

	Ա.	Սիր-եցից.	Հաս-ից.
Եզ.	Բ.	Սիր-եսցես.	Հաս-ցես.
	Գ.	Սիր-եսցէ.	Հաս-ցէ.
	Ա.	Սիր-եսցուք.	Հաս-ցուք.
Յք.	Բ.	Սիր-եսջիք*.	Հաս-ջիք.
	Գ.	Սիր-եսցեն.	Հաս-ցեն.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզ.	Բ.	Սիր-եա,	Հաս,
		մի Սիր-եր.	մի Հաս-աներ.
Յք.	Բ.	Սիր-եցէք,	Հաս-էք,
		մի Սիր-էք.	մի Հաս-անէք.

* Բոլոր բայերուն ապառնի յոգնակի երկրորդ դէմքը միանգամայն հրամայական է․ ուստի սիրեսջիք, հասջիք, խօսեսջիք, ուսջիք, և այլն․ սիրեցէք, կարեցէք, խօսեցէք ալ կը նշանակեն։ Նոյնպէս վերջի ք գիրը ր ի փոխուելով հրամայական եզակին կ'ըլլայ․ ուստի կ'ըսուի․ սիրեսջիր, հասջիր, խօսեսջիր, ուսջիր, և այլն, և՝ սիրեա, հաս, խօսեաց, ուսիր, կը նշանակեն։

ՍՏՈՐԱԳԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

	Ա.	Սիր-իցեմ.	Հատ-անիցեմ.
Եզ.	Բ.	Սիր-իցես.	Հատ-անիցես.
	Գ.	Սիր-իցէ.	Հատ-անիցէ.
	Ա.	Սիր-իցեմք.	Հատ-անիցեմք.
Յգ.	Բ.	Սիր-իցէք.	Հատ-անիցէք.
	Գ.	Սիր-իցեն.	Հատ-անիցեն.

ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԲԱՅ.	Սիր-ել.	Հատ-անել.
ԱՆՑԵԱԼ ԴԵՐԲԱՅ.	Սիր-եալ*.	Հատ-եալ.
ԱՊԱՌՆԻ ԴԵՐԲԱՅ.	Սիր-ելոց.	Հատ-անելոց.

Այսոնց պէս կը հոլովին հետեւեալ կանոնաւոր բայերը:

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

Աղատ-եմ.	Տես-անեմ.
Բժշկ-եմ.	Բեկ-անեմ.
Գան-եմ.	Արկ-անեմ.

ՉԷԶՈՔ

Ամաչ-եմ.	Անց-անեմ.
Գոչ-եմ.	Հաս-անեմ.
Ննջ-եմ.	Ել-անեմ.

76. Աս լծորդութեան Առաջին ձեւին, այսինքն էմ վերջաւորուածներուն տակ՝ քանի մը

* Աս լծորդութեան սա ձեւին, այսինքն սիրեմին պէս խոնարհող բայերէն ոմանց Անցեալ ընդունելութիւնը եցեալ ալ կ՚ըլլայ, զոր օրինակ. սիրեցեալ. խօսեցեալ: Միայն պէտք է գիտնալ որ ասիկա անխտիր ամեն բայի համար չէ. շատ խորթ կըլլայ ըսել աղատեցեալ. բժշկեցեալ. և այլն:

անէմ վերջաւորուած բայեր կան. ինչպէս՝ դար-մանէմ, ժամանէմ, սերմանէմ. բայց ասոնց ար-մատները դարման, ժաման, սերման, ըլլալուն հա-մար՝ էմ վերջաւորուած բայեր են, ոչ թէ ա-նէմ։

77. Այսօր հակառակ՝ Երկրորդ ձևին, այ-սինքն անէմ վերջաւորուածներուն տակ՝ քանի մը էմ վերջաւորուած բայեր կը գտնուին. ինչպէս, ածէմ, բերէմ. հանէմ. ասոնց կատար-եալը, ապառնին ու հրամայականը հատանեմէն պէս կ'ըլլան. բերի, բերից, բեր. ածի, ածից, ած. հանի, հանից, հան. փոխանակ՝ բերեցի, բերեցից, բերեա. ածեցի, ածեցից, ածեա. հա-նեցի, հանեցից, հանեա, ըլլալու։

78. Աս լծորդութեան Երկրորդ ձևին, այսինքն հատանեմէն պէս խոնարհող բայե-րուն կատարեալ եզակի երրորդ դէմքն ու հրամայականը՝ բային արմատն է։ Ուստի խո-նարհման ընթացքին մէջ է ի, ու ի, և ու ի փոխուած ձայնաւորներն՝ արմատին մէջ ի-րենց արմատական գիրը նորէն կ'առնեն. զոր օրինակ.

	Կատ. Գ. Դէմք.			Հրամ.
Գտանեմ.	գէտ.	կամ	եգէտ.	գէտ.
Մուծանեմ.	մոյծ.	»	եմոյծ.	մոյծ.
Մտանեմ.	մուտ.	»	եմուտ.	մուտ.
Կլանեմ.	կուլ.	»	եկուլ.	կուլ.

Անէծանեմ․	անէծ․	»	անէծ․
Դիզանեմ․	դէզ․	»	եդէզ․ դէզ․
Զօրացուցանեմ․	զօրացոյց․		
Կորուսանեմ․	կորոյս․		

79․ Հատանեմն պէս խոնարհող բայերուն կատարեալ եզակի երկրորդ դէմքին վրայ է գիրն ալ կրնայ դրուիլ, երբ արմատը բաղաձայնով սկսած միավանկ է․ զոր օրինակ․

Կտր․ Գ․ Դէմ․

Հատանեմ․	է—հատ․
Մտանեմ․	է—մուտ․
Հասանեմ․	է—հաս․

Իսկ ձայնաւորով սկսող միավանկներէն մինակ աով սկսողներուն նոյն կատարեալ եզակի Գ․ դէմքին վրայ է գիրը կրնայ դրուիլ, զոր օրինակ․

Կտր․ Գ․ Դէմ․

Արկանեմ․	է—արկ․
Ածեմ․	է—ած․

Բայց բազմավանկներուն վրայ գրի յաւելուած չըլլար․ ուստի չըսուիր,

Կտր․ Գ․ Դէմ․

Անիծանեմ․	է—անէծ․
Զօրացուցանեմ․	է—զօրացոյց․
Կորուսանեմ․	է—կորոյս․

Նոյնպէս ը գրէն զատ ուրիշ որ և իցէ ձայնաւորով սկսող միավանկներուն վրայ ալ յաւելուած չըլլար. ուստի չըսուիր,

Կոր. Գ. Դէմք.

Ելանեմ.	Է-ել.
Եղծանեմ.	Է-եղծ.
Իջանեմ.	Է-էջ. Եւայլն:

Հարկանեմ բայէն կ գիրը արմատական ժամանակներուն, այսինքն կատարեալին, ապառնույն, հրամայականին և անցեալ դերբային մէջ կը կորսուի, զոր օրինակ.

	Կոր.	Ապռ.	Հրմ.	Անց. դեր.
Հարկանեմ,	Հարի,	Հարից,	Հար,	Հարեալ.
փոխանակ	Հարկի,	Հարկից,	Հարկ,	Հարկեալ.

Զարկանեմ բայէն կ գիրը բնաւ չկորսուիր:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

80. *Աս լծորդութեան բայերն ալ երկու ձև ունին, իմ և անիմ. զոր օրինակ. խօսիմ. ուսանիմ:*

Ա. ՁԵՒ　　　　　Բ. ՁԵՒ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Դէմք.		Ներկայ.	
	Ա.	Խօս-իմ.	Ուս-անիմ.
Եզ.	Բ.	Խօս-իս.	Ուս-անիս.
	Գ.	Խօս-ի.	Ուս-անի.

Ա. խօս–իմք . Ուս–անիմք.
Յ+ . Բ. խօս–իք . Ուս–անիք .
Գ. խօս–ին . Ուս–անին.

Անկատար անցեալ.

Ա. խօս–էի. Ուս–անէի .
Եզ. Բ. խօս–էիր . Ուս–անէիր .
Գ. խօս–էր . Ուս–անէր .

Ա. խօս–էաք . Ուս–անէաք .
Յ+ . Բ. խօս–էիք . Ուս–անէիք .
Գ. խօս–էին . Ուս–անէին .

Կատարեալ անցեալ.

Ա. խօս–եցայ . Ուս–այ .
Եզ. Բ. խօս–եցար . Ուս–ար .
Գ. խօս–եցաւ . Ուս–աւ .

Ա. խօս–եցաք . Ուս–աք .
Յ+. Բ. խօս–եցայք. Ուս–այք .
Գ. խօս–եցան . Ուս–ան .

Դէմք . Ապառնի .

Ա. խօս–եցայց . Ուս–այց .
Եզ. Բ. խօս–եսցիս . Ուս–ցիս .
Գ. խօսե–սցի . Ուս–ցի .

Ա. խօս–եսցուք . Ուս–ցուք .
Յ+ . Բ. խօս–եսջիք . Ուս–ջիք .
Գ. խօս–եսցին. Ուս–ցին .

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզ. Բ. խօս–եաց, Ուս–իր,
մի խօս–իր. մի Ուս–անիր.

Յ․	Բ․ խօս-եցարուք,	Ուս-արուք,
	մի խօս-էք․	մի Ուս-անիք․

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

	Ա․ խօս-իցիմ․	Ուս-անիցիմ․
Եզ․	Բ․ խօս-իցիս․	Ուս-անիցիս․
	Գ․ խօս-իցի․	Ուս-անիցի․
	Ա․ խօս-իցիմք․	Ուս-անիցիմք․
Յ․	Բ․ խօս-իցիք․	Ուս-անիցիք․
	Գ․ խօս-իցին․	Ուս-անիցին․

ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԲԱՅ․ խօս-ել*․ Ուս-անել․
ԱՆՑԵԱԼ ԴԵՐԲԱՅ․ խօս-եալ․ Ուս-եալ․
ԱՊԱՌՆԻ ԴԵՐԲԱՅ․ խօս-ելոց․ Ուս-անելոց․

Ասոր պէս կը խոնարհին հետեւեալ կանոնաւոր բայերը։

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

Բարբառ-իմ․	Ագ-անիմ․
Խոստով-իմ․	Ծն-անիմ․
Համար-իմ․	Սկս-անիմ․

ՉԷԶՈՔ

Աշխատ-իմ․	Անկ-անիմ․
Երեւ-իմ․	Մեռ-անիմ․
Դադար-իմ․	Ելն-անիմ․

---

* Պէտք է գիտնալ որ ըստ ընտիր մատենագրաց էլ վերջաւորած բայերուն անորոշ դերբայը էլ կ'ըլլայ․ ուստի փոխանակ ըսելու սիրել․ խօսել․ բնակել․ ուսանել․ պէտք է ըսել՝ սիրէլ․ խօսէլ․ բնակէլ․ ուսանէլ։

81. *Աս լծորդութեան Առաջին ձևին, այսինքն էմ վերջաւորուածներուն տակ՝ քանի մը անեմ վերջաւորուած բայեր կ'երթան. ինչպէս, խոստովանեմ, հաւանեմ. բայց ասոնց արմատները խոստովան, հաւան ըլլալուն համար՝ էմ վերջաւորուած բայեր են, և ոչ անեմ։*

82. *Ասոր հակառակ անեմ վերջաւորուածներուն տակ՝ քանի մը էմ վերջաւորուածներ կան, զոր օրինակ, նստեմ բայը որ կ'ըլլայ նստայ, նստայց, նիստ, ուսանիմին պէս, փոխանակ՝ խօսիմին պէս՝ նստեցայ, նստեցայց, նստեցո ըլլալու։*

83. *Աս լծորդութեան Երկրորդ ձևին տակ կան քանի մը բայեր, որոնց հրամայականին յոքնակին, երուք կ'ըլլայ. զոր օրինակ, ագանեմ, ագերուք. անկանեմ, անկերուք. փոխանակ՝ ագարուք, անկարուք ըլլալու։*

ԵՐՐՈՐԴ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

84. *Աս լծորդութեան բայերն ալ երկու ձև ունին, ամ և անամ. զոր օրինակ, աղամ, ստանամ։*

Ա. ՁԵՒ　　　　Բ. ՁԵՒ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

	Դէմք.	Ներկայ.
	Ա. Աղ-ամ.	Ստ-անամ.
Եզ.	Բ. Աղ-աս.	Ստ-անաս.
	Գ. Աղ-այ.	Ստ-անայ.

	Ա. Աղ—ամք.	Ստ—անամք.
Յգ.	Բ. Աղ—այք.	Ստ—անայք.
	Գ. Աղ—ան.	Ստ—անան.

Անկատար անցեալ:

	Ա. Աղ—այի.	Ստ—անայի.
Եզ.	Բ. Աղ—այիր.	Ստ—անայիր.
	Գ. Աղ—այր.	Ստ—անայր.
	Ա. Աղ—այաք.	Ստ—անայաք.
Յգ.	Բ. Աղ—այիք.	Ստ—անայիք.
	Գ. Աղ—ային.	Ստ—անային.

Կատարեալ անցեալ:

	Ա. Աղ—ացի.	Ստ—ացայ.
Եզ.	Բ. Աղ—ացեր.	Ստ—ացար.
	Գ. Աղ—աց.	Ստ—ացաւ.
	Ա. Աղ—ացաք.	Ստ—ացաք.
Յգ.	Բ. Աղ—ացէք.	Ստ—ացայք.
	Գ. Աղ—ացին.	Ստ—ացան

Ապառնի.

	Ա. Աղ—ացից.	Ստ—ացայց.
Եզ.	Բ. Աղ—ասցես.	Ստ—ասցիս.
	Գ. Աղ—ասցէ.	Ստ—ասցի.
	Ա. Աղ—ասցուք.	Ստ—ասցուք.
Յգ.	Բ. Աղ—ասջիք.	Ստ—ասջիք.
	Գ. Աղ—ասցեն.	Ստ—ասցին.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Դէմք.

Եզ. Բ. Աղ—ա, Ստ—ացիր,

		մի Աղ-ար·	մի Ստ-անար·
Յ․	Բ․	Աղ-ացէք,	Ստ-ացարուք,
		մի Աղ-աք·	մի Ստ-անայք·

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

	Ա․	Աղ-այցեմ·	Ստ-անայցեմ.
Եզ․	Բ․	Աղ-այցես·	Ստ-անայցես.
	Գ․	Աղ-այցէ·	Ստ-անայցէ.
	Ա․	Աղ-այցեմք·	Ստ-անայցեմք.
Յ․	Բ․	Աղ-այցէք·	Ստ-անայցէք·
	Գ․	Աղ-այցեն·	Ստ-անայցեն.

ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԲԱՅ·	Աղ-ալ·	Ստ-անալ·
ԱՆՑԵԱԼ ԴԵՐԲԱՅ.	Աղ-ացեալ·	Ստ-ացեալ·
ԱՊԱՌՆԻ ԴԵՐԲԱՅ·	Աղ-ալոց·	Ստ-անալոց·

Այսր պէս կը խոնարհին հետեւեալ բայերը ։

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

կարդ-ամ·	խոստ-անամ·
Հաւատ-ամ·	Գող-անամ·
Ողբ-ամ·	Մերկ-անամ·

ՉԷԶՈՔ

գն-ամ·	գոհ-անամ·
խաղ-ամ·	Հեռ-անամ·
փութ-ամ·	կուր-անամ·

85 · Բանի մը ամ վերջաւորուած բայեր կատարեալին և ապառնոյն մէջ անամ վերջաւորուածներուն պէս, իսկ հրամայականին մէջ ամ վերջաւորուածներուն պէս կ'ըլլան, զոր օրինակ .

Հոգամ,	Հոգացայ,	Հոգացայց,	Հոգա.
Յուսամ,	Յուսացայ,	Յուսացայց,	Յուսա.
Որսամ,	Որսացայ,	Որսացայց,	Որսա.
Ցնծամ,	Ցնծացայ:	Ցնծացայց,	Ցնծա.

փոխանակ՝ հոգացի, հոգացից. յուսացի, յուսացից եւայլն, ըսելու:

86. Ասոր հակառակ, ստանամին պէս խոնարհող բայերէն ոմանց հրամայականը աղամին պէս ալ կըլլայ, զոր օրինակ:

	Հրամ.
Իմանամ.	Իմա կամ Իմացիր.
Լուանամ.	Լուա » Լուացիր.
Մոռանամ.	Մոռա » Մոռացիր.

87. Աս լծորդութեան Երկրորդ ձեւին տակ կան քանի մը ենամ վերջաւորութեան բայեր, որոնք ե գիրը բոլոր խոնարհման մէջ կը պահեն. զոր օրինակ. արբենամ, արբենայր, արբեցայ, արբեցայց, արբեցիր, արբենալ, արբեցեալ, եւայլն:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

88. Աս լծորդութեան բայերն ալ երկու ձեւ ունին, որոնք կատարեալին, ապառնույն ու հրամայականին մէջ կը տարբերին:

Ա. ՁԵՒ　　　　Բ. ՁԵՒ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Դէմք.	Ներկայ.	
Ա.	Թող-ում.	Հան-ում.

Եզ. Բ. թող-ուս. ջան-ուս.
Գ. թող-ու. ջան-ու.

Դէմք.

Ա. թող-ումք. ջան-ումք.
Յգ. Բ. թող-ուք. ջան-ուք.
Գ. թող-ուն. ջան-ուն.

Անկատար անցեալ.

Ա. թող-ուի. ջան-ուի.
Եզ. Բ. թող-ուիր. ջան-ուիր.
Գ. թող-ոյր. ջան-ոյր.

Ա. թող-ուաք. ջան-ուաք.
Յգ. Բ. թող-ուիք. ջան-ուիք.
Գ. թող-ուին. ջան-ուին.

Կատարեալ անցեալ.

Ա. թող-ի. ջան-այ.
Եզ. Բ. թող-եր. ջան-ար.
Գ. թող, եթող. ջան-աւ.

Ա. թող-աք. ջան-աք.
Յգ. Բ. թող-էք. ջան-այք.
Գ. թող-ին. ջան-ան.

Ապառնի.

Ա. թող-ից. ջան-այց.
Եզ. Բ. թող-ցես. ջան-ցիս.
Գ. թող-ցէ. ջան-ցի.

Ա. թող-ցուք. ջան-ցուք.
Յգ. Բ. թող-ջիք. ջան-ջիք.
Գ. թող-ցեն. ջան-ցին.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզ. Բ.	Թող,	Հան-իր,
	մի թող-ուր.	մի հան-ուր.
Յ+. Բ.	Թող-էք,	Հան-արուք.
	մի թող-ուք.	մի հան-ուք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Դէմ+.

	Ա.	Թող-ուցում.	Հան-ուցում.
Եզ.	Բ.	Թող-ուցուս.	Հան-ուցուս.
	Գ.	Թող-ուցու.	Հան-ուցու.
	Ա.	Թող-ուցումք.	Հան-ուցումք.
Յ+.	Բ.	Թող-ուցուք.	Հան-ուցուք.
	Գ.	Թող-ուցուն.	Հան-ուցուն.

ԱՆՈՐԻՇ ԴԵՐԲԱՅ.	Թող-ուլ.	Հան-ուլ.
ԱՆՑԵԱԼ ԴԵՐԲԱՅ.	Թող-եալ.	Հան-եալ.
ԱՊԱՌՆԻ ԴԵՐԲԱՅ.	Թող-լոց.	Հան-լոց.

Ասոր պէս կը խոնարհին հետեւեալ բայերը ։

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

Արգել-ում. — *Զգեն-ում.*
Հեղ-ում. — *Ընթեռն-ում.*

ՉԷԶՈՔ

Ցեն-ում.

89. *Աս լծորդութեան Առաջին ձեւին տակ գացող բայերուն ալ արմատը՝ կատարեալին երրորդ դէմքն ու հրամայականն է ։*

90. Աս բայերուն ալ բաղաձայնով սկսող միավանկներուն կատարեալ եզակի երրորդ-դէմքին վրայ ե գիրը կ'աւելնայ, զոր օրինակ. Թողում, կատար. եթող. Հեղում, կատար. եհեղ: Իսկ ա գրով սկսող միավանկներուն վրայ է գիրը կ'աւելնայ. զոր օրինակ. առնում, էառ: Բայց բազմավանկներուն, և ա էն զատ ուրիշ ձայնաւորով սկսող միավանկներուն վրայ գրէ յաւելուած չըլլար, ուստի չըսուիր, յաւելում, եյաւել. արգելում, էարգել. ընկենում, էընկէց:

91. Աս լծորդութեան նոյն վերջաւորութիւններէն ոմանց ն գիրը՝ արմատական ժամանակներուն, այսինքն կատարեալին, ապառնային, հրամայականին ու անցեալ դերբային մէջ ց ի կը փոխուի. զոր օրինակ.

	Կտր.	Ապռ.	Հրմ.	Անց. դերբ.
Լնում,	Լցի,	Լցից,	Լից,	Լցեալ.
Խնում,	Խցի,	Խցից,	Խից,	Խցեալ.
Ընկենում,	Ընկեցի,	Ընկեցից,	Ընկեա,	Ընկեցեալ.

Քանզի ասոնց արմատներն են,

Լից, Խից, ընկէց:

Նոյնպէս հետեւեալներն.

	Կտր.	Ապռ.	Հրմ.	Անց. դերբ.
Զգենում,	Զգեցայ,	Զգեցայց,	Զգեցիր,	Զգեցեալ.
Ընթեռնում,	Թերցայ,	Թերցայց,	Թերցիր,	Թերցեալ.
Ցենում,	Ցեցայ,	Ցեցայց,	Ցեցիր,	Ցեցեալ.

Առնում և զբօսնում բայերը ն գիրն արմատական ժամանակներուն մէջ կը կորսնցնեն, զոր օրինակ.

	Կտր.	Ա.պր.	Հրմ.	Անց. դերբ.
Առնում,	Առի,	Առից,	Առ,	Առեալ.
Զբօսնում,	Զբօսայ,	Զբօսայց,	Զբօսիր,	Զբօսեալ.

ՉՈՐՍ ԼԾՈՐԴՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐԸ ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ ԸՆԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ

92. *Ամեն լծորդութեան տակ ներգործական բայեր կը գտնուին։*

Ներգործական բայերը կրաւորական կ՚ըլլան հետևեալ կերպով։

93. *Առաջին լծորդութեան, այսինքն եմ և անեմ վերջաւորուած ներգործական բայերուն կրաւորականը՝ Երկրորդ լծորդութեան, այսինքն՝ իմ և անիմին պէս կ՚ըլլայ, այսինքն՝ սիրեմը սիրիմ ընելով իմին պէս խոնարհելու է. հատանեմն ալ հատանիմ ընելով անիմին պէս խոնարհելու է. զոր օրինակ.*

	Կտր.	Ա.պր.	Հրմ.	Ստորադ.
Սիրիմ,	Սիրեցայ,	Սիրեցայց,	Սիրեաց,	Սիրեցիմ.
Հատանիմ,	Հատայ,	Հատայց,	Հատիր,	տանիցիմ.

94. *Երկրորդ լծորդութեան, այսինքն՝ իմ և անիմ վերջաւորուած բայերուն կրաւորականը ներգործականին հետ միևնոյն է. ուստի խօսիմ, խօսեցայ. Ուսանիմ, ուսայ. և այլն,*

թէ՛ կը խորհիմ, խորհեցայ · կը սորվիմ, սորվեցայ · և թէ կը խորհուիմ, խորհուեցայ · կը սորվուիմ, սորվուեցայ կը նշանակեն ։

95. Երրորդ լծորդութեան Առաջին ձևին, այսինքն՝ ամ վերջաւորութիւններուն կրաւորականը՝ նոյն լծորդութեան Երկրորդ ձևին, այսինքն՝ անամ վերջաւորութիւններուն պէս կ՚ըլլայ, միայն ստորադասականը այցէմ կ՚ըլլայ, զոր օրինակ ·

Կտր.	Անց.	Հրմ.	Ստորադ.
Աղամ, Աղացայ,	Աղացայց,	Աղացէք,	Աղայցէմ.

Իսկ անամ վերջաւորութիւններուն, զոր օրինակ՝ Ստանամին կրաւորականը ներգործականին հետ միևնոյն է · ուստի Ստանամ, ստացայ, թէ՛ կը ստանամ, ստացայ, և թէ կը ստացուիմ, ստացուեցայ կը նշանակէ։ Միայն ստորադասականը այցէմ ըլլալու տեղ՝ այցիմ կ՚ըլլայ · ստանայցիմ ։

96. Չորրորդ լծորդութեան, այսինքն՝ ում վերջաւորութիւններուն Առաջին ձևին կրաւորականը՝ նոյն լծորդութեան Երկրորդ ձևին պէս կ՚ըլլայ, զոր օրինակ ·

Կտր.	Անց.	Հրմ.
Թողում, Թողայ,	Թողայց,	Թողէք,

Իսկ ում վերջաւորուած Երկրորդ ձևին, այսինքն Հանումին պէս խոնարհող ներգոր-

ծականներուն կրաւորականը՝ ներգործականին հետ նոյն է. ուստի Ջնջուիմ, ջնջեցայ. Թէ՝ կը հագնիմ, հագայ, և թէ կը հագնուիմ, հագնուեցայ կը նշանակէ ։

ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅԵՐ

Ներկայ.

Առնեմ.	Ասեմ.	Գիտեմ.	Դնեմ.
Ըռնել.	Ըսել.	Գիտնալ.	Դնել.

Անկատար անցեալ

Առնէի.	Ասէի.	Գիտէի.	Դնէի.

Կատարեալ անցեալ

Արարի.	Ասացի.	Գիտացի.	Եդի.
Արարեր.	Ասացեր.	Գիտացեր.	Եդեր.
Արար.	Ասաց.	Գիտաց.	Եդ.
Արարաք.	Ասացաք.	Գիտացաք.	Եդաք.
Արարէք.	Ասացէք.	Գիտացէք.	Եդիք.
Արարին.	Ասացին.	Գիտացին.	Եդին.

Ապառնի.

Արարից.	Ասացից.	Գիտացից.	Եդից.
Արասցես.	Ասասցես.	Գիտասցես.	Դիցես.
Արասցէ.	Ասասցէ.	Գիտասցէ.	Դիցէ.
Արասցուք.	Ասասցուք.	Գիտասցուք.	Դիցուք.
Արասջիք.	Ասասջիք.	Գիտասջիք.	Դիջիք.
Արասցեն.	Ասասցեն.	Գիտասցեն.	Դիցեն.

Հրամայական եղանակ.

Արա,	Ասա.	Գիտա,	Դիր,
մի Առներ.	մի Ասեր.	մի Գիտեր.	մի Դներ.
Արարէք,	Ասացէք,	Գիտացէք,	Դիք,
մի Առնէք.	մի Ասէք.	մի Գիտէք.	մի Դնէք.

Ստորադասական եղանակ.

Առնիցեմ.	Ասիցեմ.	Գիտիցեմ.	Դնիցեմ.

Անորոշ դերբայ.

Առնել.	Ասել.	Գիտել.	Դնել.

Անցեալ դերբայ.

Արարեալ.	Ասացեալ.	Գիտացեալ.	Եդեալ.

Ապառնի դերբայ.

Առնելոց.	Ասելոց.	Գիտելոց.	Դնելոց.

Ներկայ.

Ըմպեմ.	Լսեմ.	Կարեմ.	Ճանաչեմ.
Խմել.	Լսել.	Կրնալ.	Ճանչնալ.

Անկատար անցեալ.

Ըմպէի.	Լսէի.	Կարէի.	Ճանաչէի.

Կատարեալ անցեալ.

Արբի.	Լուայ.	Կարացի.	Ծանեայ.
Արբեր.	Լուար.	Կարացեր.	Ծանեար.
Արբ, Էարբ.	Լուաւ.	Կարաց.	Ծանեաւ.
Արբաք.	Լուաք	Կարացաք.	Ծանեաք.
Արբէք.	Լուայք.	Կարացէք.	Ծանեայք.
Արբին.	Լուան.	Կարացին.	Ծանեան.

Ապառնի.

Արբից.	Լուայց.	Կարացից.	Ծանեայց.
Արբցես.	Լուիցես.	Կարասցես.	Ծանիցես.
Արբցէ.	Լուիցէ.	Կարասցէ.	Ծանիցէ.
Արբցուք.	Լուիցուք.	Կարասցուք.	Ծանիցուք.
Արբջիք.	Լուիջիք.	Կարասջիք.	Ծանիջիք.
Արբցեն.	Լուիցեն.	Կարասցեն.	Ծանիցեն.

Հրամայական եղանակ.

Արբ,	Լուր,	Կարող լեր,	Ծանիր,
մի ըմպեր.	մի լսեր.	եայլն.	մի ճանաչեր.
Արբէք,	Լուարուք,		Ծաներուք,
մի ըմպէք.	մի լսէք.		մի ճանաչէք.

Ստորադասական եղանակ.

Ըմպիցեմ.	Լսիցեմ.	Կարիցեմ.	Ճանաչիցեմ.

Անորոշ դերբայ.

Ըմպել.	Լսել.	Կարել.	Ճանաչել.

Անցեալ դերբայ.

Արբեալ.	Լուեալ.	Կարացեալ.	Ծանուցեալ.

Ապառնի դերբայ.

Ըմպելոց.	Լսելոց.	Զոանի.	Ճանաչելոց.

Ներկայ.

Մեղանչեմ.	Ցառնեմ.*	Ուտեմ.	Ցանցանեմ.
Մեղանչէլ.	Ելլէլ.	Ուտել.	Ցանցան+ ընել.

---

* Ցառնէմ՝ նստած կամ պառկած տեղէն ելլել կը նշանակէ. Ելանէմ՝ վեր կամ դուրս ելլել կը նշանակէ ։

Անկատար անցեալ։

Մեղանչէի․	Յառնէի․	Ուտէի․	Յանցանէի․

Կատարեալ անցեալ․

Մեղայ․	Յարեայ․	Կերայ․	Յանցեայ․
Մեղար․	Յարեար․	Կերար․	Յանցեար․
Մեղաւ․	Յարեաւ․	Կերաւ․	Յանցեաւ․
Մեղաք․	Յարեաք․	Կերաք․	Յանցեաք․
Մեղայք․	Յարեայք․	Կերայք․	Յանցեայք․
Մեղան․	Յարեան․	Կերան․	Յանցեան․

Ապառնի․

Մեղայց․	Յարեայց․	Կերայց․	Յանցեայց․
Մեղիցես․	Յարիցես․	Կերիցես․	Յանցիցես․
Մեղիցէ․	Յարիցէ․	Կերիցէ․	Յանցիցէ․
Մեղիցուք․	Յարիցուք․	Կերիցուք․	Յանցիցուք․
Մեղիջիք․	Յարիջիք․	Կերիջիք․	Յանցիջիք․
Մեղիցեն․	Յարիցեն․	Կերիցեն․	Յանցիցեն․

Հրամայական եղանակ․

Մեղիր,	Արի,	Կեր,	Յանցիր,
մի Մեղանչեր․	մի Յառներ․	մի Ուտեր․	մի Յանցաներ․
Մեղարուք,	Արիք,	Կերայք,	Յանցերուք,
մի Մեղանչէք․	մի Յառնէք․	մի Ուտէք․	մի Յանցանէք․

Ստորադասական եղանակ․

Մեղանչիցեմ․	Յառնիցեմ․	Ուտիցեմ․	Յանցանիցեմ․

Անորոշ դերբայ․

Մեղանչել․	Յառնել․	Ուտել․	Յանցանել․

Անցեալ դերբայ․

Մեղուցեալ․	Յարուցեալ․	Կերեալ․	Յանցուցեալ․

Ապառնի դերբայ·

Մեղանչելոց· Յառնելոց· Ուտելոց· Յանցանելոց·

Ներկայ·

Եղանիմ·	Լինիմ·	Մարթիմ·	Երկնչիմ·
Ըլլալ:	Ըլլալ:	Կրնալ:	Վախնալ:

Անկատար անցեալ·

Եղանէի·	Լինէի·	Մարթէի·	Երկնչէի·

Կատարեալ անցեալ·

Եղէ·	Եղէ·	Մարթացայ·	Երկեայ·
Եղեր·	եւ այլն·	Մարթացար·	Երկեար·
Եղեւ·		Մարթացաւ·	Երկեաւ·
Եղաք·		Մարթացաք·	Երկեաք·
Եղէք·		Մարթացայք·	Երկեայք·
Եղեն·		Մարթացան·	Երկեան·

Ապառնի·

Եղէց·	Լիցիմ·	Մարթացայց·	Երկեայց·
Եղիցիս·	Լիցիս·	Մարթասցիս·	Երկիցես·
Եղիցի·	Լիցի·	Մարթասցի·	Երկիցէ·
Եղիցուք·	Լիցուք·	Մարթասցուք·	Երկիցուք·
Եղիջիք·	Լիջիք·	Մարթասջիք·	Երկիջիք·
Եղիցին·	Լիցին·	Մարթասցին·	Երկիցեն·

Հրամայական եղանակ·

Եղիջիր,	Լեր,	Չունի·	Երկիր,
մի Եղանիր·	մի Լինիր·		մի Երկնչիր·
Եղերուք,	Լերուք,		Երկերուք,
մի Եղանիք·	մի Լինիք·		մի Երկնչիք·

Ստորադասական եղանակ.

Եղանիցիմ.	Լինիցիմ.	Մարթայցեմ.	Երկնչիցիմ.

Անորոշ դերբայ.

Եղանել.	Լինել.	Մարթել.	Երկնչել.

Անցեալ դերբայ.

Եղեալ.	Լեալ.	Մարթացեալ.	Երկուցեալ.

Ապառնի դերբայ.

Եղանելոց.	Լինելոց.	Չունի.	Երկնչելոց.

Ներկայ.

Թաքչիմ.	Թռչիմ.	Կորնչիմ.	Հանգչիմ.
Պահուըտէլ.	Թռչէլ.	Կորսուէլ.	Հանգչէլ.

Անկատար անցեալ.

Թաքչէի.	Թռչէի.	Կորնչէի.	Հանգչէի.

Կատարեալ անցեալ.

Թաքեայ.	Թռեայ.	Կորեայ.	Հանգեայ.
Թաքեար.	Թռեար.	Կորեար.	Հանգեար.
Թաքեաւ.	Թռեաւ.	Կորեաւ.	Հանգեաւ.
Թաքեաք.	Թռեաք.	Կորեաք.	Հանգեաք.
Թաքեայք.	Թռեայք.	Կորեայք.	Հանգեայք.
Թաքեան.	Թռեան.	Կորեան.	Հանգեան.

Ապառնի.

Թաքեայց.	Թռեայց.	Կորեայց.	Հանգեայց.
Թաքիցես.	Թռիցես.	Կորիցես.	Հանգիցես.
Թաքիցէ.	Թռիցէ.	Կորիցէ.	Հանգիցէ.

Թաքիցուք· Թռիցուք· Կորիցուք· Հանդիցուք·
Թաքիջիք· Թռիջիք· Կորիջիք· Հանդիջիք·
Թաքիցեն· Թռիցեն· Կորիցեն· Հանդիցեն·

Հրամայական եղանակ·

Թաքիր, Թռիր, Կորիր, Հանդիր,
մի Թաքչիր· մի Թռչիր· մի Կորնչիր· մի Հանդչիր·
Թաքերուք, Թռերուք, Կորերուք· Հանդերուք,
մի Թաքչիք· մի Թռչիք· մի Կորնչիք· մի Հանդչիք·

Ստորադասական եղանակ·

Թաքչիցիմ· Թռչիցիմ· Կորնչիցիմ· Հանդչիցիմ·

Անորոշ դերբայ·

Թաքչել· Թռչել· Կորնչել· Հանդչել·

Անցեալ դերբայ·

Թաքուցեալ· Թռուցեալ· Կորուսեալ· Հանդուցեալ·

Ապառնի դերբայ·

Թաքչելոց· Թռչելոց· Կորնչելոց· Հանդչելոց·

Ներկայ·

Մատչիմ· Մարտնչիմ· Փախչիմ· Ընդունիմ·
Մօտենալ: Կռուիլ: Փախչիլ· Ընդունիլ:

Անկատար անցեալ:

Մատչէի· Մարտնչէի· Փախչէի· Ընդունէի·

Կատարեալ անցեալ·

Մատեայ· Մարտեայ· Փախեայ· Ընկալայ·
Մատեար· Մարտեար· Փախեար· Ընկալար·
Մատեաւ· Մարտեաւ· Փախեաւ· Ընկալաւ·

Մատեաք· Մարտեաք· փախեաք· ընկալաք·
Մատեայք· Մարտեայք· փախեայք· ընկալայք·
Մատեան· Մարտեան· փախեան· ընկալան·

Ապառնի·

Մատեայց· Մարտեայց· փախեայց· ընկալայց·
Մատիցես· Մարտիցես· փախիցես· ընկալցիս·
Մատիցէ· Մարտիցէ· փախիցէ· ընկալցի·

Մատիցուք· Մարտիցուք· փախիցուք· ընկալցուք·
Մատիջիք· Մարտիջիք· փախիջիք· ընկալջիք·
Մատիցեն· Մարտիցեն· փախիցեն· ընկալցին·

Հրամայական եղանակ·

Մատիր, Մարտիր, փախիր, ընկալ,
մի Մատչիր· մի Մարտնչիր· մի փախչիր· մի ընդունիր·

Մատերուք, Մարտերուք, փախերուք· ընկալարուք·
մի Մատչիք· մի Մարտնչիք· մի փախչիք· մի ընդունիք·

Ստորադասական եղանակ·

Մատչիցիմ· Մարտնչիցիմ· փախչիցիմ· ընդունիցիմ·

Անորոշ դերբայ·

Մատչել· Մարտնչել· փախչել· ընդունել·

Անցեալ դերբայ·

Մատուցեալ· Մարտուցեալ· փախուցեալ· ընկալեալ·

Ապառնի դերբայ·

Մատչելոց· Մարտնչելոց· փախչելոց· ընդունելոց·

Ներկայ.

Գամ.	Երթամ.	Ունիմ.	Տանիմ.
Գալ.	Երթալ.	Ունենալ.	Տանել.

Անկատար անցեալ.

Գայի.	Երթայի.	Ունէի.	Տանէի.

Կատարեալ անցեալ.

Եկի.	Չոքայ.	Կալայ.	Տարայ.
Եկիր.	Չոքար.	Կալար.	Տարար.
Եկն.	Չոքաւ.	Կալաւ.	Տարաւ.
Եկաք.	Չոքաք.	Կալաք.	Տարաք.
Եկայք.	Չոքայք.	Կալայք.	Տարայք.
Եկին.	Չոքան.	Կալան.	Տարան.

Ապառնի.

Եկից.	Երթայց.	Կալայց.	Տարայց.
Եկեսցես.	Երթիցես.	Կալցիս.	Տարցիս.
Եկեսցէ.	Երթիցէ.	Կալցի.	Տարցի.
Եկեսցուք.	Երթիցուք.	Կալցուք.	Տարցուք.
Եկեսջիք.	Երթիջիք.	Կալջիք.	Տարջիք.
Եկեսցեն.	Երթիցեն.	Կալցին.	Տարցին.

Հրամայական եղանակ.

Եկ,	Երթ,	Կալ, կա,	Տար,
մի Գար.	մի Երթար.	մի Ունիր.	մի Տանիր.
Եկայք,	Երթայք,	Կալարուք,	Տարէք,
մի Գայք.	մի Երթայք.	մի Ունիք.	մի Տանիք.

Ստորադասական եղանակ.

Գայցեմ.	Երթայցեմ.	Ունիցիմ.	Տանիցիմ.

Անորոշ դերբայ·

Գալ:	Երթալ:	Ունել:	Տանել:

Անցեալ դերբայ·

Եկեալ:	Երթեալ:	Կալեալ:	Տարեալ:

Ապառնի դերբայ·

Գալոց·	Երթալոց·	Ունելոց·	Տանելոց·

Ներկայ·

Լամ·	Կամ·	Կեամ·	Տամ·
Լալ·	Կենալ·	Ապրէլ:	Տալ:

Անկատար անցեալ·

Լայի·	Կայի·	Կէի·	Տայի·

Կատարեալ անցեալ·

Լացի·	Կացի·	Կեցի·	Ետու·
Լացեր·	Կացեր·	Կեցեր·	Ետուր·
Լաց, ելաց·	Կաց, եկաց·	Կեաց, եկեաց·	Ետ·
Լացաք·	Կացաք·	Կեցաք·	Տուաք·
Լացէք·	Կացէք·	Կեցէք·	Ետուք·
Լացին·	Կացին·	Կեցին·	Ետուն·

Ապառնի ·

Լացից·	Կացից·	Կեցից·	Տաց·
Լացցես·	Կացցես·	Կեցցես·	Տացես·
Լացցէ·	Կացցէ·	Կեցցէ·	Տացէ·
Լացցուք·	Կացցուք·	Կեցցուք·	Տացուք·
Լացջիք·	Կացջիք·	Կեցջիք·	Տաջիք·
Լացցեն·	Կացցեն·	Կեցցեն·	Տացեն·

Հրամայական եղանակ.

Լաց,	կաց,	կեաց,	Տուր,
մի Լար.	մի կար.	մի կեար.	մի Տար.
Լացէք,	կացէք,	կեցէք,	Տուք,
մի Լայք.	մի կայք.	մի կեայք.	մի Տայք.

Ստորադասական եղանակ.

Լայցեմ.	կայցեմ.	կեայցեմ.	Տայցեմ.

Անորոշ դերբայ.

Լալ.	կալ.	կեալ.	Տալ.

Անցեալ դերբայ.

Լացեալ.	կացեալ.	կեցեալ.	Տուեալ.

Ապառնի դերբայ.

Լալոց.	կալոց.	կելոց.	Տալոց.

Ներկայ.

Այտնում.	Երդնում.	Զարթնում.	Ոստնում.
Ուռել.	Երդում ընել.	Արթննալ.	Ցատկել.

Անկատար անցեալ.

Այտնուի.	Երդնուի.	Զարթնուի.	Ոստնուի.

Կատարեալ անցեալ.

Այտեայ.	Երդուայ.	Զարթեայ.	Ոստեայ.
Այտեար.	Երդուար.	Զարթեար.	Ոստեար.
Այտեաւ.	Երդուաւ.	Զարթեաւ.	Ոստեաւ.
Այտեաք.	Երդուաք.	Զարթեաք.	Ոստեաք.
Այտեայք.	Երդուայք.	Զարթեայք.	Ոստեայք.
Այտեան.	Երդուան.	Զարթեան.	Ոստեան.

Ապառնի.

Այտեայց. Երդուայց. Զարթեայց. Ոստեայց.
Այտիցես. Երդուիցես. Զարթիցես. Ոստիցես.
Այտիցէ. Երդուիցէ. Զարթիցէ. Ոստիցէ.
Այտիցուք. Երդուիցուք. Զարթիցուք. Ոստիցուք.
Այտիջիք. Երդուիջիք. Զարթիջիք. Ոստիջիք.
Այտիցեն. Երդուիցեն. Զարթիցեն. Ոստիցեն.

Հրամայական եղանակ.

Այտիր, Երդուիր, Զարթիր, Ոստիր,
մի Այտնուր. մի Երդնուր. մի Զարթնուր. մի Ոստնուր.
Այտերուք, Երդուարուք, Զարթիք, Ոստերուք,
մի Այտնուք. մի Երդնուք. մի Զարթնուք. մի Ոստնուք.

Ստորադասական եղանակ.

Այտնուցում. Երդնուցում. Զարթնուցում. Ոստնուցում.

Անորոշ դերբայ.

Այտնուլ. Երդնուլ. Զարթնուլ. Ոստնուլ.

Անցեալ դերբայ.

Այտուցեալ. Երդուեալ. Զարթուցեալ. Ոստուցեալ.

Ապառնի դերբայ.

Այտնլոց. Երդնլոց. Զարթնլոց. Ոստնլոց.

Ներկայ.

Ցասնում. Բարկանալ. Փաղչնում. Անօթենալ. Գոմ. Ըլլալ.
Ցասնուս. Փաղչնուս. Գոս.
Ցասնու. Փաղչնու. Գոյ. Կայ.

ցասնումք·	քաղցնումք·	գոմք·
ցասնուք·	քաղցնուք·	գոյք·
ցասնուն·	քաղցնուն·	գոն·

Անկատար անցեալ:

ցասնուի·	քաղցնուի·	գոյի·
ցասնուիր·	քաղցնուիր·	գոյիր·
ցասնոյր·	քաղցնոյր·	գոյր·
ցասնուաք·	քաղցնուաք·	գոյաք·
ցասնուիք·	քաղցնուիք·	գոյիք·
ցասնուին·	քաղցնուին·	գոյին·

Կատարեալ անցեալ·

ցասեայ·	քաղցեայ·
ցասեար·	քաղցեար·
ցասեաւ·	քաղցեաւ·
ցասեաք·	քաղցեաք·
ցասեայք·	քաղցեայք·
ցասեան·	քաղցեան·

Ապառնի·

ցասեայց·	քաղցեայց·	
ցասիցես·	քաղցիցես·	
ցասիցէ·	քաղցիցէ·	գուցէ·
ցասիցուք·	քաղցիցուք·	
ցասիջիք·	քաղցիջիք·	
ցասիցեն·	քաղցիցեն·	գուցեն·

Հրամայական եղանակ·

ցասիր,	քաղցիր,
մի ցասնուր·	մի քաղցնուր·

Ցանէրուք,	Թաղցէրուք,	
մի՛ ցանէնուք.	մի՛ թաղցնուք.	

Ստորադասական եղանակ.

Ցանուցում.	Թաղցնուցում.	

Անորոշ դերբայ.

Ցանուլ.	Թաղցնուլ.	Գոլ.

Անցեալ դերբայ.

Ցասուցեալ.	Թաղցեալ.	

Ապառնի դերբայ.

Ցանելոց.	Թաղցնելոց.	

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ՋԱՐՏՈՒՂԻ ԲԱՑԵՐՈՒՆ ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆԸ

Ներկայ.

Առնիմ	Ասիմ	Գիտիմ	Դնիմ
Ըլլալ (Ըլլուիլ)	Ըսուիլ:	Գիտցուիլ:	Դրուիլ:

Անկատար անցեալ:

Առնէի.	Ասէի.	Գիտէի.	Դնէի.

Կատարեալ անցեալ.

Արարայ.	Ասացայ.	Գիտացայ.	Եդայ.
Արարար.	Ասացար.	Գիտացար.	Եդար.
Արարաւ.	Ասացաւ.	Գիտացաւ.	Եդաւ.
Արարաք.	Ասացաք.	Գիտացաք.	Եդաք.
Արարայք.	Ասացայք.	Գիտացայք.	Եդայք.
Արարան.	Ասացան.	Գիտացան.	Եդան.

Ապառնի.

Արարայց.	Ասացայց.	Գիտացայց.	Եղայց.
Արասցես.	Ասասցես.	Գիտասցես.	Դիցես.
Արասցէ.	Ասասցէ.	Գիտասցէ.	Դիցէ.
Արասցուք.	Ասասցուք.	Գիտասցուք.	Դիցուք.
Արասջիք.	Ասասջիք.	Գիտասջիք.	Դիջիք.
Արասցին.	Ասասցին.	Գիտասցին.	Դիցին.

Հրամայական եղանակ.

Առնիջիր.	Ասիջիր.	Գիտացիր.	Դնիջիր.
մի Առնիր.	մի Ասիր.	մի Գիտիր.	մի Դնիր.
Առնիջիք.	Ասացարուք.	Գիտացարուք.	Եղարուք.
մի Առնիք.	մի Ասիք.	մի Գիտիք.	մի Դնիք.

Ստորադասական եղանակ.

Առնիցիմ.	Ասիցիմ.	Գիտիցիմ.	Դնիցիմ.

Անորոշ դերբայ.

Առնել (իլ).	Ասել (իլ).	Գիտել (իլ).	Դնել (իլ).

Անցեալ դերբայ.

Արարեալ.	Ասացեալ.	Գիտացեալ.	Եղեալ.

Ապառնի դերբայ.

Առնելոց.	Ասելոց.	Գիտելոց.	Դնելոց.

Ներկայ.

Ըմպելիմ.	Ճանաչելիմ.	Պարտիմ.
Խմում եմ:	Ճանաչում եմ.	Պարտք, պարտական ըլլամ:

Անկատար անցեալ:

Ըմպէի.	Ճանաչէի.	Պարտէի.

Կատարեալ անցեալ.

Արբայ.	Ծանուցայ.	Չունի.
Արբար.	Ծանուցար.	
Արբաւ.	Ծանուցաւ.	
Արբաք.	Ծանուցաք.	
Արբայք.	Ծանուցայք.	
Արբան.	Ծանուցան.	

Ապառնի .

Արբայց.	Ծանուցայց.	Չունի.
Արբցիս.	Ծանուսցիս.	
Արբցի.	Ծանուսցի.	
Արբցուք.	Ծանուսցուք.	
Արբջիք.	Ծանուսջիք.	
Արբցին.	Ծանուսցին.	

Հրամայական եղանակ .

Արբիր,	Ծանուցիր,	Չունի.
մի Ըմպիր.	մի Ճանաչիր.	
Արբերուք,	Ծանուցարուք.	
մի Ըմպիք.	մի Ճանաչիք. [1]	

Ստորադասական եղանակ.

Ըմպիցիմ.	Ճանաչիցիմ.	Պարտիցիմ.

Անորոշ դերբայ.

Ըմպել (իլ).	Ճանաչել (իլ).	Պարտել (իլ).

Անցեալ դերբայ·

Արբեալ՝	Ծանուցեալ·	Զոանի·

Ապառնի դերբայ·

Ըմպելոց·	Ճանաչելոց·	Զոանի·

Ներկայ·

Ուտիմ·	Լսիմ·	Տուեալ լինիմ·
Ուտոանէր:	Լսոանէր:	Տրոանէր:

Անկատար անցեալ·

Ուտէի·	Լսէի·	Տուեալ լինէի·

Կատարեալ անցեալ·

Կեր եղէ·	Լու եղէ·	Տուայ·

Ապառնի·

Կեր եղէց·	Լու եղէց·	Տուեալ եղէց·

Հրամայական եղանակ·

Կեր լեր· մի Ուտիր·	Լու լեր· մի Լսիր·	Տուեալ լեր· եայլն·
Կեր լերուք· մի Ուտիք·	Լու լերուք· մի Լսիք·	Տուեալ լերուք· եայլն·

Ստորադասական եղանակ·

Ուտիցիմ·	Լսիցիմ·	Տայցիմ·

Անորոշ դերբայ·

Ուտել (իլ)·	Լսել (իլ)·	Տուեալ լինել·

Անցեալ դերբայ․

Կերեալ։ Լուեալ։ Տուեալ։

Ապառնի դերբայ․

Ուտելոց․ Լսելոց․ Տալոց․

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԳԻՏԵԼԻՔ

97․ Դերբայներն, այսինքն Անորոշ դերբայն ու Անցեալ դերբայը, որ իբր բայ՝ ընել կամ ըլլալ և եղած կը ցուցնեն, նաև իբր գոյական և ածական անուն կը գործածուին ու կը հոլովին։

98․ Անորոշ դերբայները գոյական են, և մինակ եզակի կը հոլովին, այսպէս․

Ա․ Լծ․ Սիրել։ սիրելոյ, սիրելով․ Հատանել։ հատանելոյ, հատանելով։

Բ․ Լծ․ Խօսել։ խօսելոյ, խօսելով․ Ուսանել։ ուսանելոյ, ուսանելով։

Գ․ Լծ․ Աղալ։ աղալոյ, աղալով․ Գողանալ։ գողանալոյ, գողանալով։

Դ․ Լծ․ Թողուլ։ թողլոյ, թողլով։

99․ Անցեալ դերբայները շատ անգամ իբր ածական կը գործածուին, և, թէ եզակի թէ յոգնակի, կը հոլովին այսպէս․

Ա․ Լծ․ Սիրեալ։ սիրելոյ, սիրելով։ Սիրեալք, սիրելոց, սիրելովք։

Հատեալ, հատելոյ, հատելով. Հատեալք, հատելոց, հատելովք:

Բ. Լծ. Խօսեալ, խօսելոյ, խօսելով. Խօսեալք, խօսելոց, խօսելովք:

Ուսեալ, ուսելոյ, ուսելով. Ուսեալք, ուսելոց, ուսելովք:

Գ. Լծ. Աղացեալ, աղացելոյ, աղացելով. Աղացեալք, աղացելոց, աղացելովք:

Գողացեալ, գողացելոյ. գողացելով. Գողացեալք, գողացելոց, գողացելովք:

Դ. Լծ. Թողեալ, թողելոյ, թողելով. Թողեալք, թողելոց, թողելովք:

100. Անցեալ և Ապառնի դերբայները էական բային եմ, էի, էցեմ ժամանակներով խոնարհելով, քանի մի բաղադրեալ ժամանակներ կը կազմեն. զոր օրինակ.

Յարակատար.	Ներկայ ապառնի.
Սիրեալ—եմ. սիրած եմ.	Սիրելոց—եմ. պիտի սիրեմ.
» —ես	» —ես.
» —է.	» —է.
» —եմք.	» —եմք.
» —էք.	» —էք.
» —են.	» —են.

Գերակատար.	Անկատար ապառնի.
Սիրեալ—էի. սիրած էի.	Սիրելոց—էի. պիտի սիրէի.
» —էիր.	» —էիր.
» —էր.	» —էր.
» —էաք.	» —էաք.

» -էիք· » -էիք·

» -էին· » -էին·

Ստորադասական անցեալ· Ստորադասական ապառնի·

Սիրեալ-իցեմ· սիրած եմ. Սիրելոց-իցեմ· պիտի սիրեմ.

» -իցես· կամ » -իցես·

» -իցէ· սիրած ըլլամ. » -իցէ·

» -իցեմք· » -իցեմք·

» -իցէք· » -իցէք·

» -իցեն· » -իցեն·

ԳԼՈՒԽ Զ·

ՄԱԿԲԱՅ

101· Մակբայ կ'ըսուին այն բառերը որոնք բային մէկ որպիսութիւնը կամ պարագան կը ցուցնեն, ինչպէս որ ածականը գոյականին որպիսութիւնը կը ցուցնէ. զոր օրինակ, Յոյժ ըմպել, շատ խմել. Բարբառ խօսել, աղէկ խօսիլ: Յոյժ, շատ. և Բարբառ, աղէկ, մակբայ են. առաջինը՝ ըմպել բային, երկրորդը՝ խօսել բային մէկ մէկ որպիսութիւնը կը ցուցընեն:

Սովորական մակբայները հետեւեալներն են.

1· Տեղական, այսինքն՝ Տեղւոյ պարագայ ցուցնող, կամ ո՞ւր, ուստի՞, հարցման պատասխան եղող մակբայներ.

Անդ, հոն (դադարում)․ Արտաքս } դուրսը․
Անդր, հոն (շարժում)․ Արտաքոյ
Աստ, հոս (դադարում)․ Արտաքուստ, դուրսէն․
Այսր, հոս (շարժում)․ Ի խոնարհ, վարը․
Անտի, անկէ․ Ի ներքս } ներսը, վարը․
Այտի, ատկէ․ Ի ներքոյ
Աստի, ասկէ․ Ի ներքուստ, ներսէն, վարէն․
Անդուստ } անկէ․ Ի վեր } վերը․
Անդստին Ի վերոյ
Աստուստ } ասկէ․ Ի վերուստ, վերէն․
Աստստին Ի վերայ, վրան․
Շուրջ } բոլորտիքը․ Ուրեք, տեղ մը․
Շուրջանակի Ուստեք, տեղէ մը․

Բ․ Ժամանակական, այսինքն՝ ժամանակի պարագայ ցուցնող, կամ ե՞րբ հարցման պատասխան եղող մակբայներ․

Այսօր, այսօր․ Նախ } նախ, առաջ․
Այժմ } հիմա․ Յառաջագոյն
Արդ Իսկոյն
Ապա } ետքը․ Իսկ և իսկ
Յետոյ Անդէն
Երեկ, երէկ․ Անդէն և անդ } անմիջապէս, մէկէն․
Վաղիւ, վաղը․ Առ ժամայն
Յանժամ, անատեն․ Նոյն ժամայն
Յաւանդ, երէկ չէ առջի օր․ Նոյն հետայն
Հերու, անցեալ տարի․ Զառաջինն
Այգուն Յառաջնումն } առաջ, 'ի սկիզբան․
Առաւօտուն } առտուն․ Ի սկզբան
Վաղորդայն Կանխաւ, առաջուց․

Երեկոյի, իրիկուանը·
Գիշերի, գիշերը·
Ընդառաւօտն, } առտուան դէմ.
Գիշերայն, գիշերանց·
Անագան, ուշ·
Կանուխ, կանուխ·
Վաղ, առաջ, կանուխ·

Վաղու } շատոնց·
Վաղուց
Երբեմն, երբեմն·
Երբեմն . . . երբեմն } երբեմն . . երբեմն
Մերթ . . . մերթ
Է զի . . . է զի
Երբէք երբէք, տարէն տարին.

3. Քանակական, այսինքն՝ չափ ցուցնող կամ «որչափ», «որչափ անգամ» հարցման պատասխան եղող մակբայներ.

Ցոյժ, շատ.
Կարի, չափէն աւելի, շատ.
Դուն ուրեք } քիչ անգամ.
Անօսր
Միանգամ } անգամ մը.
Գամ մի
Երկիցս, երկու անգամ.
Երիցս, երեք անգամ. ևն: Նաեւ, եւ ալ, նաեւ.

Ստէպ } շատ անգամ.
Յաճախ
Դարձեալ } նորէն, կրկին.
Միւսանգամ
Վերստին
Անդրէն
Միանգամայն, մէկէն.

4. Եղանակական, այսինքն՝ եղանակի պարագայ ցուցնող, կամ «ինչպէս» հարցման պատասխան եղող մակբայներ.

Այսպէս } այսպէս.
Զայս օրինակ
Զայս գունակ
Այնպէս, այնպէս.
Արդարեւ, իրաւ, իրօք.
Ապաքէն, անշուշտ, անտարակոյս.

Տարապարտուց } անիրաւ տեղը.
Ցանիրաւի
Գաղտ, գաղտուկ.
Ի ծածուկ, ծածուկ.
Առանձին, առանձին.
Միայն } միայն.
Նսեմ

Ցոյժ, Կարի, Անհնարին } սաստիկ.

Ամենեւին, բոլորովին.

Ցայտ, Ցայտնապէս } յայտնի.

Բարւոք, աղէկ.

Ձրի, ձրի.

Չարաչար, շատ գէշ.

Տարապարհակ, անհարկէս.

Ցիրաւի, ճշմարիտ.

Ցանկարծ, Ցեղակարծումն } յանկարծ.

Զուր, Ի զուր, Վայրապար, Ի նանիր, Ընդ վայր } պարապ տեղը.

Վաղվաղակի, Փութապէս, Փութանակի } շուտով.

5. Բաղդատական այսինքն՝ բաղդատութիւն ցուցնող մակբայներ.

Եւս, աւելի.

Այնպէս...որպէս, այնպէս... ինչպէս.

Քան, Առաւել քան, Մանաւանդ } աւելի քան.

Այնչափ...որչափ, այնչափ... որչափ...

6. Տարակուսական մակբայներ.

Թերեւս, գուցէ, կարելի է.

Միթէ, մի՛թէ, մի.

Գուցէ, չըլլայ թէ.

Արդեօք, արդեօք.

Զիա՛րդ, Ո՛րպէս } ինչպէս.

7. Հարցական մակբայներ.

Զիա՞րդ, ինչպէս.

Ե՞րբ, երբ.

Ընդէ՞ր, Հի՞մ, Զի՞ } ինչո՞ւ համար.

Ո՞րչափ, Քանիօ՞ն, Ո՞րքան } ո՞րչափ.

Ո՞ւր, ո՞ւր (դադարում). Քանի՞ցս անգամ, քանի՞ անգամ.

Յո՞, ո՞ւր (շարժում).   Ո՞չ ապաքէն } չէ՞ մի որ.
Ուստի՞, ուստի՞.   Ո՞չ

8. Բացասական կամ ժխտական մակբայներ ։

Ոչ, չ, ոչ, չ.   Բնաւ } ամենեւին.
Մի, մի.   Ամենեւին
Երբէք, երբէք.

ԳԼՈՒԽ Է.

ՇԱՂԿԱՊ

102. Շաղկապ կ'ըսուին ան բառերը որոնք երկու բառ կամ խօսք իրարու հետ կը կապեն . զոր օրինակ. Հայր իմ և մայր իմ. հայրս ու մայրս . Յիւրսն եկն և իւրքն զնա ոչ ընկալան . իրեններուն եկաւ ու իրենները զինք չընդունեցան ։ Այս խօսքերուն մէջ և, ու շաղկապ են . առջի խօսքին մէջ՝ և՝ հայր, մայր բառերն իրարու հետ կը կապէ . երկրորդին մէջ և շաղկապին կապածը՝ երկու խօսք է ։

Գլխաւոր շաղկապներն են հետեւեալները .

Եւ. ու.   Ուստի. ուստի.
Բայց. բայց.   Իբրեւ. } երբ.
Այլ. այլ հապա.   Յորժամ.

Զի· քանզի, որպէս զի, որ·
Քանզի· քանզի, ինչու որ·

Մինչ·
Մինչդեռ· } երբ, ատենը·

Վասն զի·
Որովհետեւ· } որովհետեւ·

Սակայն· սակայն·
Թէպէտեւ· թէպէտ·

Արդ·
Եւ արդ· } արդ·

Եթէ·
Թէ· } եթէ, որ·

Ապա·
Ուրեմն· } ուրեմն, անանկ է·

Կամ· կամ·
Իսկ· ալ, բայց·

ԳԼՈՒԽ Ը·

ՁԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

103· Ձայնարկութիւն կամ Միջարկութիւն կըսուին ան բառերը որոնք կիրք մը կը յայտնեն· զոր օրինակ, վախ, զարմանք, բարկութիւն, զզուանք, արհամարհութիւն, ցաւ եւայլն:

Գլխաւոր ձայնարկութիւնները հետեւեալներն են·

Ո՜հ· ո՜հ· տրտմութիւն, վիշտ ցուցնող·

Ո՜վ·
Ո՜· } ո՜վ· զարմանք ցուցնող·

Վա՜հ· վա՜հ· արհամարհանք ցուցնող·

Վա՜շ· վա՜շ· ո՜խ· վրէժխնդրութիւն ցուցնող·

Բա՜բէ· բա՜բէ· զարմանք, ցաւ կամ ապաշաւ ցուցնող·

Եղո՜ւկ·
Աւա՜ղ· } աւա՜ղ· գութ, ցաւակցութիւն ցուցնող·

Հա՛պա .
Օ՛ն . } օ՛ն . խրախոյս ցուցնող .

Օն անդր .
Փարդասատ.
Քաւ լիցի . } Աստուած չընէ . մերժումն, սոսկումն ցուցընող .

Ա՛յ . ա՛յ . բարկութիւն , թշնամանք ցուցնող .
Է՛ . է՛յ . մէկը կանչելու համար .
Երանի՛ . երանի՛ . երանութիւն տալու համար .
Վա՛յ . վա՛յ . վայ կարդալու համար .
Ազնի՛ւ . ազնի՛ւ . գովելու համար ։

Իցի՛ւ .
Իցէ՛ թէ .
Յանկարծ . } իղձ , բաղձանք ցուցնելու համար .

ՄԱՍ Բ․

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

104․ Բառերը խօսքի մէջ այլ և այլ պաշտօններ կը կատարեն, և բառերուն կատարած աս պաշտօնները մասնաւոր քերականական անուններ ունին, որ են՝ Տէր բայի․ Խնդիր․ Ստորոգելի կամ Որոշական խնդիր․ Բացայայտիչ և Յուշական ։

ԳԼՈՒԽ Ա․

ՏԷՐ ԲԱՅԻ

105․ Բայն ընել կամ ըլլալ կը ցուցնէ․ Տէր բային ընողը կամ ըլլողն է․ զոր օրինակ․ Ես սիրեցի զձեզ․ Հայր առաքեաց զիս, խօսքերուն մէջ՝ Ես, Հայր Տէր բայի են ։

Տէր բային ո՞վ, (քիմ), հարցման պատասխան է, և աս հարցումն ընելով Տէր բային դիւրաւ կը գտնուի ։

Վերի խօսքին մէջ․ Ո՞վ սիրեց․— Ես ։ Ո՞վ առաքեց․— Հայր․ Ես, Հայր՝ Տէր բայի են ։

106․ Երբ Տէր բային պարզ* է, բայն անոր

---

* Պարզ կ՚ըսուի Տէր բային, երբ եզակի կամ յոգնակի մէկ բառ է, ինչպէս․ դու սիրեցեր․ նոքա գնացին ։

հետ թուով ու դէմքով կը համաձայնի, զոր օրինակ.

Ես ննջեմ. Մեք գիտեմք. Դու ասես. Դուք ոչ գիտէք. Նա ետես. Նոքա ոչ իմացան:

107. Թէ գոյականով և թէ առանց գոյականի եզակի թուական անուններուն բայը յոքնակի կրնայ գրուիլ. զոր օրինակ.

Պատասխանեցան նմա տասն այր բորոտ. Հինգն 'ի նոցանէ իմաստունք էին.

108. Երբ Տէր բային բաղադրեալ է, բայը յոքնակի կը գրուի, թէև Տէր բային կազմող բառերն եզակի ըլլան, զոր օրինակ.

Պետրոս և Յովհաննէս ելին 'ի տաճարն. Նոյ և որդիք նորա մտին 'ի տապանն:

Ա. Եթէ բայը խօսքին մէջ Տէր բայիներէն առաջ է, բայը կրնայ առաջին տէր բային հետ համաձայնիլ, այսինքն՝ եզակի գրուիլ, եթէ առաջին տէր բային եզակի է. զոր օրինակ.

Բազմութեան հաւատացելոց էր սիրտ և անձն մի: Յարեաւ Մովսէս, և Յեսու պաշտօնեայ նորա, և ելին 'ի լեառնն Աստուծոյ. Եմուտ Նոյ, և որդիք նորա և կին նորա... ընդ նմա 'ի տապանն:

Բաղադրեալ կ'ըսուի Տէր բային, երբ երկու կամ աւելի եզակի կամ յոքնակի բառերէ կազմուած է, ինչպէս (108) օրինակներուն մէջ:

Եւ մտաւ Սաւուղ, և երեքեան որդիք նորա և կապարճակիրն և ամենայն արք նորա․ Եկն Յիսուս, և աշակերտք նորա․ Ինքն աստի արբ, և որդիք նորա և խաշինք նորա․ Զորմէ գրեաց Մովսէս յօրէնսն, և մարգարէքն ։

Բ․ Նոյնպէս եթէ տէր բայները ու և կամ շաղկապով կապուած են, բայը, մանաւանդ առաջ դրուած բայը, կրնայ տէր բայներէն մէկուն հետ միայն համաձայնիլ, այսինքն՝ եղակի դրուիլ եթէ այն մէկը՝ որուն հետ կ'ուզենք համաձայնեցնել, եղակի է․ զոր օրինակ․

Ոչ էր նոցա ոչ եզն և ոչ մուտ և ոչ գին և ոչ վաճառ ։ Ոչ մահ և ոչ կեանք և ոչ հրեշտակք և ոչ իշխանութիւնք․․․ և ոչ բարձրութիւն և ոչ խորութիւն և ոչ այլ ինչ արարած կարէ մեկնել զմեզ 'ի սիրոյ անտի Աստուծոյ ։

Եթէ յառնիցէ 'ի միջի քում մարգարէ կամ երազահան երազոց․ Եթէ աղաչեսցէ զքեզ եղբայր քո կամ ուստր քո կամ դուստր քո կամ կին քո կամ բարեկամ հանգոյն անձին քոյ․ է՞ որք քո աստ ճեռայ, կամ որդիք կամ դստերք ։

Աս տեսակ խօսքերու մէջ միւս տէր բայներուն քով լսելեայն բայ մը կ'իմացուի․ զոր օրինակ ։

Եմուտ Նոյ․ և որդիք նորա և կին նորա․․․ ընդ նմա 'ի տապանն․ փոխանակ ըսելու, Եմուտ Նոյ 'ի տապանն, մտին և որդիք նորա, եմուտ և կին նորա ընդ նմա ։

Եկն Յիսուս , և աշակերտքն նորա , փոխանակ՝ Եկն Յիսուս , եկին և աշակերտք նորա ։

Ոչ մահ և ոչ կեանք և ոչ հրեշտակք . . . և ոչ այլ ինչ արարած կարէ մեկնել զմեզ եւայլն . փոխանակ՝ Ոչ մահ կարէ մեկնել զմեզ . . . ոչ կեանք կարեն մեկնել զմեզ , ոչ հրեշտակք կարեն մեկնել զմեզ և ոչ այլ ինչ արարած կարէ մեկնել զմեզ ։

Եթէ աղաչեսցէ զքեզ եղբայր քո կամ ուստր քո կամ դուստր քո , եւայլն . փոխանակ՝ Եթէ աղաչեսցէ զքեզ եղբայր քո , կամ Եթէ աղաչեսցէ զքեզ ուստր քո , կամ Եթէ աղաչեսցէ զքեզ դուստր քո , եւայլն ։

109. Երբ բաղադրեալ Տէր բային տարբեր դէմքի անուններէ բաղկացած է , բայը յոգնակի կը դրուի , ու դէմքով պատուաւոր* դէմքին հետ կը համաձայնի . զոր օրինակ .

Ես և հայր իմ մի եմք . Յորժամ դու և Նա միայն իցէք ։

Երբ բայը խօսքին մէջ Տէր բայիներէն առաջ է , և պատուաւոր դէմքի Տէր բային եզակի է , բայը կրնայ եզակի դրուիլ , զոր օրինակ .

Մտցես ՚ի տապանն դու և որդիք քո և կին քո և կանայք որդւոց քոց . Մեղաք դու և երկո-

---

* Առաջին դէմքը՝ երկրորդէն , երկրորդը՝ երրորդէն պատուաւոր է ։

քին բարեկամք քո. Իշխեա մեզ դու և որդիք որդւոց քոց:

110. Տէր բային ըստ օրինի ուղղական հոլով պիտի ըլլայ. բայց Հայերէնի մէջ սեռական և տրական ալ կրնայ ըլլալ:

111. Տէր բային երկու դէպքի մէջ սեռական կը դրուի.

Ա. Երբ եւ շաղկապով կապուած երկու բայ միևնոյն Տէր բային ունին, կրնայ առջի բային Անցեալ դերբայի փոխուիլ ու եւ շաղկապը զանց առնուիլ, և ան ատեն Տէր բային սեռական հոլով կրնայ դրուիլ. զոր օրինակ.

Տեսեալ Յեսուայ զհաւատս նոցա ասէ. փոխանակ ըսելու. Եւ տես Յեսուս զհաւատս նոցա և ասէ: Հրէից կալեալ զնա կամէին սպանանել. փոխանակ ըսելու. Հրեայք կալան զնա և կամէին սպանանել:

Բ. Էմ բայով և անցեալ դերբայով բաղադրեալ բայի ժամանակներուն եզակի երրորդ դէմքը ամեն դէմքի, եզակի և յոգնակի դերանուն և գոյական, տէր բայիով ամեն դէմքի տեղ կը գործածուի. զոր օրինակ.

Լուեալ է ձեր զբան նոցա. փոխանակ՝ Լուեալ էք դուք: Եթէ իմ չէր եկեալ և խօսեցեալ ընդ նոսա. փոխանակ՝ Եթէ ես ոչ էի եկեալ և խօսեցեալ: Եթէ չէր նորա խոստացեալ, իմ զքեզ ազատեալ էր. փոխանակ՝ Եթէ նա չէր խոստացեալ, ես զքեզ ազատեալ էի: Եթէ այնպիսի տրտմեալ էր զնա Աստուծոյ, պա-

ածել 'ի նմանէ չէր պարտ պահանջել · փոխանակ Եթէ այնպիսի արարեալ էր զնա Աստուած :

112. Տէր բային տրական կը դրուի հետեւեալ դէպքին մէջ .

Երբ երկու խօսք իրարու հետ եթէ կամ ու շաղկապներով կապուած են, կրնայ եթէ կամ ու շաղկապը զանց առնուիլ ու երկրորդ խօսքին դիմաւոր բայն Աներեւոյթ դերբայի փոխուիլ . և ան ատեն Տէր բային (եթէ խօսքին մէջ Տէր բայ կայ) տրական կը դրուի, զոր օրինակ .

Ոչ կամիմք թագաւորել նմա 'ի վերայ մեր · փոխանակ՝ Ոչ կամիմք եթէ թագաւորեսցէ նա 'ի վերայ մեր : Դէպ եղեւ անցանել նմա ընդ այն ճանապարհ · փոխանակ՝ Դէպ եղեւ զի անց նա ընդ նոյն ճանապարհ : Ոչ տամք թոյլ անցանել ձեզ ընդ երկիր մեր · փոխանակ՝ Ոչ տամք թոյլ զի անցանիցէք ընդ երկիր մեր · Առի զքեզ 'ի վանաց հօտից լինել քեզ առաջնորդ 'ի վերայ ժողովրդեան իմոյ · փոխանակ՝ Զի լինիցիս դու առաջնորդ : Ի բազում ամաց լինել քեզ դատաւոր ազգիս այսմիկ գիտեմ · փոխանակ՝ Գիտեմ զի ես դու դատաւոր ես այն : Ընդէ՞ր ելից Սատանայ զսիրտ քո ստել քեզ Հոգւոյն սրբոյ · փոխանակ՝ Զի ստեցեր դու Հոգւոյն սրբոյ : Աղաչեցաք չլինել նմա յԵրուսաղէմ · փոխանակ՝ Աղաչեցաք զի մի՛ ելցէ նա յԵրուսաղէմ : Պատուիրէ մարդկան՝ ամենեցուն ամենուրեք ապաշխարել · փոխանակ՝ Պատուիրէ մարդկան զի ամենայն ոք ապաշխարիցէ : Եւ Հրամայք 'ի վեր ակնկալութիւն

կապեալ կան եթէ՝ Դաւիթ գալոց է շինել զԵրուսաղէմ և ժողովել զՀրեայս , և անդ Թագաւորել նմա նոցա · փոխանակ՝ Եթէ Դաւիթ գալոց է շինել զԵրուսաղէմ · · · և անդ թագաւորելոց է նա նոցա ։ *

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԽՆԴԻՐ

113. Խնդիր կ'ըսուին ան բառերը որոնք ուրիշ բառի մը քով գրուելով՝ անոր իմաստը կ'որոշեն կամ կ'ամբողջացնեն · զոր օրինակ ·

Լեառն ձիթենեաց · Արժանի վարձուց · Վասն խաղաղութեան · Առաքեաց զմշակսն յայգի իւր խօսքերուն մէջ՝ ձիթենեաց, վարձուց, խաղաղութեան, զմշակսն յայգի իւր բառերը խնդիր են ։ Ասոնց աս բառերուն՝ Լեառն , Արժանի , Վասն , Առաքեաց՝ որոշ կամ կատարեալ իմաստ մը չեն տար ։

114. Խնդիր ունեցող բառը խնդրառու կը կոչուի · վերի օրինակներուն մէջ Լեառն , Արժանի , Վասն , Առաքեաց բառերը խնդրառու են ։

* Այս ձեւ խօսքերու մէջ Տէր բային վայելչութեամբ ուղղական կամ հայցական ալ գրուած կը գտնուի · զոր օրինակ · Ժողովուրդն որ կայր և լսէր՝ ասէին որոտումն լինել · այսինքն ասէին թէ որոտումն լինի ։ Ննջել ասեն գիրք զԱստուած և զարթնուլ · ‑ այսինքն՝ գիրք ասեն թէ Աստուած ննջէ և զարթնու ։

115. Խնդիր առնող բառերն են Ա. Գոյականը, Բ. Ածականը, Գ. Նախադրութիւնըն ու Դ. Բայը։

Ա. ԳՈՅԱԿԱՆԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

116. Գոյական անունը, կամ գոյականաբար առնուած Ածական մը և Անորոշ դերբայներ սեռական հոլով խնդիր կ'առնեն, որուն հայերէն յատկացուցիչ ըսել սովորութիւն եղած է. ինչպէս որ սեռական հոլով խնդիր առնող բառն ալ յատկացեալ կը կոչուի. զոր օրինակ.

Լոյս աշխարհի, իմաստութիւնքն Յունաց, ի ծնանելն Յիսուսի, խօսքերուն մէջ՝ Աշխարհի, Յունաց, Յիսուսի, յատկացուցիչ են. Լոյս, իմաստութիւնք, ծնանել բառերն ալ յատկացեալ են։

Յատկացուցիչը՝ որո՞ն, ումի՞ն, հարցման պատասխան է. վերի խօսքերուն մէջ սա հարցումը կրնանք ընել.

Որո՞ն լոյսը. — Աշխարհին. Որո՞ն իմաստութիւնները. — Յունաց. Որո՞ն ծնանելու ատենը. — Յիսուսին։

117. Բայի զօրութիւն ունեցող գոյականներ՝ նոյն արմատէն շինուած բայերուն առած բնութեան խնդիրները կրնան առնել. ուստի կ'ըսուի.

Դարձ յերկնէ. Մուտ յաշխարհ. Ել յերկինս, առ

Հայք. Դարձ 'ի գերութենէ. Ելք 'ի Բաբելոնէ. Գալուստն յԵրուսաղէմ. Փրկութիւն 'ի Թշնամեաց. Ապըստամբութիւն յօրինաց. Փախուստ 'ի Սաւուղայ. Լուան տրտունջ ժողովրդեանն զնմանէ. Վասն ամբարտաւանութեան Հրէից զնէն. Պատերազմ Արշակայ ընդ Մակեդոնացւոց զօրութեանն:

Աս օրինակներուն մէջ՝ դարձ՝ դառնալ բային առնելու խնդիրն առած է. այսինքն՝ Դարձ (դառնալ) — Ո՞ւր. — յերկիր: Մուտ բառն ալ մտանել բային խնդիրն առած է. այսինքն՝ Մուտ (մտանել). — Ո՞ւր. — յաշխարհ: Փախուստ՝ փախչել բայինը. Փախուստ (փախչել). — Ուստի՞ կամ ուրկէ՞. — 'ի Սաւուղայ: Լուան տրտունջ. Տրտունջը լսեցին. — Որո՞ւն վրայով. — Զնմանէ. անոր վրայով:

Բ. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԽՆԴԻՐԸ

118. Ածականներն, ինչպէս նաեւ Անցեալ դերբայներ, որոնք իբր ածական կը գործածուին, կրնան ուղղականէն զատ ամեն հոլով խնդիր առնել. զոր օրինակ.

Ա. Սեռական հոլով խնդիր առնողներ.

Արտագէտ ամենայնի, կամարար Աստուծոյ, Օրէնսդիր պահոց, Աւարառուք սրբացածոց:

Նոյնպէս իչ եւ ելի վերջաւորութեամբներ:

Արարիչ աշխարհի, Գտիչ չարեաց, Առնելիք օրինաց:

Բ· Տրական հոլով խնդիր առնողներ ·

Նման նմա· Հաւասար այլոց· Դիմակաց Նախատօրէ· Արժանի վարձուց· Հմուտ օրինաց· Հնազանդ ծնողաց· Կարօտ հացի· Ծարաւի ջրոյ· Տգէտ դպրութեան· Տեղեակ իմաստութեան· Աներեւոյթ աչաց· Ընդունելի Աստուծոյ· Հաճոյ աչաց· Բաւական ամենայնի:

Գ· Բացառական հոլով խնդիր առնողներ·

Լի 'ի հոտոյ իւղոյն· Երկիւղած յԱստուծոյ· Ապստամբ յօրինաց· Արձակ 'ի լծոյ· Ազատ 'ի մեղաց· Փախստական կամ փախստեայ յերեսաց թշնամւոյն· Աղքատ յընչից· Անզեղջ 'ի չարեաց· Տկար յոտից· Կարօտ յիմաստութենէ· Մանուկ 'ի տիոց· Տգէտ 'ի գրոց· Անտես, Աներեւոյթ յաչաց· Անյայտ 'ի մարդկանէ· Հեռի 'ի տանէ· Տարագիր յաշխարհաց· Օտար 'ի բարեկամաց· Թերի յիմաստութենէ· Թափուր 'ի բնակչաց· Ունայն 'ի բարեաց· Սուրբ, Անարատ 'ի մեղաց· Միայն յեղբարցն· Մեկուսի 'ի նոցանէ· Մատաղ յաւուրց· Ի մտաց թեթեւ· Յախորժակաց ('ի բնութենէ) թեթեւ· Ի բանից եւ 'ի գործոց անպիտան· Անարգ յազգէ:

Դ· Գործիական հոլով խնդիր առնողներ ·

Լի պտղովք, գործովք բարեաց· Կարօտ հացիւ· Ծարաւի ջրեամբ· Մանուկ տիովք· Բնութեամբ թեթեւ· Հզօր բանիւ· Երկայն, կարճ հասակաւ· Գեղեցիկ տեսլեամբ· Տգեղ դիմօք· Արագ ոտիւք:

Ե· Հայցական խնդիր առնող ածականներ ալ կը գտնուին, մանաւանդ ն վերջաւորուածները որոնք ալ զօրութիւն ունին ·

Զծնողս անարգուք· Ոտս քահանայից կրելեաց

զպապանակն. ի ձեռս գործելեաց գործոյ կայի տանն Տեառն:

Զ. Նախադրութիւններով խնդիր առնող-ներ.

Բաւական առ ամենայն. Հեղգ առ ստացուած. փոյթ յառաքինութեան. Արագ 'ի ներել. Ծանր 'ի բարկանալ. Առատ 'ի պարգեւս. Գթած առ ամենեսեան. Գոհացող զԱստուածոյ. Զարախօս զամենեքէ. Սողուն 'ի վերայ երկրի. Քաղցր առ ամենեսեան. Ծարաւի է անձն իմ առ քեզ:

119. Թուական և անորոշ ածականներ բացառական հոլով խնդիր կ'առնուն. զոր օրինակ.

Մին, Ոմն, Ոմանք, Այլք, Իւրաքանչիւր ոք 'ի նոցանէ. Երկու 'ի ձէնջ. Ոչ ինչ յերկրաւորաց. Ոչ թէ վասն զի պիղծ ինչ կայցէ 'ի կերակրոց. Արձակէր հաւս ինչ 'ի հաւուց. Ո՛, կամ Ո՛ ոք 'ի ձէնջ. Վասն որո՛յ գործոյ 'ի նոցանէ. Ոք յընտանեաց քոց. Զայլ ոք յառաքելոց անտի ոչ գտի. Ոչ եմ լաւ եւ զայլս 'ի մարգարէնէ. Քանիք 'ի մարգարէնէ:

Նոյնպէս քանակութիւն ցուցնող ածա-կաններ. ինչպէս, բազում, կէս, շատ, փոքրանք, սակաւ, եւայլն, թուականներուն պէս բա-ցառական խնդիր կ'ուզեն. զոր օրինակ.

Բազումք 'ի նոցանէ. Զբազումս 'ի մեծաց. Ի կա-նանց պատուաւորաց ոչ սակաւք. Փոքր 'ի շատէ. Կէսք 'ի նոցանէ. Առ զկէս 'ի զօրաց անտի:

120. Իսկ Նե- բառը թուական անուանց

հետ գործիական կը դրուի, զոր օրինակ.

Մատունք ձեռաց նորա և ոտից վեց վեց, քսան և չորք թուով. Արամբք զօրաւորօք թուով իբրեւ երեքհարիւր. Ի հրապարակ ածել թուով իբրեւ եօթն հարիւր. Թուով բազում. Թուով յոյժ նուազունք. Թուով սակաւ։

Աս տեսակ, այսինքն թուական և անոր պէս բառեր, երբեմն ՚ի նախադրութեամբ հայցական ալ խնդիր կ՚առնեն. զոր օրինակ.

Ոչ ոք է նման քեզ յԱստուածս, տէր. Ոչ ոք կարօտէր ՚ի նոսա. Ոչ ոք յորդւոց Ադամայ գտաւ առանց մեղաց. Ո՞վ նմանիցի Տեառն յորդւոց Աստուծոյ. Զորրորդն ՚ի նոսա ՚ի կերպարանս առիւծու. Ի նահապետացն եօթներորդն յԱդամայ Ենովք։

Գ. ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

121. Նախադրութիւններէն ոմանք այլ և այլ հոլով խնդիր կուզեն, և խնդիրը փոխելով տարբեր իմաստ կուտան. այսպէս են Ի, Յ, Զ, Առ, Ընդ, Ըստ, Ց, նախադրութիւնները։

Ի կամ Յ

Ա. Ի կամ յ նախադրութիւնները եզակի մէջ տրականով* ներգոյական կը ցուցնեն, իսկ

* Ոմանք ի կամ յ նախդիրով տրականը՝ ներգոյական կը կոչեն. ի կամ յ նախդիրով հայցականն ալ՝ ներգոյականի փոխան։

անորոշ (առանց ն/ի) հայցականով շարժում կը ցուցնեն. զոր օրինակ.

Արար ընդունելութիւն մեծ նմա Ղեւի 'ի տան իւրում. Այսօր 'ի տան քում արժան է ինձ ագանել. Թզենի մի էր ուրումն տնկեալ յայգւոջ իւրում. Ուսուցանէր զնոսա հանապազ 'ի տաճարին. Այր մի տնկեաց այգի և փորեաց 'ի նմա հնձան։

Այս օրինակներուն մէջ գործողութիւնը դադարում է։

Եհան զնոսա 'ի լեառն մի բարձր. Ել գնաց յանապատ տեղի. Խաղացո զնաւդ 'ի խորն և արկէք զգործիս ձեր յորս. Էջ 'ի տեղի մի տափարակ. Համարէին թէ 'ի գերեզմանն երթայ։

Այս օրինակներուն մէջ ալ գործողութիւնը շարժում է։

Անուններուն յոքնակին, Չորրորդ, Հինգերորդ և Վեցերորդ հոլովմանց, այսինքն՝ Գետ, Տէր, և Հանգիստ անուններուն պէս հոլովող անուանց եզակին ալ, թէ դադարում և թէ շարժում ցուցնելու համար, է կամ յ նախադրութեանց հետ անորոշ հայցական կը գործածուին. զոր օրինակ.

Դադարում. Բնակէր 'ի գերեզմանս. Աստղն զոր տեսին յարեւելս՝ առաջնորդեաց նոցա. Եղիջիք որդիք հօր ձերոյ որ յերկինս է. Աստուած ոչ 'ի ձեռագործ տաճարս բնակէ. Նման է մանկտւոյ որ նստիցին 'ի հրապարակս. Զոր ասեմ ձեզ 'ի խաւարի՝ ա-

'ի լոյս. էր Պետրոս 'ի տուն. Հեղձաւ 'ի գետն.
յուտս:

ուրեում. Ածին զնա յապարանս Թագաւորին.
ւձեն եւ ոչ ժողովեն 'ի շտեմարանս. Առաքեաց
ռայս իւր կոչել զհրաւիրեալսն 'ի հարսանիս.
ձակեաց զժողովուրդն 'ի տունս իւրեանց. Հո-
փեռնէս մտեալ 'ի գահոյս իւր 'ի քուն եղեւ.
նկաւ երկաթն 'ի ջուրն. Մտանել 'ի լոյս. Բառ-
ալ յուտս:

Ի կամ յ Նախադրութիւնը երբ այսպէս դադարում կամ չարժում, այսինքն՝ տեղ կը ցուցընէ, ուր հարցման պատասխան է. զոր օրինակ. Ագանել. —Ո՞ւր. — 'ի տան տուն. քու տունդ: Ուսուցանէր. —Ո՞ւր. — 'ի տաճարին. տաճարին մէջ: Բնակէր. —Ո՞ւր.—'ի գերեզմանս. գերեզմանները: Եհան. —Ո՞ւր. — 'ի լեառն մի. լեռ մը: Գնաց. —Ո՞ւր. —յանապատ. անապատ: Ածին. — Ո՞ւր. —յապարանս Թագաւորին. Թագաւորին պալատը:

Բ. Ի կամ յ Նախադրութիւնը եզակի մէջ տրական և յոգնակի մէջ հայցական խնդրով գործածութեան մը ատենը կը ցուցնէ. զոր օրինակ.

Յաւուրս Հերովդի արքայի. Տեղ ոսկի տեղայր 'ի փեսայութեանն Արտաշիսի. Տեղայր մարգարիտ 'ի հարսնութեանն Սաթինկան:

Անորիշ դերբայներն ալ ի կամ յ Նախադրութեամբ՝ ատենը կը նշանակեն, բայց տը-

բառական չեն դրուիր, այլ միշտ հայցական. օրինակ՝ 'ի ծննդենէ Յիսուսի, 'ի խռնել զնոյ ժողովրդեանն : Այսպէս կ'ըսուի նաև :

Ի նմին աւուր. յաւուր յայնմիկ. 'ի ժամանակի անդ. 'ի նմին ամի. յերկրորդում աւուր. 'ի գիշերի. յերեկոյի. յառաւօտու. 'ի գարնան. յամարան. յաւուրսն յայնոսիկ. եւայլն։

Ի կամ յ նախադրութիւնը երբ ուրեմն կը ցուցնէ, Ե՞րբ հարցման պատասխան է. զոր օրինակ. Եկին մոգք. մոգերը եկան. — Ե՞րբ. — յաւուրս Հերովդի. Հերովդէսին օրերը: Տեղ ոսկէ տեղայր. ոսկի կը տեղար. — Ե՞րբ. — 'ի թագաւորութեան Արտաշիսի. Արտաշէսին թագաւորութեան ատենը: Ե՞րբ. — 'ի գիշերի, յաւուր յայնմիկ. եւայլն. գիշերը, ան օրը:

Գ. Ի կամ յ նախադրութիւնը անորոշ հայցական խնդրով գործիականի նշանակութիւն ալ կ'ունենայ. զոր օրինակ.

Աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ. Անկցին 'ի սուր սուսերի. Մաշել 'ի սուր եւ 'ի հուր. Երեւեցաւ նոցա 'ի սիւն ամպոյ. 'ի լոյս երեւաց քոց. փոխանակ ըսելու, Ձայնիւ մեծաւ. սրով սուսերի. սրով եւ հրով. լուսով երեւաց քոց. եւայլն։

Ի կամ յ նախադրութիւնն աս նշանակութեամբ ո՞րով, ի՞նչ բանով հարցման պատասխան է. զոր օրինակ՝ Ի՞նչ բանով. — Ի ձայն մեծ. մեծ ձայնով: Ի՞նչ բանով. — Ի սուր եւ 'ի հուր. սրով և հրով:

Դ. Ի կամ ՚յ նախադրութիւնը անորոշ հայցական խնդրով հանդերձ, համար, նախադ-րութեան նշանակութիւնն ալ կրնայ ունե-նալ. զոր օրինակ.

(Արարածք) մեզ 'ի պէտս են, և կարգչին իւր-եանց 'ի փառս։ Արեգակն ընդ ժամանակս ժամա-նակս 'ի խաւար դառնայ առ 'ի յանդիմանութիւն և յամօթ իւրոյն պաշտօնէից։ Լուսաւորք վասն լու-սատու լինելոյ միայն արարան, և 'ի նշանս և 'ի ժամանակս և յաւուրս, յամս և 'ի տարիս. Զի՞նչ է այդ. և ասէ Միքա. Ինչքդ՝ նստելոյ արքայի, և հացդ և արմաւդ՝ 'ի կերակուր մանկանցդ. Այս ե-ղիցի ձեզ 'ի խրատ և 'ի զգուշութիւն։ Ի լուել եկեալ եմ։ Ոչ եւս եղիցի ջրհեղեղ ջուրց 'ի ապականել զա-մենայն մարմին։

Աս նշանակութեամբ 'ի կամ ՚յ նախադ-րութիւնը ինչո՞ւ համար հարցման պատասխան է. զոր օրինակ. Արարածք են. — Ինչո՞ւ համար. — Մեզ 'ի պէտս. մեր գործածութեանը հա-մար։ Արեգակն 'ի խաւար դառնայ. — Ինչո՞ւ համար. — 'ի յանդիմանութիւն և յամօթ իւրոյն պաշտօնէից. իրեն պաշտօն մատուցողնե-րուն յանդիմանութեան և ամօթի համար։ Այս եղիցի. — Ինչո՞ւ համար. — Ձեզ 'ի խրատ և 'ի զգուշութիւն. ձեզի խրատու և զգուշու-թեան համար։

Զ.

122. Ա. Զ նախադրութիւնը նախ՝ հայ-

ցական հոլովին հետ կը գործածուի ։ Տես 124։

Բ. Զ նախադրութիւնը բացառականով* մէկուն կամ բանի մը վրայով կը նշանակէ . զոր օրինակ .

Զի՞նչ է այս զոր լսեմս զքէն . աս քու վրայովըդ լսածս ի՞նչ է . Տրտնջէին զնմանէ. անոր վրայով կը տրտնջէին. Բերէին համբաւ չար զՅովսեփայ. Ել համբաւ զնմանէ. Սպասէին որսալ բանս ինչ 'ի բերանոյ նորա զի չարախօսեսցեն զնմանէ. անոր բերնէն խօսք մը որսալու կը սպասէին , որ անոր վըրայով չարախօսութիւն ընեն ։

Գ. Զ. նախադրութիւնը գործիականով** կը նշանակէ . 1°. Անորոշ ժամանակ մը , զոր օրինակ .

Յարուցեալ զմէջ գիշերաւ . կէս գիշերուան տատենները. Զմէջաւուրբ ծագեաց լոյս . կէս օրուան տատենները լոյս ծագեց ։

Այսպէս կըսուի .

Զհասարակ աւուրբ . Զմիջօրէիւ . Զհասարակ գիշերաւ. Զմիջոցաւ ճանապարհին. Զայնու ժամանակաւ, կը նշանակեն. Կէս օրուան, կէս գիշերուան տենները . ճամբուն կէս եղած տենները . Ան տենները ։

2°. Բոլորտիքը . զոր օրինակ .

---

* Ոմանք զ ով բացառականը՝ պատճառի հոլով կ'անուանեն ։

** Ոմանք զ ով գործիականին՝ պարագայի կ'ըսեն ։

ի խունել զնովաւ ժողովրդեանն՝ ինքն կայր առ ծովակին . Ժողովուրդն անոր ծովեզերքը դիզուած ատենը : Առ գիւրեւ յորոյ վերայ անկեալն դնէր . Պատեաց զնորօք ահ . Անկաւ զպարանոցաւ նորա :

ԱՌ

Ա. Առ նախադրութիւնը է կամ յնախադրութեան տեղ կը գործածուի երբ խօսքն անձանց վրայ է :

Երբ բայը շարժում մը կը նշանակէ , առ նախադրութիւնը թէ եզակի և թէ յոգնակի մէջ անորոշ հայցական կ'ուզէ , զոր օրինակ .

Բարեկամ իմ եկն առ իս յուղւոյ . Բարեկամս դրուէն ինծի կամ քովս եկաւ : Ցորժամ երթիցես առ իշխանն . Երբ իշխանին կ'երթաս : Կոչեաց առ ինքն զմի 'ի ծառայիցն: Ցղեցին առ նոսա արս: Մատեան առ փարիսեցիս : Ընթացան առ առաքեալսն :

Բ. Առ նախադրութիւնը եզակի մէջ տրական , յոգնակի մէջ անորոշ հայցական , խնդրով քովը կը նշանակէ , զոր օրինակ .

Եկաց առ նմա աւուրս երկուս . Երկու օր անոր քով կեցաւ : Առ առն մեղաւորի եմուտ լուծանել . Մեղաւոր մարդու քով կամ տանը օթեւան ընելու մտաւ : Բնակեցաւ առ եղբօր իւրում . Եղբօրը քով բնակեցաւ : Ծառայեցի առ քեզ . Քու քովդ ծառայութիւն ըրի : Եկաց առ նոսա : Նստէր առ դրանն . Դրանը քովը կը նստէր : Կայր առ ծովակին , առ խաչին : Սպասէին առ դրունս :

Գ. Վասն սեռականով համար կամ պատճառա- կը նշանակէ և շարժառիթ կը ցուցնէ. զոր օրինակ.

Վասն ամօթոյ փախչին ՚ի նմանէ. Ամչնալէն կը փախչին։ Վասն նախանձու մատնեցին զնա. Նախանձու համար կամ նախանձոյ շարժեալ մատնեցին։ Վասն խղճի յիշատակի. Իմ յիշատակիս համար։

Աս մօքով երբեմն առանց ՚ի հայցական ալ կ՚առնէ, մանաւանդ անորոշ դերբայները, զոր օրինակ.

Վասն սէր քո արարի զայդ. Քու սիրոյդ համար ըրի։ Վասն գութ Փիլիպեան ազգին՝ Փիլիպպոս անուանեցին. Փիլիպեան ցեղին սիրոյն համար։ Ոչ թէ վասն ուտել ասեմ. Ոչ թէ ուտելու համար կ՚ըսեմ։ Ով ՚ի ձէնջ վասն հոգալ խորում յաւելուլ կարիցէ ՚ի հասակ իւր կանգուն մի. Ո՞վ հոգալովը իր հասակին (պոյին) վրայ կրնայ կանգուն մը աւելցընել։ Վասն չժուժել ծախուցն եղեւ փախստական. Ծախքին չդիմանալէն՝ առաւ քալեց։ Վասն չգիտանս եկեր։ Վասն ցաւս իւր ձչել։ Ոչ վասն ցասումն ինչ, քաւ լիցի։

Դ. Վասն կամ վասն ՚ի բացառականով 1°. Համար այսինքն՝ իբր նպատակ կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Նզովեաց զԹզենին վասն օրինակի. Թզենին օրինակ ըլլալու համար անիծեց կամ՝ Անիծեց որպէս զի օրինակ ըլլայ։ Վասն առակէ շրջեցուցանէին. Խայտառակութեան համար կը պտտցնէին։ Վասն եղեռա-

նէ նորա եղեւ. Անոր վնասուն համար եղաւ ։ Առ ականէ ծառայել. Երեսպաշտութեան (միւտահանէ) համար ծառայել ։ Առ 'ի չգոյէ հիւթոյ. Հիւթ չունենալուն համար ։

2°. Դարձեալ առ 'ի բացառականով՝ կողմըն կը նշանակէ.

Անհնարինքն առ 'ի մարդկանէ. Մարդոց կողմանէ անկարելիները ։ Ոչ տկարասցի առ յԱստուծոյ ամենայն բան. Աստուծոյ կողմանէ բան մը անկարելի չէ ։

Ե. Առ է, առ՝ Անորոշ դերբային հայցականովը կամ տրականովը նոյնպէս պատճառ կամ նպատակ կը ցուցնէ. զոր օրինակ. Առ 'ի խնդրել, Առ 'ի պատմելոյ, Առ խրատել, Առ ուղղելոյ և այլն. որոնք կը նշանակեն. փնտռելու, զուրցելու, խրատելու, ուղղելու նպատակաւ կամ համար ։

Զ. Առ գործիականով կը նշանակէ. 1°. Մէկուն կամ բանի մը քովը, զոր օրինակ.

Առ Աբիաթարաւ քահանայապետիւ. Առ Նոյեաւ լինէր Դեւկալիոնեան ջրհեղեղն. Հեթանոսութեան սկիզբն առ Թարայիւ, հօրն Աբրահամու եղեւ ։ Առ կենդանութեամբ առն իւրոյ ։

2°. Քով 'ի վեր, կամ Երեսն 'ի վեր (մակերեւոյթին վրայէն), զոր օրինակ.

Անց առ նովաւ. Անոր քովէն անցաւ ։

Այսպէս կըսուի.

Քերել առ ափամբք. Եզերքն 'ի վեր (գըյը սը-

րա) երթալ · Նաւել ընդ եզերբ · Գնային ընդ որմովն · Նստէր ընդ ճանապարհաւն ։

3°. Համեմատութեան, զոր օրինակ ·

Զի՞նչ է յարդ ընդ ցորենով · Ցարդը ցորենին քով ի՞նչ պիտի ըլլայ ։ Արդարացաւ ապստամբութիւնն Իսրայէլի ընդ ապստամբութեամբն Յուդայ · Իսրայէլին ապստամբութիւնը՝ Յուդայի ապստամբութեան նայելով արդարացաւ ։ Այս փոքր ինչ է ընդ նովաւ · Անոր նայելով ասիկայ փոքր բան է ։

ԸՆԴ

Ա. Ընդ սեռական խնդրով փոխանակ, տեղը կը նշանակէ · զոր օրինակ ·

Թագաւորեաց որդի նորա ընդ նորա · Որդին անոր տեղը թագաւորեց ։ Ակն ընդական և ատամն ընդ ատաման · Աչքի տեղ աչք և ակռայի տեղ ակռայ ։ Ձայն առեալ տացես ընդ իմ և ընդ քո ։ Առ զմի 'ի կողից նորա և ելից ընդ այնր մարմին · Այն նոցա ընդ հատուցման բարեաց գործոց լինի ։ Ընդ ամենայն դատարկ բանի համար տացեն · Եւ մեզ վիշտ փոխանդի է ընդ կուսոյս ։

Բ. Ընդ եզակի մէջ տրականով, յոքնակի մէջ հայցականով հետը կը նշանակէ · զոր օրինակ ·

Հանին ընդ նմա 'ի խաչ երկուս աւազակս · Անոր հետ երկու աւազակ խաչը հանեցին ։ Եղեւ ընդ հրեշտակին ընդ այնմիկ բազմութիւն զօրաց երկնաւորաց · Բազում մաքսաւորք բազմեալ էին ընդ

Յիսուսի և ընդ աշակերտս նորա. Ընդ մաքսաւորս և ընդ մեղաւորս ուտէ և ըմպէ. Ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչեւ 'ի կատարած աշխարհի:

Գ. Ընդ անորոշ հայցականով կը նշանակէ.

1°. Բանի մը մէջէն կամ մէջ տեղէն. և աշխարհաբար բացառականով կը թարգմանուի, զոր օրինակ.

Եւ ընդ քո իսկ անձն անցցէ սուր. Քու հոգիէդ ալ սուր պիտի անցնի: Ջանացարուք մտանել ընդ նեղ դուռն. Նեղ դռնէն: Գնաց ընդ արտորայսն 'ի շաբաթու. Արտերուն մէջէն: Եմուտ ընդ պատուհանն 'ի ներքս. Պատուհանէն ներս: Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր. Եղեգին մէջէն: Ընդ մէջ կտրել. Ընդ երկուս կտրել, բաժանել:

2°. Ընդարձակութիւն կամ տարածութիւն, զոր օրինակ:

Ել հրաման յԱւգոստոս կայսերէ աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տիեզերս. Օգոստոսէն հրաման ելաւ որ բոլոր աշխարհի վրայ աշխարհագիր ըլլայ: Ել համբաւ զնմանէ ընդ ամենայն կողմանս գաւառին. Անոր լուրը գաւառին ամեն կողմը տարածուեցաւ: Քստմունք գնան ընդ անդամսն. Բոլոր անդամներուն վրայ դող մը կուգայ.

Այսպէս կ'ըսուի.

Շրջել ընդ քաղաքս, ընդ գեօղս, ընդ երկայնութիւն դաշտին, ընդ եզր ծովուն. Գնալ ընդ ցամաք, ընդ ծով, ընդ ճանապարհ, ընդ երեսս դաշտին:

3°. Անորոշ ժամանակ մը, կամ դէպ այս

ինչ ատեն կամ ժամանակ, զոր օրինակ.

Ընդ այն ժամանակս. ընդ առաւօտն ընդ այնոսիկ. ընդ երեկս. ընդ այգն, ընդ առաւօտն, ընդ ծագել արեգականն, ընդ երեկս. ընդ առաւօտս: Տես և 122. Գ. 1. ւ ով գործիականի օրինակները:

4°. Շարունակութիւն ժամանակի, զոր օրինակ.

Ընդ ամս տասն. ընդ ամս բազումս, ընդ գիշերն ողջոյն:

5°. Կողմէն, դիէն, զոր օրինակ.

Ընդ հիւսիս, ընդ հարաւ, ընդ արեւելս.

6°. Երկու բան իրարու կցել, զոր օրինակ.

Կարել ընդ մորթ. կապել ընդ նաւն. Տուն ընդ տան կցել. Անկցի ժողովուրդն այր ընդ այր. որոնք կը նշանակեն, Մորթին հետ կարել. Նաւին հետ կապել. Տուն տունի հետ կցել, և այլն:

7°. Միանգամայն, ամենը մէկէն, զոր օրինակ.

Ընդ այր և ընդ կին և ընդ մանկունս. էրիկմարդ, կնիկմարդ ու տղայք միանգամայն. Ընդ հեծեալ և ընդ հետեւակ. Ընդ ամենայն՝ հարիւր կանգուն. Ընդ ամենը՝ հարիւր կանգուն. Ընդ բնաւ՝ չորեքհարիւր այր. Բոլորը՝ չորս հարիւր մարդ:

8°. Երկու բանի մէջ տեղը, զոր օրինակ.

Մի լիցի կռիւ ընդ իս և ընդ քեզ. Ընդ հովիւս իմ և ընդ հովիւս քո: Իմ և քու, իմ հովիւ-

ներուս և քու հովիւներուդ մէջ տեղը կռիւ չըլլայ. Է այն ընդ Կադէշ և ընդ Բարադ. Կադէսի եւ Բարադի մէջ տեղն է. Կախեցաւ ընդ երկինս եւ ընդ երկիր. Երկնից ու երկրի մէջ տեղը. Ոչինչ է խտիր ընդ բազումս և ընդ սակաւս. Շատի և քչի մէջ տեղը տարբերութիւն չկայ. Լեառն որ բաժանէ ընդ Ասիոյ և ընդ Եւրոպիոյ. Ընդ ճշմարտութեան և ընդ ստութեան:

Դ. Ընդ առանց էի բացառականով, կողմն, դէպ կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Սեմէի երթայր մօտ առ նա ընդ կողմն լերինն. Սեմէի անոր մօտ լերանը դէպ կ'երթար. Ընդ արեւելից կողմանէ. Արեւելքի դէպ. Ընդ աջմէ. ընդ ահեկէ. Աջ դէպ, ձախ դէպ:

Ե. Ընդ գործիականով տակ կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Հանգչել ընդ հովանեաւ. Շուքին տակը հանգչիլ. Բնակել ընդ որթով և ընդ թզենեաւ. Հաւ ժողովէ ձագս իւր ընդ թեւովք. Ունիմ ընդ իշխանութեամբ իմով զինուորս. Զովասջիք ընդ ծառովս. Ընդ ստորոտովք լերանց. Պատի ընդ հիւսիսիւ:

Զ. Ընդ անորոշ դերբայի հետ գործածուելով, բան մը ըլլալուն պէս կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Ընդ բուսանելն չորացաւ. Բուսանելուն պէս չորցաւ:

ԸՍՏ

Ա. Ըստ սրական խնդրով համեմատ (կէօրէ) կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում. Մեր պատկերին համեմատ մարդ ստեղծենք։ Եղիցի ինձ ըստ բանի քում. Թող քու խօսքիդ համեմատ ըլլայ։

Բ. Ըստ անորոշ դերբային տրականովը կամ հայցականովը, աստիճանաբար, չափով կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Ըստ պակասելոյ ամացն. Տարիներուն պակսելուն չափովը: Ըստ յաճախելոյ արմտեացն. Արմտեաց շատնալուն չափովը։ Տեղիք ինչ են ծովու, որոց ջուրն ըստ աճել լուսնոյ աճէ, եւ ըստ պակասելն՝ պակասէ։

Գ. Ըստ անորոշ հայցականով կը նշանակէ,

1°. Տեղւոյ կամ իրի մը սահմանէն անդին, զոր օրինակ.

Անցանել ըստ բլուրս եւ ըստ արձանս ըստ այս. Աս բլրէն եւ աս արձանէն անդին. Ելին ըստ քաղաքն. Քաղաքէն անդին ելան։ Ըստ երկիր անդր ոչինչ է. Երկրէն անդին ոչինչ է։ Ելեալ արտաքս ըստ սահմանս եկեղեցին Աստուծոյ. Աստուծոյ եկեղեցին սահմանէն անդին ելլելով։

Այսպէս կըսուի.

Ելանել ըստ դրան, ըստ հրաման, ըստ ձեռան ուրուք, ըստ չափ. Ըստ ակն անկանել. Աչքէ տեսութենէ անդին լինալ, այսինքն՝ ալ չերեւնալ։

2°. Ամէն մէկ, մարդ գլուխ, զոր օրինակ.

Տալ ցորեան ըստ բերան, բերան, այսինքն՝ մարդ գլուխ ցորեն տալ, Ըստ տունս ազգացն՝ ոչխար ըստ

Երբ․ Ամէն մէկ ցեղէ՝ տասն գլուխ ոչխար մը ։

Այսպէս կ'ըսուի․

Ըստ այր, ըստ գլուխ, ըստ վրան ։

Դ. Ըստ առանց է ի բացառականով յարաբերութեան նշանակութիւն ունի, զոր օրինակ․

Զթագաւորսն որ ըստ նմանէ էին․ Անկէ ետքը եղող, կամ անոր յաջորդող թագաւորները։ Եհաս վճիռն Աստուծոյ 'ի վերայ Ադամայ և որոց ըստ նմանէ էին․ Ադամի և անկէ ետքը եղողներուն վրայ Աստուծոյ վճիռն հասաւ ։

Այսպէս կ'ըսուի․

Ամ ըստ ամէ․ Մի ըստ միոջէ․ Այր ըստ առնէ ։

Ց

Ց նախադրութիւնը միշտ հայցական խնդիր կ'ուզէ, և կը նշանակէ․ 1°. Մինչև, և քանի մը բայերու հետ կը գործածուի, զոր օրինակ՝ ասեմ, հարցանեմ, տամ, ինչպէս․

Ասէ ցնոսա․ Ասէ ցորդի իւր․ Ասէ ցծառայս իւր․ Հարցին ցնա․ Հանեալ ետ ցպանդոկապետն երկուս դահեկանս․ Խփեալ զգիրսն ետ ցպաշտօնեայն և նստաւ ։

2°. կը նշանակէ մինչև․ Երթիցուք ցԲեթղեհէմ.

123. Ուրիշ նախադրութիւններէն ոմանք

սեռական հոլով խնդիր կ'ուզեն. ինչպէս շատ մը տեղւոյ պարագաներ ցուցնող նախադրութիւններ, զոր օրինակ. առաջի, զկնի, յետ, 'ի վերայ, յանդիման, 'ի ներքոյ, արտաքոյ, 'ի մէջ, յայնկոյս, յայսկոյս. Նոյնպէս փոխանակ և վասն նախադրութիւնները:

Ոմանք տրական կ'ուզեն, ինչպէս, ընդդէմ, դէպ, հանդէպ, և ուրիշ տրական խնդիր պահանջող ածականներ, երբ մակբայօրէն կը գործածուին:

Ոմանք բացառական կ'ուզեն, ինչպէս, հեռի, զատ, բաց և բացառական խնդիր պահանջող ածականներ, երբ մակբայօրէն կը վարուին:

Ոմանք գործիական, ինչպէս, հանդերձ, շուրջ ն:

Դ. ԲԱՅԵՐՈՒՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

124. Բայերը Հայցական, Տրական, Բացառական և Գործիական հոլով խնդիր կ'առնեն:

Ա. Հայցական հոլով: Հայցական հոլովը խնդիր սեռի է, երբ ներգործական բայի մը Տէր բային ըրածը կը ցուցնէ, զոր օրինակ.

Սիրեսցես զընկեր քո. Եհար զծառայ քահանայապետին, և եհատ զունկն նորա. Յղեաց զնա յագարակ իւր:

Սեռի խնդիր հայցականը զ՞ի, ի՞նչ բանը հարցման պատասխան է, զոր օրինակ. Սիրեսցես. — Զ՞ի. — Զընկեր քո. Ընկերդ: Եհար. — Զ՞ի. — Զծառայ քահանայապետին. Քահանայապետին ծառան: Եհատ (կտրեց). — Ի՞նչ բանը. — Զունկն. Ականջը:

125. Հայցական հոլովը սեռի խնդիր չէ,

1°. Երբ ժամանակի տեւողութիւն կը ցուցընէ, զոր օրինակ.

Զքառասուն եւ զվեց ամ շինեցաւ տաճարս, եւ դու զերի՞ս աւուրս կանգնես զդա: Զվեց օր գործեսցես. Զամենայն գիշերս աշխատ եղեաք եւ կալաք ոչինչ. Պահեալ զքառասուն տիւ եւ զքառասուն գիշեր ապա քաղցեաւ. Զի՞ կայք զօրս ցերեկ դատարկ. Ծառայեաց ամս եօթն. Զվեց օր գործեսցես, զի զվեց օր արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր. Զվեց ամ սերմանեսցես զերկիր քո. Երեք ժամանակս ՚ի տարւոջ արասջիք ինձ տօնս. Շինեաց զնա զեօթն ամ, եւ զիւր տունն շինեաց Սողոմոն զերեքտասան ամ. Թագաւորեաց ամս տասն. Տէր Աստուած մերժեաց զքուն յաչաց զգիշերն զայն. Սուգ առի զաւուրս. Արկայ հանդերձ գերութեան զաւուրս (օրերով). Զձաղուն օրն պատրաստեսջիր ՚ի նմին գաղանութեան զփիլիղոն. Առ նմա աղան այն օր. Կայր մեծ ժամս յանհնարին պրկոցս. Լուսին երեքտասան օր անցեալ ընդ ամենայն աստեղատունսն՝ հասանէ ՚ի նոյն տեղի. եւ երկինք զվեց տիւ եւ գիշեր առածեալ զինքեամբք շրջին ՚ի նոյն տեղի. Այսուհետեւ զամենայն աւուրս երկրի՝ սերմն եւ հունձք, ցուրտ եւ

տօթ, ամառն եւ գարուն, ցերեկ և գիշեր մի դա-դարեսցին :

Ժամանակի տեւողութիւն ցուցնող հայցականը «Որչա՞փ ատեն» հարցման պատասխան է. զոր օրինակ. Շինեցաւ տաճարս. Այս տաճարը շինուեցաւ. Որչա՞փ ատենուան մէջ. — Զքառասուն և զվեց ամ. Քառասուն և վեց տարուան մէջ: Աշխատ եղեաք. Աշխատեցանք, Որչա՞փ ատեն. — Զամենայն գիշերս. Բոլոր այս գիշերը: Ծառայեաց. Ծառայեց. Որչա՞փ ատեն. — Ամս եօթն, եօթը տարի:

2°. Երբ ձեւ, կերպ, կամ եղանակ կը ցուցնէ, զոր օրինակ.

«Տարսոն զձեւ եւ զօրինակ Բաբելոնի շինէր». Խօսեցաւ զայս օրինակ. Զբացական տեսիլն զնոյն օրինակ քանդակեցին. Առաքելաձայներգ օրինակ բարձրանալ. Մերուժան զիւր զգէնն եւ զզարդ եւ զնշան սաղաւարտին բազմաց եդեալ էր զնոյն օրինակ. Ցի-չէ զայս յն օրինակի :

Ձեւ, կերպ կամ եղանակ ցուցնող հայցակա-նը ի՞նչ ձեւով, ի՞նչ կերպով, ի՞նչ եղանակով հարց-ման պատասխան է, զոր օրինակ. Շինեաց զՏարսոն. Տարսոն քաղաքը շինեց. Ի՞նչ ձեւով. — Զձեւ և զօրինակ Բաբելոնի. Բաբելոնին ձեւովը: Խօսեցաւ. Խօսեցաւ. Ի՞նչ կերպով. — Զայս օրինակ. Սա կերպով:

3°. Երբ չափ կը ցուցնէ, զոր օրինակ.

Որ տարապարհակ վարիցէ զքեզ մղոն մի, երթ ընդ նմա և երկուս. Բարձին զնշխարս կոտորոցն երկոտասան սակառի. Արար զծովն ձուլածոյ տասն կանգուն. Հատանել փայտ մի յիսուն կանգուն. Պատրաստեցի ոսկի՝ տաղանդս հարիւր հազար, և արծաթ՝ տաղանդս հազար հազար. Տային գարի տասն հազար քոռ. Ետու ձէթ քսան հազար մար. Անկաւ լորամարգին զբանակաւն աւուր գնաց աստի, և աւուր գնաց անտի. Մեկնեցաւ ՚ի նոցանէ իբրև քարընկէց մի. Որ ոք արբուսցէ միում ՚ի փոքրկանցս յայսցանէ բաժակ մի ջուր. Զափեաց զպարսպն դրանն ՚ի դուռն հարիւր կանգուն. Զկշիռ մարմնոյ նոցա ոսկի առնուին. Հեռացաւ թագաւորն զերկուց աւուրց ճանապարհ:

Զօք ցուցնող հայցական հոլովը, Ո՞րչափ կամ ո՞րչափ տեղ հարցման պատասխան է, զոր օրինակ. Տարապարհակ վարիցէ. Անկարիայի տանի. Ո՞րչափ կամ ո՞րչափ տեղ. — Մղոն մի. մղոն մը: Մեկնեցաւ ՚ի նոցանէ. Անոնցմէ հեռացաւ. Ո՞րչափ. — Քարընկէց մի. Քար մը նետելու չափ տեղ: Բարձին զնշխարս կոտորոցն. Կտորուանքը վերցուցին. Ո՞րչափ. — Երկոտասան սակառի. Տասնուերկու սակառի (զամբիլ): Անկաւ լորամարգին, Լորամարգին ինկաւ. Ո՞րչափ տեղ. — Աւուր գնաց աստի և աւուր գնաց անտի. Օրուան մը ճամբայ մէկ դին, օրուան մը ճամբայ միւս դին:

կ. Ճանապարհ, և անոր մօտ կամ վերա-

բերեալ անուններ՝ եղեալ, գոլ և ուրիշ ասոնց նման բայերու հետ հայցական կը գործածուին, զոր օրինակ.

Թաքիշիք անդ զերիս աւուրս, և ապա երթիջիք զճանապարհ ձեր. Երթեալ էր նորա զերկոյն ճանապարհն յաշխարհն Յունաց. Գնացեալ է ճանապարհ հեռի. Մի երթար ճանապարհ ընդ նոսա. Գնալ զճանապարհս Նինուէ. Տաղտապէին երթալ զհեռի ճանապարհն. Պնդեցան արքն զկնի նոցա զճանապարհն Յորդանանու. Տրտմութեամբ երթային զերկոյնոյնին ճանապարհին. Զլեռնալեռնայն գնասջիք. Առաքէր զնա զերկոյն ճանապարհն. Երթիցուք զուղղորդն. Կարդեալ տողեալ երթան զերկոյնոյնքն ճանապարհն. Երթայր զայս ... լերինն. Եկին իբրև աւուր միոյ ճանապարհ:

Ճամբայ ցուցնող հայցականը, ի՞նչ կամ ո՞ր ճամբէն հարցման պատասխան է, զոր օրինակ:

Երթիջիք. Գացէք. Ո՞ր ճամբէն. — Զճանապարհ ձեր. Ձեր ճամբէն: Երթիցուք. Երթանք. Ո՞ր ճամբէն. — Զուղղորդն. Շիտակ ճամբէն: Գնասջիք. Գացէք. Ի՞նչ ճամբէ. — Զլեռնալեռնայն. Լեռներէն:

2°. Բայի մը ստորոգ եղող կամ բային հետ մի և նոյն նշանակութիւնն ունեցող բառեր գործիականի տեղ հայցական կը դրուին զոր օրինակ.

Ու երկեան երկեւղ մեծ. Սէր յաւիտենական սիրեցի զքեզ. Ցնէծ զնա անէծս ցաւագինս. Կոծե-

ցան զնա կոծ մեծ․ Եհար զժողովուրդն հարուածս մեծամեծս յոյժ․ Զթաղումն իշոյ թաղեսցի․ Իսրայէլ փրկելոց է փրկութեամբ յաւիտենից․ Ողբասցեն ողբս․ Զարմացարուք զարմանս․ Կաքաւս կաքաւել․ Եկաց յաղօթս առ Տէր զամենայն զաւուրս և զգիշեր-ատեանն․ Եւ նոքա զնոյն տուն ննջեցին․ Խնդացին յոյժ ուրախութեամբ մեծ․ Երկուս մահս սպանանեն․ Զախտս մահու ջերանէր․ Զմահ աղուխաւ սպանից զքեզ․ Զայսպիսի ծածկաղութեան պահոց տոկացեր․ Զառաջին բարբառն, զնմանն ամենեցուն, նոյնդու-նակ լացեալ։

Այսանկ բառեր յարաբերող յարաբերա-կան դերանունը կամ անոնց վերաբերութիւն ունեցող ածական մը նոյնպէս կրնայ գործի-ականի տեղ հայցական դրուիլ, զոր օրինակ.

Մեծ էր սէրն զոր սիրեաց զնա․ Վասն յանցա-նացն զոր յանցեաւ․ Ի մեղս իւր զոր մեղաւ․ Բժշկել ՚ի վէրացն զոր խոցեցին զնա․ Ոչ թողից քեզ զանար-գանս դիցն զոր անարգեցեր զնոսա։ Զինչ յանցա-նաց քոց ոչ յանցեաւ․ Ո՞չ զնոյն պարտ էր չար-չարել Քրիստոսի։

Այս հայցականները գործիականի տեղ են, կամ իմաստին սաստկութիւն տալու համար․ փոխանակ ըսելու, Երկեան երկիւ-ղիւ մեծաւ․ կամ երկեան յոյժ․ Խնդացին ուրա-խութեամբ մեծաւ, խնդացին յոյժ։ Յաւիտենա-կան սիրով սիրեցի զքեզ․ Սէրն որով սիրեաց զնա․ և այլն։

126. Կան ներգործական բայեր որոնք երկու հայցական կրնան առնել, որոց մէկը անձի անուն է, միւսը իրի, զոր օրինակ.

Որ զգեցուցանէր զՅեղ կարմիր։ Զգեցուցի զնեղ զնողնեմ։ Ագուցի զնեղ հեր ու կարմիր։ Հարցից և ես զՅեղ բան մի. Հարցից ինչ զՅեղ։ Զինչ ինչ այրդնեք ինդրէր բանից մի հարցանէք։ Ուսուցանէր զնոսա առակօք բազում ինչ։ Զինչ խրատեցին զնա ծերքն, և զի՞նչ մանկտին։ Զի՞նչ ղրկեցի զնեղ և այլն։

127. Երբեմն չէզոք բայեր ալ վայելչութեամբ իրենց բնութեան խնդիրը հայցական հոլով կ'առնեն, զոր օրինակ.

Ամենայն որ բնակեալ իցէ զերանակուլս. Որ բըռեղին բնակեալ նստէին. Բնակեալ նստէին զնովին ծովուն. Որ զմեծութեակ ափն գետոյն կարգեալ նստէին. Զվերջին կողմն նստէին. Զամենայն՝ որ ինչ աւելն ունիցիս յինէն արարից քեզ. Նսխեր՝ զոր ամուսնացաւ թագաւորն. Ոչ հաճեցան զհօրն հրաման. Խնդացին զմեծ 'ի նոսա հաստատեալ. Զլանամ (այսինքն զրկեմ) զանձն իմ 'ի բարութենէ. Ի բամբասանաց խնայել (պահել) զքեզ. Երկչոտն միշտ կանխէ (խորհի) զանհնարինն. Այլքն զայլ դատաստանս հրջէին. Անխայեցեր (պահեցեր) զնոսա 'ի մեղաց. Ի մի վայր ժողովեալ զօրս զգեր տօնին, զայնոսիկ քաջութեանն ցնծան. Խանդացաւ զփէնոյս հրեանս և. Զղջացաւ զամենայնաղե. Ըղձանային զայսպիսի երկրին. Ոչ խուսեցից զՅիսուս իմ. Ցեսու յաջորդեալ 'ի Մովսիսէ զզօրավարութիւնն. Կեղծաւորի զառաջնորդութիւնն. Նըբայրն յանցեաւ զամենն. Զգուշանալ զնա (պահել).

Ապաշաւել զգործ նոց . Համբերել դոցա նոց . Եւայլն :

Բ. Տրական հոլով խնդիր :

Թող մեզ զպարտիս մեր . Եղբարքն Յովսեփու վաճառեցին զնա Իսմայելացւոց :

Մեզ և Իսմայելացւոց տրական խնդիր են Թող և վաճառեցին բայերուն :

Տրական հոլովը Որո՞ւմ , (.քիմէ՞) , հարցման պատասխան է : Թող. Որո՞ւմ . — Մեզ: Վաճառեցին . Որո՞ւմ — Իսմայելացւոց :

Գ. Բացառական հոլով խնդիր :

Փրկեա զմեզ 'ի չարէ. Ցօրանջելն և ձգտել ոչ 'ի դեւաց լինի , այլ 'ի մեղկութենէ և 'ի ծուլութենէ մարմնոյ :

Բացառական հոլովը Որմէ՞ , Ուստի՞ հարցման պատասխան է , զոր օրինակ . Փրկեա . Որմէ՞ — Ի չարէ . Չարէն : Ցօրանջելն լինի . Ուստի՞ . — Ի դեւաց . Դեւէն . Ի մեղկութենէ մարմնոյն . Մարմնոյն թուլութենէն :

Դ. Գործիական հոլով խնդիր .

Բերէին զհիւանդս մահճօք . Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ :

Գործիական հոլովը Որո՞վ, Ի՞նչ բանով հարցման պատասխան է, զոր օրինակ. Բերէին զհիւանդս. Ինչո՞վ . — Մահճօք. Մահիճներով: Ամենայն ինչ եղեւ . Որո՞վ . — Նովաւ . Անով:

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

128. Խօսքի մը մէջ տրական , Բացառա-

կան, Գործիական խնդիրներէն զատ, որոնք Բնաւորեան խնդիր կը կոչուին, Նախադրութեամբ խնդիրներ ալ կրնան գտնուիլ, զոր օրինակ .

Ածին զՅիսուս առ Պիղատոս. Ընկեցին զԴանիէլ 'ի գուբն առիւծուց. Կացոյց զնա 'ի վերայ աշտարակին տաճարին ։

Այս օրինակներուն մէջ, առ Պիղատոս, 'ի գուբն, 'ի վերայ աշտարակի՝ Նախադրութեամբ խնդիրներ են՝ Ածին, Ընկեցին, Կացոյց բայերուն ։

ԳԻՏԵԼԻՔ

129. Բայերուն Տէր բայի և խնդիր կ'ըլլան, Գոյականէ, Դերանունէ, գոյականաբար առնուած Ածականէ կամ Անցեալ դերբայէ և Անորոշ դերբայէ զատ, երբեմն նաեւ Մակբայ մը, Հոլովեալ բառ մը, Դիմաւոր բայ մը և Ամբողջ խօսք մը, զոր օրինակ ։

Եղիցի ձեր այոն՝ այո, և ոչն՝ ոչ. Զի՞նչ լիցէ այն փոքր ժամ եղան. Զայս՝ արդեօք յայտ առնէ. Արագընթացն և փախիչն՝ զմի միտս ունին. Սրբեցելն՝ փառաւորեսցի է. Նախանձն՝ 'ի ձեռն նորա յայտ առնէ. Սուրբն եղիցի անուն քո՝ բնաւին իսկ առաքինութեան է հաստատութիւն. Զի Ներսէս և որդեակն է արարիչն՝ այն ամենեցուն իսկ յայտնի է ։

Պատուոյ սակս ասաց զայն. Զմինչ եդ 'ի միջի Ներսէս երեքն քան զվարդապետն եւս հեզգագոյն է 'ի փոյթ ինչ գործոց. Զայսոսիկ ոչ վայրապար ինչ

յաւէլ. Ջնում խառոց եդ 'ի մէջի. Ցաճախաբար գնէ զէտուորն ինձ. Ցիշեցէք եւ գոյլ ու է որդուրն և ոչ մի. Իսկ որ զբրոնելու տեր որ քնակելուն ասեն՝ անմիտք են. Ամենայն օրէնք 'ի մի բան կատարին. 'ի սիրեսցեան ղընկեր քո իբրեւ զանձն քո՞ Ի սկզբանէ ին գոր եդ. Ոչ եկին 'ի մեղսն. Զկնի համբարձման սարկաւագն քարոզէ. Զոս 'ի յետոյսն մոռացեալ եմ. Եւ գէ բարեաց կամեցող է Աստուած՝ ուսուցանէ մեզ Տէր մեր յաւելն:

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՈՒՂՂԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ ԿԱՄ ՍՏՈՐՈԳԵԼԻ

130. Ուղղական խնդիր կամ Ստորոգելի կ'ըսուի ան բառը որ սովորաբար Էական բայէն ետքը կուգայ, և Էական բային Տէր բայիին յատկութիւնը, ի՞նչ, ի՞նչպէս ըլլալը կը ցուցնէ, զոր օրինակ.

Դու մեծ ես. Ես եմ որդին քո. Այրն այն էր իշխան. Դուք էք աղ երկրի. Նոքա եղիցին ձեր դատաւորք:

131. Երբ Էական բային Տէր բային յոքնակի է, Ուղղական հոլովն ալ սովորաբար յոքնակի կը գրուի, զոր օրինակ.

Ամենեքին մեք որդիք եմք առն միոյ. Արք խաղաղութեան եմք, և չեն ծառայք քո լրտեսք. Կամակիցք էք գործոց նորա. Երանելիք են ոտք նոցա. Թուղթքս ծանունք են եւ սաստիկք. Էին արդարք երկոքին. Եղեն նմա հարկատուք. Լերուք արք. Եղէց

նոցա Աստուած եւ նոքա եղիցին իմ ժողովուրդ։

132. Երբեմն Ուղղական խնդիրը եղակի ալ կը դրուի. մանաւանդ երբ ածական է, և խօսքին սկիզբը կամ Տէր բայէն առաջ դրուած է, կամ հաւաքական անուն է, կամ եղակին անգործածելի է. և կամ այնպիսի անուն մը որ բայի հետ կը գործածուի, զոր օրինակ ։

Գործակիցք եմք ձեր. Երանելի են կանայք քո. Երագ են ոտք նոցա. Դեռ մարմնաւոր էք. Ուղիղ են ճանապարհք նորա. Երկոտասան եղբարք եմք ծառայք քո. Ընդունայն են կեանք իմ. Սակաւ եւ ցաւագին են կեանք մեր. Հունձք բազում են եւ մշակք սակաւ. Դուք ողջ էք ընտիր. Ողջ լերուք, եւ մեք մեղէն ողջ եմք. Զգոյշ լերուք. Լուռ եղեն. Հնազանդ լերուք. Ուրախ եղաք։

133. Էական բայէն զատ ուրիշ քանի մը Ներգործական բայերու Տէր բային ու Սեռի խնդիրն ալ Ուղղական խնդիր կամ Ստորոգելի մը կրնայ ունենալ. ինչպէս են Անուանել, Կոչել, Առնել, Դնել, Կարգել, Կացուցանել բայերը և ուրիշ շատեր ։

134. Երբ Ուղղական խնդիրն աս բայերուն Տէր բայիին կը վերաբերի, Ուղղական կը դրուի. իսկ երբ Սեռի խնդրոյն կը վերաբերի, Անորիշ Հայցական կը դրուի, զոր օրինակ.

Դու կոչեսցիս Կեփաս. Յորմէ ծնաւ Յիսուս որ

անուանեցաւ Քըլըճարսլան. Որդէ Աստուծոյ կոչեցին. Լէ չորայ եւ անձայն դարձայ. Կացի Նաֆարար. Ձի անվարժ ելանէ չէօքի. Գնացին յամենայն սպառու-լրանս Տեառն անարատ. Ընդէ՞ր կայք դատարկ. Դատարկաջանք ուսանին. Շրջող տանէ 'ի տուն. Ճանապարհք անմտաց ողջէղ թուին. Խիստ եւ յանդուգն եւ հպարտն՝ ժանտ կոչին։

Այս օրինակներուն մէջ Ստորոգելին Ուղղական է, քանզի Տէր բայիններուն կը վերաբերի։

Կոչեցի զձեզ Եարէնճամ. Արար զիս Հայր Փարաւոնի. Որդէ Աստուծոյ զանձն իւր անուանէ. Ոյք ասիցեն զչարն բարի. Գիտէր զնա այր արդար և սուրբ. Եթէ ոք խոստովանիցէ զնա Քրիստոս. Զանձն իւր մատոյց պատարագ. Պաշէբ կոչեաց զնա հիւսն. Կացոյց զնոսա իշխանս. Կենդանիս արար ըզ մեզ. Եդ զձեզ տեսուչս. Տեսանէր զնոսա ջերմեռանդս. Առաքեալսն ուսուցին զնոսա. Նոտես բացեալ զդրունս քաղաքին. Գտին ծուլացեալ զմտաւսանսն. Անձամբ զքանսն համարի. Ողջոյն արարէք զշաւիղս նորա. Հնազանդ արար զժողովուրդս. Արար զմեզ սուրբս. Արար զմեզ պաշտօնեայս. Կացոյց զիս դատաւոր. Կացուսցես զնոսա իշխանս. Եթէ կոչիցէ ոք զնոսա ըզյն ինչ որ ենն, ամաչեն. Տարակուսէր թէ զո՞ ոք կոչեսցէ զՀերովդէս. Զամուր ամուր տեղիս Հայոց շինէր բերդս։

Այս օրինակներուն մէջ ալ Ստորոգելիները Հայցական են, քանզի բայերուն Սեռի խնդիրներուն կը վերաբերին։

135. Նոյնպէս էական բային անորոշ դերբային, այսինքն լինելին ուղղական խնդիրը շատ անգամ՝ անորոշ հայցական կը դրուի, զոր օրինակ.

Պարտ էր մեզ լինել ճարտարագէտս. Պատուէր տայցես ոմանց չլինել օտարասէրս. Կամիմ զմանկամարդացդ ամուսնանալ, որդիս ծնանել, տանուտէրս լինել. Մեծատանց պատուէր տայցիր՝ առատս, եր֊րորդս, հաղորդս լինել. Ծերոց զգաստս լինել, պարկեշտս, ցածունս, ողջամիտս 'ի հաւատս: Զգաստացուցանիցեն զմանկամարդսն այրասէրս լինել, որդեսէրս, ցածունս, սուրբս, տնարարս, բարեգործս, հնազանդս իւրեանց արանց. Ծառայից իւրեանց տէրանց հնազանդ լինել և հաճոյս յամենայնի մի հակառակողս, մի հատուսս. Յուշ արասջիր նոցա իշխանութեանց և պետութեանց հնազանդ լինել և հպատակ կալ. անկռիւս լինել, հեզս. Ետ նոցա իշխանութիւն որդիս Աստուծոյ լինել:

136. Երբ Ուղղական խնդիրը գոյական է, կրնայ և նախադրութեամբ անորոշ հայցական դրուիլ, զոր օրինակ.

Եղէց 'ի հայր. Եղէց յԱստուած ազգիդ Իսրայէլի. Եղիջիք դուք մեզ 'ի ծառայս. Եղէց ձեզ 'ի հայր, և դուք եղիջիք ինձ յուստերս և 'ի դստերս. Եղիցին երկոքեան 'ի մարմին մի. Եղիցին դժուարինքն 'ի դիւրինս և առապարքն 'ի դաշտս. Ոստ արձակեսցէ և եղիցի ամենայն երկիր յանապատ 'ի բնակչաց. Քոյր մեր, եղիցիս 'ի հազարս և 'ի բիւրս. Եւ եղեւ նոցա 'ի կերակուր. Եղեն նոցա 'ի

հարկաւորուս․ Մեծութիւնդ ձեր յոչինչ է․ Քակ-տեցան և եղեն յոչինչ․ Լերուք յորդւոց զօրու-թեան․ Լեր դու ինձ յորդի զօրութեան ։

Շինեաց տէր Աստուած զկողն զոր առ յԱդա-մայ 'ի կին․ Արարից զքեզ յազգ մեծ․ Օծանել զքեզ 'ի թագաւոր․ Տաց քեզ զհեթանոսս 'ի ժառանգու-թիւն․ Յոչինչ համարել ։

137․ Թէև Տէր բային եզակի է, բայց յոգնակի կրնայ դրուիլ, եթէ ուղղական խըն-դիրը յոգնակի է․

Կռոնոսն դէք են․ Հերս երկայնս ունել կնոջ մարդոյ փառք են․ Յայտ է թէ բաջաղանք են աղանդն։

Ուղղական խնդիրը ի՞նչ հարցման պա-տասխան է, զոր օրինակ․ Դու ես․ —ի՞նչ— Մեծ։ Ես եմ․ —ի՞նչ․ — Որդին քո ։ Այրն այն էր․ —ի՞նչ— Իշխան։ Դու կոչեցիր․ —ի՞նչ․ — Կեփաս ։ Անուանեցաւ․ —ի՞նչ․ — Փրկարար։ Կո-չեցի զձեզ․ — ի՞նչ․ — Բարեկամս ։

ԳԼՈՒԽ Դ․

ԲԱՑԱՅԱՅՏԻՉ ԵՒ ԲԱՑԱՅԱՅՏԵԱԼ

138․ Բացայայտիչ կը կոչուին ան բառերը ո-րոնք խօսքի մէջ ուրիշ բառի մը քով կը դրուին, եւ անոր հետ մի եւ նոյն բանը կը նշանակեն․ բայց նոյնը աւելի բացայայտ ը-նելու կը ծառայեն, զոր օրինակ․

Ցոլակի, այրն Մարեմայ. Ցոլակի, Մարիամին այրը ։

Հոս՝ այրն Մարեմայ բառերը Ցոլակ ին հետ մի եւ նոյն են, բայց ո՞ր Ցոլակին ըլլալն աւելի յայտնի կ՚իմացնեն ։

Փախուստն Անակայ, հօր սրբոյն Գրիգորի. Սուրբ Գրիգորին հօրը, Անակայ, փախուստը ։

Հոս ալ հօր սրբոյն Գրիգորի բառերն՝ Անակ ին հետ մի և նոյն են, քանզի հայր սրբոյն Գրիգորի եւ Անակ մի եւ նոյն անձն են. միայն երկրորդը առջինին բացայայտիչն է ։

Զմայրն ամենայն առաքինութեանց, զխոնարհութիւն չունէր յանձին. Ամեն առաքինութեանց մայրը, խոնարհութիւնը, չունէր ։

Հոս ալ խոնարհութիւն բառը՝ մայր ամենայն առաքինութեանց ին բացայայտիչ է. Առաքինութեանց մայր և խոնարհութիւն մի և նոյն բաներն են ։

Կռոց և դրօշելոց հանդամանք առ Թարայիւ, հօրն Աբրահամու, եղեն. Քարէ և փայտէ արձաններ (կուռքեր) շինելը՝ Աբրահամին հօրը, Թարային, ատենը սկսաւ ։

Հոս ալ հօրն Աբրահամու բառերը՝ Թարայ ին բացայայտիչ են. Աբրահամու հայրն եւ Թարա մի եւ նոյն անձն են ։

139. Բացայայտչին բացայայտած կամ յայտնի ըրած բառը Բացայայտեալ կը կոչուի.

վերի օրինակներուն մէջ՝ Յովսէփ, Անակ, մայր ամենայն առաքինութեանց, Թաբոր, բացայայտեալ են:

140. Բացայայտիչը բացայայտեալոյն հետ թուով եւ հոլովով կը համաձայնի. եւ բացայայտեալոյն զ, ի, ց, ընդ, ըստ նախադրութիւնները, եթէ ունի, սովորաբար բացայայտչին վրայ ալ կը կրկնուին, զոր օրինակ.

Ետ զԿղէոպատրա զդուստր իւր. Զմեղսն ձեր զոր արարէք, զորթն, առի և այրեցի զնա հրով. Զարթուցանեմ զՔաղդէացիս, զազգ դառն և զերագ. Եդ զմեզ 'ի բանտի 'ի տան դահճապետին, զիս և զմատակարարն. Ունիմք այսուհետև քահանայապետ մեծ անցեալ ընդ երկինս, զՅիսուս, զորդի Աստուծոյ. Շրջէր զեղբարբ իւրովք, զորդւովքն Իսրայելի:

Զիա՞րդ յինէն ըմպել խնդրես, 'ի կնոջէ Սամարացւոյ. ի քաղաք Աստուծոյ կենդանւոյ, յԵրուսաղէմ յԵրկինս. Ամենայն օրէնք 'ի մի բան կատարին, 'ի սիրեսցես զընկեր քո իբրև զանձն քո. Ասէ Յուդա ցԻսրայէլ, ցհայր իւր. Ասէ ցպատանին ցկապարճակիրն իւր. Ընդ եղբարս ձեր ընդ որդիսն Իսրայելի. Անց նա ըստ գետն մեծ ըստ Եփրատ. Նայեցարուք ընդ առաքեալն և ընդ քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ ընդ Յիսուս Քրիստոս:

141. Ա— Նախադրութիւնը և ուրիշ նախադրութիւններ սովորաբար չեն կրկնուիր, զոր օրինակ.

Առ Թարայիւ, հայրն Աբրահամու. Առ Աբիագարաւ, քահանայապետին. Իսահակաւ և Յակոբաւ հանդերձ, ժառանգակցօք նոյին աւետեաց. Վասն որդւոյ իւրոյ, Յեսուայ:

ԳԼՈՒԽ Ե.

ԿՈՉԱԿԱՆ

142. Կոչական կ'ըսուի այն բառը որ կը ցուցնէ անձ մը կամ անձնաւորեալ իր մը, առ որ խօսք մը ուղղուած է, զոր օրինակ.

Արք, ընդ մեզ զի՞ էք պշուցեալ. Սիմոն, ունիմ ինչ ասել քեզ. Որդեակ, զի՞նչ գործ գործեցեր դու ընդ մեզ. Լուր, որդեակ, խրատու հօր քո. Բարեկամ, 'ի վեր մատիր. Բժիշկ, բժշկեա զանձն քո. Արք Աթենացիք, պաշտօնասէրս տեսանեմ զձեզ:

143. Կոչականը Հայերէնի մէջ շատ անգամ ով եւ դու բառերուն հետ կը գործածուի, զոր օրինակ.

Ով բանաքաղ Մարկիոն. Ով անմիտք և հեղգասիրտք 'ի հաւատալ. Ով ազգ անհաւատ և թիւր, մինչև յերբ իցեմ ընդ ձեզ:

Այր դու, ով կացոյց զիս դատաւոր 'ի վերայ ձեր. Արի կաց, մանուկ դու:

144. Երբ կոչականն իրմէ առաջ ածական մը ունի, շատ անգամ ածականին վրայ դ դիմորոշը կ'աւելցուի, զոր օրինակ.

Կամ եղեւ և ինձ գրել քեզ, քաջդ Թէոփիլէ. Ոչ մոլիմ, քաջդ Փեստոս:

145. Իսկ եթէ կոչականն իրմէ առաջ յատկացուցիչ մը ունենայ, դ գիրը կոչականին վրայ կը դրուի, զոր օրինակ.

Աստուածորդիդ Պարսից, ընդէր զանգիտես. Ի բաց կացէք յինէն, մշակքդ անիրաւութեան. Գիտեմ զքեզ ով ես, սուրբդ Աստուծոյ. Արքայդ Իսրայելի:

ՈՒԹԸ ՄԱՍԱՆՑ ԲԱՆԻ ՎՐԱՅ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Ա. ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ.

Յօդի գործածութիւնը.

146. Հայերէն յօդը ն գիրն է:

147. Յօդի գործածութեան համար չորս կանոն կայ:

Ա. Յատուկ անուններ, և այնպիսի իրաց անուններ որոնք իրենց սեռին մէջ մէկ հատիկ են, յօդ չեն առներ, բայց հայցականի մէջ զ նախդիրը կ'առնեն. զոր օրինակ.

Եկն Յիսուս. Ասէ Պետրոս. Աստուած արար զերկինս և զերկիր. Արարածք Աստուծոյ. Արեգակն խաւարեցաւ. Լուսինն ոչ տացէ զլոյս իւր. Ծով մեծ է և անդորր. Եկեսցեն յարեւելից և յարեւմտից. Զհիւանդս և զաղքատս դու արարեր, և այլն:

Բ. Հասարակ անուն մը յօդ չառներ՝ երբ ոեւէ կը ցուցնէ, այսինքն՝ երբ ոեւէ բառը քովը կրնայ դրուիլ. բայց, եթէ հայցական է, զ նախդիր կ'առնէ, զոր օրինակ.

Մարդիկ և անասունք շարժին և զգան ։

Հոս մարդիկ եւ անասունք սեռ կը ցուցնեն, այսինքն ոեւէ մարդ, ոեւէ անասուն կը նշանակեն, անոր համար յօդ առած չեն ։

Արար Աստուած զմարդիկ և զանասունս ։

Նոյնպէս հոս մարդիկ եւ անասունս սեռ կը ցուցնեն, ուստի եւ յօդ առած չեն. բայց, որովհետեւ հայցական են, զ նախդիրն առած են ։

Այսպէս կ'ըսուի.

Գետք 'ի ծով գնան, ծով ոչ լնու. Լերինք ապաւէն են եղջերուաց, վէմք ապաւէն նապաստակաց Հողմք շնչեն. Աստեղք լուսաւոր են, եւայլն ։

Գ. Հասարակ անուն մը բնաւ յօդ չառներ. եւ, եթէ հայցական է, զ նախդիրն ալ չառներ, երբ անորոշ կերպով քանի մը կամ մաս մը կը ցուցնէ, զոր օրինակ.

Են գազանք յանտառի աստ. Այս անտառին մէջ գազաններ կան ։

Հոս գազանք՝ քանի մը գազան, կամ գազաններէն մաս մը կը նշանակէ, անոր համար յօդ առած չէ ։

Եղբարք իմ սպանին գողն. Եղբայրներս գազաններ սպաննեցին ։

Հոս ալ գողն նոյնպէս անորոշ կերպով մաս մը կամ քանի մը գազան կը նշանակէ, անոր համար յօդ առած չէ. և, թէպէտ հայցական է, զ նախդիրն ալ առած չէ ։*

Դ. Հասարակ անուններ յօդ կ՚առնեն երբ որոշեալ անհատ կը ցուցնեն. և եթէ հայցական են, զ նախդիրն ալ կ՚առնեն, զոր օրինակ.

Հացն զոր ետու քեզ՝ իմ է. Քեզի տուած հացըս իմս է ։

Հոս հացս՝ այս ինչ որոշեալ հացը (իմ տըւած հացս) կը ցուցնէ, անոր համար յօդ առած է ։

Կերա՞ր զհացն զոր ետու քեզ. Քեզի տուած հացս կերա՞ր ։

Հոս ալ հացս՝ այս ինչ որոշեալ հացը (քեզի տուածս) կը ցուցնէ. անոր համար յօդ առած է. և որովհետեւ հայցական է, զ նախդիրն ալ առած է ։

---

* Առանց զ-ի հայցականին անորոշ հայցական կ՚ըսուի ։

148. ՅՕԴ ԱՌՆՈՂ ԲԱՌԵՐՈՒ ՎՐԱՅ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

1°. Երբ յօդ առնող բառը յատկացուցիչ ունի, յօդը յատկացելոյն վրայ կը դրուի, օրինակի համար.

Տուն Թագաւորին, կ'ըսուի, ոչ թէ Տունն Թագաւորի:

Բայց երբ յատկացուցիչը յատուկ անուն է, յօդը յատկացելոյն վրայ կը դրուի, զոր օրինակ.

Մայրն Յիսուսի, կ'ըսուի, և ոչ Մայր Յիսուսին:

2°. Երբ յօդ առնող բառն ածական ունի, ածականը թէ նախադաս ըլլայ և թէ յետադաս, յօդը գոյականին վրայ կը դրուի, զոր օրինակ.

Այրն քաջ. Երկիրն ընդարձակ. Մանուկն ստահակ. Նոյնպէս Քաջ զինուորն. Բարեպաշտօն մայրն:

Եթէ ածական ունեցող գոյականը յատուկ անուն է, ոչ գոյականին և ոչ ածականին վրայ յօդ կը դրուի, եթէ ածականը յետադաս է, զոր օրինակ.

Աղեքսանդր մեծ. Ղեւոնդ երանելի. Տրդատայ քաջի. ևայլն.

Իսկ եթէ ածականը նախադաս է, ածականը կ'առնէ յօդը և ոչ յատուկ անունը, զոր օրինակ.

Մեծն Աղեքսանդր. Երանելին Ղեւոնդ. Քաջն Տրդատ։

3°. Երբ յօդ առնող գոյականը իմ, քո, մեր, ձեր, իւր Ստացական ածականներէն մէկը, կամ նորա, նոցա, իւրեանց յատկացուցիչները, և կամ ստացական ածականով յատկացուցիչ մը ունի, յօդը զանց կ'առնուի սովորաբար, զոր օրինակ կ'ըսուի.

Տուն իմ. Հայր քո. Եղբայր նորա. Բանք իւրեանց. փոխանակ՝ Տունն իմ. Հայրն քո. Եղբայրն նորա. Բանքն իւրեանց։ Նոյնպէս կ'ըսուի. Տուն հօր իմոյ. Դրունք քաղաքի ձերոյ. Որդիք բարեկամաց նոցա. փոխանակ՝ Տունն հօր իմոյ. Դրունքն քաղաքին ձերոյ, ևայլն։

4°. Երբ ցուցականաբար առնուած ածական մը ընդհանուր մտքով առնուած է, սովորաբար եթէ եզակի է՝ յօդ կ'առնէ, եթէ յոգնակի է՝ յօդ չ'առներ, զոր օրինակ.

Արդարն 'ի հաւատոյ կեցցէ. Անզգամն անդոսնէ զխրատ հօր. Անմեղն հաւատայ ամենայն բանի, իսկ խորագէտն գայ 'ի զղջումն. Վասն վրնասու շրթանց անկանի յորոգայթ մեղաւորն, և արդարն զերծանի 'ի նմանէ. Քաղցրահայեացն ղըթութիւն գտցէ. Արդարք ժառանգեսցեն զերկիր. Անզգամք զխրատ անդոսնեն. Երանի ողորմածաց. Երանի հեզոց։

5°. Երբ յօդ առնելու անունները երկու են, և շաղկապով կապուած, սովորա-

բար առջի բառը յօդ կառնէ , զոր օրինակ ·

Աղքատն և տնանկ· Դպիրքն և փարիսեցիք· Զպտուղ ցորենոյն և գինւոյ և ձիթոյ· Զխուլն և զհամր· Զազգ մեր և զտեղի· Եկացն և պանդըխտաց· Դպրացն և փարիսեցւոց ։

6°· Յօդ կը դրուի ածականի մը կամ յատկացուցչի մը վրայ , երբ գոյականը կամ յատկացեալը լռելեայն կ՚իմացուի· նոյնպէս որ և իցէ բառի վրայ որուն հետ մէկ կամ քանի մը լռելեայն բառեր կ՚իմացուին , զոր օրինակ ·

Եթէ ընդ փայտ դալար զայս առնեն, ընդ չորն զի՞նչ լինիցի· այսինքն՝ ընդ չոր փայտ ։ Աշակերտքն Յովհաննու պահեն ստէպ և քոյքդ ոչ պահեն . այսինքն՝ քո աշակերտք ։ Նա է քաւութիւն մեղաց մերոց , և ոչ եթէ մերոցն միայն . այսինքն՝ ոչ եթէ մեղաց մերոց միայն ։ Է բարկութիւն որ գովելի է, որպէս Մովսէսին· այսինքն՝ Մովսէսի բարկութիւնն ։ Արիւնն Յիսուսի առաւել խօսի քան ըզ Հաբելին· այսինքն՝ քան զարիւնն Հաբելի ։ Մաքսաւորն և ձկնորսն և առանց դպրութեանն այնպէս ճարտար խօսէր· այսինքն՝ և այն որ առանց դպրութեան էր ։ Սպանցեն զվասն մեղացն· այսինքն՝ զանասունն որ է վասն մեղաց ։ Զուխտն և ըզ կամաւն· այսինքն՝ զնուէրն որ է կամաւ · Ընկալայ զառ 'ի ձէնջն · այսինքն՝ զայն որ էր առ 'ի ձէնջ ։ Պահանջէի զիմն· այսինքն՝ զայն որ իմ է ։ Ճանաչեմ զիմսն · այսինքն՝ զայնոսիկ որ են իմ ։

7°. Յօդ կը դրուի անուանեմ, կոչեմ, բայե-

քուն հետ գործածուած ուղղական խնդրոյն վրայ, եթէ անիկա բայէն առաջ է. Թէ և ուղղական խնդիրը յատուկ անուն ըլլայ, զոր օրինակ.

Պետրոս որ Կեփասն կոչեցաւ. Յակոբոս զոր արդարն կոչէին. Վասն Անտիոքայ Երեւեալն անուանելոյ :

8°. Յօդ կը դրուի երբեմն վայելչութեամբ ածականաբար գործածուած գոյականներու կամ յատուկ անուանց վրայ, զոր օրինակ.

Եպիկուրոսն անուն 'ի Հելլենացի լեզուէ է. Հայրս անուն մի է հոգեւորաց և մարմնաւորաց. Լուեալ զՅիսուսն անուն. Զկուսաչն ասան. Ի Թիկն ասան. Ի Սինն անապատէ. Դկղաղն գետոյ :

9°. Յատուկ անուններ ալ յօդ կ'առնեն ս, դ, ն ցուցականներով, կամ առ ածականներուն զօրութիւն տալու համար, զոր օրինակ.

Մովսէսն այն որ եհան զմեզ. Դո՞ւ իցես Սիբայն. այսինքն՝ Սիբայն այն. Զիրսն զոր արար Աթինէն. Այլ Անտիոքոսն ումէ հարիւր քանքար բերեալ էր. Ո՞վ է Պաւղոսն կամ Ապողոսն. Ո՞ւր է այն ձեր Աղէքսանդրոսն. Եթէ գիտասցեն զքէն եթէ դու ես Աղէքսանդրոսն. Երուսաղէմն վերին. Փախս զԳրիգորդ. այսինքն, զԳրիգորդ այդ. Մեզ զԳրիգորդ Տեառն կացուսջիք. Հարցանէր 'ի նոցանէ թէ ուր ծնանիցի Քրիստոսն. Քրիստոսն յորժամ գայցէ միթէ աւելի՞ ինչ նշանս առնիցէ :

10°. Երբեմն լոկ զարդու համար նախադաս ածականի մը վրայ յօդ կը դրուի, զոր օրինակ.

Պերճն գնացիք. Բարձրաբերձն լերամբք. Ուղղորդն գնացիք. Մանուածապատն շրջանօք. Յորդն անձրեւօք. Աներկեւանն ցնծութեամբ. Ի վնասակարն բանից. ուր՝ ն երբ կրնան զանց առնուիլ։

Բ. ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

149. Երբ ածականը բաղդատութիւն կը ցուցնէ, քան նախադրութեամբ խնդիր կ'առնէ բաղդատուելու բառը. զոր օրինակ.

Հատն մանանխոյ որ փոքր է քան զամենայն սերմանիս, բուսանի և լինի մեծ քան զամենայն բանջարս. Կորիւն առիւծու հզօր է քան զանասունս. Թեթեւ քան զօդ. Բնութիւն նոցա (հրեշտակաց) 'ի վեր է քան զհողմ և քան զհուր, նուրբ և արագ քան զմիտս. Յառաջ քան զարեւ. Առաւել քան զամենայն. Կրկին քան զայն. Սակաւ քան զնոսա. Փոքր մի խոնարհ քան զհրեշտակս. Լաւ է մեռանել քան զայս կեանս. Նոքա բազում վիշտս կրեցին քան զմեզ. Էջ սա արդարացեալ 'ի տուն իւր քան զնա։

150. Բաղդատական ածականին վերջը երբեմն գոյն մասնիկը կ'աւելնայ, զոր օրինակ.

Որ զկնի իմ գայ հզօրագոյն է քան զիս. Եւ էր օձն իմաստնագոյն քան զամենայն գազանս. Ջուր

քան զծանունսն նորագոյն է, և քան զթեթևսն թանձրագոյն. Չեմ անմտագոյն քան զձեզ. Երիցագոյն քան զհայր քո աւուրբք. Ոչ տեսի յամենայն երկրիս Եգիպտացւոց զազրագոյնս քան զնոսա։

151. Երբեմն գոյն մասնկան տեղ ևս բառըն ածականէն առաջ կամ ետքը կը դրուի, բաղդատութեան համար եւ աւելի կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Քակեցից զշտեմարանս իմ, և ևս մեծամեծս շինեցից. Մեծ ևս քան զայս սէր ոչ ոք ունի, զի զանձն իւր դիցէ 'ի վերայ բարեկամաց իւրոց. Ոչ ոք արկանէ կապերտ նոր 'ի վերայ հնացեալ ձորձոյ, ապա թէ ոչ առնու նորն լրութեամբն 'ի հնոյ անտի, և չար ևս պատառումն լինի։

152. Ածական մը բանի մը որպիսութիւնը վերջին աստիճանի ցուցնելու համար,

1°. Ածականին քով յոյժ, կարի, անհնարին եւ ուրիշ ասոնց նման բառեր կաւելնան, զոր օրինակ.

Մեծ յոյժ. Կարի երկայն. Անհնարին բարձր։

2°. Ածականին բացառական կամ ի նախդիրով հայցական (նախդիւ տրական) խնդիր կը տրուի, զոր օրինակ.

Անմեղն 'ի ձէնջ արկցէ քար. Ձենէ ամենէն անմեղը քար նետէ։

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ.

Զընտիրս 'ի հեծելոց. Մեծն 'ի նախարարս. Որ

. փոքրիկն է յամենայնէն 'ի յետ: Որոնք կը նշանակեն, Ամենէն ընտիր հնձեալները. Ամենէն մեծ թագաւորը. Ջեր մէջէն ամենէն աղէկը :

3°. Ածականը կրկնելով յոքնակի դրականի հետ, զոր օրինակ.

Ժողովեցին զբարի բարին. Ամենէն աղէկները ժողվեցին: Զընտիր ընտիր մայրիսն. Ամենէն աղէկ մայր ծառերն: Մանր մանր ինչ ճճիք կամ անասունք կերակուր լինին օձից. Օձերը խիստ մանր կամ ամենէն մանր կաղաններ կամ անասուններ կ'ուտեն: Թողէք զծանր ծանր օրինացն. Օրէնքներուն ամենէն ծանրերը թողուցէք, եւայլն :

153. Շատ անգամ ածականի մը դրականը զօրութեամբ կամ լաւելեայն կիմացուի, և ան տեղն ածականը փոխանակաբար առնուած կ'ըսուի, զոր օրինակ.

Անզգամն անգոսնէ զխրատ հօր. Արդարք ժառանգեսցեն զերկիր. Տեսցես զմեծամեծս Աստուծոյ. 'ի ճանապարհս ամբարշտաց մի երթայցես. Երանի հեզոց. Ընտրեցին զբարի բարին. Թողէք զծանր ծանր օրինացն. Եթող զճանապարհս այգւոյ իւրոյ, և գնաց ընդ անջրդին և ընդ անապատ. Եղիցին դժուարինքն 'ի դիւրինս. Կոչէ զնա. Բարեկամք սիրելի. Մեռեալք յառնեն. Զմեծամեծսն իբրեւ զփոքրկունս թելադրեալ կարծեցուցանիցէ. Անկանիցին 'ի յորջանոտն. Ընտրել զբարին և զչար. Տեսաք զոմն որ յանուն քո դեւս հանէր. Գնաց ոմն յագարակ իւր և ոմն 'ի վաճառ իւր. Եթէ ոք զհանգամանս իւրոց

ինչ գիտիցէ · Ոմանք զայս ինչ ասէին, այլք զայլ իմն աղաղակէին :

Աս խօսքերուն մէջ *Անզգամ*՝ այն անըզգամ, ըսել է · *Արդարք*՝ այն արդարք · *Զմեծամեծն Աստուծոյ*՝ զգործս մեծամեծս · *Ոմն, ոք, ոմանք, այլք*՝ այն ոմն, այն ոք, այն ոմանք, այլ այն, ըսելու տեղ են · Նոյնպէս միւսները :

Գ. ԴԵՐԱՆՈՒՆ

1. Ցուցական դերանուն.

154. Ցուցական ածականներուն տեղ շատ անգամ մինակ *ս*, *դ*, *ն*, գրերը գոյականին վրայ կը դրուին, զոր օրինակ ·

Տեսանեմք զաշխարհս 'ի պէսպէս կերպարանս· փոխանակ ըսելու, *զաշխարհս զայս*: *Չարիքս որ լինին ուստի՞ իցեն*· փոխանակ ըսելու, *չարիքս այսոքիկ*: *Քոյրդ իմ միայն եթող զիս 'ի սպասու*· այսինքն՝ *քոյրդ իմ այդ*: *Արի, առ զմանուկդ և զմայր նորա*· այսինքն՝ *զմանուկդ զայդ*: *Այս երեք ամք են յորմէ հետէ գամ խնդրել պտուղ 'ի թզենւոյդ և ոչ գտանեմ. արդ կտրեա զդա, ընդէ՞ր և զերկիրդ խափանէ*· փոխանակ ըսելու, *'ի թզենւոյդ յայդմիկ*, *զերկիրդ զայդ* : *Թող տուք մանկտւոյդ գալ առ իս*· այսինքն՝ *մանկտւոյդ այդմիկ*· *Դուրքդ փակեալ են և մանկունքս ընդ իմեւ կան յանկողնի*· այսինքն՝ *դուրքդ այդոքիկ*· *մանկունքս այսոքիկ*:

Ու էր օձն իմաստնագոյն քան զամենայն գազանս. Եկին լրտեսել զերկիրն. Էին 'ի քաղաքին և եկին 'ի շէնսն. փոխանակ՝ օձն այն. զերկիրն զայն. 'ի քաղաքին յայնմանէ. 'ի շէնսն յայնոսիկ:

155. Այսր, անդր, այդր, աստ, անդ, աստի, անդի, այդի, մակբայները շատ անգամ այս, այդ, այն, ածականներուն տեղ կը գործածուին:

Այսր, անդր, այդր, կը դրուին, երբ գործողութիւնը շարժում կը ցուցնէ. Աստ, անդ կը գործածուին, երբ գործողութիւնը դադարում է. Աստի, անդի, այդի կը դրուին բացառական հոլովներու հետ, զոր օրինակ.

Առաքեցին 'ի քաղաք անդր. փոխանակ՝ 'ի քաղաքն յայն: Բնակեաց յերկրի աստ խմում. փոխանակ՝ յերկրիս յայսմիկ: Ի քաղաքէ անտի. փոխանակ 'ի քաղաքէն յայնմանէ ըսելու:

Մի սատակեցուք, որպէս եղբարքն մեր յանապատի անդ. Ջնջել 'ի տեղւոջէ անտի զյիշատակ նոցա. Ինքն առ զկէս 'ի զօրաց անտի. Սկսան հուր հարկանել 'ի բանակի անդ. Ոչ ինչ էր 'ի ներքս 'ի տաճարի անդ. Իջեն բազումք 'ի մանկտւոյ այդի որ ընդ ակամբ հայիցին. Քաջութեամբ փոխեցայց յաշխարհէ աստի. Մի զարհուրիր դու 'ի չարաչուք դահճէ այդի. Կարդացին առ տէր այց առնել հայել 'ի ժողովուրդ անդր որ կոխեալ եղեւ 'ի հեթանոսաց. Ակն ունիմ ապրել 'ի դժուարին հիւանդութենէ աստի:

2. Ստացական դերանուն.

156. Ստացական դերանունները իմ, քո,

մեր, ձեր, իւր, երբ իբր գերանուն, այսինքն՝ միայն, առանց գոյականի կը գործածուին, իմինս, քուկինդ, մերինը, ձերինը, իւրենը կը նշանակեն, և ան առեն միշտ յօդ (ն) կ'ուզեն, զոր օրինակ.

Ճանաչեմ զիմսն և ճանաչիմ յիմոցն. Իմիններս կը ճանչնամ, իմիններէս ալ կը ճանչցուիմ։ Ցիմսն անտի առնուցու. իմինէս պիտի առնէ։ Առ զքոյդ. Քուկինդ առ։ Զքոյսն 'ի քոյոց քեզ մատուցանեմք. Եթէ 'ի քումն ինչ երկմտիցես, 'ի նորայոցն հաւատասջիր. Ցիւրսն եկն և իւրքն զնա ոչ ընկալան. Ոչ թէ նա կարօտ մերոյս իցէ, այլ մեք ամենեքին նորայովքն։

Նորա, նոցա, իւրեանց յատկացուցիչներն ալ աս կերպով կը գործածուին, ասոնք նաև կը հոլովին, նորա, նորայոյ, նորայով. նոցա, նոցայոյ. նոցայոց եւայլն, և կը նշանակեն անորը, անոնցը, իրենցը, զոր օրինակ.

Ազնուականագոյն քան զնորայն. Զամենայն զնորայսն. Ընտանիք օտարին նորայոցն ցանկանայցեն. Զինչ նման իցէ սորա մահս նորայոց. Եթէ 'ի քումմէն ինչ երկմտիցես, 'ի նորայոցն հաւատասջիր ուսանել. Ոչ եթէ նա ինչ կարօտ մերովքս իցէ, այլ մեք ամենեքին նորայովքն. Ի նորայոցն տաս. Եդ նա բանս ինչ 'ի նորայոց անտի. Զի՞նչ հաւասարութիւն իցէ ձերայոցն ընդ նորայոցն. Զհոգայցեմք ինչ ընդ նոցա, այլ նոցայոցն։

3. Յարաբերական դերանուն, և Ս, Դ, Ն, դերանուններուն գործածութիւնը.

157. *Որ, » բառը, իբրև անորոշ ածական գոյականի հետ կը գործածուի, զոր օրինակ.*

Վասն որո՞յ գործոյ քարկոծ առնէք զիս. Ո՞ր գործի համար զիս քարկոծել կ'ուզէք: Յոր տուն մտանիցէք՝ անդ ագջիք. Որ տուն որ կը մտնէք, հոն մնացէք: Վասն որոյ յուսոյ ամբաստանիմ. Որ յոյսին համար կ'ամբաստանուիմ: Վասն որոյ պատճառանաց մեռանէրն՝ յայտ առնէր. Ինչ կամ որ պատճառի համար մեռնիլը կ'իմացնէր: Որով լեզուաւ օրհնեմք, նովին և անիծանեմք. Ո՛ր լեզուաւ որ կ'օրհնենք, անով ալ կանիծանենք: Յորմէ արարչէ երկիր լեալ է՝ 'ի նմանէ և գազանքն արարեալ են. Ո՛ր արարչէ որ երկիրը ստեղծուած է, գազաններն ալ անկէ ստեղծուած են: Ո՞ր են զօրքն որ շուրջ զնովաւ կային. Ո՞ր զօրքերն են որ անոր բոլորտիքը կեցած էին: Ո ոք և երթայր առ նոսա՝ ուսուցանէին. Ով որ անոնց կ'երթար՝ կը սորվեցնէին. Ո ոք յառաջ առ իս հասցէ, զնա թագաւոր արարից. Ով որ առաջ ինծի կու գայ, անիկայ թագաւոր պիտի ընեմ: Որ ոք լուծցէ ինչ 'ի պատուիրանացս յայսցանէ. Ով որ աս պատուիրանքներէս մէկը կը լուծէ: Ցամենայն հինգերորդի, որ օր եօթն էր ամսոյ. Ցորմէ՞ քաղաքէ ես դու, և այլն:

158. *Որ, » իբրև յարաբերական դերա-*

նուն խօսքին մէջ առաջ յիշուած բառ մը կը յարաբերէ .

Հայրն քո երկնաւոր որ տեսանէ 'ի ծածուկ՝ հատուսցէ քեզ յայտնապէս. Ցովսէփ, այրն Մարեմայ, որում խօսեցեալ էր զՄարիամ կոյս յորմէ ծընաւ Յիսուս որ անուանեցաւ Քրիստոս. Նա ժամանակս և տեղիս որոց՝ զերծանիցին 'ի մեղաց :

159. Յարաբերական դերանունը ամեն դէմքի անուն կամ դերանուն կրնայ յարաբերել, զոր օրինակ .

Ես որ խօսիմ . Դու որ լսես . Նոքա որք լուան . Այրն որ խօսեցաւ :

160. Յարաբերականին ցուցած անունը կամ դերանունը յարաբերեալ կ'ըսուի . Նախընթաց օրինակներուն մէջ Ես , Դու , Նոքա , Այրն բառերը յարաբերեալ են :

161. Յարաբերականը կարելի եղածին չափ յարաբերելոյն անմիջապէս քովը պէտք դրուի , բոլոր իրեն վերաբերեալ բառերովը , զոր օրինակ .

Հայրն քո երկնաւոր որ տեսանէ 'ի ծածուկ՝ հատուսցէ քեզ յայտնապէս. Ամենեցուն որ 'ի ծովեզերեանն էին՝ աչք 'ի նա հայէին . Ի կախարդն՝ որ և անձին չկարէ օգնել, ապաւինեցաւ. Զառաւել սիրոյն՝ զոր ընդ մարդոյն ունէր , յայտ առնէր . Ոչինչ աւելի քան զՄանի՝ զոր էնթեանք մօգնեցին, առեն. Ի ճրագի՝ որ Նաւաքաղաքոյն լոյս է, երեւի. Դիւրաւ ուսանել և զայլսն եւս՝ որ առեալ իցեն , կարիցեք .

Եւ զայնոսիկ՝ որ ընդ նմա խաչ անամօթք էին, ըմբերանէր· Ընդ որպիսի մարդկան՝ որք արեան մարգարէիցն ծարաւի էին, խօսէր. Կուրին՝ զորոյ ծնելոց զաչս չառողջն և եբաց, լոյս արար· Շունս ասա զայնոսիկ՝ որ յանձնարքն ամբարշտութեանն էին, կոչէ · Աւելորդ էր այնուհետեւ վասն նշանացն՝ որ փոփոխականն լինելոց էին և աշխ ընտրելոց, ասել. Եկն զանէծս օրինացն՝ որ վասն յանցուածոյն եղան, լուծանել:

162· Յարաբերականն իրեն վերաբերեալ մասերովն ամբողջ խօսք մըն է, որ գլխաւոր խօսքին միջանկեալ անդամ կը կոչուի, զոր օրինակ, աս խօսքին մէջ.

Հայրն քո երկնաւոր որ տեսանէ 'ի ծածուկ՝ հատուսցէ քեզ յայտնապէս:

Որ տեսանէ 'ի ծածուկ՝ միջանկեալ անդամ է, գլխաւոր խօսքն է՝ Հայրն քո երկնաւոր հատուսցէ քեզ յայտնապէս:

Նա՝ որ ընդ ծառագայթս արեգական հայել կամիցի, պարտի զպղտորութիւն աչացն, զաղտն և զբիծն 'ի բաց սրբել, զի մի մթարքն՝ որ զճեօքն շաղապատեն, արգել հայելոյ 'ի յստակութիւն լուսոյն լիցին:

Աս խօսքին մէջ, Նա և մթարքն յարաբերեալ են, և անոնց վերաբերեալ մասերը գրուած են միջանկեալ անդամներէն ետքը, որ նօտր գրով նշանակուած են: Բայց ասանկ ըլլալն էական չէ:

Նախ՝ յարաբերեալին վերաբերութիւն ունեցող մասերը, կամ ամբողջ գլխաւոր

խօսքը՝ միջանկեալ անդամէն առաջ ալ կրր-նայ դրուիլ, ուստի փոխանակ ըսելու, Ամե-նեցուն որ 'ի ժողովրդեանն էին՝ աչք 'ի նա հա-յէին. կրնանք ըսել ի նա հայէին ամենեցուն որ 'ի ժողովրդեանն էին։

Երկրորդ՝ կրնայ միջանկեալ անդամը, այսինքն՝ յարաբերականն իր մասերովն ա-ռաջ դրուիլ, ու գլխաւոր խօսքը կամ յա-րաբերեալն իր մասերովը ետքը դրուիլ. զոր օրինակ.

Որ էրն ընդ քեզ յայնկոյս Յորդանանու, որում դուն վկայեցեր՝ ահաւասիկ նա մկրտէ. փոխանակ ըսելու, Ահաւասիկ մկրտէ նա՝ որ էր ընդ քեզ, և այլն։ Որում բազում աւանդեցաւ՝ առաւել ևս պահանջեսցեն 'ի նմանէ. փոխանակ՝ Պահանջես-ցեն 'ի նմանէ՝ որում և այլն։ Եւ որ զաղաւնիսն վաճառէին՝ ասէ ցնոսա. փոխանակ՝ Ասէ ցնոսա որ զաղաւնիսն վաճառէին։ Որոց ոգիքն 'ի մարմ-նոյն ելանէին՝ արկանէր զնոսա մի ըստ միոջէ 'ի գեհեն. փոխանակ՝ Արկանէր 'ի գեհեն զնոսա՝ ո-րոց և այլն։

163. Յարաբերականը կրնայ յարաբեր-եալէն քիչ շատ հեռու միալ, եթէ խօսքին մէջ յարաբերեալը որն ըլլալը, առանց հո-մութիւն պատճառելու, յայտնի կ'իմացուի. ինչպէս հետևեալ խօսքերուն մէջ,

Ամենեքեան կորեան որ ընդ նմայն էին. Զեողուտն Յոպպէացւոց ամրացոյց որ 'ի վերայ ծովուն էր։

164. Երբեմն յարաբերականն իր պահանջուած հոլովը դրուելու տեղ, յարաբերեալին հետ մի և նոյն հոլովը կը դրուի, զոր օրինակ.

Եւ զիս ջնջեա 'ի դպրութենէն՝ յորմէ գրեցերն. փոխանակ՝ յորում գրեցեր: Ցօրէ յայնմանէ՝ յորմէ գերեաց. Ցօրէ՝ յորմէ եհան. Ցօրէ՝ յորմէ լուաք. Ցօրէն յայնմանէ՝ յորմէ եկի յանապատս. Առ զիս յերկրէն՝ ուստի ծնեալ էի. փոխանակ՝ ուր ծնեալ էի: Յայտէ Յուդայ ծագեաց Տէր մեր, յորմէ ազգէ վասն քահանայից Մովսէս ինչ ոչ ճառեաց. փոխանակ՝ որմէ ազգէ և այլն: Լաւ զամենայն՝ զոր հրամայեալ է քեզ 'ի տեառնէ. փոխանակ՝ որ հրամայեալ է և այլն: Զոր ինչ և ձեզ հաճոյ թուեսցի՝ զայն գործեցէք. փոխանակ՝ որ ինչ և ձեզ հաճոյ թուեսցի և այլն: Որոց նստէին յաշխարհին և 'ի ստուերս մահու՝ լոյս ծագեաց նոցա. փոխանակ՝ Լոյս ծագեաց նոցա՝ որ նստէին և այլն: Ամենեցուն՝ որոց էք 'ի Հռոմ սիրելեաց Աստուծոյ. փոխանակ՝ Ամենեցուն որ էք և այլն: Ի վերայ միոյ 'ի լերանց՝ յորոց ասացից քեզ. փոխանակ՝ Զորոց ասացից քեզ և այլն:

165. Յարաբերականին եզակի ուղղականն ու հայցականը, յոգնակիի տեղ կը գործածուին, այսինքն՝ կրնան յոգնակի բառ մըն ալ յարաբերել, զոր օրինակ.

Երանի այնոցիկ որ սուրբ են սրտիւք. Մեք որ կենդանւոյն մնացեալ իցեմք. Զգործն զոր ես գործեմ. Ամենայն սողնոց որ սողին 'ի վերայ երկրի. Զչարիսն զոր հասոյց 'ի վերայ ազգին:

Եթէ յարաբերեալն անեզական բառ մըն

է, յարաբերականն ուրիշ հոլովներու մէջ ալ եզակի կրնայ դրուիլ, զոր օրինակ.

Հասին առաքեալքն որում ցանկային. Ի կործեացն կասկածանաց յորմէ երկնչիմ:

166. Որ յարաբերականը դիմաւոր բայով աշխարհաբարին ալ և ող վերջաւորած բառերուն զօրութիւնն ունի, զոր օրինակ.

Որ ձեզ լսէ՝ ինձ լսէ. Ձեզի մտիկ ընողը ինծի մտիկ կ'ընէ: Որ ընթեռնուն 'ի միտ առցէ. Կարդացողը թող հասկնայ: Որ ոչն գործիցէ՝ և կերիցէ մի. Չաշխատողը թող չուտէ. Որ ետեսն զիս՝ ետես զՀայր իմ. Զիս տեսնողը Հայրս տեսաւ.

Զոր լուաքն և տեսաք՝ պատմեմք ձեզ. Լսածնիս ու տեսածնիս ձեզի կը պատմենք: Զոր առնեն՝ այսպիսի ինչ է. Ըրածը սա է: Զոր ժողովեցերն ո՞ւմ լինիցի. Ժողովածդ ո՞րու պիտի ըլլայ:

---

167. ՅԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆԻՆ ԱՍ ԿԵՐՊ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ ՔԱՆԻ ՄԸ ԳԻՏԵԼԻՔ

1°. Աս տեսակ խօսքերու մէջ դերանուն յարաբերելու մը զօրութեամբ կ'իմացուի, զոր օրինակ.

Որ ձեզ լսէ, Նա կամ այն որ ձեզ լսէ, կը նըշանակէ: Որ ընթեռնուն, Նա որ ընթեռնու, ըսել է: Զոր լուաքն և տեսաք՝ պատմեմք ձեզ. Զայն զոր լուաք և տեսաք՝ պատմեմք ձեզ ըսել է:

2°. Աս տեսակ խօսքերու մէջ, եթէ զօրութեամբ իմացուած դերանուն յարաբեր-

եալը հոլոված է, յարաբերականը աշխարհաբար անոր հոլովը կը դրուի, զոր օրինակ.

Որում խնդրէ 'ի քէն՝ տուր. Քենէ խնդրողին տուր փոխանակ ըսելու՝ Տուր այնմ որ խնդրէ 'ի քէն ։ Դուք երկիր պագանէք որում ոչն գիտէք, մեք երկիր պագանեմք որում գիտեմքն. Դուք չըգիտցածնուդ երկրպագութիւն կ'ընէք. մենք գիտցածնուս երկրպագութիւն կ'ընենք. փոխանակ ըսելու՝ Դուք երկիր պագանէք այնմ՝ զոր ոչ գիտէք. մեք երկիր պագանեմք այնմ զոր գիտեմք ։ Քաղցր է տէր որոց սպասեն նմա. Տէրն իրեն սպասողներուն քաղցր է. փոխանակ ըսելու՝ Քաղցր է Տէր այնոցիկ որ սպասեն նմա ։ Դուք ոչ մտանէք, և որոց մտանենն՝ չտայք թոյլ մտանել. Դուք չէք մտներ, մտնողներուն ալ մտնելու չէք թողուր. փոխանակ ըսելու՝ Մտանել չտայք թոյլ այնոցիկ որ մտանեն ։ Եւ առ յորոց ածէրն ձեռամբ իւրով պատարագս. իր բերողներէն իր ձեռքովն ընծայ առաւ. փոխանակ ըսելու՝ Առ պատարագս յայնցանէ զոր ածէր, եւայլն ։

Օրինակներ.

Երանի ո՟մ (որում) թողութիւն եղեւ մեղաց. Մտցէ 'ի տունս գողոց, և որոց երդնուցուն սուտ. Վասն որոց առաքեցանն 'ի Յովհաննէ. Երեւի որոց ոչն թերահաւատեն 'ի նմանէ. Նախ որոց 'ի Դամասկոս և յԵրուսաղէմ էին՝ պատմեցի. Որոց սիրենն զԱստուած՝ յամենայնի գործակից լինի 'ի բարիս. Երանի որոց ոչ իցէ տեսեալ և հաւատասցեն. Մեք արժանի որոց գործեցաքն առնումք ըզ

հատուցումն. Եղիցիս վկայ նորա առ ամենայն մարդիկ որոց տեսերն և լուար. Կրել պատուհաս ընդ որոց գործիցէ. Արժանի ըստ որոց մեղարն անց ընդ քեզ. Ոմանք յորոց անդն կային ասեն. Ոչ ումեք պատմեցին և ոչինչ յորոց տեսինն. Առնուլ զքեզ 'ի ձեռն պաշտօնեայ և վկայ որոց տեսերդ զիս, և որոց երեւեցայց քեզ. Յանձն առ Յուդա զոր միանգամ Լիւսին աղաչեաց զնա. Կարդացին առ որ յամենայն ժամանակի օգնական և պաշտպան լինէր ազգին իւրեանց. Խօսել չհամարձակէին զոր ինչ եղեն. Մի ինչ եկեսցէ 'ի վերայ իմ յորոց դուքդ ասացէք։

Երբեմն կրնայ յարաբերականը զօրութեամբ իմացուած յարաբերելոյն հոլովը չդրուիլ, զոր օրինակ.

Վասն որ հարկանէ զակն. փոխանակ վասն որոյ։ Զինչ բան տաց պատասխանի որ առաքեացն զիս. փոխանակ որում առաքեացն զիս. Առաջի թաւալէին որ 'ի սկզբանէ յաւիտենից հաստատեաց զիւր ժողովուրդ. փոխանակ, թաւալէին առաջի որոյ, եւայլն։ Որում խնդրէ 'ի քէն տուր, և որ կամի փոխ առնուլ 'ի քէն՝ մի դարձուցանէր զերեսս. փոխանակ՝ և յորմէ կամի, եւայլն։ Որ 'ի ներքս անդ էին՝ ինքնին Յուդա նետ և զէն մատուցանէր. փոխանակ, որոց 'ի ներքս անդ էին, եւայլն։ Ծագեա զողորմութիւնս քո ոյք ճանաչեն զքեզ, զարդարութիւնս քո որ ուղիղ են սրտիւք. փոխանակ, որոց ճանաչեն զքեզ, որոց ուղիղ են սրտիւք։ Ասել կապելոց թէ ելէք, և որ 'ի խաւարին իցեն՝

թէ յայտնեցարուք․ փոխանակ, որոց 'ի խաւարին իցեն։ Վայ որք իջանեն յԵգիպտոս․ այսինքն՝ վայ որոց։ Երանի որ քաղցեալ և ծարաւի իցեն արդարութեանն․ այսինքն՝ որոց։ Երանի որ հալածեալ իցեն վասն արդարութեանն։ Զիա՞րդ դժուարին է որ զինչս ունիցին մտանել յարքայութիւն Աստուծոյ․ այսինքն՝ դժուարին է որոց ունիցին, եայլն։

3°. Աս տեսակ խօսքերու մէջ որ յարաբերականին բայը կրնայ ներկայ, անկատար, կատարեալ, և ուրիշ ժամանակ դրուիլ, երբ աշխարհաբարին ով կամ ոչ վերջաւորած բառը ներկայի, անկատարի, կատարեալի զօրութիւն ունի, զոր օրինակ․

Ասիկայ լողը՝ կը զարմանայ․ հոս լողը ներկայի նշանակութիւն ունենալուն համար գրաբար պէտք է ըսել․ Որ լողէ զայս զարմանայ։

Ասիկայ լողը կը զարմանար․ հոս լողը անկատարի նշանակութեամբ է․ ուստի գրաբարին մէջ որ յարաբերականին բայը անկատար դնելու է․ Որ լողէր զայս զարմանայր․

Ասիկայ լողը զարմացաւ, հոս ալ լողը կատարեալի նշանակութիւն ունենալուն համար նոյն բայը կատարեալ պիտի դրուի․ Որ լողաց զայս՝ զարմացաւ։

Ասիկայ լողը պիտի զարմանայ․ հոս ալ լողը ապառնի նշանակութիւն ունի, ուստի բայն ապառնի պիտի ըլլայ․ Որ լողիցէ կամ որ լողասցէ զայս՝ զարմասցի։

Նոյնպէս հետեւեալը․

Լսած կը պատմեմ․ լսածս ներկայ ըլլալուն համար, գրաբարին բայը պէտք է ներկայ դնել․ Զոր լուեմ պատմեմ։

Լսած կը պատմէի․ լսածս անկատար է, ուստի և գրաբար բայն անկատար կը դրուի․ Զոր լուէի պատմէի ։

Լսած պատմեցի․ հոս լսածս կատարեալ է, ուստի և գրաբարին մէջ նոյն բայը կատարեալ պիտի ըլլայ․ Զոր լուայ պատմեցի ։

Լսած պիտի պատմեմ․ լսածս եթէ ապառնի նշանակութեամբ է, այսինքն՝ եթէ լսածս ետքը լսելիքս կը նշանակէ, գրաբարին բայն ալ ապառնի պիտի դրուի․ Զոր լուիցեմ պատմեցից ։

4°․ Աս տեսակ խօսքերու մէջ, երբ յարաբերեալը ուժեղայն կ՚իմացուի, կամ յարաբերականէն վերջը դրուած է, յարաբերականէն անմիջապէս ետքը եկող բառին վրայ սովորաբար ս, դ, ն դիմորոշ կոչուած գիրերէն մէկը կը դրուի ։

Եթէ զօրութեամբ իմացուած դերանուն յարաբերեալը ես, դու կամ այս է կամ անոնց յոքնակիները, յարաբերականէն անմիջապէս ետքը եկող բառին վրայ ս գիրը կը դրուի, զոր օրինակ․

Որ խօսիմս ընդ քեզ․ Որ տրուալս եմ․ Որ այժմս

կեամ․ այսինքն Ն·· որ խօսիմ, որ տրուպ եմ, որ այժմ կեամ։ Որ կարողք·· եմք· Որ կենդանիք·· եմք· Որ արտաքոյ·· եմք․ այսինքն՝ Մե+ որ կարողք եմք, որ կենդանիք եմք, որ արտաքոյ եմք ։

Որ աստ·· է․ այսինքն՝ Ս·· որ աստ է։ Որ կան·· Որ խօսին·· ․ այսինքն՝ Ս·+· որ կան, որ խօսին ։ Զոր խորհեցայ·· առնել, այսինքն՝ Զ·յ· զոր խորհեցայ առնել ։ Մի ոք մեղադիր լիցի և աղարտիցէ զոր ասեմ·· ․ այսինքն՝ Զ·յ· զոր ասեմ ։ Զոր սա·· առնէ ․ այսինքն՝ Ա·յ· զոր սա առնէ։ Զորոց մեք·· խօսիմք․ այսինքն՝ Ա·յ··+էկ զորոց մեք խօսիմք ։

Եթէ զօրութեամբ իմացուած դերանուն յարաբերեալը դ··, դ·· կամ ·յդ է կամ ասոնց յոգնակիները, յարաբերականէն անմիջապէս ետքը եկող բառին վրայ դ գլխաբոլը կը դրուի, զոր օրինակ․

Զոր եսդ սիրեմ․ Որ ամենեցունդ ես թագաւոր․ Որ ծիծենիդ վայրենի էիր․ Որ եսդ առանց մեղաց․ ընդ որում համարձակեալդ խօսիմ․ Որ վաղդ ելեր մեկնեցար․ Որ ոչդ երևէիր․ այսինքն՝ Դ··· զոր ես սիրեմ․ Դ··· որ ամենեցուն ես թագաւոր․ Դ··· որ վայրենի ծիծենի էիր, և այլն ։

Որ 'ի Գէթդ էք․ Որ արբեալդ էք․ Որ չեւդ էք արբեալ․ այսինքն՝ Դ··+ որ 'ի Գէթ էք․ Դ··+ որ արբեալ էք, և այլն։

Որ 'ի քէնդ առաքեցաւ ․ Ո՞վ է որ ասէդ ցքեզ․ այսինքն՝ Դ·· որ 'ի քէն առաքեցաւ ․ Ով է դ·· որ ասէ ցքեզ ։ Որ շուրջ զմեօքդ բնակեալ են․ այսինքըն՝ Դ··+· որ բնակեալ են շուրջ զմեօք։ Որ լբր

զքեզդ լցեն. այսինքն՝ Դոքա որ լցեն լիրև զքեզ:

Զոր դուդ առնես. Որում դուքդ երկիր պագանէք. Զոր դայդ մարգարէանայ. Առաւել ես քան զոր ասեմդ. Գիտասցէ զոր գրեցիդ. Հաստատուն կայ յոր ուսարդ. Զոր յօգեալ և ուսեալդ ես. Զոր ոչդ վայելէ քեզ խօսել. այսինքն՝ Այդ զոր դու առնես. Այդ որում դուք երկիր պագանէք. Այդ զոր դա մարգարէանայ, եւայլն: Ընդ որս դուքդ զարմանայք. Ցանկացան լսել զոր լըսէքդ. Գիտիցե՞ս արդեօք զոր ընթեռնուցուսդ. այսինքն՝ Այդոքիկ ընդ որս դուք զարմանայք. Ցանկացան լսել զայդոսիկ զոր դուք լսէք. Գիտիցե՞ս արդեօք զայդոսիկ զոր ընթեռնուս.

Եթէ զօրութեամբ իմացուած դերանուն յարաբերեալը նա կամ այն է, կամ ասոնց յոգնակիները, յարաբերականէն անմիջապէս ետքը եկող բառին վրայ ն գիրը կը գրուի, զոր օրինակ.

Որում դուն վկայեցեր. Որ 'ի նմայն ծնեալ է. Որ գթայն ողորմութիւն գտցէ. Որ բժշկէն և բըժշկին. Որ մեռանին արդարացեալ է. Որ գողանայրըն մի ևս գողասցի. Ո՞վ է որ դատին զքեզ. Ո՞վ է որ չարչարիցէն զիս. Որ սիրեացն զիս և մատնեաց զանձն իւր վասն իմ. Որ եկին եհաս. Որ արարիչն և տուիչ է. Որ հիւանդն իցէ զբժիշկն խնդրէ. Որ 'ի վերն քան զՋրուանն էր. Զորմէ այսպէսն ասի. Վասն որոյ յառաջ կասկածն իսկ եղեւ. Որ կարին իսկ քաջ գիտիցէ. Որ այնպէսն կարող է. Որ ձրին եգիտ. Որ մտադիւրն ծառայ-

եաց· Որ 'ի վերայն էր հասանելոց· Որ 'ի ծածուկն քեւ պատերազմի· Որ ոչն է ձեր թշնամի· Որ ոչն անկեալ երկիր պագանիցէ · Որոյ եղերուքն դուք որդիք· Որում չեմն արժանի թէ լուծից զխրացս կօշկաց նորա ։

Այս օրինակներուն մէջ նա կամ այն յարաբերեալը զօրութեամբ կ'իմացուի. այսինքն՝ Նա որում դու վկայեցեր · Նա կամ այն որ ծնեալ է 'ի նմա · Նա որ գթայ · նա կամ այն որ բժշկէ , և այն որ բժշկի , և այլն ։

Որ զկին սիրեն· Յորս դուքն պանծացեալ էք · Որ զձեզն խուովեցուցանեն· Որ ընդ նմայն հաւանեալ էին · Որ զնովաւն էին · Որ ընդ նոսայն նստէին· Որ ատեանն զիս · Որ ննջեննՙ գիշերի ննջեն , եւ որ արբենանն՝ գիշերի արբենան · Որ լայցենն՝ որպէս թէ ոչ լայցեն· Որ քրիստոսեանքն են · Որ բունքն իսկ են· Որոց պարտն և պատշաճ էր լինել· Որ ընդ ահեկէն իցեն· Որ յՆերապարզլին են· Որ երբեմն օտարացեալքն էին· Որ շուրջն կային զնովաւ· Որ զհետն երթային· Զորս յառաջագոյն հրաւիրեաց· Որոց այսպէսն պարտ և պատշաճ էր զպարկեշտսն ցուցանել · Որ հագիւն ապրեցան ։

Այս օրինակներուն մէջ ալ զօրութեամբ իմացուած յարաբերեալը՝ նոքա կամ այնոքիկ է · այսինքն՝ Նոքա կամ այնոքիկ որ սիրեն զիս · Նոքա կամ այնոքիկ յորս դուք պանծացեալ էք , և այլն ։

Զոր յինն տեսէք · Զոր մեքն քարոզեմք · Զոր դուքն ոչ գիտէք · Զոր նոքայն ժողովեցին · Զոր

գործեմն՝ ոչ գիտեմ. Զոր կամքն յաղօթս՝ ոչ գի-տեմք. Զոր պարտէաքն առնել՝ արարաք. Մեք ար-ժանի որոց գործեցաքն առնումք զհատուցումն. Որում չէն մարթ լինել. Զոր Աստուածն կամի. Զոր ասէն ետ. Զոր անդն խոստացաւ. Զոր միշտն ա-սէի. Զարհուրեալ և դողացեալ վասն որոյ գաղտն արար. Եւ զոր ոչն եւս խնդրեցեր՝ ետու քեզ. Մեք ոչ կարեմք զոր տեսաքն և լուաք չխօսել:

Ասոնց մէջ ալ զօրութեամբ իմացուած յարաբերականներն են՝ այն, այնոքիկ. այսինքն, Այն զոր տեսէք յիս. Այն զոր մեք քարոզեմք. Զայն զոր դուք ոչ գիտէք. Այնոքիկ զորս Նոքա ժողովեցին, և այլն:

Յարաբերեալը ներգործութեամբ եղած ատենն ալ՝ երբեմն յարաբերականէն անմիջապէս ետքը եկող բառին վրայ գիծորոշ ցօղ (⁓, ՟, ՜) կը դրուի, զոր օրինակ.

Այնմ որ ինձն պատմիցէ. Զայրն զորմէ դուքդ ասէք. Զինչ է այդ զոր դուքդ գործէք. Այս որ ձեզս տուաւ. Կանայքն որ շուրջ զնովաւն կային. Եւս եմ որ խօսիմս ընդ ձեզ. Ոչ եթէ զոր կամիմն զայն առնեմ, այլ զոր ատեամն՝ զայն գործեմ. Եթէ զոր քակեցին զնոյն միւսանգամ շինիցեմ. Դարձայց 'ի տունն իմ ուստի ելին. Զոր ուսարուքն և լուայք և տեսէք յիս՝ զայն արարէք. Այն որ սրբէն, և որ սրբին. Ոչ վասն այնոքիկ որ զրկեացն, և ոչ վասըն այնոքիկ որ զրկեցաւն. Ցայնոսիկ որ ընդ աջմէն իցեն. Նա որ կապեալս եմ. Ոմանք 'ի սոցանէ որ աստ կան. Ոմանք յայնցանէ որ անդն կային:

5°. Եթէ աշխարհաբարին մէջ ող կամ ած վերջաւորած բառն ածական է և գոյական մը ունի, ան ատեն ալ գրաբարին մէջ ող վերջաւորած ածականին տեղ յարաբերականով դիմաւոր բայ կը դրուի, զոր օրինակ·

Եկող մարդը · Տեսնող ծառաները · Սպանող զինուորը :

Գրաբարի կը դառնան այսպէս ·

Այրն որ եկն · Ծառայքն որ տեսին · Զինուորն որ սպան :

Նոյնպէս ·

Տեսած մարդս· Լսած խօսքդ· Կարդացած գիրքը։

Գրաբար կ՚ըսուին ·

Այրն զոր տեսի · Բանն զոր լուար · Մատեանն զոր ընթեռնու :

6°. Աս տեսակ խօսքերուն մէջ երբեմն որ յարաբերականով դիմաւոր բայը գոյականէն առաջ կը դրուի, զոր օրինակ·

Որ առաքեացն զիս հայր · փոխանակ՝ Հայրն որ առաքեաց զիս : Որ բարւոք վերակացու լինին երէցանց· փոխանակ՝ Երիցունք որ բարւոք վերակացու լինին :

Այսպէս են հետևեալները ·

Դեմետրիոս և որ ընդ նմա ճարտարք · Իբրև լուան որ յԵրուսաղէմ առաքեալքն էին · Խնճէին 'ի նմանէ որ 'ի Թլփատութենէ անտի հաւատացեալք · Ողջոյն տան քեզ որ ընդ իս են ամենեքին :

Այս խօսքերն աշխարհաբարի կը դառնան այսպէս.

Որ առաքեացն զիս հայր. Զիս ղրկող հայրը։ Որ բարւոք վերակացու լինին երիցունք. Աղէկ վերակացութիւն ընող երէցները։ Դեմետրիոս և որ ընդ նմա ճարտարք. Դեմետրիոսն ու անոր հետի վարպետները։ Իբրև լուան որ յԵրուսաղէմ առաքեալքն էին. Երուսաղէմ եղող առաքեալները երբ լսեցին։

Այսպէս միւս օրինակներն ալ։

7°. Այսպէս յարաբերեալը յարաբերականէն ետքը դրուած ատեն՝ երբ երկուքը տարբեր տարբեր հոլով են, իրարու հոլով կը դըրուին. այսինքն՝ յարաբերականը յարաբերեալին, յարաբերեալն ալ յարաբերականին հոլովը, զոր օրինակ.

Մարգարէանայ զոր առ յապա անցս ընդ Սաւուղ անցանելոց էին. փոխանակ՝ Մարգարէանայ զանցս որ, եւայլն։ Որոց առ գերութեամբն ծործորէք՝ առաջին է սա. փոխանակ՝ Առաջին է սա ծործորէից որ, եւայլն։ Ապստամբութիւն ուսուցանես ՚ի Մովսիսէ որոց ՚ի հեթանոսս ամենայն Հրէայք են. փոխանակ՝ Ուսուցանես Հրէից որ են, եւայլն։ Մարգարէքն որք վասն որոյ ՚ի ձեզ լինելոց էին շնորհքն՝ մարգարէանային. փոխանակ՝ մարգարէանային վասն շնորհացն որ լինելոց էին եւայլն։ Ոչ ելի յԵրուսաղէմ առ որ յառաջագոյն քան զիս առաքեալքն էին. փոխանակ՝ առ առաքեալսն որ էին եւայլն։

Դարձաւ առ որ նստէին եղջերուն, և ասէ․ փոխանակ՝ առ եղջերուն որ նստէին ։

168․ Դիմորոշ յօդ կը դրուի նաև

Ա․ Երբեմն որ ինչ և զինչ բառերէն ետքը, որոնք այն ինչ որ, կամ աշխարհաբար՝ ան որ, ինչ որ կը նշանակեն․ ինչպէս ։

Զոր ինչ եսս գործեմ․ Ոչ գիտեմ զինչ դուդ ասես․ Գիտէք զինչ արարիդ․ Զոր ինչ տեսանեմքն՝ ասեմք․ Այր դու, չգիտեմ զինչ ասեսդ․ փոխանակ ըսելու, Զայն ինչ զոր ես գործեմ․ Զայն ինչ զոր դու ասես․ Զայն ինչ զոր արարի, ևայլն ։

Բ․ Դիմորոշ յօդեր կը դրուին շատ անգամ մինչ, յորժամ, ուր, ուստի, որպէս, իբրեւ շաղկապներէն ետքը, քանզի այսպիսի խօսքերու մէջ միշտ զօրութեամբ բառ մը կամ բայ մը կ՚իմացուի, զոր օրինակ ։

Աղաչեցի զքեզ կալ յԵփեսոս մինչ երթայիդ․ այսինքն յայնժամ՝ յորժամ երթայի ։ Մինչ էաքն մարմնով․ փոխանակ՝ յայնժամ՝ յորժամ էաք մարմնով։ Մինչդեռ կայրն կախեալ․ այսինքն՝ յայնժամ՝ յորժամ կամ ՚ի ժամանակին յորում, ևայլն ։ Մինչդեռ աւելորդն և ծովածուփ իցէ․ այսինքն՝ յայնժամ՝ յորժամ իցէ, ևայլն ։ Մինչդեռ այդն կամէր լինել․ Մինչ ինքնն միայն էր ։

Յորժամ զգենուցումքն․ Յորժամ յարեաւն ՚ի մեռելոց․ Յորժամ եկնն․ Յորժամ քաղցեաւն․ Յորժամ զՅոբն կամեցաւ փորձել․ Յորժամ պսակեալն տեսանիցեն․ Յորժամ ոչն դանդաղեցար ՚ի յառա֊

նել և 'ի թողուլ զճաշ քո. Ցորժամ եմս հեռի. փոխանակ՝ յայնժամ՝ յորժամ զգենումք. յայնժամ՝ յորժամ յարեաւ, քաղցեաւ, եկն, և այլն։

Ուր եսն իցեմ. Ուր եսն երթամ՝ դուք ոչ կարէք գալ. Ուր երթամն գիտիցէք. Ուր էաքն ժողովեալ. Ուր Քրիստոսն նստի. Ուր առաքս հրաման. փոխանակ ըսելու՝ Ընդ ուր ես եմ. ընդ ուր ես երթամ. ուր էաք ժողովեալ, և այլն։

Ուստի եմն գիտէք. այսինքն՝ գիտէք զտեղին յորմէ եմ. Զի միտրտմութիւն ինչ կրիցեմ ուստի արժանի իցէ ինձ ուրախ լինել. այսինքն՝ ոչինչ՝ ուստի արժան իցէ, և այլն։

Ոգի մարմին և ոսկերս ոչ ունի, որպէս զիս տեսանէք զի ունիմ. Որպէս մեքս լուաք. Զգործ տեսաւն գործէ որպէս և եսս. Որպէս սկսաւն յառաջագոյն. Որպէս դուք այլ ընդ այլոյ կարծես. Որպէս երդուայն. Գուցէ եկեալ ոչ որպիսիս կամիցիմն գտանիցեմ զձեզ. Որպէս և Ցորն ասէ. Ոչ ծանր ինչ և տաղտկալի իրս առաջի դնէր որպէս Ցովհանն. Որպէս և Մովսէսն եկաց յաղօթս. Նմից և արարից որպէս միշտն. Երգէր ձեռամբ իւրով որպէս և հանապազն. Որպէս յառաջագոյն ասացաւ. Որպէս 'ի միասինն արարաք զնա. Որպէս և կանխաւն ասէի. փառաւոր լիցի յամենայն տեղիս որպէս և առ ձեզդ.

Աս խօսքերուն մէջ ալ «ընդ» բառը մինակ կամ ուրիշ բառերով մէկտեղ զօրութեամբ կ'իմացուի, զոր օրինակ.

Որպէս երդուայն. Այնպէս որպէս երդուայ, ըսել է: Զգործ տեառն գործէ որպէս և ես. Զգործ տեառն գործէ այնպէս՝ որպէս և ես գործեմ, ըսել է: Գուցէ եկեալ ոչ որպիսիս կամիցիմն՝ գտանիցեմ զձեզ. կը նշանակէ՝ Գուցէ եկեալ ոչ գտանիցեմ զձեզ այնպիսիս՝ որպիսիս կամիցիմ:

Այսպէս պէտք է իմանալ միւսները:

Գ. Անորոշ դերբայի տեղ շատ անգամ զի շաղկապով դիմաւոր բայ կը գործածուի. ան ատեն զի շաղկապէն անմիջապէս ետքը եկող բային վրայ դիմորոշ յօդ կը դրուի, զոր օրինակ.

Ո՞չ շատ իցէ քեզ այն զի աւերեցերն դու զԵգիպտոս. այսինքն՝ Ո՞չ շատ իցէ քեզ աւերելը քո զԵգիպտոս:

Ոչ այնու միայն զարմանալի է (Աստուած) զի ածն 'ի չգոյէ 'ի գոյ զչգոյսն, այլ զի և անարատ պահէ զլեալսն. այսինքն՝ Ոչ միայն զարմանալի է վասն ածելուն 'ի չգոյէ 'ի գոյ, և այլն:

Ոչ զի մեռաւն, այլ զի խաչեցաւն՝ այն աւելի են զարմանք. փոխանակ՝ Ոչ մեռնելը այլ խաչելը են զարմանք:

Ոչ զի եկինն միայն, այլ առաւել ևս զի համարձակեցանն. այսինքն՝ Ոչ միայն վասն գալոյ նոցա, այլ առաւել ևս վասն համարձակելոյ նոցա:

Վասն զի արարն և հաստատեաց զնոսա. այսինքն՝ վասն առնելոյն և հաստատելոյն զնոսա:

Մի ընդ այն նայիցիս զի նեղն և անձուկ է և

խիստ. այսինքն՝ Մի նայիցիս ընդ լինելն նեղ և անձուկ, եւայլն։

Նա զի և աղքատն իսկ իցես՝ յայն սակս կարեւոր պէտք են հեզ և հանդարտ լինելոյ. այսինքն Նա մանաւանդ վասն լինելոյդ աղքատ՝ պարտ է քեզ հանդարտ լինել։

Ոչ զի մարմինն առ և եղեւ մարդ, այլ զի . . . այսինքն՝ Ոչ վասն մարմին առնլոյն և մարդ լինելոյն, այլ, եւայլն։

Ոչ միայն զի հաստատունն և անշարժք են բարութիւնքն . . . այլ զի դիւրաւն և առանց ամենայն աշխատութեանց շնորհեցան. այսինքն՝ Ոչ միայն վասն հաստատուն և անշարժ լինելոյ բարութեանցն, այլ և վասն դիւրաւ և առանց աշխատութեան շնորհելոյ նոցա։

Դ. ԲԱՑ

1. Գրաբարին ժամանակներուն աշխարհաբարին հետ համեմատութիւնը.

169. Գրաբարին Սահմանական Ներկան Գործեմ, աշխարհաբարին Ներկային հետ նոյն է, որ է կը գործեմ, զոր օրինակ.

Հայր իմ մինչեւ ցայժմ գործէ, և ես գործեմ. Հայրս մինչեւ հիմա կը գործէ, ես ալ կը գործեմ։

Այսպէս ամեն բայ, զոր օրինակ.

Գիտեմք եթէ ուղիղ խօսիս. ոչ առնուս աչս, այլ ճշմարտութեամբ զճանապարհն Աստուծոյ ուսուցանես. Գիտեմք որ շիտակ կը խօսիս, աչառու-

թիւն չէս ըներ, այլ Աստուծոյ ճամբան ճշմարտութեամբ կը սորվեցնես ։

170. Գրաբարին Անկատարն ալ նոյն է աշխարհաբարին անկատարին հետ, որ է կը գործէի, զոր օրինակ.

Ցառաջագոյն հայհոյիչ էի և հալածիչ. այլ գտի ողորմութիւն, զի զայն յանգիտութեան գործէի. Առաջ հայհոյիչ ու հալածիչ էի, բայց ողորմութիւն գտայ. քանզի չգիտնալով կը գործէի։ Զցայգ և զցերեկ գործէաք՝ վասն չծանրանալոյ ումեք 'ի ձէնջ. Ձենէ մէկուն ծանրութիւն չըլլալու համար՝ գիշեր ցորեկ կը գործէինք ։

Այսպէս ամէն բայ, զոր օրինակ.

Ցաւուրսն Ղովտայ ուտէին, ըմպէին, տնկէին, շինէին, վաճառէին. Ղովտին ատենը կ'ուտէին, կը խմէին, կը տնկէին, կը շինէին, կը ծախէին ։

171. Գրաբարին Կատարեալն ալ գործեցի, նոյն է աշխարհաբարին կատարեալին հետ, որ է գործեցի, զոր օրինակ.

Եթէ արժանի ինչ մահու գործեցի, ոչ զանգիտեմ 'ի մեռանելոյ. Եթէ մահու արժանի բան մը գործեցի. մեռնելէն չեմ վախնար ։

Այսպէս ամէն բայ, զոր օրինակ.

Իբրեւ ետես զնա հայրն, գթացաւ, յարեաւ և ընթացաւ ընդ առաջ, անկաւ զպարանոցաւ նորա և համբուրեաց զնա. Երբոր հայրը զանիկայ տեսաւ, գըթաց, ելաւ դիմացը վազեց, անոր վիզն ինկաւ ու զանիկայ համբուրեց ։

172. Գրաբարին Հրամայականն ալ գործեա, գործեցէք, աշխարհաբարին հրամայականին հետ նոյն է, որ է գործէ, գործեցէք, զոր օրինակ.

Որդեակ, երթ այսօր գործեա յայգւոջ. Որդեակ, այսօր գնա այգին գործէ ։ Ջամենայն ինչ գործեցէք առանց տրտնջելոյ և քրթմնջելոյ. Ամեն բան առանց տրտնջելու ու մռմռալու գործեցէք ։

Այսպէս ամեն բայ, զոր օրինակ.

Ած զգօտի քո, արկ զձորձս քո և եկ զկնի իմ. Գօտիդ կապէ, լաթերդ հագիր ու ետեւէս եկուր ։

173. Գրաբարին Ապառնին ընդհանրապէս աշխարհաբարին ապառնույն չի պատասխաներ. ուստի, գործեցից՝ պիտի գործեմ ըսել չէ, այլ կը գործեմ* ըսել է, որ տեսակ մը ապառնի է, զոր օրինակ.

Լուայց քեզ, յորժամ չարախօսք քո եկեսցեն. Քեզի մտիկ կ'ընեմ, երբ ամբաստանողներդ գան ։ Դու առ այժմ երթ. և յորժամ ժամ լիցի, կոչեցից զքեզ. Դուն հիմակու հիմա գնա, երբ պատեհութիւն ըլլայ, քեզ կը կանչեմ ։ Զայս ամենայն տաց քեզ, եթէ անկեալ երկիր պագանիցես ինձ. Աս ամենը քեզի կու տամ, եթէ երեսի վրայ իյնալով ինծի երկրպագութիւն ընես ։ Ոչ փորձեցից զՏէր. Տէրը չեմ փորձեր ։

* Աշխարհաբարին մէջ կը գործեմ որ Ներկայ է, շատ անգամ Ապառնի նշանակութիւն մը կ'առնէ. և գրաբարին ապառնին սովորաբար աշխարհաբարին ալ ապառնույն կը դառնայ.

174. Դարձեալ գրաբարին ապառնին շատ անգամ ստորադասական է, կամ ստորադասականին տեղ կը գործածուի. ուստի գործեցից, կը նշանակէ նաեւ որ գործեմ, զոր օրինակ.

Խորհուրդ արարին զի զկապեալսն տարցեն. Խորհուրդ ըրին որ կապեալներն տանին: Զի՞նչ կամիս զի արարից. Ի՞նչ կ'ուզես որ ընեմ: Կամի՞ս զի երթիցուք, կ'ուզե՞ս որ երթանք:

175. Գրաբարին ապառնին աշխարհաբարին ապառնոյն կը պատասխանէ, այսինքն՝ գործեցից, պիտի գործեմ, կը նշանակէ, մինակ Սպառնական կամ մարգարէական, այսինքն գուշակելով եղած խօսքերու մէջ, զոր օրինակ.

Արեգակն խաւարեսցի և լուսին ոչ տացէ զլոյս իւր. Արեգակը պիտի խաւարի, ու լուսինն իր լոյսը չպիտի տայ:

176. Գրաբարին մէջ աշխարհաբարին ապառնոյն ճշդիւ պատասխանող ժամանակը՝ սա ձեւն է. Գործելոց եմ, պիտի գործեմ. գործելոց էի, պիտի գործէի. գործելոց իցեմ, պիտի գործեմ:

Ա. Գործելոց եմ ձեւը՝ բուն ապառնի է. և գալու ժամանակի մէջ, զոր օրինակ՝ վաղը, գալ շաբաթ, գալ ամիս, գալ տարի, պիտի գործեմ ըսել է, զոր օրինակ.

Իբրեւ գիտաց Յիսուս թէ գալոց էր յաշխա-

կել զնա, զի արասցեն թագաւոր։ Յիսուս երբ իմացաւ թէ զինք յափշտակելու պէտք գան որ թագաւոր ընեն ։ Լեռը ելաւ պատերազմունս և համբաւս պատերազմաց․ Պատերազմներ ու պատերազմի լուրեր պէտք լսէք ։ Մոլորութիւնն դիւաց խաբեաց զդիւցապաշտս Հայոց եթէ զոմն Արտաւազդ անուն արգելեալ իցէ դիւաց, որ ցայժմ կենդանի կայ, և նա ելանելոց է և տիրելոց զաշխարհս ․ Դիւաց մոլորութիւնը Հայոց դիւցապաշտները խաբեց թէ՝ դեւերն Արտաւազդ անունով մէկը բանտարկած են, որ ցարդ կենդանի է, ու պէտք ելլէ և աշխարհիս պէտք տիրէ ։ Կանխաւ գիտաց զՅակոբայ թէ առաքինի լինելոց է, և զԵսաւայ՝ թէ յանպիտանութիւնս կործանելոց է ․ Առաջուց գիտցաւ թէ Յակոբ առաքինի պէտք ըլլայ, և Եսաւ անպիտանութեանց մէջ պէտք իյնայ ։ Յառաջագոյն հայեցեալ 'ի նախանձաւորութիւնն Յովսիայ՝ ազդարար կանխագոյն թէ յառնելոց է 'ի նոցանէ թագաւոր, որ զկռապաշտութիւն որդւոցն Իսրայէլի եղծանիցէ ․ Յովսիային նախանձաւորութիւնը յառաջագոյն տեսնելով՝ կանխաւ իմացուց թէ անոնցմէ թագաւոր մը պէտք ելլէ որ Իսրայէլի որդւոցը կռապաշտութիւնը ջնջէ ։

Բ. Գործելոց էր ձեւը՝ անցեալ ապառնի է ․ և կը նշանակէ բան մը որ ապառնի ժամանակէ մը ետքը, պէտք ըլլար, զոր օրինակ ․

Սա է որ զկնի իմ գալոց էր ․ Աս է որ ինէ ետքը պէտք գար ։ Մովսէս և Եղիա երեւեալ փառօք՝ ասէին զելսն նորա զոր կատարելոց էր յԵրուս-

տաղէմ . Մովսէս ու Եղիա փառօք երեւնալով՝ կը խօսէին ան բաներուն վրայ զորոնք Երուսաղէմի մէջ պիտի կատարէր ։ Յառաջագոյն խրատէր զնոսա, թէպէտ գիտէր թէ չէին նմա լսելոց . Զանոնք առաջուց խրատեց, թէպէտ գիտէր թէ իրեն պիտի չլսէին ։ Վասն Կիւրոսի Պարսկի ասէր թէ արձակելոց էր զգերիս ժողովրդեանն . Պարսիկ Կիւրոսին համար կ՚ըսէր թէ ժողովուրդին գերիները պիտի արձըկէր ։

Գ. Գործելոց իցեմ ձեւը՝ ստորադասական ապառնի է, պիտի գործեմ կը նշանակէ, և գործելոց եմին տեղ կը գործածուի, երբ խօսքը թէական, հարցական կամ տարակուսական է . (Տես էջ 171 . Բ.) զոր օրինակ .

Իսկ կէսքն ասէին, միթէ 'ի Գալիլեէ՞ գալոց իցէ Քրիստոսն . Ոմանք ալ կ՚ըսէին, Քրիստոսը Գալիլեայէ՞ն պիտի գայ ։ Մեք ակն ունէաք թէ նա իցէ որ փրկելոցն իցէ զԻսրայէլ . Մենք կը յուսայինք թէ Իսրայէլն ան պիտի փրկէ ։ Ընդէ՞ր աշխատ առնիցեն որ չիցեն տալոց . Ինչո՞ւ կը յոգնեցնեն անոնք որ պիտի տային չըլլեն ։

177 . Գրաբարին ստորադասականը գործեցեմ, ընդհանրապէս աշխարհաբարին ստորադասականին հետ նոյն է, որ է գործեմ ։

Ստորադասականը կը գործածուի սովորաբար,

Ա. Երբ օրինակ կամ ենթադրութիւն բերուած խօսքեր բացատրելու, զոր օրինակ.

Նման է ազգս այս մանկտւոյ որ նստիցին 'ի հրապարակս, կոչեսցեն զընկերս իւրեանց և ասիցեն. Փողս հարաք ձեզ և ոչ կաքաւեցէք. ողբացաք ձեզ և ոչ կոծեցարուք. Այս ազգը կը նմանի տղոց, որոնք հրապարակները նստին, իրենց ընկերներուն կանչեն ու ըսեն. Ձեզի փող հարինք ու չկաքաւեցիք, ողբացինք ու կոծ չըրիք:

Որպէս յորժամ էցէ ոք ուրուք թշնամի, և թաքուցեալ 'ի թշնամութիւնն գաղտ խորհիցի վնասել, և չգիտիցէ զհանգամանս վնասակարութեանն, և շուրջ եկեալ յածիցէ հնարս խնդրել. ապա գտեալ ժամանակ յորժամ ոք 'ի բժշկաց թշնամւոյ նորա պատուէր տայցէ յայս ինչ չհպել, և յայս ինչ կերակրոց չճաշակել, որով առողջութեանն կարիցէ հասանել, վաղվաղակի 'ի կեղծիս բարեկամութեան կեղծաւորեալ՝ զբժիշկն պարսաւիցէ, և զօգտակարսն նմա վնասակարս թելադրեալ խորհեցուսցանիցէ, և պատուէրս հակառակ հրամանաց բժշկին տայցէ, և այնու առնիցէ նմա վնաս. ինչպէս երբոր մէկը մէկուն թշնամի ըլլայ, և թշնամութիւնը ծածկելով գաղտ վնաս ընել ուզէ, բայց վնաս ընելուն եղանակին ալ չգիտնայ ու հնարք փնտռելու պտտի. երբ բժիշկ մը անոր թշնամւոյն պատուէր տուած ատեն՝ թէ այս ինչ բանին չմօտենայ, այն ինչ կերակուրէն չուտէ որ առողջութեանը հասնի, պատեհութիւն գտնելով և բարեկամութիւն կեղծելով բժիշկը պարսաւէ, օգտակարներն անոր վնասակար խորհեցնէ, բժշկին հրամաններուն հակառակ պատուէրներ տայ, և այնպէս անոր վնաս ընէ:

Բ. Ստորադասականը տարակուսական կամ անստոյգ խօսքերու մէջ կը գործածուի. ուստի գրաբարին մէջ Եթէական, հարցական և բացական խօսքերու մէջ սովորաբար Ստորադասական կը գործածուի, երբ գործողութիւնը ներկայ կամ Ապառնի* է, զոր օրինակ.

Եթէ ոք ածիցէ ապտակ յաջ ծնօտ քո, դարձո նմա և զմիւսն. Եթէ մէկը քու աջ ծնօտիդ ապտակ մը զարնէ, միւսն ալ անոր դարձուր։ Եթէ իցէ անդ որդի ողջունի, հանգիցէ ողջոյնն ձեր ՚ի

* Եթէ գործողութիւնն անցեալ է, Եթէական, հարցական և բացական խօսքեր Անկատարով կամ Կատարեալով կը բացատրուին. զոր օրինակ. Եթէ գիտէիք զի՞նչ է. «Զողորմութիւն կամիմ և ոչ զզոհ», ոչ դատապարտէիք զանմեղսն. Եթէ «ողորմութիւն կ՚ուզեմ և ոչ զոհ» խօսքին ինչ ըլլալը գիտնայիք, անմեղները չէիք դատապարտէր։ Եթէ իմ չէր եկեալ և խօսեցեալ ընդ նոսա. մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա. Եթէ ես եկած ու անոնց հետ խօսած չըլլայի, յանցանք չէին ունենար։ Իմացա՞յք զայս ամենայն. ասեն ցնա. Այո, Տէր. Աս ամէնը հասկցա՞ք. Այո, Տէր, ըսին։ Եթէ ննջեաց, ապա ապրի. Եթէ քնացաւ, կ՚ապրի։

Աս խօսքերուն մէջ, ինչպէս յայտնի է, Եթէական և հարցական բայերուն գործողութիւնը անցեալ է, այսինքն արդէն եղած է։

Բայց աս խօսքերուն մէջ գործողութիւնն ապառնի է, այսինքն՝ տակաւին պիտի ըլլայ։

Եթէ ունիցիք հաւատս քան զհատ մանանխոյ և ասիցէք թթենւոյ այդմիկ. խլեաց և անկեաց ՚ի ծովու, հնազանդեսցի ձեզ։ Եթէ մանանխոյ հատէն ալ քիչ հաւատք ունենաք, և այլն։ Եթէ ոչխար ուրուք անկանիցի ՚ի խորխորատ ՚ի շաբաթու՝ թէ ո՞չ ունիցի և յարուցանիցէ զնա. Եթէ մէկուն ոչխարը շաբաթ օր խորխորատ իյնայ, անիկայ չի՞ բռներ, չի՞ վերցըներ։

վերայ նորա. Եթէ հոն ողջունի որդի կայ, ձեր ողջոյնն անոր վրայ հանգչի ։ Միթէ քաղիցե՞ն 'ի փշոց խաղող. փուշերէն խաղող կը քաղուի՞ ։ Բարեացն արարիչ և չարեաց ո՞ քան զո՞ հարուստ իցէ. Բարւոյն ու չարին արարիչներէն ո՞վ աւելի զօրաւոր է* ։ Չիցէ՞ ընթերցեալ ձեր զոր արարն Դաւիթ ։ ×

Զ. Անորոշ դերբայ ։

178. Զի Շաղկապով դիմաւոր Բայը շատ անգամ Անորոշ դերբայի զօրութիւնն ունի, զոր օրինակ.

Զի ներող և արդահատող է արարիչն՝ այն ամենեցուն յայտնի է. փոխանակ ըսելու՝ Ներող և արդահատող լինե՛լն արարչին յայտնի է ամենեցուն ։

Այլ զի Աստուած մահուան չէ պատճառ՝ վկայեաց ամենարուեստ իմաստութիւնն. այսինքն՝ Ոչ լինելոյն Աստուծոյ պատճառ մահուան՝ վկայեաց իմաստութիւնն ։

Նա զի ճշմարիտ է բանս՝ յայտ անտի է զի...
այսինքն՝ Ճշմարիտ լինելն բանիս անտի յայտ է զի..

Նա զի բարեաց կամեցող է Աստուած՝ ուսու-

---

* Թէական և հարցական խօսքեր, ինչպէս աշխարհաբարին, նոյնպէս գրաբարին մէջ, կրնան ներքեայով ալ բացատրուիլ. ուստի վերի խօսքերն այսպէս ալ կ'ըլլան, Միթէ քաղե՞ն 'ի փշոց խաղող. Բարեացն արարիչ և չարեաց, ո՞ քան զո՞ հարուստ է ։

ցանէ մեզ Տէր յասելն, Լայլն. այսինքն՝ Ձյնեց Աստուծոյ կամեցող բարեաց՝ ուսուցանէ մեզ Տէրն։

Այլ զի դեւ զդեւ ոչ հանէ՝ զայն խել յայտ առար. այսինքն՝ Ջօղ հանեց եւս դիւի զդեւ յայտ առար. Դիւին դեւ չհանելն ալ իմացուց։

179. Ասոր հակառակ շատ անգամ դէ կամ Նէ Շաղկապով դիմաւոր բայն՝ Անորոշ դերբայի կը փոխուի, և ան ատեն է որ Տէր բային սովորաբար Տրական կը դրուի, եթէ դէ կամ Նէ Շաղկային բայը յայտնի Տէր բայի ունի. զոր օրինակ.

Հակառակէլին գէնել յօրուընեան, այսինքն՝ Հակառակէլին Նէ գէք յօրուընեան։ Ես եղեւ բանալ երէնէց, փոխանակ՝ Ես եղեւ դէ բօցան երէնէք։ Պատասխանի ետուն գէլտէլ, այսինքն՝ Պատասխանի ետուն Նէ ուլտէքն։ Պատուիրեաց Նմա մի ումեք ասել, այսինքն՝ Պատուիրեաց Նմա դէ մի ասեք ասէցէ։ Եղիցիս կոյր չտեսանել զարեւ, փոխանակ՝ Եղիցիս կոյր դէ մի տեսցես զարեւ։

Տես նաև թիւ 112։

180. Անորոշ դերբային Հայցականը կամ Տրականը 'ի կամ առ 'ի, առ Նախադրութիւններով գործողութեան մը Նպատակը կը ցուցընէ, զոր օրինակ.

Ի լսել եկեալ եմ. այսինքն՝ Եկեալ եմ դէ լսայց լսելու կամ լսելու համար եկած եմ։ Ոչ եւս եղիցի ջրհեղեղ ջուրց 'ի սատակել զամենայն մարմին։ Ոչ աչաց պիտանութիւն (գործածութիւն) էր նո-

ցա 'ի տեսանել, ոչ ականջք էին 'ի լսել. և ոչ ռունգք առ 'ի հոտոտելոյ զօդ, և ոչ մատունք ձեռաց առ 'ի շօշափելոյ: Լռեցուցէ զշրթունս իւր 'ի չխօսելոյ ընդնենգութիւն, այսինքն՝ զի մի խօսեսցէ զնենգութիւն. Նենգութիւն չխօսելու: Վասն արծաթոյն մատնեմք առ 'ի խողխողելոյ զմեզ, այսինքն՝ մատնեմք զի խողխողեսցեն զմեզ. Կը մտնենք որ մեր վրայ փնտռեն: Ձիոց սանձս 'ի բերան դնեմք առ 'ի անսալոյ նոցա մեզ, այսինքն՝ Ձիոց սանձս 'ի բերան դնեմք զի անսայցեն նոքա մեզ. Որպէս զի մեզի հնազանդին: Հազիւ լռեցուցանէին զժողովուրդն 'ի չզոհելոյ նոցա. այսինքն՝ զի մի զոհեսցեն. դժուարաւ կը հանդարտեցնէին ժողովուրդը որ զոհ չմատուցանեն անոնց: Առ խրատել զքեզ. Քեզ խրատելու համար:

Առ լաւութեանցն խելամուտ լինելոյ. այսինքն՝ Որպէս զի խելամուտ լիցի լաւութեանց. Որպէս զի աղէկութիւն ընել սորվի, կամ՝ բարին, լաւը ճանչնայ:

Շատ անգամ այսպէս Հայցական կամ Տրական Անորոշ դերբային 'ի, առ 'ի, առ նախդիրները զանց կ'առնուին. զոր օրինակ.

Բերին ջուր լուանալ զոտս նոցա. փոխանակ՝ առ 'ի լուանալ: Եկ Իսահակ զբօսնել 'ի դաշտի. փոխանակ՝ առ 'ի զբօսնուլ: Ի մէջ լերանց գնասցեն ջուրք արբուցանել զամենայն գազանս վայրի. փոխանակ՝ առ արբուցանել: Եդ զնոսա (զլուսաւորս) Աստուած 'ի հաստատութեան երկնից լուսաւոր լինել յերկիր, և իշխել տուընջեան և գիշե-

րոյ ։ Ոչ ևս եղիցի ջրհեղեղ ջուրց ապականել զամենայն երկիր · փոխանակ՝ առ 'ի լուսատու լինել, առ 'ի խլխել, առ 'ի ապականել ։ Եղիցին լուսաւորք ծագել յերկիր · այսինքն՝ առ 'ի ծագել ։ Ակնարկէին որսակցացն գալ օգնել նոցա · այսինքն՝ զի եկեսցեն օգնեսցեն նոցա ։ Տայր ցաշակերտսն (զնկանակսն) արկանել ժողովրդեանն ։ Յաղօթս կացէք չմտանել 'ի փորձութիւնս · այսինքն՝ զի մի մտանիցէք, կամ՝ առ 'ի չմտանել ևայլն ։ Ոչ էր կարող մերժելոյ զչարն · այսինքն՝ առ 'ի մերժել ։ Ժամանակի սպասէր իւրում անմտութեանն օգնական գտանելոյ · Գունդս առ գունդ կազմեցեն հանելոյ զհէնն յաշխարհէն · Ոչ ոք եբաց զդուրս տանն հայելոյ 'ի ներքս · Աչս ածէին փախչելոյ 'ի տեղւոյն · Նա նոցա իշխանութիւն հանելոյ զայսս պիղծս · փոխանակ ըսելու՝ առ 'ի գտանել, առ 'ի հանել, առ 'ի հայել, ևայլն ։

Նոքա ակն ունէին նմա այտնլոյ կամ անկանելոյ և յանկարծակի մեռանելոյ, այսինքն՝ Ակն ունէին թէ այտնուցու կամ անկանիցի և մեռանիցի ։ Օտարոտի իմն դից թուի պատմիչ լինելոյ · այսինքն՝ թուի թէ իցէ պատմիչ օտարոտի իմն դից ։ Մի յառաջագոյն կրթել տալոյ պատասխանի, այսինքն՝ Մի կրթել (կրթուիլ) զի տայցէք պատասխանի ։

Երբեմն երկու բային մէկը դիմաւոր, միւսը անդէմ կը դրուի, զոր օրինակ ·

Ոչ ապաքէն զի քննեսցեն զքաղաքս և դիտել զերկիր եկին · այսինքն՝ Եկին զի քննեսցեն և դիտեսցեն, կամ՝ Եկին քննել և դիտել ։ Մխիթարեր

զնոսա չէ մի վհատեսցեն, այլ կալ և մարտնչել քաջութեամբ, փոխանակ՝ Զի մի վհատեսցին, այլ ոչ կացցեն և մարտնչեսցեն եւայլն. կամ՝ Մխիթարէր զնոսա մի վհատել, այլ կալ և մարտնչել եւայլն:

181. Անորոշ դերբային Հայցականը 'ի հետ ընդ Նախադրութեամբ մինչ, մինչչեւ, իբ-րեւ, ատենը կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Ի ծնանելն Յիսուսի. Ի դառնալ արդարոյն յարդարութենէ. Ի Պաւղոսի բողոքելն. Եւ եղեւ 'ի մկրտել ամենայն ժողովրդեանն և ընդ Յիսուսի մկրտելն և կալ յաղօթս՝ բանալ երկնից. Ընդ երթալն նորա ժողովուրդքն նեղէին զնա. Ընդ խօսելն նոցա և ընդ վիճել, և ինքն իսկ Յիսուս մերձեցաւ եւ երթայր ընդ նոսա. Ընդ յափշտակել նաւին. եւ 'ի չհանդուրժել ընդդէմ հողմոյն՝ թոյլ տուեալ երթայաք եւ գայաք. Ընդ անցանելն Պետրոսի գոնէ հովանի նորա հասցէ ումեք 'ի նոցանէ. փոխանակ ըսելու, Իբրեւ ծնաւ Յիսուս. Իբրեւ դարձցի արդարն. Մինչ երթայր նա՝ ժողովուրդքն նեղէին զնա. Մինչդեռ խօսէին նոքա եւ վիճէին եւայլն: Աշխարհաբար՝ Դարձած ատենը, ծնած ատենը, խօսած ատենը, եւայլն:

182. Անորոշ դերբայը մինչեւ Նախադրութեամբ այնչափ չէ, մինչ որ կը նշանակէ. զոր օրինակ.

Մինչեւ չմնալ 'ի նոցանէ ապրեալ. Այնչափ որ անոնցմէ ապրող չեղաւ: Մինչեւ մտանել նմա 'ի նաւն: Մինչեւ գալ թռչնոց երկնից եւ հանգչել յոստս նորա. Մինչեւ հծծել ընդ միմեանս.

Մինչեւ տեղի եւս ոչ լինել. Մինչ դալ խռնել. Մինչ գրեթէ լի լոկ լինել:

183. Անորոշ դերբայը կրկնուելով, ապա-ժէն, Ներկէոէ- կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Տալ Երոո- կնիք եւ տանն Ստեփանեայ. Իրաւ Ստեփանին ընտանիքն ալ մկրտեցի. Ունել ունէր պարծանս, այլ ոչ առ Աստուած. այսինքն՝ Թէպէտ եւ ունէր պարծանս, այլ ոչ առ Աստուած: Որ յասպարիզին ընթանան, ընթանալ ամենեքին ընթանան, բայց մի ոք առնու զյաղթութիւնն. այսինքն՝ Թէպէտ եւ ամենեքին ընթանան: Ունել ունէին բեղ, այլ ոչ բաւական. Սիրել սիրեն, այլ ոչ սրտիւ. Առնուլ առ 'ի ձեռս զիշխանութիւնն, բայց ոչ կարէր. Առնել արարեր ողորմութիւն, այլ ոչ այնչափ որչափ կինն այրի. Ցանհիւթ ապառաժ տեղին որ, թէպէտ վարել վարիցեմք, անմասն եղեալ 'ի պտղոյն զրկլի:

3. Անցեալ դերբայ.

184. Անցեալ դերբայն ալ էջքէ-, յոքժամ, երբ շաղկապներով Դիմաւոր բայի տեղ կը դրուի, զոր օրինակ.

Եւ մտեալ 'ի Կափառնաում, մատեաւ առ նա հարիւրապետ մի. փոխանակ՝ Իբրեւ եմուտ 'ի Կափառնաում, եւայլն: Եւ ճանապարհ արարեալ յԵրուսաղէմ, ասէ ումն ցնա. այսինքն՝ Իբրեւ ճանապարհ արար, եւայլն: Եւ բախեալ զդուրս տանն, մատեաւ աղախին մի ունկն դնել. այսինքն՝ Իբրեւ բախեաց նա զդուրս տանն, եւայլն: Եւ

նորա զայս պատասխանի տուեալ, փեստոս 'ի ձայն մեծ ասէ. այսինքն՝ իբրեւ նա զայս պատասխանի ետ, եւ այլն ։ Նւ հրամայեալ փեստոսի, ածին զՊաւղոս. իբրեւ հրամայեաց փեստոս, եւայլն ։ Դորա ինքնին կալեալ բողոք առ քաջ արանցն, խորհեցայ յղել. այսինքն՝ իբրեւ բողոք կալաւ նա, եւայլն ։

185. Ներգործական բայերուն Անցեալ դերբայը ոչ իբր ածական եւ ոչ իբր գոյական կրնայ գործածուիլ, ուստի չըսուիր.

Տուեալ պարգեւն քո. Ասացեալ բանն մեր. Առաքեալք պատգամաւորք նորա. Տուած պարգեւդ. Ըսած խօսքերնիս. Ղրկած պատգամաւորները ։

Այանկ խօսքեր՝ Ցարաբերականով ու Դիմաւոր բայով կը բացատրուին, այսպէս.

Պարգեւն զոր ետուր. Բանն զոր ասացաք. Պատգամաւորքն զորս առաքեցին ։

Տես և էջ 144.

186. Կրաւորական բայերուն Անցեալ դերբայը թէ իբր ածական և թէ իբր գոյական կրնայ գործածուիլ, զոր օրինակ.

Կառաց խորտակելոց. Կոտրտած կառքերու ։ Ոգւոց փրկելոց, կորուսելոց. Փրկուած, կորսուած հոգիներու ։ Բանից ասացելոց. Ըսուած խօսքերուն ։ Ալեաց կուտակելոց. Դիզուած ալիքները ։ Ձեռք հատեալք. Ծունկք կքեալք. Գանձի ծածկելոյ յագարակի. Ոսկանի ընկելոյ 'ի ծով. Կոյս խօսեցեալ

առն. Ներշնչեալքն յայսոց պղծոց բժշկէին. Պիղծ հոգիներէն նեղուածները. Բժշկել կ'ըլլային. Ազատել կ'ըլլային. Մի ունի 'ի կալելոյ:

187. Ձեզ ըսինք բայերուն Անցեալ դերբայն ալ թէ իբր ածական և թէ իբր գոյական կը գործածուի, և աշխարհաբարի մէջ ալ նշանակութիւնը կ'ունենայ, զոր օրինակ.

Արանց անկելոց, մեռելոց, եկելոց. Ինկող, մեռնող, եկող մարդոց: Ո՞վ է մեծ, բազմեա՞լն եթէ սպասաւորն. Ո՞վ մեծ է, նստո՞ղը թէ սպասաւորը: Եւ ասէ ցեկեալսն 'ի վերայ նորա. Իր վրայ եկողներուն կ'ըսէ: Ո՞ յերեցունց 'ի նոցանէ թուի քեզ մերձաւոր լեալ անկելոյն 'ի ձեռս աւազակաց. Աւազակներուն ձեռքն ինկողին: Ոչ կամիմ եթէ տգէտք իցէք վասն ննջեցելոցն. Մեռնողներուն համար, և այլն:

Ե. ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

188. Երբեմն ալ նախադրութիւնը իրմէ ետքը՝ նախդիրը կ'առնէ, թէեւ խնդիրը հայցական ըլլայ, զոր օրինակ.

Զի՞նչ առաւելութիւն է իմաստնոյն քան զանմիտն. Զի ամաց էր այրն աւելի քան զքառասուն. Ապա երեւեցաւ աւելի ևս քան զհինգ հարիւր եղբարց միանգամայն. Արամբ միով որ խուժադուժ ևս էր տեսանելով քան զմոլորն թանձրութեան. Զնիկանովր 'ի ձեռն դումարէր ոչինչ պակաս քան զքառասուն հազարաւ. Որ յառաջածանօթ էր նախ քան զ'ի սկզբանէ աշխարհի. Ա-

ռաւել ունին դինէր մանկտւոյն քան զծերոյն ի-մաստնոց . Նախ քան զամենեցուն քեզ հանգիստ առնիցես . Մեղօքն՝ քան զբաղում քարամբք եւս չարաչար կոչկոճի . Բանն աստուածապաշտութեան տարածանիցի ոչ նուազագոյն քան զառաքելովքն . Այս շինուած յետոյ է քան զՑրովլացւոց պատե-րազմն աւելի քան զչորեքհարիւր երեսուն և ե-րիւք ամօք ։

189. Ճիշդ ասոր նման կը գործածուին երբեմն «իբրեւ» և «որպէս» բառերը, զոր օրինակ.

Իբրեւ զգժնդակ բռնաւորի ումեք կան 'ի հար-կի . Ոչ համբերէր նոցա իբրեւ զեփրեմեան զըն-դին . Սպասաւորէր նմա յոյժ սիրով իբրեւ զհօր . Զայս ամենայն պարգեւէ մեծն Տրդատ մարդկան ազգին Կամսարականաց որպէս զմտերմաց . Ջեռ-նուլ խորհրդովքն, և իբրեւ զհրով տոչորել ։

Այնպէս է որպէս զհայհոյիչն . Ոչ այնպէս մե-ղանչելն, որպէս զանյոյսն լինել կորուսանէ . Եղի-ցին իբրեւ զպատերազմողք որ ճակատիցին . Լի-նիցիմք իբրեւ զչեղեալք ։

Նախադրութեանց վրայ տես և Ն-121—123 ։

Զ. ՄԱԿԲԱՅ

190. Ապա, Մակբայ է, և կը նշանակէ ետքը, զոր օրինակ.

Զոր ինչ ես գործեմ, դու այժմ ոչ գիտես . բայց ապա գիտասջիր . Դուն հիմա իմ ըրածներս

չես գիտեր, բայց ետքը պիտի գիտնաս : Նախ վասն մեղաց իւրեանց մատուցանէին պատարագս, և ապա վասն ժողովրդեանն :

Դարձեալ ապա Շաղկապ է, և կը նշանակէ ուրեմն, զոր օրինակ .

Եթէ մատամբն Աստուծոյ հանեմ զդեւս, ապա հասեալ է 'ի վերայ ձեր արքայութիւնն Աստուծոյ. Եթէ Աստուծոյ մատովը դեւերը կը հանեմ, ուրեմն Աստուծոյ թագաւորութիւնը ձեր վրայ հասած է :

Ապա Շաղկապը՝ ուրեմն, երբ շաղկապներով ալ կը գործածուի, զոր օրինակ .

Սիմոն, թագաւորք յումմէ՞ առնուն զհարկն . Նա ասէ . Յօտարաց . ասէ ցնա Յիսուս . Ապա ուրեմն ազատ են որդիքն : Ապա երբ և սատանայ բաժանեցաւ յանձն իւր, զիա՞րդ կայցէ թագաւորութիւն նորա :

191 . Եւ Շաղկապ է՝ երբ ու կը նշանակէ . Մակբայ է՝ երբ ալ կը նշանակէ, զոր օրինակ .

Ոն եկայք և մեք, զի ընդ նմա մեռցուք . Հապա, եկէք, մենք ալ (երթանք) որ անոր հետ մեռնինք : Արդ և զիս իբրև զմի 'ի վարձկանաց քոց . Ինծի ալ քու վարձուորներէդ մէկն ըրէ : Ստոյգ և սա ընդ նմա էր . Ստուգիւ սա ալ անոր հետ էր:

Աս իմաստով երբեմն ալ կը կրկնուի, զոր օրինակ .

Յիրաւի պատժեցան, և նա (սատանայ) և մարդըն զոր յօժարեցոյց յանհաստատութիւնն. Իրաւամբ

պատժուեցան՝ թէ՛ ան (սատանան) և թէ՛ մարդը զոր անհնազանդութեան յորդորեց ։

192. Եւս ալ նոյն նշանակութեամբ կը գործածուի, և Մակբայ է. զոր օրինակ.

Յաւել միւս ևս ծառայ յղել նոքա և զնա ևս գան հարին. Ուրիշ ծառայ մ'ալ ղրկեց. անոնք ան ալ ծեծեցին։ Ոմն մերկանայ զհանդերձս ընկերին. և եթէ ընդդէմ դառնայցէ. յաւելէ ևս արկանէ։

Եւս երբեմն աւելի կը նշանակէ. և բաղդատական խօսքերու մէջ (տես թիւ 151) Ածականի կամ Մակբայի հետ կը գործածուի, զոր օրինակ.

Քակեցից զշտեմարանս իմ, և ևս մեծամեծս շինեցից. Ոչ ոք արկանէ կապերտ նոր 'ի վերայ հնացեալ ձորձոյ. ապա թէ ոչ առնու նորն 'ի հնոյ անտի, և չար ևս պատառումն լինի ։

193. Գուցէ, Թերևս Մակբայներն անխտիր իրարու տեղ գործածել աղէկ չէ ։

Գուցէ կը գործածուի, երբ գործողութեան կատարուիլը չենք ուզեր ու կը վախնանք թէ կ'ըլլայ. ուստի չըլլայ թէ կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Գուցէ, մինչ քաղիցէք զորոմն, և զցորեանն ընդ նմին 'ի բաց խլիցէք. Չըլլայ թէ որոմը քաղած ատեննիդ՝ ցորենն ալ մէկտեղ բրցնէք ։ Արձակել զդոսա նօթիս չկամիմ, գուցէ նքթիցեն զճանապարհայն։ Ասեն յիմարքն (կուսանք) ցիմաստունսն. Տուք մեզ յիւղոյդ ձերմէ. Իմաստունքն ասեն.

Գուցէ ոչ լիցի մեզ և ձեզ բաւական. այլ երթայք ՚ի վաճառականս և գնեսջիք ձեզ: Ասեն (Հրեայքն) ցՊիղատոս. Հրամայեա զգուշանալ (առնել պահպանութիւն) գերեզմանին մինչեւ ցերիս աւուրս. գուցէ եկեալ աշակերտքն գիշերի գողանայցեն զնա: Արթուն կացէք, զի ոչ գիտէք երբ տէր տանն գայցէ. գուցէ եկեալ յանկարծակի գտանիցէ զձեզ ՚ի քուն: Առեալ զմակոյկն յօգնականութեան կապէին ընդ նաւն, երկուցեալք թէ գուցէ ՚ի յորձանուտն անկանիցին: Ճնշեմ զմարմինս իմ, զի գուցէ, որ այլոցն քարոզեցի՝ ես ինքն անպիտան գտանիցիմ:

Ասոր հակառակ՝ Թերեւս կը գործածուի, երբ գործողութեան ըլլալը կ՚ուզենք, և կը յուսանք թէ պիտի ըլլայ, զոր օրինակ.

Յետոյ առաքեաց առ նոսա զորդի իւր, և ասէ. Թերեւս ամաչեսցեն յորդւոյ աստի իմմէ: Ասէ ցնա այգեգործն. Տէր, թող զդա այս ամ եւս, մինչեւ շուրջ զդովաւ բրեցից և արկից աղբ. Թերեւս արասցէ պտուղ: Ապաշխարեա դու ՚ի չարեաց. Թերեւս թողութիւն լիցի քեզ: Հաստատեաց ժամանակս խնդրել զԱստուած, զի Թերեւս զննիցեն զնա և գտանիցեն: Ընդ ամենայնի ամենայն եղէ, զի Թերեւս զոմանս ապրեցուցից: Համբերութեամբ խրատեա զհակառակողսն. Թերեւս տացէ նոցա Աստուած ապաշխարութիւն:

Ինչպէս յայտնի է, եթէ գուցէ և Թերեւս իրարու տեղ դրուին, կրնայ հակառակ իմաստ ելլել:

104. Ոչ կամ չ, Բացասական մակբայ են. և, բաց 'ի հրամայականէն, ուրիշ ամեն ժամանակի հետ կը գործածուին, զոր օրինակ.

Հայեցարուք 'ի թռչունս երկնից, ոչ վարեն և ոչ հնձեն և ոչ ժողովեն 'ի շտեմարանս. Ոչ գոյր նոցա տեղի յիջևանին. Չերկնչի՞ս յԱստուծոյ գի 'ի նմին պատժի կաս. Եթէ գիտէր տանուտէրն յորում ժամու գող գայ, հսկէր և չտայր թոյլ ական հատանել 'ի տան իւրում. Ծառայ որ գիտիցէ զկամս տեառն իւրոյ և ոչ պատրաստեսցէ ըստ կամաց նորա, արբցէ գան բազում. և որ ոչն գիտիցէ և արժանի գանի ինչ գործեսցէ, արբցէ գան սակաւ. Ոչ է բարուք առնուլ զհաց մանկանց և արկանել շանց:

Ո՞չ, նաև Հարցական մակբայ է, ու ո՞չ տեղէն, չէ՞ մի, կը նշանակէ, զոր օրինակ:

Ո՞չ երկոտասան ժամ է աւուր. Օրը տասներկու ժամ չունի՞ մի: Ո՞չ զնոյնս պարտ էր չարչարել Քրիստոսի: Ո՞չ և սիրտք մեր ճմլէին 'ի մեզ, մինչ խօսէրն ընդ մեզ զճանապարհայն:

195. Չև, Բացասական մակբայ մըն է, և, դեռ ոչ կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Կին դու, չև է հասեալ ժամանակ իմ. Կնիկ, ժամանակս դեռ հասած չէ: Չև ևս գիտէին զգիրսն. Դեռ գիրքերը չէին գիտեր:

Մինչչև ալ նոյն նշանակութիւնն ունի.

Մինչչև հաւու խօսել իցէ, երիցս ուրասցիս զիս. Դեռ հաւը չխօսած՝ իս երեք անգամ պիտի

ուրանաս ։ Մինչչեւ բնաւ էր ինչ , ամեն , ոչ երկինք և ոչ երկիր և ոչ այլ ինչ արարած , Զրուան ոմն անուն էր ։ Մինչչեւ ծնեալ էին , և մինչեւ բարի ինչ կամ չար գործեալ էր , ասացաւ թէ՝ Երէցն կրտսերոյն ծառայեսցէ ։

196 . Չիք , բացասական բառ մըն է որ Սահմանական Ներկայ եղակի երրորդ դէմ բայի զօրութիւն ունի , և՝ ոչ գոյ , չկայ , կը նշանակէ , զոր օրինակ .

Ես եմ Աստուած , և չիք այլ ոք . Աստուած ես եմ , և ուրիշ մը չկայ ։ Չիք ոք բարի , բայց մի Աստուած . Մէկ Աստուծմէ զատ բարի չկայ ։ Չիք ինչ ծածուկ որ ոչ յայտնեսցի . Ծածուկ բան մը չկայ որ չյայտնուի ։

197 . Մի ալ Բացասական մակբայ է , բայց արգելիչ խօսքերու մէջ , այսինքն , ստորադասականի և հրամայականի հետ կը գործածուի , զոր օրինակ .

Դստերք երուսաղէմի , մի լայք 'ի վերայ իմ . Մի առնուցուս զանուն Աստուծոյ քո ընդունայն . Յորժամ առնիցես ողորմութիւն , մի գիտասցէ ձախ քո զինչ գործէ աջ քո . Արձակեսցես զդա 'ի տուն հօր իմոյ , որպէս զի տայցէ նոցա վկայութիւն, զի մի և նոքա գայցեն յայս տեղի տանջանաց։

198 . Արդեօք . Միթէ Մակբայները՝ հարցական խօսքերու մէջ կը գործածուին ։

Արդեօք կը դրուի նախ՝ երբ հարցնողը չը

գիտնալով կամ տարակուսանօք կը հարցնէ, զոր օրինակ.

Ո՞ ոք արդեօք իցէ սա, զի և հողմք հնազանդին սմա։ Գիտիցե՞ս արդեօք զոր ընթեռնուցուս։ Մի՞ արդեօք դու իցես Եգիպտացին։

Երկրորդ՝ արդեօք կը նշանակէ նաև արդարև, ապաքէն, անշուշտ, զոր օրինակ.

Եթէ գիտէիր ո՛վ է որ ասէդ քեզ թէ Տուր ինձ ըմպել, դու արդեօք խնդրէիր ՚ի նմանէ. Եթէ՝ ինծի ջուր տուր, ըսողն ով ըլլալը գիտնայիր, անշուշտ դուն անկէ կ՚ուզէիր։ Եթէ յաշխարհէ աստի էր արքայութիւնն իմ, սպասաւորքն իմ մարտնչէին արդեօք զի մի մատնեցայց Հրէից։

Մինչ, ոչ տարակուսական, այլ հաստատական հարցումներու մէջ ալ կը գործածուի. երբ հարցնողը գիտէ ու կը հարցնէ. զոր օրինակ.

Մինչ օրէնքն մեր դատի՞ն զմարդ, եթէ ոչ լսեն ինչ նախ ՚ի նմանէ։

199. Ուր, տեղ ցուցնող Մակբայ է, զոր օրինակ.

Ուր եմ իցեմ, անդ և պաշտօնեայն իմ եղիցի. Ո՞ւր եդիք զնա. Ո՞ւր իցէ նա։

Դէպ ՚ի տեղ մը շարժում ցուցնելու համար՝ յուր ալ կը գործածուի, զոր օրինակ.

Յո՞ երթայց. Յերեսաց քոց յո՞ փախեայց։

Ու, միանգամայն Շաղկապ է, և ժխտ կը նշանակէ, զոր օրինակ.

Զեն ինչ զարմանք եթէ նոքա (հրեշտակք) մերոյ դրացեաց արարածոց անուամբքս անուանին, ու և նոցա արարիչն ոչ գարշի զայնպիսի անուանս զինքեամբ առնուլ. Զարմանք չէ որ անոնք մեր դրացի արարածներուն անուններովը կ'անուանուին, ժխտ կամ ու որ անոնց արարիչն ալ անանկ անուններ վրան առնելէ չի գարշիր։

200. Շատ անգամ հոլոված բառ մը, նախադրութեամբ կամ առանց նախադրութեան, երբ Մակբայ առնել՝ ըլլալուն մէջ սովորութիւն եղած է, զոր օրինակ. Համառօտիւ, Այժմուն, Ի զուր, Ար օրէն, Զհանապազորդայն, Ընդ առաւօտս, Եւայլն։

Ի. ՇԱՂԿԱՊ

201. 1°. Եւ Շաղկապը ու կը նշանակէ, և երկու բառ կամ խօսք իրարու հետ կը կապէ։

2°. Եւ Շաղկապը դարձեալ ժխտի նշանակութիւն ունի, զոր օրինակ.

Ի մէջոյն և 'ի խոնարհ՝ հուր. Ի միջոյն և 'ի վեր՝ իբրև զտեսիլ փայլակին. Ի քամամենից և 'ի վեր. Կոտորեաց զամենայն մանկունս որ էին 'ի Բեթղահէմ, յերկեմենից և 'ի խոնարհ. Ի լուսնոյ և 'ի վեր զամենայն ինչ անմահ համարել. Անալ

և 'ի խոնարհ. Յերկնից և այսր. Ի քէն և այսր է վերինն. Յօրէն ութերորդէ և անդր. Ի նմանէ և անդր. Անտի և այսր :

3°. Ե- Շաղկապը հետեւեալ օրինակներուն մէջ այլ և այլ առում ունի, և այլ և այլ կերպիւ աշխարհաբարի կը դառնայ, զոր օրինակ :

Այն ինչ վարդագոյն ծայրակարմիր արեգակն ընդ երկիր ծաւալել կամէր, և նոքա, կողմանքն երկրքին, ընդ միմեանս խառնէին. Եղիցի քեզ որպէս և կամիս. Քանիցս անգամ թէ մեղիցէ ինձ եղբայր իմ և թողից նմա. Ոչ, հայր Աբրահամ, բայց եթէ 'ի մեռելոց ոք երթիցէ առ նոսա և ապաշխարեսցեն. Որք միանգամ արտաքոյ օրինացն մեղան, արտաքոյ օրինացն և կորնչին. և որք ընդ օրինօքն մեղան, օրինօքն և դատեսցին. Եկեսցէ, յորժամ և պարապեսցէ. Յորոց յորժամ և կամիցի և մեկնել կարող է. Որոնցմէ՝ երբ որ ուզէ, կրնայ ետ կենալ: Ոչինչ այնպէս ուրախ առնէ զԱստուած՝ որպէս և փոքր առաքինիք. Որպէս զիարդ և ուսաւ 'ի վարդապետէն՝ և արար. Ընդ հրամանին՝ և առնէին. Հրամայելուն պէս՝ կընէին: Շնորհօքն Աստուծոյ եմ զինչ և իցեմ. Առ որ զինչ ոք և կամէր՝ խառնէր. Զինչ և խնդրեսցեն՝ եղիցի նոցա. Զինչ և խնդրեսցեն յԱստուծոյ՝ տացէ նոցա. Ո ոք և երթայր առ նոսա. Ոյր ուրուք և դիպէր ծնունդն. Զոյր ինչ ուրուք և առեալ իցէ. Որով իւիք և յաղթիցի ոք՝ նորին և ծառայ է. Ճողոպրեցին զամենեսեան զօրս և զը-

տին․ Ցոր պէտս լիցաց և կոչեսցէ զձեզ․ Զորեքին բնութիւնքն ուստի աշխարհս կազմեալ՝ և կայ․ Որոյ թողեալ զճշմարտութիւն հոգւոյն՝ և նստի առասպելս կարկատէ․ Սակաւ ինչ երեւեալ՝ և անդէն ամփոփէր ։

202․ Զի Շաղկապ է, և քանի մը առում ունի․

1°․ Կը նշանակէ քանզի, ինչու որ, զոր օրինակ ։

Դուք յոյժ մոլորեալ էք, զի ոչ գիտէք զգիրս, և զզօրութիւնն Աստուծոյ․ Դուք խիստ մոլորած էք, ինչու որ գիրքերն ու Աստուծոյ զօրութիւնը չէք գիտեր ։

2°․ Կը նշանակէ որպէս զի, որ․ և իրմէ ետքը եկող բայն Ապառնի կամ Ստորադասական կ'ուզէ, զոր օրինակ․

Ասա զի քարինքս այսոքիկ հաց լինիցին․ Ըսէ որ աս քարերն հաց ըլլան ։

3°․ Կը նշանակէ, ընդէ՞ր, ինչո՞ւ համար, զոր օրինակ․

Զի՞ տեսանես զշիւղ ական եղբօր քո․ Եղբօրդ աչքին մէջի շիւղն ինչո՞ւ համար կը տեսնես ։ Զի՞նչ գործէք, զի՞ լուծանէք զյաւանակդ ։

203․ Իսկ Շաղկապ է, և կը նշանակէ, բայց, ալ, զոր օրինակ․

Իսկ Պետրոս ուրացաւ և ասէ․ Ոչ գիտեմ զնա, կին դու․ Պետրոս ալ ուրացաւ, ըսաւ ։ Իսկ մը-

չակքն իբրեւ տեսին զորդին, տանեն. Սա է ժառանգն, եկայք սպանցուք զսա. Մշակներն ալ երբ որդին տեսան, եւայլն:

204. Իսկ բառը հայերէնի մէջ յաճախ գործածութիւն մը ունի, եւ կը գործածուի.

1°. Դերանուններու հետ, եւ կը նշանակէ նոյն ինքն, ալ. զոր օրինակ.

Նոքին իսկ արարածք իւրաքանչիւր փոփոխմամբք յայտ առնեն, եթէ է ոմն որ փոփոխէ ըզնոսա: Զիա՞րդ պաշտիցեմք զհուր որում զքեզ իսկ երկրորդ արարիչ կարծեաց յօրինիչն, զի յորժամ կամիցիս՝ վառիցես, եւ յորժամ կամիցիս՝ խափանիցես. Եթէ որդի ուրուք չիցէ մտավարժ, բազում անգամ զծառայ այր առաջի նորա դան հարկանեն, զի ՚ի նա հայեցեալ լինիցի մտավարժ. ապա եթէ եւ այնու եւս ոչ խրատիցի, ՚ի նա իսկ մատուցանեն զտանջանսն. Երբեմն հարկանէ զանասուն մեր, եւ երբեմն զանդս եւ զայգիս, զի ընդ այն հայեցեալ մտցուք ընդ լծով երկիւղին Աստուծոյ. ապա եթէ այնու եւս ոչ խրատիցիմք, ՚ի մեզ իսկ մատուցանէ զտանջանսն. Մի ոք լիցի դատաւոր ՚ի միջի մերում, այլ քո իսկ օրէնքն զոր գրեցեր: Զինչ եւս պիտոյ է մեզ վկայութիւն, զի մեզէն իսկ լուաք ՚ի բերանոյ դորա:

2°. Գոյականներու հետ կը գործածուի բուն, նոյն իսկ, ալ, նշանակութեամբ, զոր օրինակ.

Ի մարդոյ իսկ առ օրինակ. զի յորժամ գայ ՚ի

չափ հասակի մարդոյ , յայնժամ միտի 'ի չարիս . Բուն մարդէն օրինակ առ , եւայլն : Այսու յայտ առնեն թէ զյարութիւն ևս մարմնոյ խափանել կամին . Այսով կը ցուցնեն թէ նոյն իսկ մարմնոյ յարութիւնը խափանել կ'ուզեն : Դա և 'ի տէրու-նական ևս փորձանացն իմանալի է , թէ չէ (սա-տանայ) կանխագէտ. Ի՞ երբէք զի վասն մեղաց ևս լինին այսպիսի տանջանք . Երբեմն մեղքի համար ալ ասանկ տանջանքներ կ'ըլլան : Այլ զի մի 'ի մէնջ և եթ լիցէք , զգիրսն ևս ընթերցարուք :

3°. Կը գործածուի Ածականներու , Մակ-բայներու և Բայերու հետ , նոյն նշանակու-թեամբ , զոր օրինակ .

Եթէ Աստուած չէր կանխագէտ և ամենա-գէտ , ապա և կատարեալ ևս չէր. Եթէ Աստուած կանխագէտ չըլլար , կատարեալ ալ չէր ըլլար : վասն որոյ և ընդունայն ևս եղեւ յոյս նոցա . Ա-նոր համար յոյսերնին ընդունայն ալ եղաւ : Այն ևս մեծ և զարմանալի է , զի մարդն վառեալ Ա-ստուծոյ օգնականութեամբն՝ յաղթիցէ սատանայի. Ուստի յայտ ևս է թէ հրոյ ընդ խառնոյ ոչ ամուս-նութիւն լինի, այլ ծախումն. Արքունական է քա-ղաքն (երկինք). ոչ որպէս աստ 'ի վաճառս և յարքունիս բաժանեալ , այլ այն ամենևին ևս ար-քունիք են. Արդարև ևս չարիքն որ լինին՝ 'ի տա-րակուսի կացուցանեն զբազումս. Բնաւ ևս, ասեն, յետ թիւրելոյն սատանայի և խաբելոյ զմարդն՝ ընդէ՞ր ևս ոչ եբարձ 'ի միջոյ . Նա չարագործն , ամենևին ևս 'ի գործ չարագործութեանն իցէ, եթէ

ոք չարագործ կոչէ զնա, ըմբոստանայ. Որպէս յառաջագոյն եւս ասացաւ, որ մարմնաւոր ինչ է, յայլ կերպարանս չկարէ փոխել. Այլ և փրկէր եւս ընդէ՞ր զայլոյ արարածս , զոր իւր չէր արարեալ. Եւ զօրէնսն զիա՞րդ իշխէր դատաւոր խնդրել. մանաւանդ զի և գիտէր եւս թէ պարտաւորեն զնա օրէնքն և ոչ արդարացուցանեն :

205. Ինչ բառը իբրև թարմատար կամ զարդ հայերէնի մէջ յաճախ գործածութիւն մը ունի .

1°. Սովորաբար Էական բայով խօսքերու մէջ՝ ստորոգելույն հետ կը գործածուի , երբ խօսքը բացասական կամ թէական կամ հարցական է , զոր օրինակ .

Ոչ եթէ կարօտ ինչ ոք իւիք էր , եթէ վասն այնորիկ խնայիցէ զկենդանութիւնն. Ոչ եթէ կարօտ մէկն էր որ կենդանութիւնը խնայէր : Ոչ եթէ անգէտ ինչ ոք եղեւ նա յԱստուծոյ , եթէ չգիտէր եթէ որ ինչ ըստ Աստուծոյ կամացն լինի՝ բարի է, և որ ինչ արտաքոյ քան զնորա կամսն՝ այն չար է . Չէր ինչ մեծ գործ Աստուծոյ զսատանայ ինքնին անձամբ սպանանել , այլ թերևս կարծիք ինչ 'ի մէջ մտանէին թէ հակառակ ինչ ոք էր նա Աստուծոյ , և անապարտաց 'ի միջոյ եբարձ . Եթէ բնութեամբ չար ինչ էր օձ , ապա չգտանէր ինչ ամենեւին 'ի նմա օգտակար. Որ չար ինչ է, նորա և ամենայն ինչ վնասակար է . Եթէ բռնաւոր (զօրաւոր) ոք ինչ էր , ոչ յԱստուծոյ խնդրեալ առնոյր օձան և ապա մխէր 'ի փորձութիւնսն. Դըպ-

րութիւն կամ ճարտարութիւն (քերթողութիւն) կամ բժշկութիւն ոչ եթէ անձինք ի՟ն են, այլ, և այլն. Ի՟ն ցաւք որ ոչ վասն մեղաց են, և ոչ յԱստուծոյ ի՟ն 'ի փառս, այլ 'ի չկչռելոյ (յանհաւասարակշռութենէ) խառնուածոց. Ոչ եթէ 'ի դարաղարփաքնէան ի՟ն որդւոց լինին մարդոյն տանջանքն գիւաց, այլ առաւել եւս յարգահատութիւն: Չեն ի՟ն գործն+ եթէ նոքա (հրեշտակք) մերոց դրացեաց արարածոց անուամբքս անուանին, ուր և նոցա արարիչն ոչ գարշի զայնպիսի անուանս զինքեամբ առնուլ. Եթէ Ճոր ի՟ն էր մարմնաւորաց զկերպարանս փոփոխել, նախ մարդ փոխէր զկերպարանան յինչ և կամէր:

2°. Մակբայի կամ մակբայօրէն գործածուած գործիականի* հետ կը գործածուի, զոր օրինակ.

Ուստի լինիցի նոցա զճշմարիտն ուսանել. և մեզ ոչ 'ի ճուր ի՟ն գլխանս ծախել. Ոչ ընդ ճոյր ի՟ն տացեալ է բան իմաստնոյն թէ, և այլն. Յորժամ երեւել որոց իւրոց կամէր, մարդոյ կերպարանօք յայտնէր, և այն ոչ ճոյբաղար ի՟ն լինէր, այլ զի զառաւելսէրն իւր զոր ընդ մարմնոյն ունէր, ցուցանիցէ: Ոչ եթէ անիբառառընէամբ ի՟ն յաղթել ջանամք, այլ խրատամբք զճշմարիտն ուսանել: Նոյնպէս յորժամ զուստր զմայր անարգիցէ, և նու,

* Գործիականը հայերէն որպիսութիւն ցուցնող Մակբայի զօրութիւն ունի, զոր օրինակ. Քօշուընէամէ մեռցուք փոխանակ Քօշարար մեռցուք:

(հարս) զկեսուր իւր , և կին զայր , մի ինչ տարցին ընդ միտ որ անարգեցանն ։

3°․ Հարցական խօսքերու մէջ կը գործածուի , և արդեօք , միթէ , բառերուն զօրութիւնը կ՚ունենայ , զոր օրինակ ․

Հարցցուք զՀիւլեայն ․ Պա՞րզ ինչ բնութիւն իցէ եթէ յօդուածով․ Հիւլէին համար հարցնենք․ արդեօք պա՞րզ տարր էր թէ բաղադրեալ ։ Օգո՞ւտ ինչ իցէ յաշտս զոր առնեմ․ Արդեօք ըրած զոհս օգուտ ունի՞ ։ Մարդի՞կ յանձա՞նց ինչ ունիցին զայնպիսի շարժմունս , եթէ յԱստուծոյ լեալ իցեն ։

4°․ Մասնական կամ անորոշ մտքով (տես Ծն․ 147 Գ․) առնուած բառերու հետ , զոր օրինակ ։

Եթէ նշան ինչ ոչ տեսանիցէք ․ ո՞չ հաւատայք․ Եթէ նշան չտեսնէք՝ չէ՞ք հաւատար ։ Եթէ ՚ի գետս ՚է կանանց ինչ կերպարանս երեւիցին , սատանայի կերպարանք են․ Եթէ գետերու մէջ կանանց կերպարանքով երեւան , սատանայի երեւոյթներ են․ Ուտել արմատս ինչ խոտոց․ Խոտերու արմատներ ուտել ։

5°․ Բայի հետ կը գործածուի , և բնաւ մակբային զօրութիւնը ունի , զոր օրինակ ․

Ոչ խռովէին ինչ , և ոչ ըմպա ինչ ածէին ․ Բնաւ չէին խռովիր , ոչ ալ բնաւ մտքէ կ՚անցնէին ։ Ոչինչ այսպիսի զմտաւ ածին , և ոչ խօսեցան ինչ․ Այսանկ բան մը չխորհեցան , բնաւ չխօսեցան ալ ։ Պարտ էր անկանել ՚ի ձեռս Հերովդի , և ոչ բնաւել (էլ)

մինչ· Հերովդէսին ձեռքն իյնալու էր, ու բնաւ վնասուելու չէր:

206· Իբրեւ և Մինչեւ Շաղկապները տարբեր առում ունին:

Իբրեւ, դէպքի մը պատահելէն անմիջապէս առաջ եղածը կը ցուցնէ, և աշխարհաբարին երբին կը պատասխանէ, զոր օրինակ·

Իբրեւ լուան զայս 'ի Թագաւորէն, գնացին· Երբ թագաւորէն աս լսեցին, գացին:

Մինչեւ կամ մինչ, բանի մը տեւողութեան ատենը՝ ուրիշ բան մը եղած կը ցուցնէ, և աշխարհաբարին մէջ մինչ բառով աւելի աղէկ կը բացատրուի· զոր օրինակ·

Մինչդեռ նա զայս ածէր զմտաւ, ահա հրեշտակ Տեառն երեւեցաւ նմա· Ան աս խորհած ատենը՝ ահա Տէրոջը հրեշտակը անոր երեւցաւ: Զի՞նչ են բանքդ վասն որոյ վիճիքդ ընդ միմեանս, մինչդեռ գնայքդ· Գացած ատեննիդ վիճածնիդ ի՞նչ է: Մինչդեռ նոքա զայս ընդ միմեանս խօսէին, ծնեալ Որմզդի 'ի ժամու իւրում լուսաւոր և անուշահոտ՝ եկն եկաց առաջի Զրուանայ:

207· Մինչ Նախադրութիւն է, և կը նշանակէ մինչեւ, զոր օրինակ·

Ասեն հովիւքն· Եկայք երթիցուք մինչ ցԲեթղահէմ և տեսցուք· Սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել մինչ յօրն պատուիրելոյ առաքելոցն:

Մինչ Շաղկապ է, և կը նշանակէ, այն-

պէս, ան ատրճան որ, և կրմէ եսքը գրեթէ միշտ աներեւոյթ կ՚ուզէ, զոր օրինակ․

Եւ գայ միւսանգամ ընդ նոսա ժողովուրդն, մինչեւ հաց եւս ոչ ժամանել ուտել նոցա․ ժողովուրդը դարձեալ անոնց հետ կու գայ․ այնպէս որ հաց անգամ չեն կրնար ուտել։ Հատն մանանխոյ յորժամ աճիցէ, լինի ծառ մինչեւ գալ թռչնոց երկնից և հանգչել յոստս նորա․ Մանանխոյ հատը երբ կը մեծնայ, ծառ կ՚ըլլայ, այնպէս որ երկնից թռչունները կու գան ու անոր ոստերուն վրայ կը հանգչին։

ՄԱՍ Գ.

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

208. Շարադասութիւն կամ Շարադրութիւնը՝ բառերուն խօսքի մը մէջ ունեցած կարգն է։

209. Կարգը կրկին է. Քերականական և Ձեւաւոր։

Քերականական կարգը խօսքին բնական կարգըն է։

Ձեւաւոր կ՚ըսուի կարգը՝ որ Քերականութեան կամ Շարադասութեան ձեւերուն մէկովն է։

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳ

210. ԳԻՏԵԼԻՔ

Ա. Որ և իցէ խօսք մէկ կամ աւելի նախադասութենէ կը բաղկանայ։

Բ. Նախադասութիւն կ՚ըսուի խօսք մը՝ որուն մէջ դէմաւոր բայ մը կայ. և դիմաւոր բայ մը եղած տեղ՝ հարկաւ յայտնի կամ լռելեայն Ցէր բայի մը և Ուղղական խնդիր (ստորոգելի) մը կայ, զոր օրինակ.

Աստուած է արդար . Դու ես մեծ . Նախադասութիւններ են , և ամեն մէկուն մէջ Դիմաւոր բայ մը է , ես , Տէր բայի և Ուղղական խնդիր կան :

Երբ բայն ածական բայ մըն է , այսինքն էական բայէն զատ ուրիշ բայ մը . Ուղղական խնդիրն էական բային հետ միացած կ'ըլլայ , զոր օրինակ . Ննջեմ՝ ննջող եմ , Սիրեմ՝ սիրող եմ , ըսել է :

Գ. Խօսքի մը մէջ որչափ դիմաւոր բայ կայ , այնչափ նախադասութիւն կայ . զոր օրինակ .

Որ սիրէ զիս՝ սիրեսցի 'ի հօրէ իմմէ . Եթէ տանիցես ողորմութիւն , մի գիտասցէ ձախ քո զինչ գործէ աջ քո :

Աս խօսքերուն առջինին մէջ՝ երկու նախադասութիւն , երկրորդին մէջ երեք նախադասութիւն կայ . քանզի առջինին մէջ երկու Դիմաւոր բայ կայ , երկրորդին մէջ երեք :

Դ. Թէպէտ նախադասութեան մը էական մասերն երեք են , Տէր բային , Բայն ու Ուղղական խնդիրը , շատ անգամ նախադասութեան մէջ աս երեքէն զատ ուրիշ բառեր ալ կը գտնուին : Այսինքն՝ նախադասութեան մը մէջ կրնան գտնուիլ՝ Ածական , Բացայայտիչ , Յատկացուցիչ , Խնդիր և Մակբայ :

Ե. Տէր բայէն, Դիմաւոր բայէն և Ուղղական խնդրէն զատ՝ Նախադասութեան մը մէջ գտնուած ուրիշ բառեր՝ լրացուցիչ կամ յաւելուած կը կոչուին, և Նախադասութեան էական մասերուն, այսինքն՝ Տէր բային և Ուղղական խնդրոյն կամ Բային իմաստը լրացնելու (ամբողջացնելու, որոշելու) կը ծառայեն, զոր օրինակ.

Աստուած հզօրագոյն արարիչ է երկնի և երկրի:

Աս խօսքին մէջ հզօրագոյն ածականը լրացուցիչ կամ յաւելուած է Աստուած Տէր բային. երկնի և երկրի յատկացուցիչներն ալ արարիչ Ուղղական խնդրոյն լրացուցիչը կամ յաւելուածն են:

Դու խորհիս զայդ 'ի սրտի քում:

Աս խօսքին մէջ զայդ, 'ի սրտի քում խընդիրները լրացուցիչ են խորհիս բային, կամ լաւ ևս ըսենք՝ խորհող ուղղական խնդրոյն. (քանզի խորհիս՝ խորհող ես, ըսել է):

Նա տրամեցաւ յոյժ:

Աս խօսքին մէջ ալ՝ յոյժ Մակբայը լրացուցիչ է տրտմեցաւ բային, կամ տրտմեալ ըստորոգելոյն. (քանզի տրտմեցաւ՝ տրտմեալ եղեւ ըսել է):

211. Նախադասութեան մը բառերը քերականական կարգով շարելու կանոններ:

1°. Նախադասութեան մը Տէր բային ա-

մենէն առաջ կը դրուի, ետքը բայը, ետքը Ուղղական խնդիրը, այսպէս.

Ես եմ հովիւ. Դու ես վէմ. Նոքա խորհեցան. Այրն էր մեծատուն :

2°. Եթէ Նախադասութեան մը Տէր բային, կամ բայը կամ Ուղղական խնդիրը լրացուցիչ կամ յաւելուած մը ունին, լրացուցիչը կամ յաւելուածն՝ անմիջապէս լրանալի բառէն ետքը կը դրուի :

Զոր օրինակ, եթէ Տէր բային ածական մը, կամ Բացայայտիչ մը, կամ Յատկացուցիչ մը ունի՝ անոնք Տէր բայիէն անմիջապէս ետքը կը դրուին : Բային կամ Ուղղական խնդրոյն համար ալ նոյն բան է, զոր օրինակ.

Այրն այն էր մեծատուն. Այրն Յոբ էր արդար. Եղբարքն Յովսեփու իջին յԵգիպտոս. Նա էր իշխան երկրին. Եւ նա տրտմեցաւ յոյժ. Տեսի զքեզ ՚ի ներքոյ թզենւոյն :

Աս խօսքերուն մէջ ալ կարգը բնական է, քանզի լրացուցիչները լրանալի բառերուն անմիջապէս քովը և անոնցմէ ետքը դըրուած են :

3°. Եթէ բառ մը երկու լրացուցիչ ունի, զոր օրինակ՝ Ածական մը և Բացայայտիչ մը, կամ Ածական մը և Յատկացուցիչ մը, բառէն անմիջապէս ետքը նախ Ածականը

կը դրուի, ու եւտքը Բացայայտիչը կամ յատկացուցիչը, զոր օրինակ.

Այրն այն, Յոբ, էր մեծատուն. Դշխոյն մեծ հարաւոյ եկն տեսանել զՍողոմոն:

Նոյնպէս եթէ բայ մը որ երկու խնդիր ունի, Սեռի և Բնութեան, սովորաբար նախ Սեռի խնդիրը կը դրուի խնդրառու բայէն անմիջապէս ետքը, և ապա Բնութեան խնդիրը, զոր օրինակ.

Դու խորհիս զայդ 'ի սրտի քում. Հերովդէս սպան զՅովհաննէս սրով:

4°. Եթէ լրացուցիչն ալ ուրիշ լրացուցիչ ունի, զոր օրինակ՝ Յատկացուցիչ մը ուրիշ Յատկացուցիչ, կամ Խնդիր մը ուրիշ Խնդիր մը՝ միշտ լրացուցիչը լրանալի բառէն ետքը կը դրուի, զոր օրինակ.

Կապանք յերկաթոյ նորա լուծան. Իբրեւ լուան զնշանն Նոյա 'ի տապանին. Կոչեաց զերկոսին 'ի ծառայից իւրոց:

Բոլոր աս օրինակներուն մէջ շարադրութեան կարգը բնական է. քանզի ամենուն մէջ ալ նախ Տէր բայլին, ետքը բայն ու ետքը Ստորոգելին դրուած է: Երկրորդ լրացուցիչները լրանալի բառերէն անմիջապէս ետքը դրուած են:

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՁԵՒԱՒՈՐ ԿԱՐԳ

212. Ձեւաւոր կարգը՝ քերականական բառ ձեւերուն պատճառաւը կ'ըլլայ. որոնք Ծորափոխութեան ձեւեր կը կոչուին, և հետեւեալներն են. Արտադրութեան, Զեղչում, Յաւելադրութեան, և Բաղադրութեան։

Ա. ԱՐՏՈՒՂՈՒԹԻՒՆ

213. Երբ Նախադասութեան մը բառերը բնական կամ քերականական կարգէն տարբեր կերպով շարուած են, Նախադասութիւնը ձեւաւոր է, և խօսքին ան մասը կամ բառը որ այսպէս իր քերականական դիրքը փոխած է, արտադիր կամ շրջուն կ'ըսուի, զոր օրինակ.

Այն ուրումն մեծատան եւտուն անդք տոհմականս, ի միասանգամ Պաւղոսի յերուսաղէմն ելանել. Երկուց արարչաց, զբարւոյ և զչարի, 'ի միջոյ հօրէ զծնունդսն համբաւէ. Առ 'ի զխաւարն և զատուերն զերկուց մեծացն անօթոց 'ի բաց 'ի միջոյ փարատելոյ. Վասն բազում ժամանակաց մոգութեամբքն ապշեցուցանելոյ զնոսա ։

Այս խօսքերը շրջուն են, և քերականական կարգով կը շարուին այսպէս.

Անդք տան ուրումն մեծատան եւտուն տոհմա-

կանս․ Յելանել Պաւղոսի միւսանգամ յԵրուսաղէմ համբաւէ զծնունդս երկուց արարչաց , բարւոյ և չարի , ՚ի միջէ հօրէ , եւայլն :

214. Արտուղութիւնը կամ Շրջուն կարգը երկու է , Հարկաւոր և Ազատ :

1. Հարկաւոր արտուղութիւն .

Արտուղութիւնը հարկաւոր կ'ըլլայ , երբ կը տեսնենք որ բառ մը իր բնական դիրքը պահելով՝ խօսքին մէջ երկդիմութիւն պիտի պատճառէ :

Արտուղութիւնը հարկաւոր ընող դէպքերն են .

1°. Բնական կարգով ածականը , իրբեւ լրացուցիչ , լրացուցած բառէն , այսինքն՝ իր գոյականէն ետքը պիտի դրուի : Բայց հարկ է գոյականէն առաջ դնել ,

Նախ՝ երբ ածականը բազմավանկ է , գոյականն ալ հոլոված բառ մը : Անոր պատճառն աս է . Ածականը գոյականէն ետքը դրուած ատեն՝ անոր հետ մէկտեղ կը հոլովի (39) . արդ՝ բազմավանկ ածականներ սովորաբար չեն հոլովիր , և կամ եթէ հոլովելու ըլլան՝ ականջի խիստ կամ ծանր կուգան զոր օրինակ :

Վասն էջմիածնայ առաքելաշէն սուրբ հօրայն :

Աս խօսքին մէջ եթէ ածականը բնական

կարգին համեմատ գոյականէն ետքը դնենք, հոլովել հարկ կ՚ըլլայ, այսպէս.

Վասն իջանելոյ հոգւոյն սրբոյ աստուածեղէնի :

Յայտնի է որ աստուածեղէն ածականը հոլովելն ականջի ծանր է:

Երկրորդ՝ հարկ է երբեմն ածականը գոյականէն առաջ դնել. երբ գոյականը հոլովուած բառ չէ և իրմէ ետքը Բացայայտիչ կամ Յատկացուցիչ մը ունի, զոր օրինակ.

Դասուն և առաքելոցն կոտորածն Հերովդէ :

Յայտնի է որ եթէ աս խօսքին մէջ դասուն և առաքելոցն ածականները գոյականին յետադաս ըլլան, այսպէս.

Կոտորածն դասուն և առաքելոցն Հերովդէ :

Հոմ իմաստ կուտան, քանզի ան ատեն դասուն և առաքելոցն Հերովդէ ալ կրնայ հասկցուիլ:

2°. Յատկացուցիչը բնական կարգով, իբրև լրացուցիչ, լրացուած բառէն, այսինքն՝ յատկացեալէն ետքը պիտի դրուի. բայց յատկացուցիչը յատկացեալէն առաջ դնել հարկ է.

Նախ՝ երբ յատկացեալն իրմէ ետքը յարաբերական մը ունի: Ասոր պատճառն աս է որ յարաբերականը հոմութիւն չտալու համար, (մանաւանդ որ հայերէնի մէջ սեռի զանազանութիւն չկայ) յարաբերե-

լին անմիջապէս քովը պիտի դրուի ։ Եթէ յատկացուցիչը յարաբերական ունեցող յատկացեալէն ետքը դրուի, յարաբերականը կրնայ շատ անգամ թէ յատկացեալին եւ թէ յատկացուցչին վերաբերութիւն ցուցնել, զոր օրինակ.

Յովհաննու եղբայրն որ սպանաւ սրով:

Այս խօսքին մէջ եթէ Յովհաննու յատկացուցիչը յատկացեալէն ետքը դրուի, կրնայ հասկցուիլ թէ սրով սպանուողն Յովհաննէսն է ։

Երկրորդ՝ երբ յատկացուցիչը յարաբերական դերանուն է, միշտ յատկացեալէն առաջ կը դրուի, զոր օրինակ.

Կնին՝ որոյ անուանն պատմի ընդ ամենայն աշխարհ:

Որոյ յարաբերականը՝ անուան բառին յատկացուցիչն է, բայց անմիջապէս իր յարաբերեալին կնին բառին քովն ըլլալու համար՝ յատկացեալէն առաջ դրուած է. ուստի չըսուիր,

Կնին՝ անուանն որոյ պատմի ընդ ամենայն աշխարհ:

3°. Բնական կարգով Բային անմիջապէս Տէր բայէն ետքը կը դրուի ։ Բայց Տէր բային Բայէն զատել հարկ կ՚ըլլայ երբ Տէր բայէն անմիջապէս ետքը՝ անոր մէկ յատկութիւնը բացատրող յարաբերականով միջանկեալ խօսք մը (141) կայ. զոր օրինակ.

Յակոբոս զոր սպան Հերովդէս, կոչէր եղբայր Տեառն ։

Ինչպէս կը տեսնուի, զոր սպան Հերովդէս, միջանկեալ խօսքը Տէր բային Բայէն բաժնած է ։ Ասանկ միջանկեալ նախադասութիւններ Տէր բայխն լրացուցիչը կը համարուին, անոր համար անմիջապէս անոր քովը կը դրուին ։

Ասանկ խօսքերու մէջ գլխաւոր նախադասութիւնն իր բոլոր մասերովն առաջ ալ կրնայ դրուիլ․ բայց ան ատեն Տէր բային վերջը դնել հարկ կըլլայ, որպէս զի յարաբերականն անմիջապէս անոր քովն ըլլայ, զոր օրինակ․

Եղբայր Տեառն կոչէր Յակոբոս՝ զոր սպան Հերովդէս ։

Տես նաեւ Թիւ 161 եւ 162

4°. Հարցական խօսքերու մէջ՝ հարցում բացատրող անունը կամածականն՝ իրեն վերաբերեալ մասերովը խօսքին սկիզբը կը դրուի, զոր օրինակ․ Որդի՞ն ես ինչէ ես խօսքին մէջ ես Տէր բային՝ Բայէն ետքը դրուած է, իսկ որդին ես բառերը, թէպէտ Ուղղական խնդիր են, խօսքը հարցական ըլլալուն համար խօսքին սկիզբը դրուած են ։

Վասն որո՞յ գործոյ կամիք քարկոծ առնել զիս, խօսքին մէջ՝ վասն որոյ գործոյ բառերը որ

Զարկած առնել բային խնդիրն են, ուստի և անկէ ետքը պէտի դրուէին, խօսքը հարցական ըլլալուն համար՝ խօսքին սկիզբը դըրուած են :

Զ՞ինչ գործ գործեալ է քո ․ Հոս ալ զինչ գործ բառերը որ սեռի խնդիր են գործեալ է բային, և անկէ ետքը պէտի դրուէին, խօսքը հարցական ըլլալուն համար՝ խօսքին բըսկիզբը դրուած են :

5°․ *Մակբայները ․ Իբր լրացուցիչ, բնական կարգով ․ լրանալի բառէն կամ բայէն ետքը կը դրուին ․ բայց ոչ, մի, բացասական մակբայներն հայերէնի մէջ գրեթէ միշտ բայէն յառաջ կը դրուին, զոր օրինակ ․*

Ոչ եմ, կամ, չեմ արժանի ․

Ոչ կամիմ ․ Մի սիրէք :

2․ Ազատ արտադրութիւն ․

Արտադրութիւնն ազատ է՝ երբ խօսքին քերականական կարգը փոխել թէպէտ հարկ չէ, այնպէս ընել լեզուն կը ներէ, և ականջին ու ճաշակը վայելուչ կը դատեն :

215․ *Հայերէնի մէջ ազատ արտադրութեան սովորական դէպքերն են ․*

1°․ *Տէր բային բայէն ետքը դնել ․*

Էր այրն մեծատուն ․ փոխանակ՝ Այրն էր մեծատուն :

2°. Ուղղական խնդիրը բայէն առաջ դնել.

Մեծատուն էր այրն. փոխանակ՝ Այրն էր մեծատուն:

3°. Խնդիր մը խնդրառուէն առաջ դնել:

Ա. Յատկացուցիչը յատկացեալէն առաջ.

Աստուծոյ բարբառ է. Պատերազմաց սկիզբն յագահութենէ մարդկան եղեւ. Եթէ Աստուծոյ կամօք գործէին այնպիսի չարիք, ընդէ՞ր 'ի գործելեաց չարեացն վրէժս պահանջէ. Ոչ իշխէ արքայից արքայն ծառայ 'ի կայսր խրախուսել, և ոչ կայսեր ոք ծառայ 'ի սատանականն խիզախել:

1°. Յատկացուցիչը յատկացեալէն առաջ գրուած ատեն, եթէ յատկացեալը նախդիր կամ նախադրութիւն մը ունի, այն նախդիրը կամ նախադրութիւնը սովորաբար յատկացուցչին վրայ կը դրուի. երբեմն ալ երկուքին վրայ կը կրկնուի, զոր օրինակ.

Սատանայ վրիպեցուցանէ զմարդիկ յԱստուծոյ ճշմարտութենէն. Առ զհորին սուսեր և եհատ զգլուխ նորա. Գիտել զարդեաց փոփոխմունս և զատեղաց դիրս. Մի զանձանց վրէժ խնդրէք. Դարձան յիւրեանց տեղիս. Յամենեցուն մեր անկանելն յերկիր. Ընդ Յիսուսի մկրտելն և կալ յաղօթս. Սատանայ յԵբրայեցւոց և յԱսորւոց լեզուէ խառնեալ թարգմանի. Յուղղոյն անանալոյ և 'ի մասաց խոկ անկանի մարդն. Զարմանի զվրիժուց հատուցումն անդրէն յանձն իւր ընկալեալ. Զմեծին Աստուծոյ Արամեայ զմնացեանն. Զորոյ ես զգը-

լուխն հատի. Զաղնուականի ուրուք զորդի տեսանիցէ ոք յաղակատանս հատեալ. Զայնչափ հոգւոց զօրս եհան առ նոքօք յերկինս, զսօսափիւնն զկա՞րդ ոչ առնուլն. Զօդոյն՝ որ ցայգ ունու 'ի խոնաւութենէ ջուրց, հատեալ ջերմութեան ճառագայթից արեգականն. չքթեցուցանէ 'ի բաց զտամկութիւնն. Զնոյն զքաղմութիւն որդւոցն սատակեցեր :

2°. Կրնայ նաեւ նախդիրը յատկացելոյն վրայ միայն դրուիլ, զոր օրինակ.

Եւ ոչ մեծին Գրիգորի յառաքինութիւնսն ուշ եդին. Այլ նոյն որպէս զմորթն զգենումք և ոչ վնասէ, և զմիսն, եթէ միրտ ուրուք առնոյր և ուտէր, ոչ վնասէր. Նորա զմիտս հաճէք, այլ զտիեզերաց միտս ոչ կարէք հաճել. Քաղաքի միոյ մեծի զիշխանութիւնն հաւատալ. Երկուց արարչաց, զբարւոյ և զչարի, 'ի միջէ հօրէ զծնունդսն համբաւէ :

Ցուցց ելնել բառն ալ այսպէս կը գործածուի, այսինքն՝ , նախդիրը նախադաս յատկացուցչին վրայ չի դրուիր, զոր օրինակ.

Շատից յաչաց ելանէին. Աստուծոյ յաչաց ելին. Նոյն իսկ հանէ զքեզ առնն յաչաց :

3°. Նաեւ երբ նախադաս յատկացուցիչը յարաբերական դերանունն է, կրնայ յատկացելոյն նախդիրը յարաբերական յատկացուցչին վրայ չդրուիլ, զոր օրինակ.

Ազգ՝ որոյ ոչ լուիցես զլեզու. Որոյ հուր յա-

չայն արձակիցի · Որոց զարիւնն Պիղատոս խառնեաց ընդ զոհս նոցա · Որոց պչալի գիտէր զքրիստոնէութեանն· Որոց ընդ հարսն երդմունս և դաշինս արարեր· Որոց ընդ բարս և ընդ գնացս նախանձէին ։ փոխանակ՝ Ազգ զորոյ ոչ լուիցես զլեզու· Յորոյ աչացն հուր արձակեցի· Զորոց արիւնն Պիղատոս խառնեաց , եւայլն ։

Բ. Սեռի կամ Բնութեան խնդիրը բայէն առաջ ·

Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ · փոխանակ՝ Տուր մեզ զհաց մեր հանապազորդ ։

Յովսեփայ և Դանիէլի մեծամեծ իրաց տեսիլք յայտնեցան · փոխանակ՝ Մեծամեծ իրաց տեսիլք յայտնեցան Յովսեփայ և Դանիէլի ։

Գ. Նախադասութեան կամ ածականի մը խնդիրը՝ նախադրութենէն կամ ածականէն առաջ , զոր օրինակ ·

Յիմաստութենէ կարօտ · Ի բնակչաց թափուր · Խնկովք լի· Մարբն հանդերձ · Մեր առաջի· Փորձելոյ վասն · փոխանակ՝ կարօտ յիմաստութենէ· Թափուր 'ի բնակչաց· Լի խնկովք· Հանդերձ մարբն. Առաջի մեր · Վասն փորձելոյ ։

Ծովակն որ զնովաւ շուրջ էր · Քան զաւուրս ինչ յառաջ· Այլ ոչ քան զկիս յառաջագոյն իջանէ։

Եթէ նախադրութիւնը նախդիր ունի , կրնայ նախդիրը նախադրութեան ու նախդիրին մէջ տեղը դրուիլ , կամ նախդիրը երկուքին վրայ ալ կրկնուիլ ·

Ի դէպ դէպ փորձութեանց 'ի մէջ անկանիցիք․ Ի յերկրում միջի․ Զօեր կնի ոչ շրջեր․ Զոյր պէտ ելեալ ես․ ի մեր վերայ․ փոխանակ՝ ի մէջ այս այս փորձութեանց․ ի միջի ձերում․ Զկնի մեր․ ի վերայ մեր ։

Դ․ Բացասական մակբայները ոչ, մի, և հարցական մակբայները, ընդէ՞ր, զիա՞րդ, ո՞րպէս, ո՞րչափ, կրնան բայէն վերջը գրուիլ, զոր օրինակ․

Խոզ թաթահերձ է, բայց որոճայ ոչ, պիղծ իցէ նա ձեզ․ Տկարանայ ինչ ոչ քեզ․ Գրեցաւ իսկ ոչ․ Եթէ զովեսցես զբանսն, և առնիցես ոչ, մեծամեծ պատիժք են․ Ցայտ է թէ բնաւ և էր իսկ ոչ Զրուանն․ Նա և առնուլն իսկ ոչ յանձն․ Բնաւ և յիշեմ իսկ ոչ․ Որ ոչն գործիցէ, և կերիցէ մի․ Եւ փրկէր իսկ ընդէ՞ր զայլս արարածս․ Բնաւ իսկ սուտ ընդէ՞ր կոչիցի․ Եւ գոհանային զիա՞րդ․ Կամի զի կանգնեսցէ, և կանգնէ ո՞րպէս ։

Ե․ Շաղկապներէն ոմանք կրնան խօսքին սկիզբը գրուելու տեղ՝ մէջ տեղը գրուիլ․

Սով երբ լինիցի յերկրի․ փոխանակ՝ Եթէ սով լինիցի յերկրի․ Իմ երբ չէր եկեալ և խօսեցեալ ընդ նոսա․ Զի կամակար մտօք երբ յանցանիցեմք․ Զայն ընդդէմ ցանկութիւն չահիցն հնարեցաւ․ Կայր կուրի յորժամ առաջնորդէ․ Ջերմ մինչդեռ էր իբրեւ զհուր ։

Բացասական մակբայը չ, ոչ կրնայ, անորոշ դերբայէն վրայ գրուելու տեղ․ հրամայել

բային վրայ դրուիլ, և անատեն հրամայել բայը կը նշանակէ արգելուլ, եասախ ընել. զոր օրինակ.

Զգրաստու թշնամւոյն անկելոյ բեռամբ հրամայէ՝ զանց առնել. Զուլ 'ի մօր կաթն հրամայէ եփել. Ուտել 'ի պտղոյ ծառոյն՝ յոր հուպն հրամայեաց երթալ. Վասն հոգւոյն չտալ հոգալ, և վասն մարմնոյ հրամայեաց տատամսել. Պաւղոս հրամայեաց զարդարել կանանց. Զհրամայեաց ումեք 'ի վեր հանել. փոխանակ ըսելու՝ Հրամայէ չառնել զանց, չեփել, չզարդարել, եւայլն:

216. Տեսակ մը արտուղութիւն ալ կայ. և սա է որ իրարու հետ անմիջապէս կապակցութիւն ունեցող բառերու մէջ տեղն ուրիշ խօսքեր կը մտնեն, զոր օրինակ.

1°. Նախադրութեան ու խնդրոյն մէջ տեղը.

Թշնամի կոչի (սատանայ) վասն զորոմն 'ի մէջ ցորենոյն սերմանելոյ. փոխանակ՝ Վասն սերմանելոյ զորոմն. և այլն. Վասն 'ի լաւութիւնս զմարդն յորդորելոյ. Ցեր զաշխարհն ընդ ձեռամբ նուաճելոյ. Ա— 'ի զաւերն Բաբելոնի նշանակելոյ:

2°. Բացասական մակբային ու բային մէջ տեղը, զոր օրինակ.

Մի, զի չեմք ակն, ասասցուք թէ չեմք 'ի մարմնոյ անտի. փոխանակ՝ Մի ասասցուք թէ չեմք 'ի մարմնոյ անտի, այնու զի չեմք ակն. Մի, ընդ այնուիկ ոչ գործեն զանօրէնութիւն, կորուսա-

նէք զիս. Մէ, վասն զի չէ դիւրին մտաց մերոց կալ ՚ի վերայ սկզբան աշխարհիս թէ զիարդ և որպէս իցէ, կարծիցեմ թէ անսկիզբն և առանց արարչի իցէ. Զի մի, մթարքն որ զբրօքն շողայցեն, որքէլ հայելոյ ՚ի յստակութիւն լուսոյն ցեցին. Եւ ոչ, թէ միշտ ինչ կրիցեն, զգան :

3°. Երկու բառէ չլինուած Նախադրութեանց կամ մակբայից մէջ տեղը, զոր օրինակ.

Ընդ հողմոյն դէմ. փոխանակ՝ Ընդդէմ հողմոյն. Գրէ իսկ թէ ամենայն. փոխանակ՝ Գրեթէ ամենայն:

Այսպէս կրնուի նաև.

Այլ ինչ ազգ. Այլ իմն ազգ. Ոչ այնչափ միայն, այլ և այլ ևս ազգ. փոխանակ՝ Այլազգ ինչ, Այլազգ իմն. Այլազգ ևս :

4°. Երկու բառէ չլինուած սաստկութիւններու մէջ տեղը, զոր օրինակ.

Ապա եթէ զմարտուսոյցն զմտաւ ոչ ածիցեն. փոխանակ՝ Ոչ ածիցեն զմտաւ. Արկ Հերովդէս արքայ ձեռն չարչարել զոմանս. փոխանակ՝ Արկ ձեռն Հերովդէս, և այլն :

Զի մի, մթարքն որ զբրօք շողայցեն, որքէլ հայելոյ ՚ի յստակութիւն լուսոյն ցեցին. Արար Աստուած այց որդւոցն Իսրայելի. Ցործամ առաջնորդն ազգ, կամ ոտամբ կամ ձայնիւ, առնիցէ. Զինչ ինչ յայտ օրհնութիւնքն առնիցեն. Ցայտ ՚ի Ցօրայ միսրձանայն է :

5°. Էական բայով ու անցեալ դերբայով

թաղադրեալ ժամանակներու մէջ՝ Էական բային ու Անցեալին մէջ տեղը, զոր օրինակ.

Ես ծնեալ իսկ 'ի դմին եմ. փոխանակ՝ Ես ծնեալ եմ իսկ 'ի դմին։ Որ էր, վասն խռովութեան իրիք եղելոյ 'ի քաղաքին և սպանութեան, մտեալ 'ի բանտ։ Մինչչեւ ձեր խնդրեալ ինչ իցէ, Չեւ իցէ հաւու խօսեալ. Անդ էր նաւն Բոփէլոց զբեռալինան։

Բ. ԶԵՂՉՈՒՄ

217. Զեղչում կ'ըսուի, երբ խօսքին մէջ խօսքին մէկ մասը, զոր օրինակ՝ Բայը կամ տէր բային կամ խնդիր մը, պակաս կը թողունք, կամ լռելեայն կ'իմացնենք։

Զեղչում կ'ըլլայ. 1°. Տէր բայի. 2°. Բայի. 3°. Խնդրոյ. 4°. Դերբայներու. 5°. Դերանուն ածականներու. 6°. Նախադրութեան և նախդիրի. 7°. Շաղկապի։

1. Զեղչում Տէր բայի.

218. Առաջին և երկրորդ դէմքի բայերուն Տէր բային, ես, դու, մենք, դուք, սովորաբար կը զեղչուին։ Օրինակ կ'ըսուի.

Կամիմք տեսանել զՅիսուս. փոխանակ՝ Մեք կամիմք։ Կոչեցի զնոսա. փոխանակ՝ Ես կոչեցի զնոսա։

Երրորդ դէմքի բայերուն դերանուն Տէր բայիները. նա, նոքա, ինքն, ինքեանք, Հայերէ-

նի մէջ սովորաբար կը զեղչուին, այսինքն՝ լռելեայն կ'իմացուին, երբ զեղչուած Տէր բային՝ նախընթաց բային Տէր բայիին հետ մի և նոյն անձը կամ իրն է, զոր օրինակ.

Զակքէոս խնդրէր տեսանել զՅիսուս, և ոչ կարէր 'ի բազմութենէն, զի կարճ էր հասակաւ:

Այս խօսքին մէջ՝ կարէր, էր, բայերուն Տէր բային Զակքէոսն է. անոր համար աս բայերուն վրայ նա դերանուն Տէր բային կրկնել հարկ չէ. ուստի աւելորդ է ըսել.

Զակքէոս խնդրէր տեսանել զՅիսուս, և ոչ կարէր նա 'ի բազմութենէն, զի կարճ էր նա հասակաւ:

Բայց երբ բայի մը Տէր բային՝ նախընթաց բային Տէր բայիին հետ մի և նոյն անձը կամ իրը չէ, անոր զատ անուն կամ դերանուն Տէր բայի տալու է, զոր օրինակ.

Յետ ոչ բազում աւուրց ժողովեալ զամենայն կրտսեր որդւոյն՝ գնաց յաշխարհ հեռի, և անդ վատնեաց զինչս իւր, զի կեայր անառակութեամբ. և իբրև սպառեաց զամենայն, եղև սով սաստիկ յաշխարհին յայնմիկ:

Այս խօսքին մէջ՝ գնաց, վատնեաց, կեայր, սպառեաց բայերուն Տէր բային դրուած չէ, քանզի ամենուն ալ Տէր բային 'ի սկզբան բացատրուած կրտսեր որդին է, բայց եղև բային Տէր բային զատ ըլլալուն համար՝ զատ

բառով բացատրուած է, որ է ուղ բառը ։

Հետեւեալ խօսքը վերի խօսքին շարունակութիւնն է .

Եւ սկսաւ ինքն (կրտսեր որդին) չքաւորել. և գնացեալ յարեցաւ 'ի մի ումն 'ի քաղաքացւոց աշխարհին այնորիկ, և նա յղեաց զնա յագարակ իւր ։

Այս խօսքին մէջ՝ յղեաց բային Տէր բային՝ գնացեալ յարեցաւ բային Տէր բային չէ ։ Քաղաքայիններէն մէկուն յարողն ուրիշ է, և զանիկայ իր ագարակը ղրկողն ուրիշ է, այսինքն ան քաղաքացին՝ որուն անիկայ գնաց յարեցաւ . անոր համար յղեաց բային նա կամ նա Տէր բային տալու է ։ Եթէ նա, Տէր բային չդրուի, այսպէս .

Գնացեալ յարեցաւ 'ի մի 'ի քաղաքացւոց աշխարհին այնորիկ, և յղեաց զնա յագարակ իւր .

Այնպէս կը հասկցուի թէ ագարակը ղրկողն ան է՝ որ գնաց յարեցաւ, ուստի և ղրկողը քաղաքացին ըլլալու տեղ՝ անոր յարողը կ'ըլլայ, և ղրկուողն ալ քաղաքացին . ագարակն ալ ոչ թէ քաղաքացւոյն, այլ անոր յարողինը եղած կը հասկցուի, որ սխալ է ։

Եւ յարուցեալ եկն առ հայր իւր . և մինչդեռ հեռագոյն էր, ետես զնա և գթացաւ . յարեաւ և ընթացաւ ընդ առաջ, անկաւ զպարանոցաւ նորա և համբուրեաց զնա, և ասէ ցնա . Հայր, մեղայ յերկինս և առաջի քո . և ոչ եւս

եմ արժանի կոչել որդի քո: Եւ ասէ ցծառայս իւր. Վաղվաղակի հանէք զպատմուճանն առաջին և ագուցէք նմա:

Աս խօսքին մէջ երրորդ դէմքի բայերուն ամենն ալ Տէր բայի չունին. ուստի և ամենուն ալ Տէր բային մի և նոյն անձը կը հասկցուի. բայց ան բայերէն ոմանք տարբեր Տէր բայի ունենալուն համար, նոյն խօսքը հետևեալ կերպով պիտի գրուի:

Եւ որդին յարուցեալ գնաց առ հայր իւր. և մինչդեռ հեռագոյն էր, ետես զնա հայրն և գթացաւ, յարեաւ և ընթացաւ ընդ առաջ նորա, և անկաւ զպարանոցաւ նորա և համբուրեաց զնա: Եւ ասէ ցնա որդին. Հայր, մեղայ յերկինս և առաջի քո, և ոչ եւս եմ արժանի կոչել որդի քո: Ասէ հայրն ցծառայս իւր. Վաղվաղակի հանէք ըզպատմուճանն առաջին և ագուցէք նմա:

219. Բացառական խնդիր առնող բառեր ինչպէս են անորոշ կամ, միջակ անուններ, իբրև Տէր բայի կրնան զեղչուիլ, զոր օրինակ.

Եկն առ իս յեղբարց իմոց, այսինքն՝ Եկն առ իս ոմն յեղբարց իմոց, Եկին ընդ մեզ և յաշակերտաց անտի, այսինքն՝ Եկին ընդ մեզ ոմանք յաշակերտաց. Եկին և առաջի մեր 'ի նոցանէ. Անմեղի ումեք ոչ դնել, և ոչ 'ի գազանաց և 'ի սողնոց կամ յայլ անասնոց կամ 'ի մարդկանէ վնասել կարասցեն. այսինքն՝ և ոչ մին 'ի գազանաց... կամ 'ի մարդկանէ ոք և այլն:

220. Եմ բայով և անցեալ դերբայով շինուած բաղադրեալ ժամանակներուն երրորդ դէմքին առաջին և երկրորդ դէմքի դերանուն Տէր բային ալ (որ սեռական հոլով է. տես 111 Ծ.) երբեմն կը զեղչուի, զոր օրինակ.

Մինչեւ զամենայն մարմինդ անդամ անդամ լուծեալ է. այսինքն՝ Լուծեալ է մեր: Զգաւիթն մի չափեր, զի տուեալ է զնա հեթանոսաց. այսինքն՝ իմ տուեալ է զնա. Մինչեւ ստեղծեալ էր զքեզ յորովայնի գիտեմ զքեզ. այսինքն՝ Մինչչեւ ստեղծեալ էր իմ զքեզ. Եթէ զգործն չէր գործեալ 'ի նոսա, մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա. այսինքն՝ Եթէ իմ չէր գործեալ. Ընդ մեզ զի՞ էք պշուցեալ, իբրու թէ անձին զօրութեամբ ինչ կամ քաջութեամբ արարեալ իցէ զգնալդ դմա. այսինքն՝ Արարեալ իցէ մեր. Մինչեւ խօսեալ իցէ՝ ուսիր. այսինքն՝ Մինչեւ խօսեալ իցէ քո. Զի՞նչ. ունիս զոր ոչ իցէ առեալ, այսինքն՝ զոր ոչ իցէ առեալ քո:

221. Շատ անգամ բաղադրեալ ժամանակները խօսքին մէջ երկուք են, ան ատեն բային մէկը առաջին կամ երկրորդ դէմք գրուելով, միւս բայը երրորդ դէմք կը դրուի. ու երրորդ դէմքին դերանունը կը զեղչուի.

Զառ 'ի յետոյն մոռացեալ է, և 'ի յառաջադիմն նկրտեալ եմ. փոխանակ ըսելու՝ մոռացեալ եմ, կամ մոռացեալ է իմ: Ոչ յերկիր ուրուք մտեալ

եմք, և ոչ 'ի բաժին յուրուք տարապարտուց ձեռն բռնութեամբ մխեալ է (մեր)․ Եթէ կացեալ էաք 'ի պատուիրանին քում, Տէր, և պահեալ էր (մեր) զպատուիրանս զոր ետուր․ Որպէս զամենայն ազգս նուաճեալ էր (մեր) և ի հնազանդութեան ունէաք․ Մինչեւ տեսեալ էր (նոցա) զնա, և մինչեւ 'ի նախանձուէն էին հաշեալք․ Թէեւ բիւրապատիկ յափշտակեալ իցէ (մեր), և սակաւ ինչ տայցեմք․ Ցորժամ զայսպիսի մեծամեծս առեալ իցէ (մեր), և սակաւս պահանջիցիմք։ Մինչեւ ծնեալ էին, և մինչեւ բարի ինչ կամ չար գործեալ էր (նոցա)։

222․ Երբեմն զեղչուած Տէր բային երրորդ դէմքի անորոշ դերանուն մը կամ անուն մը կրնայ ըլլալ, զոր օրինակ․

Զայս ամենայն գրեալ է (առաջնոց, կամ ուրուք) 'ի գիրս ժամանակաց թագաւորացն․ Չեւ եւս էր արկեալ (Հերովդի) զՅովհաննէս 'ի բանտ․ Եդ 'ի գերեզմանի զոր էր փորեալ (մարդկանն կամ ուրուք) 'ի վիմէ․ Տեսին զի թաւալեցուցեալ էր (այլոց կամ ուրուք) զվէմն 'ի գերեզմանէն․ Եդ 'ի կռածոյ գերեզմանի ուր չէր բնաւ զոք եդեալ (ուրուք)։

2․ Բայի զեղչում․

223․ Եւ բայով և անցեալ դերբայով շինուած բաղադրեալ ժամանակներուն մէջ էական բայը երբեմն կը զեղչուի, զոր օրինակ․

Տուեալ լիցի քեզ թագաւորութիւնն իմն հազար ամի, և Որմիզդ 'ի վերայ քո արքայ կացուց-

ծեալ (լիցի) · Տուեալ (եմ) քեզ ընդ այնր վրիժուց զամենեսեան որ կամիցին հաւատալ քեզ · Տուեալ (եմ) քեզ զՀագար նաժիշտ իմ · 'ի նմանէ եղիցի քեզ որդի · Ամենեքեան որ անցանիցեն զօրինօքն՝ տուեալ (եմ) քեզ իշխանութիւն պատուհասել · Որչափ և գրեք , իմ արքայի հրաման տուեալ (է) զի մի ոք գտցի դիմակաց · Արքայ , տուր իշխանութիւն և սպանից զվիշապդ · և ասէ թագաւորն · Տուեալ (եմ , կամ լիցի) քեզ ։ Մանաւանդ վասն աղանդին քրիստոնէից պատուիրեալ (եմ) ձեզ , զի և այլն , Զի ահաւասիկ Հռովմեան յերկիր կործանեալ (է) , և գլուխ իւր չէ առ նմա · Ոչ կերեալ (է) դորա և ոչ արբեալ · Ոչ խօսեալ (է) նոցա երբեք և ոչ իմացեալ (է) և ոչ զմտաւ ինչ ածեալ (է) · Նա աւանիկ նորին հոգւոյ միւսով մարգարէիւ յայտ արարեալ (է) , թէ լոյս է ։ Եւ զոր նորա ժողովեալ (է) , սա ցրուէ · Գնացին արք անօրէնք պատմել թագաւորին եթէ Յովնաթան մեքենայս կազմեալ , շուրջ զբերդաւն պատեալ , յառնուլ պատրաստեալ (է) · Եւ արքայ Դաւիթ ծերացեալ և անցեալ (էր) զաւուրբք , և ծածկէին զնա հանդերձիւք և ոչ ջեռնոյր ։

224· Աս զեղչումը կ'ըլլայ մանաւանդ -մինչեւ- , -եւ- բառերէն ետքը , զոր օրինակ ·

Մինչեւ լերինք հաստատեալ էին · մինչեւ ըստեղծեալ (էր Աստուծոյ) զերկիր և զամենայն տիեզերս · Ասեմ ձեզ մինչեւ եղեալ (իցէ) , զի յորժամ լինիցի՝ հաւատասջիք · Զի՞նչ չար քան զօձ կայցէ , և 'ի նմանէ թերիակէ · և 'ի սպանող դե-

ղոց՝ որք 'ի նենգութենէ մարդկան կազմեցան , չեւ հասուցեալ և անդէն բուժէ․ Մինչեւ եկեալ (էր նոցա) առ միմեանս՝ (Մարիամ) գտաւ յղացեալ 'ի հոգւոյն սրբոյ․ Ի սկզբանն այնպիսի բանս խօսէր, մինչեւ զզօրութեանն իւրոյ փորձ ցուցեալ․ Զեւ այդ եղեալ՝ իւրաքանչիւր զընկեր կոչեմք․ Զեւ նստեալ՝ և անդրէն եւս յօրհնութիւնս յորդորին․ Մինչեւ դիմեալք 'ի կռիւն , այլ կային ճակատեալք , եցոյց վերին զօրութիւնն և այլն ։

225․ Հետեւեալ օրինակներուն մէջ ալ բայի զեղչում կայ․

Այդ ձեզ օրհնութիւն (է) յաւարէ թշնամեաց տեառն․ Այր եհաս 'ի բանակէ զօրուն Սաւուղայ , և հանդերձք իւր պատառեալք (էին) , և հող ընդ գլխով (էր) ․ Ներկաց քարոզ զօրուն 'ի բանակին և ասէ․ Իւրաքանչիւր ոք 'ի քաղաք իւր և յերկիր իւր (երթիցէ) զի մեռաւ արքայ․ Դու բարձրութիւն Երուսաղեմի, դու ցնծութիւն Իսրայելի, դու պարծանք ազգիս մերոյ․ այսինքն՝ դու ես և այլն ։ Մեք կաւ և դու ստեղծիչ մեր․ և գործք ձեռաց քոց ամենեքին մեք․ այսինքն՝ Մեք եմք , Դու ես ։ Սուր 'ի վերայ Քաղդէացւոց․ այսինքն՝ եղիցի կամ եկեսցէ սուր․ (Պաւղոս) ձեռն տուեալ էր Պետրոսի և այլոց առաքելոց հաւանութեան , զի ինքն Բառնաբաւ հանդերձ 'ի հեթանոսս․ և Պետրոսեանք 'ի թլփատութիւնն (սահմանեսցին կամ կարգեսցին և այլն)․ Զեւ (էր) ուրեք որդի 'ի միջի , և նա չյղացելոյն և չծնելոյն անուն դնէր․ Անէծք (լիցին) այնպիսի կծծի բանից , Մի սյաուհե-

տեւ անապօրոյնք և անգութք և անխնամք և ա-նողորմք ։ մի եւս չար քան զգազանս (լլցուք) ։

Այսպէս են նամակներու մէջ .

Առ Յոնաթան եղբայր․ Առ ազգն Հրէից . Առ Սպարտացիս եղբարս ողջոյն , խնդալ , խաղաղու-թիւն . այսինքն՝ կըսէ ողջոյն , և այլն ։

226․ Ու յարաբերականէն ետքն ալ էա-կան բայը կը զեղչուի շատ անգամ, երբ յա-րաբերականով կազմուած խօսքը յարաբե-րելոյն մէկ պարագան կը ցուցնէ , զոր օրի-նակ .

Լուան ամենայն թագաւորք Ամովրհացւոց որ յայնկոյս Յորդանանու (էին)․ Յորդանանու անդին եղող Ամովրհացւոց բոլոր թագաւորները լսեցին . Ասեն արքն որ ընդ նոսա (էին) . Յիշէին տակաւին զկիրսն որ ՚ի պանդխտութեան իւրեանց (լեալ էին)․ Յիշեաց զուխտ իւր որ ընդ Աբրահամու . Որդի Յովսեփայ որ Յակոբայն , որ Հեղեայն , այսինքն՝ որ կը ուզէ և այլն ։

227․ Շատ անգամ այս տեսակ խօսքերու մէջ , բային հետ յարաբերականն ալ կը զեղ-չուի , զոր օրինակ .

Կցեցան յարս անօրէնս յիսրայէլացւոց անտի . այսինքն՝ որ էին յիսրայէլացւոց անտի․ Բերին մեզ վահան ոսկի (որ էր) ՚ի հինգ հազար քանքարէ . Ունէր հանդերձ (որ էր) ՚ի ստեւոյ ուղտու․ Երթա-յին զհետ նորա ժողովուրդք բազումք (որ էին) ՚ի Գալիլէէ և յայն կոյս Յորդանանու . Առ ՚ի քէն իմաստութիւնդ . այսինքն՝ իմաստութիւնդ (որ է)

առ 'ի քէն. փառաւորեա զիս առ 'ի քէն փառօքն. այսինքն՝ փառօքն՝ որ են եւայլն. Զփառս զառ 'ի միայն Աստուծոյ ոչ խնդրէք. այսինքն՝ Զփառս (որ են) առ 'ի միոյն Աստուծոյ. Զիարդ մաքսաւորն և ձկնորսն և առանց դպրութեան. այսինքն՝ այն որ էր առանց դպրութեան. Զողջակէզսն և զվասն մեղացն. այսինքն՝ Զայն որ է վասն մեղաց. Առեալ լի ափով զառ 'ի յիշատակէն նորա. այսինքն՝ Զայն որ է 'ի յիշատակէ նորա. Ընկալայ զառ 'ի ձէնջն. այսինքն՝ Զայն որ է 'ի ձէնջ:

228. Խօսքի մը նախընթաց անդամին մէջէն մէկ կամ քանի մը բառ, եթէ յաջորդ անդամին մէջ ալ յիշել հարկ ըլլայ, կը զեղչուի, զոր օրինակ.

Որ առողջ միտս ունին, ոչ զշարժունսն՝ այլ զշարժիչն պարտին փառաւորել. այսինքն՝ Ոչ զշարժունսն պարտին փառաւորել, այլ զշարժիչն պարտին փառաւորել: Զերախտաւորսն և զբարերարս որ 'ի նմանէ կարգեցան՝ մեք ոչ հրամայեմք անարգել. բայց դարձեալ և ոչ զպաշտօն արարչին արարածոց մատուցանել. այսինքն՝ Բայց դարձեալ և ոչ զպաշտօն արարչին հրամայեմք արարածոց մատուցանել, եւայլն: Զիարդ պաշտիցեմք զարեգակն որ կոչի ծառայ, կամ զլուսին՝ որ ամսոյ ամսոյ հիւծանի, կամ զերկիր՝ զոր հանապազ բրեմք և ցանկ կոխեմք. այսինքն՝ Կամ զիարդ պաշտիցեմք զլուսին... կամ զիարդ պաշտիցեմք զերկիր, եւայլն: Լեր իրաւախոհ ընդ ոսոխի քում վաղվաղոյն. դուցէ մատնիցէ զքեզ ոսոխն դատաւորի, և դատաւորն՝ դահ-

ճի. այսինքն՝ Եւ դատաւորն մատնիցէ զքեզ դահճի։ Ես ասեմ ձեզ ամենեւին մի երդնուլ. մի յերկինս՝ զի աթոռ է Աստուծոյ. և մի յերկիր՝ զի պատուանդան է ոտից նորա. և մի 'ի գլուխ քո երդնուցուս, եւայլն, փոխանակ ըսելու՝ Մի երդնուցուս յերկինս զի . . . և մի երդնուցուս յերկիր զի . . . ։ Թէպէտ և ամենքին դայթագղեսցին, այլ ես ոչ. այսինքն՝ Այլ ես ոչ գայթագղեցայց։

229. Երբեմն բային հետ ուրիշ բառ մ'ալ, զոր օրինակ՝ ածական մը, խնդիր մը, մակբայ մ'ալ մէկ տեղ կը զեղչուի, զոր օրինակ.

Արեգակն յայտ առնէ թէ չեմ ես արժանի պաշտաման, այլ այն՝ որ զիս զամենայն տիւ լուսաւոր պահէ. այսինքն՝ Այլ այն է արժանի պաշտաման որ . . . ։ Գովեսցէ զքեզ ընկերն և մի՝ քո բերան, օտարն՝ և մի քո շրթունք. այսինքն՝ Գովեսցէ զքեզ ընկերն և մի գովեսցէ զքեզ քո բերան. գովեսցէ զքեզ օտարն և մի գովեսցեն զքեզ քո շրթունք։ Նոքա կարօտ են հացի, և դու՝ իմաստութեան. այսինքն՝ Եւ դու կարօտ ես իմաստութեան։

3. Զեղչման խնդրոց.

230. Մի և նոյն հոլով խնդիր առնող բայերէն ամենուն քով դերանուն խնդիրը չի կրկնուիր, այլ անգամ մը մէկուն քով դըրուելէն ետքը՝ յաջորդ բայերուն քով լռելեայն կ'իմացուի, զոր օրինակ.

Ետես զնա և կոչեաց. փոխանակ՝ Ետես զնա և կոչեաց զնա։

231. Բայց երբ բայերը տարբեր հոլով խնդիր կուզեն, ամեն մէկուն պահանջած հոլովով դերանուն խնդիրն անոր քով դնելու է, զոր օրինակ.

Ետես զնա և խօսեցաւ ընդ նմա. Յարեցաւ 'ի նա և ոչ մեկնեցաւ 'ի նմանէ:

232. Երբեմն դերանուն կամ դոյական խնդիր մը կը զեղչուի, զոր օրինակ.

Առաքեաց գլխատեաց զՅովհաննէս 'ի բանտի. այսինքն Առաքեաց դահիճ և գլխատեաց և այլն: Առաքեցին ընդ ամենայն գաւառն, և ածին առ նա զամենայն հիւանդս... այսինքն՝ Առաքեցին դեսպանս: Առաքեցին 'ի բանտն ածել զնոսա. Յղեցին և կոչէին զնոսա. Գուցէ սատակիցէ 'ի նոցանէ այր. Առ ընդ քեզ (զոմանս) 'ի ծերոց ժողովրդեանդ. Յաղքատաց ժողովրդեանն եթող անդրէն յերկրին. Արբ (սակաւ ինչ) 'ի գինւոյն և արբեցաւ. (Մասն ինչ) 'ի պտղոյ այգւոյն տացեն նմա. Առ 'ի պտղոյ նորա և եկեր:

223. Երբ յատկացեալ մը քանի մը յատկացուցչի կը վերաբերի, անգամ մը միայն դրուելով, յաջորդ յատկացուցիչներուն քով զօրութեամբ կ'իմացուի. միայն՝ եթէ յատկացեալը նախդիր ունի, նախդիրը յատկացուցիչներուն վրայ կը կրկնուի, զոր օրինակ.

Լուաւ զձայն երգոյն և զպարուց, այսինքն՝ և զձայն պարուց. Զվարագոյր դրան խորանին և զդրան սրահին. Խոստովան լինէին զմեղս իւր-

եանց և զհարց իւրեանց փետէի զվարսս գլխոյ իմոյ և զմօրուաց իմոց. Զպտուղ կալոյ քոյ և զհնձանի մի հատանիցես. Բուրեսցէ հոտ նորա իբրև զկնդրկի. Ձայն նորա իբրև զձի որ ճչիցէ. Զամենայն ճարպ զարջառոյ և զոչխարի և զայծեաց մի ուտիցէք. Բազում են որդիք ամլոյդ առաւել քան զայրամբւոյն. Գուցէ տեսանիցէ զերեսս ձեր տրտմագոյնս քան զայլոց մանկանց հասակակցաց ձերոց. Եթէ ոչ առաւելուցու արդարութիւն ձեր առաւել քան զդպրացն և զփարիսեցւոց. Առնէաք զկամս մարմնոյ և զմտաց. Տըգէտ են Աստուծոյ արդարութեանն և զիւրեանցն (այսինքն՝ զիւրեանց արդարութիւնն) խնդրեն կացուցանել. Զիրաւունս զեկին և զորբոյ և զայրւոյ. Մի լիցի ապրեալ տուն նորա, այլ 'ի նորայն (այսինքն՝ 'ի տան նորա, կայցեն օտարք. Զարմանային յոյժ ընդ գեղեցկութիւն նորա և ընդ ամենայն որդւոցն Իսրայելի. Որպէս թէ արդարոցն մեռելոց ոգիք յայլ 'ի սուրբ մարմինս փոխիցին, կամ 'ի մարդկան կամ 'ի գազանաց և 'ի ճճեաց և 'ի սողնոց. Լուաւ Գոթողիա զձայն ժողովրդեանն զընթանալոյն, զդոհանալոյն և զօրհնելոյն զարքայ:

234. Երբեմն յատկացեալը բոլորովին կը զեղչուի, մանաւանդ երբ յատկացեալը էր+ բառն է, կամ մէկուն վերաբերեալ բան մը կ'իմացնէ, զոր օրինակ.

Զխափանածոյ նորա և զբժշկութեանն տուժեսցի, այսինքն՝ զծախս կամ զգինս խափանածոյ և բժշկութեան նորա. Տալով տացէք նմա զհարուա-

ծոցն, այսինքն՝ ընտրութեամբ կամ ընծայիւ հարուա-ծոց նորա. Տօնեացեն զտաղաւարացն, այսինքն՝ ըզ տօն տաղաւարաց. Են որ զիւրեանց սերմանեն, և բազմապատիկ առնեն, այսինքն՝ սերմանեն որ ինչ իւրեանց է. Կոյսն հոգայ զտեառնն. այսինքն՝ զիրս տեառն. Զյափշտակեն զուրուք. Մի ոք զանձին եւեթ խնդրիցէ, այլ և զընկերին. Ցորժամ եղէ այր՝ զտղայութեանն ՚ի բաց խափանեցի. Երթայք տուք զկայսերն կայսեր, և զԱստուծոյն Աս-տուծոյ ։

Դ. Գերբայներու ջնջում.

235. Անորոշ դերբայ մը նախընթաց խօս-քին մէջ անգամ մը դրուելէ ետքը, խօսքին յաջորդ անգամին մէջ լռելեայն կ'իմացուի, զոր օրինակ.

Զինչ գործէք, զոր չէ օրէն (գործել) ՚ի շաբա-թու. Բազում ինչ ունէի գրել առ ձեզ, այլ ոչ կամեցայ քարտիւ և դեղով (գրել). Պարտ է ե-պիսկոպոսին անարատ լինել. մի (լինել) թշնամա-նող, մի հարկանող, եւայլն. Տեսեալ արդարոց՝ ծի-ծաղեցան. անարատին (տեսեալ)՝ և արհամարհեացն։

236. Երբեմն անցեալ դերբայ մը դոյա-կաններու հետ լռելեայն կ'իմացուի, զոր օրինակ.

Մեռաւ ամաց քանից. այսինքն՝ մեռաւ լեալ ամաց քանից. Յայն ինչ ապաստան (լեալ)՝ զա-մենայն ինչ անխտիր գործեմք. Զստէպ յօրանջելն և ձգտելն հմուտ բժիշկք ՚ի մթերելոյ մաղասոյ ա-

սեն (լեալ կամ լինել)․ Ինքն երթայր բոկ, և ամենայն ժողովուրդն ընդ նմա ձորձ զգլխով (արկեալ)․ Հարիւր հազար ասպար 'ի ձեռին, տիգաւոր հետևակ․ այսինքն՝ Հարիւր հազար տիգաւոր հետևակ որոց էր ասպար 'ի ձեռին․ Անկանէր 'ի ներքըս (ունելով) սուսեր 'ի ձեռին․ Կոյս վճարեցաւ յաշխարհէ․ Դի պատկեցաւ․ այսինքն՝ Մինչդեռ կոյս էր, դի էր․ Սատանականքն, որդի 'ի հօրէ, կարգաւ առին զթագաւորութիւնն․ այսինքն՝ Սատանականքն կարգաւ առին զթագաւորութիւնըն, որդի 'ի հօրէ առ յաջորդութեամբն ։

Այսպէս զեղչմամբ կ՚ըսուի․

Բերան 'ի բերան խօսել․ Մարտնչել ճակատ առ ճակատ․ Սիրտ 'ի բերան շրջել․ Գալ 'ի բերան ածել․ Սուր 'ի ձեռին ընթանալ․ Ձեռս 'ի գլուխ ելանել․ Խեղդ ընդ անձն պաշարել․ Բերան 'ի վայր անկանել․ Կապել զոք ձեռս յետս․ փոխանակ՝ Բերան 'ի բերան մատուցեալ խօսել․ Մարտնչել կանգնեալ ճակատ առ ճակատ․ Գալ 'ի բերան եղեալ ածել․ Սուր 'ի ձեռին ունելով ընթանալ․ և այլն ։

Այսպիսի բացատրութիւններ երբեմն ածականի կամ մակբայի զօրութիւն ունին, զոր օրինակ․

Հող 'ի գլուխ կամ ձորձ 'ի գլուխ լինել․ Կախել գլխիվայր․ Հիմնիվեր տապալել․ Կապել ձեռ ընդձեռ, և այլն ։

5․ Ցուցական և Ստացական ածականաց չեզոքը․

237․ Ցուցական ածականները, այս, այդ,

ոյն, շատ անգամ կը զեղչուին, գոյականին վրայ դրուած ս, դ, ն, գրերը բաւական համարելով: (Տես 154):

238. Շատ անգամ իմ, քո, մեր, ձեր, իւր Ստացականները, և նորա, նոցա, իւրեանց, յատկացուցիչները կը զեղչուին, երբ յայտնի է թէ գոյականը որու կը վերաբերի, զոր օրինակ.

Եթէ (թագաւորն) հրամայէ պատերազմել, ոչ իշխեն անցանել զբանիւ. այսինքն՝ զբանիւ նորա. Դէպ եղեւ եղբարս եօթն մարբն հանդերձ կալեալս ածել. այսինքն՝ հանդերձ մարբ իւրեանց. Ա՛ անարգէ զհայր (իւր). Կոչէ զբարեկամս եւ զդրացիս (իւր). Ծեծէին զգլուխն (նորա) եղեգամբ եւ թքանէին ընդ երեսս (նորա). Եւ ոչ, յորժամ ընդ աւազակուտ տեղիս դիմեալ զընկերն (իւր) ոք տեսանիցէ, եւ ասիցէ թէ եղեռն գտանէ, նա ինչ իցէ պատճառք վնասուն. Սկսաւ Յիսուս ցուցանել աշակերտացն (իւրոց), թէ պարտ է նմա երթալ. Ջուր 'ի ձեռին (իւրում) ունէր. Ընդէր բարկանաս եղբօրն (քում). Քարամբք եւս կոծէր զանձըն (իւր). Մատնեաց զանձն (իւր) վասն իմ:

239. Երբեմն մի թուական ածականը գոյականին քով լռելեայն կ'իմացուի, զոր օրինակ.

Երկու գրիւք գարւոյ՝ սկեղ միոյ լինիցին, եւ գրիւ նաշհւոյ՝ սկեղ. այսինքն՝ եւ գրիւ մի նաշհւոյ՝ սկեղ մի. Արկ վարձս մշակացն աւուրն դահե-

կան (մի)․ Արարին չորս մասունս, իւրաքանչիւր ղինուորի մասն (մի)․ Առանց կարուոյ ամ (մի) չեմ լեալ։ Աւուր (միոյ) գնաց աստի, եւ աւուր (միոյ) գնաց անտի․ Որ գիշերի եր, եւ միւս գիշերի կորեաւ․ այսինքն 'ի մուտ գիշերի։

6․ Նախադրութեան և Նախդիրներու զեղչում։

240․ Երբեմն Նախադրութիւն մը որ քանի մը խնդիր ունի, առաջին անգամ գրուելէն ետքը, միւս խնդիրներուն քով լռելեայն կ'իմացուի․ միայն, եթէ Նախդիր ունի, Նախդիրը խնդիրներուն վրայ կը դրուի, զոր օրինակ․

Վասն խռովութեան իրիք եղելոյ 'ի քաղաքին եւ սպանութեան․ այսինքն՝ եւ վասն սպանութեան։ Ցարիցէ ազգ յազգի վերայ, եւ թագաւորութիւն 'ի թագաւորութեան (վերայ)․ Վէրս 'ի վերայ վիրաց և ցաւս 'ի ցաւոց (վերայ) յաւելուին․ Ի վերայ խաչանց իմոց մեռանիմ․ յորո՞ց խաչանց արդեօք․ 'ի հարթուցելոցն, 'ի խափուցելոցն, 'ի դաղանակուր եղելոցն․ Գթայր 'ի վերայ նորա, իբրեւ հայր յորդւոյ․ Երթ զհետ արդարութեան, զաստուածպաշտութեան, զհաւատոց, զսիրոյ, զհամբերութեան, զհեզութեան։

241․ Նախդիրներն ալ երբեմն կը զեղչուին, զոր օրինակ, է Նախդիրը հետեւեալ խօսքերուն մէջ,

Առնուլ զոք կնութիւն․ Նա արքայ զաղջիկն

կնութիւն սիրելւոյն· Տայցեմ զդուստր իմ կնութիւն Արշակայ· փոխանակ՝ 'ի կնութիւն ։ Ձեռնադրեսցեն անդ զսուրբն Ներսէս կաթողիկոսութիւն Հայոց մեծաց · փոխանակ՝ 'ի կաթողիկոսութիւն ։

242· Երբ Անորոշ դերբայները նախդիրով մը խնդիր են, և իրենք ալ նոյն նախդիրով խնդիր ունին, աս խնդիրը դերբայէն առաջ դրուած ատեն, դերբային նախդիրը զանց կ'առնուի, զոր օրինակ.

Յառաջ քան զերկիր առնել, և նախ քան զանդունդս գործել։ Յառաջ քան զլերինս հաստատել. փոխանակ՝ Յառաջ քան զառնելն զերկիր, նախ քան զգործելն զանդունդս, եւայլն։ Ի քուն լինել մարդկանն · փոխանակ՝ Ի լինել մարդկանն 'ի քուն ։ Ի ճանապարհ անկանել նոցա և մօտ 'ի քաղաքն լինել. այսինքն՝ Ցանկանել նոցա 'ի ճանապարհ, և 'ի լինելն մօտ 'ի քաղաքն։ Արգելին զմեզ 'ի ներքս մտանելոյ· այսինքն՝ ի մտանելոյ 'ի ներքս։ Որ յարջառոց, որ յոչխարաց, 'ի թռչնոց, 'ի նաշհւոյ, 'ի թոնրի եփելոյ· այսինքն՝ Յեփելոյ 'ի թոնրի։ Եւ այն չինի յոյժ 'ի տօթի աշխատելոյ կամ կալի 'ի ցրտոյ լլկելոյ· այսինքն՝ Յաշխատելոյ 'ի տօթի, 'ի լլկելոյ 'ի ցրտոյ։ Ջթագաւորէն Յունաց զառ ինքն եկեալն · այսինքն՝ Ջ'ի թագաւորէն Յունաց առ ինքն եկեալն։ Ջծնէ կոյրն · փոխանակ՝ Ջ'ի ծնէ կոյրն ։

243· Երբեմն զ և ս գրերով սկսող բառերու վրայ զ նախդիրը, ինչպէս նաև յ, և հ գրերով սկսողներուն վրայ ալ ի նախդիրը զանց կ'առնուի, զոր օրինակ.

Ի տալ տեառն Ջեբէէ և զՍաղմանայ 'ի ձեռս իմ. Արդ զամենայն զօրս իւր, զհեծեալս և զհետեւակս և զէնս և զկառս և զնաւս. Մերկացաւ զզէնս իւր. Զերչերն և զբազկերն՝ զայն մեք ոչ զանդաղեցաք. Կթեցի զմուռս իմ հանդերձ խնկօք իմովք. Կարգեցին անդ զոհս պատարագաց իւրեանց. Այլ ինչ գործ ոչ ունէին բայց միայն զուտելն և ըմպանելն և ընդ ոսկի ելանել. Եւ օրէնսդրեան սրահն յաղտեղութիւն դարձուցանէին. Զգուշանային սահմանօք երկրին իւրեանց. Ցորժամ մանկտին օտարազգին օրհնութիւնն երգէին. Ցանկս նոցա փուշ բուսցի. Կատարած նոցա երթայ յատակս դժոխոց. Թէպէտեւ յատակս չարեացն երթեալ հասեալ իցեն. Հաց արդեանց երկրի քո եղիցի յագուրդ և 'ի պարար. Ցախափայտն յաւիտենից. Ցանկանաս ինչ անկանել. Եթէ յառաջնոյն ինչ հատանիցիս. Ցանկանայ նստել. Ցախուտնեաց մինչև յաւիտեանս. Ցորդէ 'ի ցորեան փոխել. Ցածուցան բարբառոյն 'ի Հայերէն դարձուցեալ. Ուստի և յետոյ երթալոյ զհակառակասէր զսատանայ անուն ժառանգեաց. Ցօփերայ ժամանակացն մինչև ցՍեմ. Ոչ այլ ուստեք այլ յօձոյ զտագնապսն կրելոյ. Հեռի աշխարհ ուրեք գնալ. Էջ յափն գետոյն հոսանացն Եփրատու. Հօֆէթան թանձրախուռն անտառին. Մարկոս յետ նորա Հռոմայեցւոց ճանապարհն եկն. Այժմիկ հեռաստանէ գրեմ առ ձեզ:

Այս օրինակներուն մէջ նոր գրով գրըուած բառերուն՝ որ ւ կամ օ գրով են, ւ նախորդները զեղչուած է. իսկ օ կամ ֆ գրով

եղողներուն՝ է Նախդիրը. ուստի պիտի ըլլայ, զջերէի, զղէնս, եւայլն: Զօրութեան սրահն, զսահմանօք, եւայլն: Ի յարկս, 'ի յատակս, 'ի յադուրդ, և այլն. Ի հեռի աշխարհ, 'ի հովիտս, և այլն:

7. Ծաղկաւոր ոճերու.

244. Զի՞ և ե՞րբ Ծաղկաւորները երբեմն կը զեղչուին.

Ցուաք մեզ քեզ գիտել, թագաւոր, եթէ քաղաքս այս շինեսցի և պարիսպք սորա կանգնեսցին, չէ քեզ խաղաղութիւն. այսինքն՝ զի եթէ քաղաքս եւայլն: Թող տուր անցից ընդ երկիր քո. այսինքն զի անցից: Ես գիտեմ, յուշ լիցին նմա չարիքն զոր անցուցաք մեք ընդ նա. այսինքն՝ զի յուշ լիցին եւայլն:

Մի հոգայք վասն ոգւոց ձերոց՝ զինչ ուտիցէք. այսինքն՝ թէ զինչ ուտիցէք: Ակնարկէ նմա հարցանել ո՞վ իցէ վասն որոյ ասէր. այսինքն՝ Հարցանել թէ ո՞վ իցէ: Էր խռովութիւն 'ի մէջ զինուորացն, զի՞ արդեօք Պետրոսն եղեւ. այսինքն՝ թէ զի՞ արդեօք եւայլն: Գիտասցեն, եթէ ոչ ձիւն և սառնամանիք պնդէին զերկինս, արմատք խոտոց ոչ պարարէին. այսինքն՝ Գիտասցեն՝ զի եթէ և այլն: Եւ է երբէք յարանց կերպս դարձեալ զկանայս յանցուցանէ. այսինքն՝ է երբէք զի եւայլն: Կարծէին խաբէութեամբ 'ի մտանել զնոսա եկն. այսինքն՝ կարծէին եթէ եւայլն: Այլ և զպատճառն

ձեւս՝ վասն էր չտայցէ, ասէ. այսինքն՝ Զպատճառն
եւս ոչ վասն էր եւայլն: Զի յայտ արասցէ, թէ
ծուլանայցեն՝ առանց բժշկութեան առնին վէրքն.
այսինքն՝ Զի յայտ արասցէ ոչ՝ եթէ ծուլանայցեն,
եւայլն: Եւ զինչ իցէ խորագիտութիւն օձին, եթէ
ոչ՝ իբրեւ ծերասցի նա և տեսանիցէ ապական-
եալ զմարմին իւր...գիմէ նա ընդ տեղի ինչ նե-
ղածերպ վայրաց, և ընդ կրթելն կեղեւէ զապա-
կանեալ մորթն. այսինքն՝ Եթէ ոչ դէ իբրեւ ծե-
րասցի եւայլն: Տեսանեմք երկուս արս միազգիս
ընդ միմեանս գրգռեալ՝ միմեանց մահու և ար-
եամբ ծարաւի են. այսինքն՝ Զի ընդ միմեանս գըր-
գռեալ եւայլն: Եթէ տեսանիցես զոք սուր առ-
եալ և անձին առնիցէ, արգահատել երբէք կա-
րիցես այնպիսւոյն. այսինքն՝ Տեսանիցես զոք դէ
սուր առեալ եւայլն:

Գ. ՍԻԵՂԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

245. Կրկնում ու Սեղադրութիւնը տարբեր են:
Կրկնումը ճարտասանական ձեւ մըն է, մի
և նոյն բառը կրկնելով կ'ըլլայ, զոր օրինակ.

Աստուած, Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս.
Նիմ, եմ և ես մահկանացու. Դու ես, դու ես այրն:

Իսկ Սեղադրութիւնը քերականական ձեւ
է; և կ'ըլլայ՝ երբ խօսքին մի և նոյն մասը,
զոր օրինակ՝ Տէր բային կամ խնդիրը, տար-
բեր բառերով երկու անգամ կը բացատ-
րուին, զոր օրինակ.

246. 1. Դերանուն Տէր Բային աստուածաշնչեան :

Կինս զոր ետուր ընդ իս, նա ետ ինձ 'ի ծառոյ անտի և կերայ. Վէմն զոր անարգեցին շինողքն, նա եղեւ գլուխ անկեան. Առաջնորդ իշխանն՝ նա նստցի 'ի դմա ուտել հաց. Բանն զոր ես խօսեցայ, նա դատի զնա. Յիսուս Նազովրեցի՝ նա քակեսցէ զտեղիս զայս. Ամենայն ինչ որ յաշխարհի է, չէ նա մեր. Ազգքն այնոքիկ զորս դու ժառանգելոց ես, նոքա հմայից և դիւթութեանց անսան. Եւ մնացեալ բանքն Յովակիմայ և ամենայն ինչ զոր արար՝ ո՞չ ահաւանիկ գրեալ են նոքա 'ի գիրս:

247. 2. Դերանուն խնդրոյ աստուածաշնչեան.

ԶՅիսուս զոր դուք սպանէք, զնա յարոյց Աստուած. Զբաժակն զոր ետ ինձ Հայր, ո՞չ ըմպիցեմ զնա :

Ամենայնի որ լսիցէ՝ հնչեսցեն երկոքին ականջք նորա. Լուսնի չիք նորա լոյս առանձինն. Մարդոյ որպէս խոտոյ են աւուրք նորա : Եւ Սաղպաադայ որդւոյ Ոփերայ ոչ գոյին նորա ուստերք. Այս իսկ, յարքայութենէն զոր առէ՝ անդ դամ. Ի լերինն մեծի և բարձու՝ անդ է անկողին քո. Եւ ցթագաւորն Յուդա որ առաքեաց զձեզ խնդրել զՏէր, այսպէս ասասջիք ցնա. Եթէ ընդ դուռն ընդ որ թագաւոր ելանէ՝ հանցես ընդ նա աղբ. Էր այր մի յորում այս ոգի գոյր 'ի նմա. Ցորմէ և հեթանոսք մեծաւ զգուշութեամբ խորշեալ պատկառէին 'ի նմանէ. Որոց ձեռք նոցա յանօրէնութեան

են և աջ նոցա լի է կաշառօք · Զարք որոց ոչ էր նոցա թիւ · Յորոց յափրացաւ անձն իմ 'ի նոցանէ · Աստուածք նոցա յորս յուսացեալ էիք 'ի նոսա · Զորոց զճարպ զոհից նոցա ուտէիք · Ի տեղւոջն յորում դուք կամիք մտանել բնակել անդ · Տանն՝ յոր ես մտից անդր :

248. Այն, այդ, այս դերանունը ոչ միայն եզակի, այլ և յոքնակի բառերու և անորոշ դերբայներու տեղ աւելադրութեամբ կը դրուի, զոր օրինակ ·

Ամուրքդ զոր շինէք՝ այդ ձեզ խակ լիցին · Արծնելն և նկարելն՝ այն 'ի զարդարիչ անդր հայի · Եւ մեղք հարցն՝ այն ընդ մեզ եկին · Իսկ հանդերձիլն որ զնորօք արկեալ՝ այն ցեցակեր, մեցոտեալ, փխրեալ մաշեալ կորուսեալ ապականին · Զի՞ք ինչ այն որ ըստ քո կամաց արտաքս կարէ ելանել · Նորոգել 'ի փառութենէ մեղացն՝ այն Քրիստոսի ուղղութիւնքն (երախտիք) էին · և անդրէն 'ի նոյն չդառնալ՝ այն նոցա փութոյն և տառապանաց գործ :

249. Այն, շատ անգամ ամբողջ խօսքի մը տեղ ալ աւելադրութեամբ կը դրուի, զոր օրինակ ·

Եթէ որչափ մեծաս արգելու Աստուած 'ի մարդկանէ՝ այն ոչ ամենեցուն յայտնի է · Զի ներող և արդահատող է արարիչն՝ այն ամենեցուն իսկ յայտնի է · Եթէ չխօսիցին ինչ այնպիսի բանս՝ այն նոցա ազնուականութեանն է համար · Եւ զի խըն-

դիրք ամենայն գործոց լինելոց են՝ ըստ վերադրոյն յայտ արար ։

250. Այն, այս, այդ Անորիշ դերբայներու նախադաս ըլլալով, աւելադրութեամբ կը գործածուին. զոր օրինակ.

Նա և այն իմաստութիւն է՝ ճանաչել թէ յումմէ է շնորհն. փոխանակ պարզապէս ըսելու թէ, իմաստութիւն է ճանաչելն թէ յումմէ՞ է շնորհն ։ Արարչի այն գործ է՝ զբնութիւնս առնել և ոչ միայն արդս և զարդս և կերպարանս. Այն ևեթ առաջի կայր՝ կամ անսալ Աստուծոյ կամ չանսալ. Եկեղեցւոյ Աստուծոյ գործ այն է՝ զարտաքինսն իրօք ճշմարտութեան առանց գրոց յանդիմանել. Երեցուն (երից աւետարանչաց) այն իմն փոյթ եղեւ՝ վասն տեսչութեանն պարապել. փոխանակ ըսելու՝ փոյթ երեցունց եղեւ պարապել վասն տեսչութեան ։ Այն իսկ գործ է աղի՝ կսկծեցուցանելն և մոմոքեցուցանել զվէրս. փոխանակ՝ Գործ (ներգործութիւն) աղի է կսկծեցուցանել, ևայլն ։

251. 3. Յարաբերեալ աւելադրութիւն.

1°. Յարաբերեալը փոխանակ իր հոլովը դրուելու՝ ուղղական կամ Յարաբերականին հոլովը դրուած, և ետքը ուրիշ Դերանուն մը աւելադրութեամբ յարաբերեալին հոլովը դրուած, զոր օրինակ.

Եւ ծնողն՝ յորում լցէ արած, հանդերձ նորա քակեալ լիցի. փոխանակ՝ Քակեալ լիցի հանդերձ

քորստի՝ յորում իցէ արած ։ Ամենայն այր՝ որոյ էր դատ գալ առ արքայ 'ի դատաստան , բարբառէր առ նա Աբեսաղոմ և ասէր. Եւ փոխն զոր չլինեաց արքայ Սողոմոն տեառն՝ վաթսուն կանգուն երկայնութիւն Նորա. Մուրհակ՝ զոր ունէի զումեքէ, ընթեռնուլի և ոչ պատառելի զայն. Ամենայն փոր կամ խորան՝ յոր հասանէ պողպատն 'ի մէջ ծովուն, գնդրան գոյն առնու. Զաւրէն՝ որովք հեղձուցանէրն փարաւոն զմանկտին, Նոյեմբեր հեղձաւ. Ամենայն ծառք և անտառք՝ որ գտցի 'ի դաշտի և ոչ մտցէ 'ի տուն, անկցի 'ի վերայ Նորա կարկուտն և սատակեսցէ. Քաղաք՝ որ հուպ իցէ 'ի վիրաւորն, առցէ ծերակոյտ քաղաքին այնորիկ երինջ մի ։ Այրն այն Մովսէս՝ որ եհան զմեզ յԵգիպտոսէ, ոչ գիտեմք զի՞ եղեւ Նմա. Թագաւոր՝ որ քան զսպասաւոր եւս վատթարագոյն է, լաւ էր Նմա բնաւ չառնուլ իսկ զթագ 'ի գլուխ. Ծառայ որ ընդ ունկն ոչ լսէ, ընդ մկանունսն տան լսել Նմա. Մոլախինդք՝ որ առանձինն 'ի յայտնի լինչ ժամանակի սպանող է, Նովկինձ զմաղձս հնացեալս հնարին բժիշկք հատանել. Այն որ այն լինչ կամէր 'ի վերայ ալեաց ծովու սաստել, զնա ինքն յերկիր հողեալ՝ շալակաւ շրջեցուցանէին. Ընկուզենիք և ողծախնդիք՝ որ էին յազգաց օտարաց, թլփատեաց զնոսա. Եղբարք ինր՝ որ ոչ եղին, ահաւասիկ ես առաքեմ 'ի Նոսա սով. Ամենայնի՝ որոց ոչ իցեն թեւք և թեփ, պիղծ իցէ ձեզ այն. Ամենայն [illegible]՝ որոյ իցէ 'ի տան իւրումկին այլազգի երթեալ պահանջեսցեն 'ի Նմանէ ժամանակս. Ամենայնէ որում շատ տուաւ, շատ խնդրեսցի 'ի Նմանէ. Զամենայնէ՝ զորմէ ասացից թէ դա մի երթիցէ ընդ

քեզ, նա մի երկիցէ․ Զհինգ հազար կշիռ արծաթոյն՝ զոր առնուն, և այդ թողեալ լիցի․ Զվէմն զոր անարգեցին շինողք, նա եղեւ գլուխ անկեանն․ Զայրն՝ զոր արքայ կամի փառաւորել, բերցեն զպատմուճանն զարքունի և զերիվարն, և տացեն առն այնմիկ․ Զայդ ամենայն զոր տեսանէք՝ եկեսցեն աւուրք յորս ոչ թողցի այդր քար 'ի քարի վերայ որ ոչ քակտեսցի․ Զամենայն զոր ետ ցիս Հայր, ոչ կորուսից 'ի նմանէ․ Ի տեղւոջ՝ ուր բնակիցեն, ընդ այն մի անցանիցես․ Զգործն՝ զոր ես գործեմ յանուն Հօր իմոյ, նոքին վկայեն․ Ի մահճում՝ յոր ելեր, ոչ իջցես այտի․ Զամենայն տեղիս յոր հասանիցեն գնացք ոտից ձերոց՝ ձեզ տաց զնոսա։

Այս տեսակ խօսքերու մէջ երբեմն Յարաբերականին հոլովն աւելադրութեամբ դըրուած դերանունը զանց կ'առնուի, զոր օրինակ․

Մեք որ զայսպիսի բանս լսելոց եմք, պարտ է բազում պարկեշտութիւն ցուցանել․ Ամենայն աղօթք և ամենայն խնդրուածք կամ աղաչանք՝ որ լինիցին ամենայն մարդոյ, լուիցես յերկնից․ Ընդ երկիրն՝ ընդ որ մեք անցաք լրտեսել զնա, երկիր մարդածախ է բնակչաց իւրոց․ Զբանն՝ զոր ես խօսեցայ ընդ ձեզ, հոգի է և կեանք․ Յերկիրն, յոր հասեր, քեզ լիցի 'ի ժառանգութիւն․ Եղիազարոս, այր մեծ ընդ առաջինսն 'ի գնդի անդ, լցեալ աւուրբք ծերացեալ հասակաւ, գեղեցիկ երեսօք, ածեալ զայլ 'ի բերան՝ սովորին ուտել խոզենի։

2°. Յարաբերականը փոխանակ իր հոլովը

գրուելու՝ ուղղական գրուած , և անոր տեղ Դերանուն մը աւելադրութեամբ յարաբերականին հոլովը , զոր օրինակ .

Տէր ամենակալ , որ ամենայն ինչ սարսի և դողայ յերեսաց ահի զօրութեան քո . փոխանակ՝ Տէր ամենակալ , յորոյ երեսաց ահի զօրութեան սարսեալ դողայ ևայլն : Մեծ մարգարէն Մովսէս ելեալ 'ի լեառնն մեռանէր հրամանաւն Աստուծոյ որ մինչեւ ցայսօր զգերեզման նորա ոչ ոք գիտել կարաց . փոխանակ՝ Զորոյ զգերեզման ևայլն. Ո՞չ այդ այն Մուշեղ է , զի (որ) զարքայն Պապ հրամանաւ նորա սպանին. փոխանակ՝ Որոյ հրամանաւ սպանին ևայլն :

4. Նախադրութեան և Նախդիրներու աւելադրութիւն .

252. Վասն Նախադրութիւնը զի , Եւ Շաղկապով սկսող խօսքերու սկիզբը աւելադրութեամբ կրնայ գրուիլ , զոր օրինակ .

Շրջեցուցեալ զնոսա անդ ամս քառասուն , վասն զի մատուցուցէ նոցա զաւրութիւն դիւցապաշտ քարապաշտութեանցն . Վասն զի մի ընդ խոտանս գտանիցիք . Վասն զի արժանի արասցէ զսա մըտանել ընդ նեղ դուռն՝ զոր աղաչեսցուք . Վասն թէ զիա՞րդ է որդի Դաւթի Քրիստոս . Վասն թէ սակաւք իցեն որ ապրելոց իցեն :

Այս տեսակ խօսքերու մէջ այնր , այնորիկ Դերանունները զեղչուած ալ կրնայ ըլլալ , որպէս թէ ըլլար .

Վասն այնորիկ զի մոռացուցէ. Վասն այնորիկ զի մի ընդ խոտանսն գտանիցիմք, և այլն :

253. Նախդիրները աւելադրութեամբ կը կրկնուին :

1°. Ցատկացեալն նախդիրը ցատկացուցչին վրայ, թէ և ցատկացուցիչը յետադաս ըլլայ, զոր օրինակ.

Զհանդերձս սրբութեան զԱհարոնի քահանայի. Հարկանէր զԴարեհ արքայ զՊարսից և զՊարթեւաց. Ածել ՚ի վերայ մեր զարիւն զառնն զայնորիկ. Զառաջին բնու վրէժն զամենեցունց՝ ընդայն հանէին. Այդես զառաջին պտուղս զերկրին քոյ. Գրեաց զբանս ուխտի զտասն պատգամացն. Պահեսցեն զամենայն ինչ զսեղանոյն. Մի մերձենայցէք յինչ ՚ի դոցա. Ոչ յինչ ՚ի մեր հայեցեալ :

Աս կրկնումը կ՚ըլլայ մանաւանդ երբ ցատկացուցիչը ցատկացեալէն ուրիշ միջանկեալ բառերով զատուած է, զոր օրինակ.

Զմանկունսն զատեանցն կախեցին զմարցն. Ցացեն ՚ի բաց զգեօղս և զտեղիս զոր ունէին զՀրէից : Մատուցին զթիւն արքայի զկորուսելոցն. Զլեզուն. հրամայեաց զանօրէն Նիկանովրայ հատանել. Զգլուխն հատանել Նիկանովրայ. Զչափ ասացուք զհեզութեան նորա. Իբրեւ զմիտս կամեցաւ հաճել զամբոխին. Զդէմ ունել զայնորիկ որ դայցէ ՚ի վերայ նորա. Ոչ կարէին զդէմ ունել զիմաստութեան և զհոգւոյն որով խօսէր. Հարկ է զմահ ՚ի մէջ բերել զկտակագրին :

2°. Բացայայտեալին Նախդիրը Բացայայտչին վրայ.

ԶԱդդա զդուստր Եղոնայ. ԶԱբիմելէք որդի Աքիտովբայ՝ զքահանայ. Ընտրեցին զՆիկողայոս՝ զեկն Անտիոքացի. Հանցեն զճարպն՝ զթաղանթ քաղրթին. Շրջել զեղբարբք իւրովք՝ զորդւովքն Իսրայելի. Էր 'ի Շաւէ՝ 'ի մայր քաղաքացն Աբիրայ. Ի Մովսիսէ՝ յառնէն Աստուծոյ. Ասէ Յուդա ցԻսրայէլ՝ ցհայր իւր. ՅԵղիազար՝ ցորդին Ահարոնի ցքահանայ. Առ Շմաւոն քահանայապետ՝ առ բարեկամ թագաւորաց. Հայեաց ընդ ծառայ իմ ընդ Յոբ. Յուսացեալ իցես 'ի ցուպն եղեգնեայ ջախջախեալ՝ յԵգիպտոս:

Տես նաև թիւ 140:

3°. Գոյականին Նախդիրին Ածականին վըրայ, թէ յետադաս ըլլայ ածականը և թէ նախադաս. մանաւանդ եթէ ածականները մէկէ աւելի են, զոր օրինակ.

Ա. Յետադաս Ածականի վրայ.

Զխոյն զմի առցես. Եւ առցես զխոյն զերկրորդ. Հեղլին զարիւն զարդար. Զտասանորդսն զամենայն բերին. Կոչեա զՍիմոն զոմն. Դարձցիս յայր յայլ.
գումարէին յերկիրն 'ի հեռաւոր. Ասէ ցայրսն ցյարուցեալս 'ի վերայ նորա. Ընդ քաղաքն ընդ ամենայն այսր անդր ընթանայլն. Զգօրն զայն զմեծ. Զժողովուրդդ զայդ զչար. Զտունս զայս զբարձր. Թաղեցին զնա յայրի անդ 'ի կրկնում. Յերկրին

·յայնմիկ 'ի պղծումն· Գտի զաշխարս իմ զկորուսեալ· Զժողովուրդս քո զայս զմեծ. Զորդի իւր զերեց. Զորդին իւր զանդրանիկ· Ցաւուր միում յերեւելւոյ· ի տնկոյ խմեքէ 'ի մահաբերէ· Եթէ հանիցէք զամենայն ակն ձեր զաջոյ. Կորեցէք զմանուկն զատնդեաց զկենդանի յերկուս· Բուռն եհար զհանդերձէն իւրմէ զնորոյ. Զազգ մի զանդէտ և զարդար կորուսանիցես. Զամենայն ոչխար զխայտախարիւ և զգորշ· Զիա՞րդ առնիցեմ զբանդ զայդ զչար և զմեծ. Զեօթն հասկն զընտիրս եւ զատոքս· Զժողովուրդն մեծ զբազում և զյաղթանդամ· Զամենայն փայտ զազնիւ հարին· Զսուրն սուրբ և զմեծ և զհզօր· Զկուռսն զարծաթապատս և զոսկիապատս· Տայ մեզ զանձրեւ զկանուխ և զանագան. Զգործ զմի և զնոյն վճարեցաք· Զազգսն մեծամեծս և զբազումս· Զայր զուարթ և զառատ· Զեօթնասուն արամբքն զծերովք· Ցերկիրն մեծ և յանչափ. Ցուսմունս պէսպէսս և յօտարաձայնս· Ցազգ մեծ և 'ի հզօր և 'ի բազում· Ցամին հարիւրերորդի յիսներորդի յառաջնում· Ցերկրիս յայսմիկ 'ի լայն և յընդարձակ և 'ի պարարտ· Շրջեցաք ընդ ամենայն անապատն ընդ՝ մեծ և ընդ ահագին· ընդ ամենայն քաղաքս ընդ յոյժ հեռաւորս։

Նախադրի աս կրկնումը կ'ըլլայ նաեւ, երբ Գոյականին ու Ածականներուն մէջ ուրիշ բառ մը, զոր օրինակ՝ Ցատկացուցիչ մը կը մտնէ, ինչպէս.

Գործեաց զվանդակս նորա զպղնձիս· Արածէր զխաշինս Լաբանու զմնացեալս· Արար զխուղն օ-

ծութեան զսուրբ․ Ողջացոյց զանդամ տեառն զկոր-ծանեալ․ Շինեաց զդուռն տանն տեառն զբարձր․ Ոչ լռես 'ի թիւրելոյ զճանապարհս տեառն զու-ղիղս․ Բերել զգիրս կախարդանացն զծանրագինս եւ այրել․ Զդրունսն առին զարտաքինսն պարըս-պացն․ Հայր իմ տայ ձեզ զհացն յերկնից զճշմա-րիտ․ Զօրէնսն կատարիցէք զարքունականս․ Ի ճա-նապարհս հօր իւրոյ յառաջինս․ Ի ծառայից տեառն իմոյ 'ի յետնոց․ Ի Սաղմոսին գրեալ է յերկրոր-դում․ Զմարգարէսն ամօթոյ զչորեքհարիւր եւ ըզ-յիսուն․ Զեօթն երինջս գեղեցիկս տեսլեամբ եւ զընտիրս ։

Բ․ Նախադաս Ածականի վրայ․

Ածեր 'ի վերայ դոցա զանհնարին զմեղուդ․ Առ-նա զաճիւնախառն զկրակն․ Զմերոցի տեղիս՝ ըզ-դժնեայ զվայրսն հրամայէին նոցա․ Զմեծապատիւ շքեղաշուք ոսկիակուռ զաթոռն․ Զերկոսին զոր-դիս իմ․ Զեօթաննեսին զորդիսն իմ․ Ցերկոսեան 'ի սրահս տանն․ Ետես զայնչափ զքսան եւ զինն ազ-գաց զոգիս տանջեալս 'ի գեհենի․ Ի տէրունական խաչ 'ի փորձանացն իմանալի է․ Զյանդուգն զրուռն արքայն սաստիկ զփարաւոն․ Ոչ հալէին զսառնա-կերպ զդիւրահալ զազգ անուշակ կերակրոյն․ Զնոյն զհոգեւոր զկերակուրն կերան․ Ի նոյն 'ի նմանա-վիշտ յերկիր անկայ․ Ցայնչափ 'ի բազում 'ի նախ-րաց փիլիսոփայից աստուածոց․ Ցիւրոց 'ի բա-րիոք արարածոցն․ Ի քարեղէն յարծաթագործ պղ-ղընձագործ 'ի պատկերաց այսի․ Ցանրաւ եւ յան-

կոխ և յանջուր և յանպտուղ երկրին. ի պղծոց և 'ի նորաձայն բանից. ի հարիւրորդի յիսներորդի յառաջնում ամի. ցերեսներորդի և յեօթներորդի ամի:

Այսպէս կ'ըսուի.

Զնոյն զմի. Զնոյն և զմի. Զմի և զնոյն. ի մի և 'ի նոյն միտս. ընդ նոյն և եթ ընդ մի հետ գնալ:

Գ. Ամենայն Ածականը Նախադաս եղած ատեն, Նախդիրը Գոյականին վրայ ալ կրնայ կրկնուիլ, զոր օրինակ.

Զամենայն զերկիրս զայս. Զամենայն զկահ նորա. Զամենայն զգունդն. Զամենայն զինչս իւր. Զամենայն զպատգամս տեառն. Ցամենայն 'ի կեանս քո. Ցամենայն 'ի թագաւորութեան նորա. Ցամենայն իսկ 'ի թուղթսն, եւայլն:

Ե. Մակբայներու աւելադրութիւնը.

254. Իբրեւ, որպէս, ըստ բառերէն ետքը, այսպէս, այնպէս, նոյնպէս աւելի կը դրուին, ազդուութեան համար, զոր օրինակ.

Որպէս հուր զի այրէ զանտառս, որպէս բոց զի կիզու զլերինս՝ այսպէս հալածեսցես զնոսա. Իբրեւ զկաւ 'ի ձեռս բրտի՝ այսպէս էք 'ի ձեռս իմ. Իբրեւ զծիծառն՝ այնպէս ճչեցի, և իբրեւ զաղաւնի՝ այնպէս մնչեցի. Որպէս զեղբայր և զընկեր այնպէս հաճոյ լինէի. որպէս սգաւոր և տրտում այնպէս խոնարհ առնէի. Օրն տեառն իբրեւ զգող գի-

չերի՝ այնպէս հաստանէ․ Այնպէս աներկիւղս առնէ զմարդիկ՝ իբրեւ զանմարմին զօրս հրեշտակաց ․ Չիք այլ ինչ զօրաւոր որ այնպէս խածանէ զսիրտ մարդոյ՝ իբրեւ զնախատինս․ Ըստ բազմութեան իւրեանց՝ նոյնպէս և մեղան ինձ․ Ըստ դիպելոյ իրաց ինչ՝ նոյնպէս և զանուն իրացն դնել․ Ըստ տկարութեան ընդունելեացն՝ նոյնպէս և զօրէնսն 'ի ժամանակսն կարգեաց ։

Աս վերջինները Հայերէն աշխարհաբար կը թարգմանուին ․

Իրենց բազմութեանը համեմատ ինծի դէմ մեղանչեցին․ Դէպքերուն համեմատ կամ նայելով՝ իրերուն անուն դնել․ Ընդունողներուն տկարութեանը նայելով օրէնքները ժամանակին դրաւ ։

255․ Նոյնպէս ոչ բառն ազդուութեան համար կը կրկնուի ․

Ոչ կարացին ապրեցուցանել և ոչ զանձինս իւրեանց․ Ոչ պակասեսցէ 'ի նոցանէ և ոչ մի․ Ոչ ումեք պատմեցին և ոչինչ յորոց տեսինն․ Զնախանձի և ոչ ընդ ումեք երբէք․ Զանկանի և ոչ ընդ միով քննութեամբ․ Ոչ ումեք ոչ երեւէին՝ բայց միայն Հրէիցն․ Այնպիսին հալածեալ է, և ոչինչ ոչ գիտէ․ Բայց դուք և ոչ զմի զայն ոչ յիշեցէք․ Ես և ոչ զմի ոք ոչ գիտեմ․ Ջուր ոչ երկինք և ոչ երկիր արծել ոչ կարեն ։

Դ. ԲԱԿԱՌՈՒԹԻՒՆ

256․ Բակառութիւն կը կոչուի ան ձեւը՝ ուր երկու բառ իրարու հետ կը համաձայնին ոչ

ըստ Քերականութեան՝ այլ ըստ իմաստին․ ինչպէս է հետեւեալ օրինակներուն մէջ ։

1°. Բայը զօրութեամբ իմացուած բառի մը նայելով յոգնակի գրուած .

Զօրաժողով մինչև արքայն Ասորւոց և Իսրայէլացւոց . փոխանակ՝ Արքայն Ասորւոց և արքայն Իսրայէլացւոց· Ի բերանոյ նոցա ելանէին հրաման մահու և կենաց· այսինքն՝ Հրաման մահու և հրաման կենաց· Ջուր աղի և անոյշ զամանս ջրուորացն ըմպան· այսինքն՝ Ջուր աղի և ջուր անոյշ· Այժմ երկրաւոր նշանաց պէտք են, և երկնաւորն այլում ժամանակի պահեալ են· այսինքն՝ Եւ երկնաւոր նշանքն պահեալ են, եւայլն ։ ×

2°. Եզական բայը յոգնակի գրուած՝ ուղղական հոլով խնդիրն (ստորոգելին) յոգնակի ըլլալուն համար .

Եղկութիւն հօր՝ որդի անմիտ, և ցաւք են ծնանելեաց նորա. Ալէք՝ իմաստութիւն մարդոյ են. Մտաց խաղաղանք են ողջանդն, և ոչ ճշմարտութիւն. Զէն օրէնք աշխարհի մերում տալ նախ զկրտսերն քան զերէց· Փառք են՝ առն խոտորել 'ի հայհոյութեանց· Ոչ վայրապար ինչ էր էին զփարէս յիշել ։

3°. Հաւաքական անուններուն Բայը կամ Ածականը կամ Դերանունը յոգնակի գրուած.

Ամենայն Իսրայէլ զկնի երթային նոցա փախուցեալք և հալածեալք· Դարձաւ ամենայն ժողովուրդն 'ի բանակն առ Յեսու 'ի Մակեդա ողջանդամք. Ամենայն

տունն Իսրայէլի հալածականք և խոտանեալք են. Արարին զՔանանացին հնազանդս, բայց սատակելով ոչ սատակեցին զնոսա. Եւ եղեւ Մովաբ Դաւթի 'ի ծառայս պատարագաբերս. Տեսեալ զգունդսն Հայոց լքեալս և պարտասեալս. Եթէ եղիցի ժողովուրդն իբրեւ զաւազ ծովու, սակաւ ինչ մնացորդք մնասցեն 'ի նոցանէ. Նման են մանկտւոյ որ նստիցին 'ի հրապարակս. Չուեաց ամենայն ժողովուրդն ըստ բանակս իւրեանց. Կողոպտեաց ամենայն ժողովուրդն զգինդս ոսկիս յականջաց կանանց իւրեանց. Զի նա փրկեսցէ զժողովուրդ իւր 'ի մեղաց իւրեանց. Իբրեւ ոչխար որոց ոչ իցէ հովիւ:

Ամենայն բառին եզակին ալ, երբեմն հաւաքական, նոյն համաձայնութիւնը կ'ունենայ.

Ամենայնք որոց իցեն թեւք և թեփ՝ զայն ուտիցէք: Յամենայնէ՝ յորոց օրէնքն Աստուծոյ հրաժարեցուցանեն:

4°. Եզակի թուական անուններուն վերաբերութիւն ունեցող ածական կամ բայ յոքնակի դրուած.

Տասն այր բորոտ որք կային 'ի հեռաստանէ. Երկոտասան այր ազգք և տասնայեալք որք 'ի նա յարեալ էին:

ԿԷՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

1. Կէտադրութիւն կը կոչուի խօսքին մէջ բառեր և իմաստներ կէտ կոչուած նշաններով իրարմէ զատելու արուեստը ։

2. Կէտադրութեան գլխաւոր նշանները հետեւեալներն են , բութ (՝), ստորակէտ (,), միջակէտ (.), վերջակէտ (:) ։

3. Աս նշանները՝ Ա. խօսքի մը նոյնատեսակ մասերը և Բ. Պարբերութեան մը մասերն իրարմէ զատելու համար կը գործածուին ։

4. Ա. Խօսքն ան է որ գլխաւոր բայ մը ունի. Խօսքին մասերն են Տէր բային, Ստորոգելին, Բայը, Խնդիրները, Մակբայն ու Ածականները ։ Երբ խօսքի մը մէջ աս մասերը մէկէ աւելի են, այսինքն՝ երբ խօսք մը միեւնոյն Բային վերաբերեալ քանի մը Տէր բայի · միեւնոյն Տէր բայիին վերաբերեալ քանի մը բայ կամ ստորոգելի, միեւնոյն Խնդրառուին վերաբերեալ քանի մը խնդիր կամ մակբայ, միեւնոյն Գոյականին վերաբերեալ քանի մը ածական ունի, ան մասերը խօսքին նոյնատեսակ մասերը կը կոչուին ։

5. Բ. Պարբերութիւն կ'ըսուի երկայն խօսք մը որ կը բաղկանայ երկու գլխաւոր նախադասութիւններէ՝ որոնք պարբերութեան անդամները կը կոչուին ։ Եւ պարբերութեան մը անդամները՝ կամ իրարմէ կախում ունե-

ցող կամ իրարու հակադրեալ խօսքեր են, և կամ մէկը միւսին իբր 'ի պատճառէ կամ 'ի փաստէ հետեւութեանն * է, զոր օրինակ.

Եթէ մեզի մեր տկարութեանը վրայ գաղափար տուող բան մը կայ, մեր ծննդենէն անմիջապէս ետքը մեր գտնուած վիճակն է։

Երջանկութեան հասնելու համար բոլոր մարդիկ հարստութիւն կը փնտռեն. բայց և այնպէս երջանիկ հարուստներ շատ քիչ կը գտնուին։

Մեր թագաւորը բարեսիրտ և մարդասէր է. ապա անոր գթութեանը կրնանք պաղատիլ։

Աս երեք խօսքն ալ մէյմէկ զոյգ պարբերութիւն են. առաջինին անդամները նման կը ցուցնեն. երկրորդին անդամներն իրարու հակադրեալ են. իսկ երրորդին անդամներուն մէկը (հետևորդ անդամը) միւսին (նախորդին) իբր 'ի փաստէ հետեւութեանն է։

6. Պարբերութիւն չէ երկայն խօսք մը՝ որուն մէջ նախադասութիւններն իրարմէ կախում չունին, ոչ իրարու հակադրեալ են, ոչ ալ մէկը միւսին հետևութիւնն է. այլ միայն իրարու քով շարուելով ընդհանուր իմաստ մը կը բացատրեն, զոր օրինակ սա հետևեալը.

Առողջութիւնը լոկ անուն է. կեանքը սոսկ ե-

* Պատճառի կամ փաստի հետեւութեան վրայ. տես Տրամաբանութիւն Գարագաշեան էջ 250։

րաղ է · փառքը մինակ երեւոյթ մի է · զուարճութիւններն ու հեշտութիւնները միայն վտանգաւոր զբօսանք են :

7. Պարբերութիւն մը պարզ կը կոչուի, երբ անդամներուն երկուքն ալ մէյմէկ նախադասութիւն են. ինչպէս վերի երեք պարբերութիւնները :

8. Պարբերութիւն մը բաղադրեալ կը կոչուի, երբ անդամներուն մէկը կամ երկուքն ալ երկու կամ աւելի նախադասութիւններէ կը բաղկանան, զոր օրինակ.

Եթէ մարդիկ արդարութեան վրայ աւելի յարգ ունենային՝ և ճշմարտութեան մեծ զօրութեանը վրայ համոզուած ըլլային, ոչ միայն ընկերութիւնն իր նպատակին աւելի մօտեցած կ՚ըլլար՝ այլ և առանձնական շահերն աւելի ապահով երաշխաւորութիւն մը ունեցած կ՚ըլլային :

Խօսքի մը մասերուն համար կէտադրութեան կանոն.

9. Ստորակէտով կը զատուին.

1°. Խօսքի մը նոյնատեսակ մասերը, եթէ և, կամ, բայց, այլ շաղկապներուն մէկովը կապուած չեն, զոր օրինակ.

Աշխարհիս վրայ ոսկի, խոտա, ջերմ, ցորեն, պղինձ, լոյծ, փերեկէ բաներ շատ կը գտնուին: Տիւրացիք արուեստագործ, համբերող, աշխատասէր, մաքուր, առատաձեռն և խնայող են : Հիւրընկալութիւնը, բարեկամութիւնը, [illegible], [illegible], [illegible] ան երկրին

մէջ իրենց անագորոյն ձայնը երբէք լսել չեն տար ։ Աս ամբաւ երկրագունտն իր մակերեւութին վրայ մեզի կ'ընծայեցնէ լեռներ, ձորեր, տափարակներ, ծովեր, ճահիճներ, անձաւներ, վիհեր, հրաբուխներ ։ Նա դեղջկաց տուներուն այցելութիւն կ'ընէր. անոնց վիճակին, ընտանեաց, շահերուն, բնոյն, հոգերուն, խորողութեանը, տուրքին, պարտքին և ուրիշ շատ բաներու կը տեղեկանար ։ Աս փիլիսոփան ուրախութեամբ կը խոստովանէր թէ հոգին կ'ըմբռնէ, կը խորհի, կը տարակուսի, կը հաստատէ, կ'իմաստաւորէ, կը ճանչնայ, կը կամի, կը խորհրդածէ ։ Եթէ կ'ուզուի որ տղաք միշտ տղայ չմնան՝ այլ վարպետ ըլլան, հայրերն ու վարպետները զանոնք խիստ կանուխ յանդիմանած, ուղղած, կշտամբած, ողոքած, սաստած, հրահանգած, ու համոզած ըլլալու են ։ Գերագոյն ու կատարեալ կառավարութիւնը՝ կառավարիչները կառավարելու մէջ կը կայանայ. պէտք է զանոնք ծեծել, փորձել, սանձել, ուղղել, տաջալերել, վերցնել, իջեցնել, տեղափոխել ու միշտ 'ի բանին առնել ։

Ոմանք աս դէպքերուն մէջ բան կը գործածեն ։

2°. Խօսքի մը մէջ իբր բացայայտիչ դրըւած խօսքի մասեր երկու ստորակէտի մէջ կ'առնուին, զոր օրինակ.

Աշխարհիս ամենէն մեծ պետութեան, Չառլ-մէկան պետութեան, վրայ Աստուծոյ դատաստանները մեկի թաքուն չեն ։

3°. Նախադրութեամբ խնդիրներ, երբ երկայնցնելէ են և խօսքին նպաստու հետ ան-

միջական յարաբերութիւն ունեցող երկու մասերուն, զոր օրինակ՝ Տէր բային ու բային կամ բային ու խնդրոյն, մէջտեղը դըրուած են, նոյնպէս երկու ստորակէտի մէջ կ'առնուին, զոր օրինակ.

Անոր նաւը, երկայն ատեն հովերուն խաղալիք ըլլալէն ետքը, ալեաց մէջ թաղուեցաւ։ Տիւրացիք, իրենց քաղաքացիներուն պարծանաւ, զայրացուցած էին Սեսոստրիս մեծ թագաւորը որ Եգիպտոս կը թագաւորէր ու բազմաթիւ թագաւորութեանց տիրած էր։ . . . Սեսոստրիս, անոնց ամբարտաւանութիւնը նուաճելու համար, միտքը դրած էր որ բոլոր ծովերու վրայ անոնց վաճառականութիւնը չփոթէ։

4°. Բացադրութեամբ ըսուած անուն մը, այսինքն կոչական մը, կամ ձայնարկութիւն մը խօսքին յաջորդ մասէն ստորակէտով մը կը զատուի. և եթէ խօսքին մէջտեղն է, երկու ստորակէտի մէջ կ'առնուի.

Ով թագաւոր, ահա թշնամիներուդ դէմ քու վրէժխնդիրներդ։ Արժան է, որդեակ, որ քեզի յայտնեմ.

5°. Կ'ըսեմ, ըսաւ, պատասխանեց, կրկնեց, և ասոնց նման ուրիշ մը խօսքը յառաջ բերող բայեր երկու ստորակէտի մէջ կ'առնուին, եթէ յառաջ բերուած խօսքին մէջտեղն են. իսկ եթէ խօսքին սկիզբն են, ասոնցմէ ետքը միջակէտ կը դրուի, ու յառաջ բերուած խօսքը գլխագրով կը սկսի.

Ո՛վ է հայրդ, ըսաւ Դիցուհին, զոր կը փնտռես: Ոդիսեւս կը կոչուի, ըսաւ Տելեմաք: Կամ. Դիցուհին ըսաւ. Ո՛վ է հայրդ զոր կը փնտռես: Տելեմաք պատասխան տուաւ. Հայրս Ոդիսեւս կը կոչուի:

6°. Պարբերութիւն չեղող խօսքերու մէջ՝ իւրաքանչիւր նախադասութիւն, մանաւանդ եթէ երկայն է, նախընթացէն ստորակէտով մը կը զատուի:

Առողջութիւնը լոկ անուն է, կեանքը սուտ երազ է, փառքը մինակ երեւոյթ մի է, զուարճութիւններն ու հեշտութիւնները միայն վտանգաւոր զբօսանք են:

Երբ ասանկ բազմաթիւ նախադասութիւններ նախընթաց խօսքի մը բացատրութիւն կամ իբր թուումն մասանց են, անոնք նախընթաց խօսքն ասոնցմէ միջակէտով մը կը բաժնուի, զոր օրինակ.

Երբ թագաւորաց սիրտը մարդոց ձեռքին մէջն է, բա՛րէ, կարծես թէ ամենայն ինչ զանոնք թիւրելու կը միաբանի. շողոքորթութիւնը զանոնք կը խաբէ, չար խրատտուները զանոնք կը գրաւեն, գէշ օրինակները զանոնք կը քարշեն, գործերուն զանազանութիւնն անոնց միտքը կը ցրուէ:

10. Բութ կը գործածուի խօսքին մէջ՝

1°. Հո՛ն ուր բառ մը զեղչուած է, զոր օրինակ.

Փրանկները, վայրենի ժողովուրդ, բանջարով,

պտղով , արմատներով և որսով միայն կ՚ապրէին : Արեւը , լուսինը , լուսաւորները, գետերն էին անոնց չաստուածները. խոր անձաւներ՝ անոնց մեհեանները. աստեղաբաշխներ, բժիշկներ ու դատաւորներ՝ անոնց Դրուիդ կոչուած քուրմերը . փայտակերտ կաւագործ հիւղեր՝ անոնց քաղաքները . իսկ անոնց առուտուրն էր փոխանակութիւն :

2°. *Բութով կը զատուի խօսքի մը սկիզբը գրուած խօսքին այն մասը որ գլխաւոր բայ չունենալով , ամբողջ նախադասութիւն չէ . այլ ուրիշ նախադասութեան մը կամ խօսքին գլխաւոր բայ ունեցող մասէն կախում ունի .*

Շարունակ փորձանաց ու անօգուտութեան մէջ ապրելէ յանձրացած՝ որոշեցի որ Սիկիլիա երթամ : Գործին այնչափ անհնարին դժուարութիւնները տեսնելով՝ հասկցանք որ մեր բոլոր ջանքերը վայրապար պիտի ըլլան : Պատանին հօրը անունը լսածին պէս՝ սկսաւ ջերմ արտասուք թափել : Հիացման արժանի տեսարանի մը հանդիսատես ըլլալէ ետքը՝ սկսանք Արեւէ կորդւոյն լեռները նշմարել :

3°. *Երբ Տէր բային կամ ստորոգելին իր յարակից մասերովը երկայնկեկ է , այն մասը յաջորդ խօսքէն բութով մը կը զատուի , որ չնչաւութեան հանգիստ տրուի , զոր օրինակ .*

Իրենց նախնի աւանդութիւնները պահելու համար Եգիպտացւոց ամենէն գեղեցիկ մէկ հնարքն էր՝ այն աւանդութեանց համար յատուկ տօներ սահմանելն

էր․ առողջ աւանդութեանց Եւրոպական նշանակութիւնը՝ ժողովրդեան մտքին մէջ կը տպաւորուէր ։

4°․ Յարաբերական դերանունով սկսող միջանկեալ խօսքերուն վերջը բութ կը դըրուի, ու այնպէս խօսքին մնացորդը կը շարունակուի, զոր օրինակ.

Աստուծոյ մեծագործութեանը գահն է բնութիւնը․ ան մարդը որ անոր մտախոհ ու խելամուտ է՝ տակաւ ամենակարողութեան ներքին գահը կ՚ամբառնայ ։

Ոմանք բութը յարաբերեալին վրայ կը դնեն, ու յարաբերականով կազմուած նախադասութիւնը խօսքին յաջորդ մասէն ստորակէտով կը զատեն, այսպէս.

Շնջրին՝ որ եմայական կարողութեամբ շատէն ու կողմէն առողջ է, տակաւին խօսողութեան գրեթէ հաւասար ձիրք մը բնութենէն ընդունած է ։ Կարմիր ծովը՝ որ զԱրաբիա վերէն Եթովպիայէ և Եգիպտոսի մասէն կը բաժնէ, երեքհարիւր յիսուն մղոն երկայնութիւն և քառասուն մղոն լայնութիւն ունի ։

Պարբերութեան անդամներուն համար կէտադրութեան կանոն ։

11․ Պարզ պարբերութեան մը անդամները, եթէ մէկը միւսէն կախում կը ցուցնէ, իրարմէ ստորակէտով կը բաժնուին.

Մինչ Մենտոր ու Հագայէլ կը խօսէին, ոսկեփայլ ու կապուտակագոյն թեւերով ծածկուած

դլփիններ նշմարեցինք։ Պարտաւորութիւն մը որչափ աւելի մեծ ու տաժանելի է , նոյնչափ անոր հիմը զգալի և զօրաւոր ըլլալու է ։ Որովհետեւ յոյս չունինք որ մեր վրայ թագաւորէք , գէթ մեր օրէնքն հաստատուն պահել տալու կարող թագաւոր մը գտնելու մեզի օգնեցէք ։ Անձնասիրութեան աշխարհին մէջ որչափ նոր տեղեր գտնենք , տակաւին շատ անծանօթ երկիրներ կը մնան ։

12. Երբ պարզ պարբերութեան մը անդամներն իրարու հակադրեալ են կամ մէկը միւսին իբր 'ի պատճառէ կամ 'ի փաստէ հետեւութիւնն է , իրարմէ միջակէտով կը զատուին , զոր օրինակ ։

Երջանկութեան հասնելու համար բոլոր մարդիկ հարստութիւն կը փնտռեն . բայց և այնպէս երջանիկ հարուստներ շատ քիչ կը գտնուին. Աստուած անսահման կատարեալ և անհուն բարի է . հետեւաբար ոչ կրնայ խաբուիլ ոչ ալ մեզ կը խաբէ ։ Մեր թագաւորը բարեսիրտ , և մարդասէր է . ապա անոր գթութեանը կրնանք պաղատիլ ։

13. Բաղադրեալ, այսինքն՝ երկրորդական անդամներէ բաղկացեալ պարբերութեան մը մէջ , եթէ պարբերութեան գըլխաւոր անդամներուն մէկը միւսէն կախում ունի , երկրորդական անդամներն իրարմէ բութով կը զատուին . իսկ գլխաւոր անդամները՝ ստորակէտով, զոր օրինակ .

Ինչ նիւթի վրայ որ ճառեն՝ ինչ խորհուրդ որ անոնց մտացը մէջ ծնանի՝ ինչ զգացումներ որ անոնց հոգին գրաւեն, աս ամենը բոլոր պարագաներումը եղածին պէս կը բացատրեն: Եթէ բանաստեղծութիւնը, երկրաչափութիւնը, աստեղագիտութիւնն ու առհասարակ բոլոր գիտութիւնք, աւելի կամ նուազ տարբերութեամբ, իրենց կատարելութեանը կը դիմեն՝ մինչդեռ բարոյականը հազիւ որրոցէն ելած կը թուի, պատճառն ան է որ մարդիկ ընկերութիւն ձեւանալով իրենք իրենց օրէնք և բարոյական տալու ստիպուած ըլլալնուն համար, դիտողութեամբ բարոյականին սկզբունքներուն հասու չեղած՝ բարոյականի դըրութիւն մը չինելու պարտաւորուեցան:

14. Երբ բաղադրեալ պարբերութեան մը գլխաւոր անդամներն իրարու հակադրեալ են, կամ մէկը միւսին հետեւութիւնն է, ան ատեն երկրորդական անդամներն իրարմէ միջակէտով կը զատուին. իսկ գլխաւոր անդամները վերջակէտով, զոր օրինակ.

Մարդ իրեն հետ համամիտ և համակարծիք եղողներուն հետ երկայն ատեն դժտեալ չի կրնար մնալ. վերջապէս կը հաշտուի: Բայց իր զգամանցն ու կարծեացը հակառակ զգացում ունեցողներուն հետ սիրով ու միաբանութեամբ ըլլալու վայրապար կ՚աշխատի. ասանկները կանուխ կամ անագան իրարմէ կը բաժնուին:

15. Երբ խօսքի մը մէջ քանի մը պարբերութիւն կայ, եթէ առաջին պարբերութեան

գլխաւոր անդամներն իրարմէ ստորակէտով բաժնուած են, երկրորդ պարբերութեան ու առաջնոյն մէջ տեղը միջակէտ կը դրուի. իսկ եթէ առաջին պարբերութեան գլխաւոր անդամները միջակէտով բաժնուած են, յաջորդ պարբերութեան ու նախընթացին մէջտեղը վերջակէտ կը դրուի: Այսպէս հետեւեալ օրինակը:

Եթէ մեր նպատակները կամ դիտաւորութիւններն ուղիղ և մաքուր են, յաջողելու մեծ յոյս կրնանք ունենալ. և եթէ չյաջողինք, չաջողութեամբ ոչ թէ պատժուած՝ այլ զրկուած կ՚ըլլանք: Բայց երբ մեր նպատակները թիւր և չար են՝ ու մեր յուսացած յաջողութիւնը մենէ կը փախչի, միանգամայն զրկող և պատժուած ենք. զրկող ենք, քանզի մեր նպատակն անիրաւ է. պատժուած ենք, քանզի չաջողութիւնը որ մաքուր և ուղիղ դիտաւորութիւն ունեցողին առ առաւելն տրտմութիւն մը կը բերէ. չարին և անիրաւին նաև յուսահատութիւն է:

16. Խօսք մը որ վերջակէտով կը լրանայ կամ կը գոյուի, լրացեալ կամ ամբողջական խօսք կը կոչուի:

17. Գրութեան մը շարունակութեանը մէջ՝ ան մասերը որոնք նոր տողով (ալինէա) կը սկսին, տողագիր (փարակրաֆ) կը կոչուին: Տողագիր մը կրնայ մէկ կամ աւելի լրացեալ խօսք պարունակել. ուստի և տողագրի մը

մէջ որչափ վերջակէտով լմնցած խօսք կայ, այնչափ լրացեալ խօսք կայ։

18. Ամենեւին կէտանշանով չեն բաժնուիր.

1°. Երկու նոյնատեսակ բառեր որոնք ու, եւ, կամ, բայց եւ ուրիշ ասոնց նման շաղկապներով կապուած են ու յարակից մասեր չունին, զոր օրինակ.

Պատիւն ու մոլութիւնն անբաժին են։ Բոլորտիքդ եղողներուն կորուստը կամ փրկութիւնը քու կորստենէդ կամ փրկութենէդ կախում ունի։ Մարդուս կիրքերն անոր վնասակար բայց սիրելի թըշնամիներն են։

2°. Կրկնուած շաղկապներով կամ մակբայներով կապուած խօսքեր, զոր օրինակ.

Ամեն տեղ ծաղկած կը տեսնենք թէ Պոմոնային պտուղները թէ Փլորային ընծաները։ Մի թողուր ոչ ապահովութեան ոչ հպարտութեան որ քեզ քարշ ածեն։

3°. Որ, թէ շաղկապներով սկսող խօսք մը որ նախընթաց բային խնդիր է, զոր օրինակ։

Չենք ուզեր որ մէկը մեզ յանդիմանէ, քանզի ուղղուիլ չենք ուզեր։ Շողոքորթութենէ կը խաբուինք, քանզի կը կարծենք թէ ուրիշներն այնչափ կոյր են որ մեր մոլութիւնները չեն տեսներ։

19. Պարոյկը (°) հարցական նշան է եւ հարցում եղող բառին վրայ կը դրուի։

20. Երկարը (՛) զարմացական նշան է եւ

հոգւոյն մէկ կիրքը նշանակող բառերու վը-րայ կը դրուի ։

21․ Կախումը որ երեք կէտ է (. . .)՝ կը գործածուի խօսքը պակաս կամ կիսկատար մնացած ըլլալը ցուցնելու համար ։

22․ Գիծը (–) կը գործածուի մէյմը հարցման ու պատասխանւոյ մէջտեղը՝ առանց կըսէ , ըսաւ , պատասխան տուաւ , կրկնեց բառերը գործածելու ․ Երկրորդ , փակագծի տեղ ։

23․ Չակերտը („) խօսքի մը նոյնում ըլլալը նշանակելու համար կը գործածուի ։

24․ Փակագիծը որ սա նշանն է ()՝ խօսքին մարմինէն դուրս բայց անոր յաւելուած մը բուն խօսքէն կը զատէ ։

ՀՍՍՀ-СОР

ՑԱՆԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ 5

ՄԱՍՆ Ա.

Բառագիտութիւն 6

Գլ. Ա. Անուն 6
Գլ. Բ. Ածական 27
Գլ. Գ. Դերանուն 40
Գլ. Դ. Նախդիր կամ նախադրութիւն . . . 46
Գլ. Ե. Բայ 49

Դերբայներուն վրայ դիտելիք 87

Գլ. Զ. Մակբայ 89
Գլ. Է. Շաղկապ 93
Գլ. Ը. Ձայնարկութիւն 94

ՄԱՍՆ Բ.

Համաձայնութիւն 96

Գլ. Ա. Տէր բայի 96
Գլ. Բ. Խնդիր 102
Ա. Գոյականին խնդիրները 103
Բ. Ածականներուն խնդիրները . . . 104
Գ. Նախադրութեանց խնդիրները . . 107
Դ. Բայերուն խնդիրները 122
Գլ. Գ. Ուղղական խնդիր կամ ստորոգելի . 131
Գլ. Դ. Բացայայտիչ և բացայայտեալ . . . 135
Գլ. Ե. Կոչական 138

Ութը մասանց վրայ մասնաւոր գիտելիք

Ա. Գոյական անուն 139
Յօդի գործածութիւնը 139
Բ. Ածական անուն 146
Գ. Դերանուն 149
1. Ցուցական դերանուն 149
2. Ստացական դերանուն 150
3. Յարաբերական դերանուն, և ա. դ. ն. դիմորոշներուն գործածութիւնը 152
Դ. Բայ 171
1. Գրաբարին ժամանակներուն աշխարհաբարին հետ համեմատութիւնը 171
2. Անորոշ դերբայ 179
3. Անցեալ դերբայ 184
Ե. Նախադրութիւն 186
Զ. Մակբայ 187
Է. Շաղկապ 194

ՄԱՍՆ Գ.

Շարադրութիւն 204
Գլ. Ա. Քերականական կարգ. Գիտելիք . . 204
Գլ. Բ. Ձեւաւոր կարգ 209
Ա. Արտուղութիւն 209
1. Հարկաւոր արտուղութիւն . . . 210
2. Ազատ արտուղութիւն 214
Բ. Զեղչում 221
1. Տէր բայի զեղչում 221
2. Բայի զեղչում 223

2013

2522

<< Ազգային գրադարան >>

NL0060231